BIBLIOTECA NAZ.
Vittorio Emanuele III
XLII
D
55
NAPOLI

XLII
Ø
55

PROLVSIONES ACADEMICÆ

12

FAMIANI STRADÆ ROMANI

E SOCIETATE IESV

PROLVSIONES ACADEMICÆ.

Adm. Reu. Domino

MATTHÆO DEFENDI
Subdiacono Titulato Eccl. Paroch.
S. Iuliani Ven. Dicatæ.

QVARTA EDITIO.

VENETIIS, M. DC. XXXXIV.

Apud Paulum Baleonium.
Superiorum permiſſu, & Priuilegio.

NAPOLI
[BIBLIOTECA NAZI]ONALE "VITTORIO EMANUELE [III]"

Admodum R.

PRÆCEPTOR.

FAmiani Stradæ Proluſiones Academicę, quæ nunc quarto in commune eorũ omnium beneficium, qui in ſtudijs humanitatis, & litterarum verſantur, lucem publicam aſpiciunt typis noſtris, opportunam ſimul, & iamdudum

optatam anſam mihi præbuerunt, meum in te; Adm. R. Præceptor ſtudium, & obſequium teſtandi. Egregiè intelligo, vero verius eſſe, quod ore omnium tritum eſt; Dijs, Parentibus, & Magiſtris nunquam parem gratiam referri poſſe. At ſi cumulatis tuis in me meritis (te enim Duce ex ignorantiæ tenebris eductus ad multarum rerum cognitionem perueniſſe ingenuè fateor) plane ſatisfacere minimè conceſſum eſt: conceſſum ſaltem erit, me tibi gratum, memoremque præſtare, & omnibus quantum tibi debeam te-

ſtificari.

ſtificari. Quod nunc primum, cum per ætatem liceat, facturus, exoraui Patrem meum, cuius impenſis Liber hic in aſpectum lucemque profertur, vt eum nomini tuo inſcriberem, vt facio. Ita enim, & voluntati, quam tibi obſequendi ſemper habui, aliqua ex parte ſatisfactum arbitrabor, & homines me non referendæ, cum id nequeam, ſed habendæ gratiæ ſtudiorum ſentient, & te rogatum volam, vt qua hactenus diligentia, eadem impoſterum ætatem meam inſtituas, & ad omnem humanitatem informes. Vale Vir

Præſtans; omnique laudis genere cumulate.

Venetijs Kalend. Quinctilis Anno à Virginis partu CIↃ DC XLIIII.

Ad R. D. Tuæ

Obſequentiſſimus Diſcipulus

Hieronymus Baleonius.

MVTIVS VITELLESCVS Societatis IESV Præpoſitus Generalis.

CVM Proluſionum Academicarum libros tres P. Famiani Stradæ noſtræ Societatis Sacerdotis, *tres eiuſdem Societatis Sacerdotes, quibus id commiſimus, recognouerint, & in lucem edi poſſe probauerint: facultatem concedimus, vt typis mandentur, ſi ita iis ad quos pertinebit, videbitur. In cuius rei fidem has litteras manu noſtra ſubſcriptas, & ſigillo noſtro munitas dedimus Romæ* 10. *Februarij* 1617.

MVTIVS VITELLESCVS.

Im-

Imprimantur ſi videbitur Reuerendiſs. P. M. Sacri Pal. Apoſt.

Cæſar Fidelis Viceſg.

DEmandatum mihi munus à Reuerendiſs. P. Magiſtro Sacri Palatij Apoſtolici perlegendi tres libros Proluſionum Academicarum P. Famiani Stradæ, quo meum de ijs iudicium proferrem, diligenter peregi; quumque nihil deprehenderim, quod Chriſtianas aures offendat, ſed magna potius doctrinæ, eruditionis, eloquentiæ lumina; ex eorum editione ſplendoris multum atque vtilitatis Reip. literariæ acceſſurum cenſeo, datum die 1. Martij 1617.

Hieronymus Aleander.

Imprimantur

Fr. Gregorius Donatus Romanus Magiſter, & Reuerendiſs P. Fr. Hyacinthi Petronij Romani Sacri Apoſt. Palatij Magiſtri Socius.

IN-

INDEX
PROLVSIONVM ACADEMICARVM.

LIBER PRIMVS.

Proluſ. I. AN proprium ſit Oratoris præſtare ſolùm memoria: reliquis autem ornamentis animi, præſertim intelligentiæ acumine, atque Iudicio, carere tutò poſſit. Quidque de Oratoria cum facultatibus alijs comparata ſentiendum ſit. pag. 1

Proluſ. II. An congruenter honeſtatis, & Hiſtoriæ legibus faciant ij, qui in rerum narrationibus ad callida & politica, vt ipſi vo-

cant, præcepta diuertunt, quo loco de Cornelij Taciti ſcribendi ratione multa diſceptantur. 30
Proluſ. III. An Poetæ dicendi ſint obſcœnorum carminum ſcriptores. 99
Proluſ. IV. Idem argumentum: An poeticè, faciant, qui verſus faciunt impudicos. 118
Proluſ. V. An ex rebus ſacris idonea cõmentationibus poeticis argumenta proueniant æquè ac ex profanis. 155

Liber ſecundus.

Proluſ. I. De ſtylo Oratorio: & an acumina dictorũ vellicanteſque ſententiæ Oratoribus vſurpanda ſint. 186
Proluſ. II. An omnia dicere debeat, aliqua omittere poſſit Hiſtoricus:

cus: & an iudicia, & coniecturæ aliena ſint ab eo, quæ gemino exemplo ad Liuianam Cornelianamque ſcribendi rationem conformato illuſtrantur. 215

Proluſ. III. An Hiſtorici cum Poetis Oratoribuſque ſtylo conueniant: pleriſque Hiſtoricorum ob id examinatis: exemploq; compoſito ad conciones pugnaſque narrandas; ac demum vna eademque re hiſtoricè, oratoriè, ac poeticè diſcriminis ergo deſcripta. 254

Proluſ. IV. Ciuilis inſtitutio, & Politica præcepta ad omnem vitam cùm in pace, tum in bello temperandam, ex narrationibus rerum geſtarum, quæ vna Liuiana decade continentur, expreſſa. 292

De

Proluſ. V. De ſtylo poetico, qui partim Poetis ob oculos poſitis, partim explicata Poeſos natura monſtratur. 326

Proluſ. VI. De ſtylo p tico, qui tum admotis rurſum ad oculos Poetis, tum exemplis ad eorum imitationem conformatis, tũ demum iudicio de ſingulis prolato, qualis eſſe debeat, oſtenditur. 351

Liber tertius.

Prælect. I. SAtyra Varroniana, Poeſi Poetiſque cognoſcendis accommodata. 367

Prælect. II. Poetæ Comici virtutes ad Plauti commendationem explicari cœptæ. 396

Prælect. III. Virtutes reliquę Comici Poetæ ad Plauti quoque commendationem abſolutæ. 426

Prælect. IV. Πρόβλημα, Cur ſternuentes ſalutentur. 458

PRO-

PROLVSIONVM ACADEMICARVM LIBER PRIMVS.

PROLVSIO PRIMA.

An proprium ſit Oratoris præſtare ſolùm memoria: reliquis autem ornamentis animi, præſertim Intelligentiæ acumine, atque Iudicio carere tutò poſſit. Quidque de Oratoria cum facultatibus alijs comparata ſentiendum ſit.

SVperiore, qui ſe proximè conuoluit, atque elapſus eſt, anno (Prȩſules ac Patres, alijque nobilitate, atque eruditione clariſſimi) memini, dum ex hoc loco nouos Rhetores more maiorum ſalutarem, oſtendere me illis, quantùm opis haberent in ea Arte, quam ipſi recens amplecterentur, quantoque ciuitatum bono tripartita Oratoriæ, Hiſtoriæ, ac Poeſeos facultate ad publica, priuataque commoda vti poſſent. Illa mihi in aliud tempus argumenta reſeruabam, vt rem à capite reſumendo, ſingulas harum quas dixi trium,

 partes

partes aliquanto diligentiùs expenderem, eaſque à certis vitiorum notis, quibus laborare vulgò quæque feruntur, qua poſſem ratione vindicarem. Etenim, ſeu culpa fiat eorum, qui hanc Artem ita pertractant, vt in eos dici poſſit illud Petronianum, PACE veſtra, Magiſtri, vos primi omnem Eloquentiã perdidiſtis: ſeu potiùs Artis conditione, quę ſicuti eſt per ſe ipſa popularis, nulloſque mortales præterit, cum quibus aliquid commercij ſuadendo non habeat; cum alijs plurimum, non parum cum alijs, nemo cum quo nihil habeat, vſquam ſit; ita expoſitam eſse vulgi arbitrio, & interdum etiam ludibrio neceſſe eſt; certè qua id cumque cauſa fiat, nullam hodie partem tenemus huiuſce facultatis immunem ac liberam ab hominum reprehenſionibus. Quare facturum me conuenienter exiſtimaui perſonæ, quam mihi pridem impoſuiſtis in hoc Eloquentiæ theatro, Patres, accommodatè huius Artis excellentiæ, quæ alicuius patrocinio repræſentari meritò cupit: nõ ingratè auditorum expectationi, quorum aures atque animos rerum cognitio definitioque iucundiſſimè paſcit; ſi rem totam arbitrando potiùs ac diſſerendo, quàm exornando, & laudibus otioſè complectendo traducerem. In quo tamen dicendi docendique genere ita me geram in hac corona ſapientium virorum:

Cõſilium in hiſce Proluſionibus.

vt,

vt, ſiue in Rhetorum officinis agam, ſiue ad Academiæ ſpatia deflectam, vtrobique exiſtimatorem me eſſe meminerim, non magiſtrum. Atque hodie, quidem ſtatuere in medio libuit Oratoriam, quòd potiſſimùm in eam quaſi tardam iacentemque, ac ſtolidè, vt aiunt, hebetem, non modò clàm obloquantur aliqui, ſed reperiatur etiam non nemo, qui edito in lucem libro, eandem velut inertis cuiuſdam ſtupiditatis, ac tarditatis ream non tam liberè, quàm illiberaliter accuſet. Nimirùm ſunt hi ex eo genere hominum, qui reiecti plerumque ab hac Arte, vertunt ſe in eam partem; vt, quod ipſi ſcire ſe profiteri non poſſunt, dicant ingenioſorum eſſe neſcire; remque ita ſtatuunt; Non ex omnium tractatione, vſuque diſciplinarum hominis ingenium æquè deprehendi; ſed cùm alij intelligentia, phantaſia, viſiſque alij, alij memoria præſtent; de Oratoribus ita pronunciandum eſſe; in ijs memoriæ plurimùm, imaginationis haud parùm, ingenij rationiſque quam minimùm elucere. Sic iſti Artem præſtantiſſimam intelligentiæ ac rationis acumine, hoc eſt, principe dominantis animi parte dum ſpoliant, contemptam videlicet abiectamque infra infimam quamque diſciplinam irridentium probris ac ſalibus exponunt. Quæ temerè potiùs dicta, vt ego interpretor, quàm acer-

Aſſertio nonnullorū de Oratoribus.

bè, non ea, qua par eſſet, adornata & alacri ad vindictam oratione confodiam: quamquam hoc libens facerem, putaremque ſingularem nobiliſſimè facultati gratiã referre me, ſi vilia hæc capita in hoc ipſo Eloquentiæ Templo, quaſi ad eius Aram, atque conſpectum iuſto ſanè ictu conficerem. Sed alia mihi ratione cum hiſce hominibus agendum eſſe compoſito iſto vultu aſpectuque veſtro ſignificatis, Auditores: qui hos Eloquentiæ ita indignos non prægrandis ac declamatoriæ vi orationis, ſed perpugnacibus argumentis è re ipſa petitis, conficientibuſque rationum momentis, nempe ſuis, quod ipſi aiunt, armis repellendos eſſe cenſetis.

Et ſanè ſi res ad Socratis vſque tempus referretur, quo tempore, vti accepimus, Sapientia atque Oratoria ita coniunctę erant, vt vna ex vtraque facultas exiſteret, ijdemque ſapientes haberentur, & eloquentes; ſublata planè lis eſſet, vt enim Sapientiæ facilè deferuntur primæ ingenij partes, ſic Eloquentia, quæ non ſine illa ſit, eodem loco & laude ingenij cenſeretur. Poſtea verò quàm ſcidit ſe in partes ſentiendi, dicendique ſtudium, & alijs lingua eſſe cœpit in quæſtu, ambitioſeq; nomen eloquentis adamatum eſt: alijs neglecto linguæ cultu ſola cordis expolitio, & glorioſa ſapientis appellatio

latio quæſita; tunc illud diſſidium extitit quaſi linguæ ac pectoris: factumque, vt quæ vna erat rectè ſentiendi, & bene dicendi Magiſtra, artes iam eſſe plures viderentur. Et quemadmodum ex Apennino diuortia fluminum, ita ex communi Sapientium iugo, quod ait Tullius, artium deriuationes extitere, dum Philoſophi in Ionium mare, Græcum quiddam ac portuoſum, Oratores in Tuſcum hoc noſtrum Sirenibus obſeſsum defluxerunt. Quæ hominum vitio diducta iam contrariè ſtudia ad caput reuocare, vnoque in fonte, quod erat antè, confundere, non eſt conſilij inſtitutiq; mei. Illud in præſentia ſuſcepi, vt quoniam de magna poſſeſſionis noſtræ parte depelli videmur, non redigamur in eas prædioli anguſtias, vbi ne titulus quidem Oratoris ſtare poſſit: ac turpe profectò ſit, nos qui aliorum patronos agimus, noſtræ patrocinari cauſæ in tanto Artis vniuerſæ diſcrimine nequiuiſſe. *Diſſidium linguæ & cordis.* *3. de Or.*

Tres inſunt in hominis anima facultates, quarum excellentiam præſtantiamque mortales adamare ſolent, Memoria, Ingenium, ac Iudicium. Primæ ſecunda præponitur, ſecunda tertiæ, multorum ſententia, poſthabetur. Ergo ex his tribus vnum Oratoribus abundè, duo perparcè nimiùm concedũt: ſi quidem in litterarijs comitijs præfer- *Quid tribuãt, quid adimant Oratorib. aliqui.*

ri aiunt cæteris eloquentes in contentione memoriæ, at ad honorem ingenij, iudicijve, ferre facilè repulſam, ac relinqui penè omnium poſtremos. Neque id mirum videri: conſequi enim iſta ſeſe, vt laborent ingenio plerunque, qui memoria plurimum valent: rationem verò in promptu eſſe: quippe ſiccitatem prodeſſe ingenijs, & qui cerebro ſicciores ſunt, Ariſtotelis ſententia ingenioſos meritò cēſeri: quales ipſe in Problematis refert, & nos experimur eſſe melācholicos: contrà, qui humidiore mollioreq; ſunt cerebro, rudes hebeteſque, Galeno iudice habendos. Atqui memoriam hoc maximè mollitudinis humore niti, quia in raro cereoque capite multo faciliùs ſimulacra rerum imprimantur, quàm in adſtricto, ac ſiccitate durato. Quòd ſi, quæ memoriam alit teneritas, ingenium necat, liquidò conſtare, eoſdem ingenioſos iuxtà ac memores eſſe non poſſe. Ità de vobis, Rhetores, iſti definiunt Magiſtri; & quò vos memoria liberaliùs impertiunt, eò ab ingenio iudicioque, quas partes arrogant, opinor, ſibi, confidentiùs atque inhumaniùs expellunt. Sed nos horum liberalitate, ſi placet, vtamur in præſentia, & quam partem ſpōte nobis attribuunt, ita interim accipiamus, vt quid de duabus ſentiendum ſit, paulo poſt ſeorſim atque impensè viſuri ſimus: ſperamus

Lib. 3. de loc. aff.

mus enim fore, vt ex ijs, quæ partim vltrò deferuntur, partim iure nobis ipſi vendicabimus, nihil ad extremum eſſe perfectius Oratore concludamus.

Age igitur: Memoria præ alijs valet Orator, & verò etiam gloriatur tanquam excellenti vitæ bono, tanquam theſauro & penu diſciplinarum, germana litteraturæ, Muſarũ parente, altrice Sapiẽtiæ, inſigni demum argumento Diuinitatis. Quid enim? an poteſt quicquam eſſe, aut excogitari præſtantius, quàm eã parere in animo capacitatem, quã immenſa rerum aliarum alijs quotidie accedentium congeries non modò non exæquet, non expleat, non cumulet, ſed dilatet etiam laxetque ac fundat ampliùs, nouoſq; ſemper ſinus ac receſſus intus latè lacunoſos aperiat? quid admirabilius, quàm rerũ verborumq; multitudinem forma variam, ſenſu diſcrepantem, numero infinitam, ijs loci anguſtijs ita non confusè ac permiſtè, ſed diſtinctè electeque conſeruari, vt quaſi diſcreto deſcriptoq; in capita, ſeu familias populo, in fronte domus Domini titulum legere, indeq; habitatorem euocare, aut gentem vniuerſam cẽſere facilè poſſis? quid accommodatiùs, quàm ſimulacrorum ingẽtes copias, tamquam addictam vbique tibi ſacramento militiam, eo inter ſe nexu ac fide coniunctam cohærentemque habere, vt ſiue

Memoria p̃ſtat Orator. Plut. de educ. lib. Cic. in part. Plat. in Theat. Ariſt. lib. 6. Eth. c. 5. Cic. lib. 5. Tuſ. q. Memoria deſcriptio.

vnumquodque ſeparatim, ſiue confertim vniuerſa, ſiue ſingula ordinatim in aciem proferre velis, nihil planè in tanta rerum turba turbetur, ſed alia procul atque in receſſu ſita prodeuntibus locum cedant: alia ſemiaperto aditu quaſi tentabunda,& an ipſa quærantur, exploratura ſubſiſtant, alia ſe tota confeſtim promant, atque in medium certò euocata proſiliant? Hoc autem tam magno, tam fido domeſticorum agmine instructus animus quam ſpeciem ſui auditoribus exhibebit, dum nihil agetur vnquam, nihil cadet in conſuetudinem quotidiani ſermonis, nihil in diſquiſitionem, deliberationemq̀ue aliquando vocabitur, cuius arbitrium ille continuò petere ab antiquitate, teſtes citare maiores, ſententijs exemplisque confirmare, dicta ſapienter, fortiter facta, excogitata prudenter inſerere, cum recentibus antiqua, noſtra cum externis, cum vltimis prima mediaque conferre ad pompam vſque oſtentationemq̀ue non valeat? Non eſt quòd blandientes ipſi nobis rebus per nos inuentis, hoc eſt, ingenij laude magnopere gloriemur, aliorum placita delicato faſtidio reſpuamus, vetera ſuperbè, atque arroganter indignemur. Quotus quiſque eſt, qui noua condat, priſca non reſarciat? Equidem numquam aſſenſus ſum Platoni, qui rerum ſcientiam exiſti-

Memoriæ præconiũ.

exiſtimauit eſſe reminiſcentis animæ laudem. Illud non rarò ſum expertus, cùm aliquid acutius excogitarem, mèque eius inuentorem paulo blandiùs efferrem, vbi in illud mox incidi, ac recordatus ſum id lectum fuiſſe à me olim; tunc enimuerò animaduertiſſe, beneficium illud non fuiſſe ingenij, ſed memoriæ. Et ne alios metiri videat ingenio meo, nonne huc ſpectant illæ Sapientium voces, nihil eſſe ſub Sole nouum? Vix quicquam dici, quod non ſit dictum priùs? Quæ modò ſunt, fuiſſe pridem ac futura poſtmodum eſſe? nonne inquam oſtendunt, rarum iam ſupereſſe, qua vſquequaque glorięmur; inuentioni locum, occupata maioribus magnam partem ingenij ſpatia, peramplum memoriæ patere campum, vno verbo, ſcire iam noſtrum recordationis agnitionisque plurimùm habere? Quod ſi ita eſt, quis non videt, quantùm inter cæteros efferant Oratorem, qui pulcherrimo illum memoriæ bono inſtructum volunt, & quod inde ſequitur, quàm non abiectè humiliterque de vobis loquantur, Rhetores, qui efficere contendunt, Artis veſtræ laudem ornamentumque eſſe memoriam? Verùm memoriæ vim cum intelligentiæ acumine conſtare poſſe indagatores naturæ Philoſophi negant. Credo, Philoſophorum Principes Plato &

An memoria cũ ingenio conſtet.

In Philebo. to & Ariſtoteles: quorum alter ſalutem ſenſuum, atque intelligentiæ appellat memoriam, alter faciliùs reminiſci qui excellunt ingenio, diſertè pronunciat. credò, Fabius Quintilianus, qui & doctrina & vſu longiſſimo, æſtimandorum ingeniorum peritiſſimus, indicium ac ſpecimen ingenij ſtatuit in pueris memoriam. credo, ingenioſiſſimi quique, quos fuiſſe conſtet maximè ſcilicet obliuioſos. Homerum loquor, illum ingeniorum fontem, rerumque omnium comprehenſione feliciſſimum. loquor Ariſtotelem virum extra omnem ingenij aleam, ac memoria rerum plurimarum excellentem. loquor C. Iulium Cæſarem, qui nihil vnquam preter iniurias dicitur oblitus. loquor Annæum Senecam Declamatorem, in quo ingenium viguiſſe nos admiramur, memoriam ad miraculum vſque floruiſſe teſtatur pſe. loquor inter viros ſanctimonia nobiles Auguſtinum, atque Hieronymum ſummo ingenio mirabilique memoria præditos, quorum hic quem poſteriore loco nominaui, cùm linguas nationum ferè omnium calleret, eo præconio exornatus eſt, vt diceretur, Ab nullo hominum ſciri quod Hieronymus ignoraret. loquor, vt proxima commemorem, Picum Mirandulanum memoria æquè ac ingenio plauſus omnium admirationemque promeritum. denique, vt è noſtræ

De Mem. & Rem.

Memoria, & ingenio præſtâtes. Homerus. Ariſtoteles.

Iul. Cæſar.

Seneca.

SS. Aug. & Hier.

Io. Picus.

ſtræ familiæ multis vnum proferam viuentem adhuc victurumque perpetuò fama nominis immortali; Franciſcum Suarium loquor ingenio ſine controuerſia maximo: cui tantùm memoriæ eſt, vt inter reliquos ſanctos Patres Auguſtinum multiplicem ſanè vberemque ſcriptorem animo promptum habeat vbique, eiuſque tum ſententias, tum (quod perquàm mirum eſt) verba pro re nata prolixè fideliterque ſubijciat. quin etiam de ſuis voluminibus, quæ iam Bibliothecam ſola conficiunt, ſi quid interrogetur, vti ſit ſtatim quo loco, quaque pagina diſſeruerit ea ſuper re, expeditè docentem ac digito commonſtrantem ſæpe vidimus. Adeò memoriam ingenio non officere certum eſt. At rationi qui ſatisfiet, quæ duo hæc in vno eodemque vigere non permittit, cùm quo humore memoria paſcitur, eo extinguatur ingenium? Non expendam diligentiùs quanti ratio ſit: ſed neque illud docebo, virtutem memoriæ duplicem eſſe, celeriter percipere, percepta diu retinere: illud ex humecto fluxoque, hoc ex arido & ſicco prouenire: quare eoſdem magno eſſe ingenio, & perinde tenaci memoria ſatis poſſe. hoc paucis attingam, quod vobis, Viri Sapientiſſimi, ex Ariſtotele, Ariſtoteliſque interprete D. Thoma exploratum ſcio, Memoriam ab Agnitione, Reminiſcentiam vocant Philoſophi; differ-

Franc. Suarius.

Memoria vis duplex.

Diſcrimẽ Memoriæ & Reminiſcentiæ.

differre ſanè plurimum: illam homini cum brutis animantibus, hanc homini tantummodo conuenire: illius celeritatem cum ingenij tarditate plerumque conſiſtere, huius vero cunctationem & moram volucris ingenij comitem eſſe. Etenim cùm reminiſcendi virtus peruestigatio quædam ſit rerum in memoria obliteſcentium vno animi motu alios ſecum atque alios quaſi conſertis manibus educente; ita mentis agitationem comprehendit, vt qui ratiocinando expeditiores ſunt, ingenijque celeritate præcellunt, eos faciliùs reminiſci, is quem ſæpè laudo, Ariſtoteles ſcitè conſecerit. Atque hanc memoriæ laudem, contra quam nec Philoſophorum authoritas, nec rationum ſuffragia contendunt, illam fatemur in primis eſſe, cuius gratia ſe commendari multo auidiùs expoſcit Orator, quàm ob eam memoriæ gloriolam, qua nihil non momento accipiat regeratque: qua multiplicium ac inter ſe perplexarum rerum congeriem perpetua oratione euoluat: qua longam verborum ſeriem modò à ſummis recta ad ima, modò ab imis ad ſumma præpoſterè, modò à medijs ad extrema perturbatè, plaudente circùm auditore profundat: ſed quæ in animo impreſſa ſemel, etiamſi ægrè, rerum verborumque veſtigia ad eum vſum tenax ac fidus ſer-

Quid ſit Reminiſcētia.

Oſtentatio memoriæ.

ſeruet, nihil vt ponatur in medio, de quo ille copiosè, electè, ſapienter, ſi minùs flexibili ipſa per ſe, excuſſa certè per ratiocinationem memoria diſſerere diu multumque non poſſit. Quod dum faciet Orator; faciet autem ſi tueri volet Oratoris nomen, non minùs ſe inter memores ingenioſum, quàm inter ingenioſos memorem præſtabit.

Verum ſentio me, dum in Oratore Ingenium cum Memoria in gratiam reduco; ad eam partem deueniſſe, qua de Ingenio agendum erat. quam ego laudem memoria longè præſtantiorem dum Oratori enixè reſtituo, conſtabit etiam, quod modò dicebam, Oratoris Memoriam non hebetem ſegnemque, ſed cum accurata animi ratiocinatione, Ingenijque acumine, eſſe coniunctam. Principio illud inter nos conueniat neceſſe eſt, cùm de Oratore loquimur, non eſſe ſermonem de cauſidico aliquo, aut locutuleio, qui è grege concionalium Rabularum vendibilis repentè proclamator exiſtat: hic enim licet ingenio deſtituatur, animo tamen complexus ingentem rerum verborumque ſyluam, quandiu non excidet memoria, tandiu non modò probabilis, vt aiunt, ad clepſydram, ſed perdius ac pernox ad auditoris vſque conuicia pertinaciter declamabit.

De Ingenio Oratoris quid ſentiendū.

Quō de Oratore ſermo ſit.

Ne-

Neque etiam hic agi de Rhetore ac dicendi Magiſtro, in quo diuturna exercitatio, ac multorum lectio obſeruatioque librorum ita ſæpe numero ſupplet ingenij partes, vt in tradendis iuuentuti præceptis Rhetoris perſonam non magis experti, quàm acuti ſuſtinere cum dignitate videatur. Sed de eo demum Oratore diſputari, qui ſiue ad populum in foro temploque, ſiue in aula in priuatis publiciſque conſilijs ad Principes viros, ſiue in Exedra & Academia ad Sapientes, quacumque de re propoſita, tam erudita atque aperta oratione doceat, tam ſuaui grataque demulceat, tam robuſta atque pugnaci commoueat, vt grauitate rerum, verborum ſuauitate, argumentorum ſeu vi, ſeu ſpecie concitatos auditores in quam ipſe velit partem, vnius linguę imperio traducat vniuerſos. Hunc autem magno excelſoque eſſe ingenio numquam mihi timidè pronunciandum putaui: quando triplex hoc munus, quod adeò Oratorium eſt, vt Orator abſque eo nullus ſit, ne mediocriter quidem exerceri poteſt ſine ingenij laude. Nam, vt de primo dicam, qua ratione Docere poterit is non in vna alterave materia, ſed in ijs omnibus, quæ vſurpantur hominum ſermonibus, aut cadere aliquando in diſceptationem ſolent; niſi earum notitiam perbenè ac ſcienter hauſerit? Quomodo ſua ſtabilire, alie-

Triplex munus Oratoris.

Primum Oratoris munus, Docere, quantùm egeat ingenio.

aliena refellere, repugnantibus occurrere, falſa & fallentia procul habere, omnia certis rationum ponderibus momentiſque firmare: ſi ignoret, quid poſſit Enthymemate confici, quid Inductione, quid alijs argumentationibus? in quibus dum alia ponuntur, aſſumuntur alia, alia deducuntur: ſiue ſola ſeorſim intelligat, ſiue plura inuicem componat, ſiue ex vno aliud ducta in orbem ratiocinatione comprehendat. Ingenium certiſſimo ſe vbique prodit argumento, ductuque ſe ſuo quodammodo circumſcribit. Falluntur qui Oratorem concludunt ea tanquã regione, ſeptumque continent ijs terminis, vt eleganter & ornatè dicat: in quo fortaſſe memoriæ, quàm ingenij maior eſt vſus. Non hæc eſt Oratoriæ prouinciæ amplitudo, totumve munus Oratoris, qnin potiùs ipſi artifices dicendi, eius inſcitiam, cui res non ſuppetant, abundẽt autem verba, ſtultitiam loquacem appellant atque irrident. Sed inuenire quid aptè dicat, quæ fundamenta iaciat orationis, quam rerum molem attollat, quibus argumentorum præſidijs omnia communiat, hoc adeò Artis huius eſt, vt addictus huic parti Ariſtoteles Rhetoricam ex inuentione definiat, eumque perfecti Oratoris appellatione ſpoliare non dubitet, qui inueniendo minùs excellat: cumque perſuaſionem fide ac motu comparari dicat, inter

Argumentorum tractatio poſtulat ingenij vim.

Inuẽtio rerũ eſt opus ingenij.

lib. 1. Rhet.

ea

ea quæ fidem faciunt, atque ideo perſuadere poſſunt, Elocutionem non enumeret, niſi tanquam comitem, quæ inuentioni ad fidem famuletur. Hæc autem inuentio rerum, quas expeditè atque in omnem dicendi occaſionem intētus illicò expromat Orator: hæc celeritas animi transferentis ſeſe in omnem partem, omnia vbique rimantis, omnia colligentis: hæc mentis feracitas progignentis tam multa, tam varia, tam apta rebus, tam opportuna temporibus, tā decora perſonis, quis non videt, quanti opus ingenij, quantæq; intelligentiæ ſint opes? Sanè cùm ſedes argumētorum eaſdem Dialecticis ac Rhetoribus vtrorumque Princeps Ariſtoteles attribuit, non ille exercendæ campum memoriæ, ſed locos ſagaci impigræque rationi perueſtigandos aperuit. Iam verò vt Delectet Orator (nam hoc eius alterum munus dicebam) quo id modo ſine ingenij ſolertia conſequetur? Vt enim omittam quod eſt in oratione robuſtius, & quædam minuta conſecter, in quibus ingenij laus fortaſſe videri poteſt ambigua; certè & in verbis translationes inuerſioneſque, & in oratione ſententias habere plurimùm delectationis omnes experimur: atqui ingenij non vulgaris argumenta ſunt vtraque. Et verba quidem aptè transferre, mentis eſſe omnino peracutæ ac perſpicacis apud Eloquen-

Secundum munus Oratoris Delectare, an ſit ab ingenio.

Trāſlationes.

quentiæ parentem vir cum primis eloquens M. Craſſus affirmat; quòd nimirum nobilis ac præalti ſpecimen ingenij ſit tranſilire ante pedes poſita, trita ac ſponte ſe offerentia contemnere, & alia longè repetita cum delectu ſumere: ex quo fiat, vt auditoris animus translatione audita, euolet continuò ad Authoris ingenium, eiuſque contemplatione in admirationem excitatus, ea perfruatur, quam ex admiratione naſci Ariſtoteles voluit, voluptate. Accedit, quòd nemo poteſt vnum alterius loco concinnè ſubſtituere, quod in tranſlationis vſu venit, qui non plurium inter ſe ſimilitudinem, nexum, atque concordiam deprehendat: hoc autem eſt rationis opus, quæ rerum naturas perueſtigat, animaduerſaque proportione ingenioſè permutat, ex quo naſci putandum eſt, vt qui hæc audiunt, per eadem rationis veſtigia progredientes, dum deprehenſa vnius cum altero comparatione, hoc eſſe illud, ratiocinando diſcunt, maximè delectentur: cum ſemper quidem iucundum ſit homini diſcere, tamen ratiocinatione, id eſt, congruenter hominis naturæ, multo iucundiſſimum. In ſententijs verò conformandis, vbi Vis ingens ac virtus in breue dictum coacta mirè oblectat auditores, quàm viuit penè ac ſpirat ingenium? Quid enim? argumentum peramplum

lib. 3. de Orat.

Ariſt. 3. Rhet.

Sententia.

& graue, quodque fuſum ac diſſipatum vires amitteret, vnius verbi compendio colligere, ac proinde fortius intorquere: res communes vſuque proculcatas, tanquam tranſmarino atque aduentitio quodam cultu inter noua ac prima reponere: dictis improuisò aggredi, ſubitiſque animum pugiunculis laceſſere, laceſſenti repentè ictum referre iocis feſtiuè decertare, facetijs ambiguè ſuſpendere, ſalibus acutè vellicare, comiter illudere, argutè blandiri, vafrè cauillari, hæcne ſtupidum quiddam ac plumbeum ſonant; an mentem potius acrem ac vigentem, celerrimeque multa ſimul agitantem præ ſe ferunt? Quòd ſi in his, quæ minima ſanè ſunt, & in quibus quaſi proludit Eloquentia, non minimùm tamen elucet ingenij; quid in concitatione animorum ac Motu (quod tertium eſt munus Oratoris) quæ mentis præſtantia, quæ vires orationis, quæ ingenij maturitas apparebit? Sanè vniuerſam de affectibus diſputationem, quæ & Philoſophi naturalis eſt, vt eorum cauſas à natura petat; & moralis, vt eoſdem honeſtatis ac turpitudinis capaces oſtendat; ita ad Oratorem, qui eos excitet aut componat in animo, ſpectare exiſtimarunt ſapientes viri, vt affirmauerit Plato, Rhetores non ſcripſiſſe ex arte, qui de affectionibus animi non ſcripſerunt. Quæ verò de illis non

Tertium Oratoris munus, Mouere, quantum requirat ingenium.

In Philebo.

Phi-

Philoſopho in Ethicis, ſed Oratori in Rhetoricis ſcripſit Ariſtoteles, an huiuſmodi ſunt, quorum naturas, cauſas, effecta ſemidocti homines ac vulgaris ingenij capere poſſint? Et tamen diſertè idem pronunciat, Oratoris officium implere non poſſe, qui non planè perceperit, quid vnaquæque perturbatio ſit, qualis, quibus in perſonis, quave ratione concitetur. Nam quid dicam de vſu? odio, inimicitiaque flagrantes gratia & amore coniungere: furentes ira lenitate mitigare: confidentes ac ſpei plenos repentino timore comprimere: indignatione ſuccenſos miſericordia flectere: inuidia tabeſcentes, aut maleuolentia exultantes æmulatione aliò traducere, vel deſpicientia retardare; quam ingenij non mediocritatem, aut vulgarem communemque ſolertiam, ſed incredibilem ſagacitatem, admirabilem induſtriam, diuinam propemodùm felicitatem deſiderant? quam eſſe acutam oportet ac perſpicacem eam mentis aciem, quæ naturas hominum rimetur, ſeque tam altè inſinuet in eorum animos, vt quibus illis ſtudijs ducantur, penitus introſpectis, talem ſe ad ſpeciem conformet, qualis eorum moribus ſimilis primùm obſecundet in loco, ac blandè circum præcordia ludat: deinde, vbi fauentes animaduertit, paulatim perſonam ſibi, mox etiam

lib. 2. Ret.

Concitatio animorũ.

auditoribus exuat: denique affectiones alias, alios ſenſus, naturam penè aliam ijs, apud quos agit, victrix imponat? Detinebantur apud Polymeſtorem in Cherroneſo Græci vnà cum Troianis captiuis, cum primum licuiſſet, in patriam inde tranſmiſſuri: ſed petebat Achillis vmbra, vt ad honorarium tumulum ſibi eo loco poſitum Polyxena Priami filia mactaretur. Abducenda ergo Polyxena erat ab Hecuba matre: haud magno conatu, ſi clam matre, aut illa inuita per vim tranſigere rem totam voluiſſent: ſed ea conſulta ac probante, Achilli, hoc eſt, infenſiſſimo Troianorum hoſti victimam immolare; arduum enimuerò negotium, & haud ſcio an humano maius agebatur. Deſtinatur huic operi non Agamemnon aliquis, aut Diomedes, aut ipſe, cuius intererat illo honore patrem non fraudari, Neoptolemus; ſed eloquentiſſimus inter Græcos Vlyſſes. Quid putatis? adit Hecubam, victimam poſcit, perſuadet, abducitur filia, mactatur. Deus immortalis! Et quod homini ingenium fuit, quæ animo ſapientia, quæ linguæ facundia, quæ menti ſagacitas, qua prouidere rationes potuerit, vt odia contra Græcos euerſores Troiæ in Troiana Regina reſtingueret, iram aduerſùs Achillem Hectoris interfectorem in matre ſedaret, im-

Euripides in Hecuba.

Vlyſſis facinus.

Vis Eloquentiæ.

impetum cõtra Neoptolemum Priami parricidam in vxore cohiberet, miſericordiam erga vnicam, quæ ſupererat, filiam, in parente compeſceret, lacrymas ob cædem innocentis puellæ in fœmina exhauriret, Hecubam in ſumma orbitate luctuque, quaſi obiecto Meduſæ capite, ſenſu omni atque humanitate ſpoliaret? Equidem magnus ſit licèt, quòd Troiam Vlyſſes expugnauerit: mihi, quòd vicerit Hercubæ mentem, non paulo maior eſt. Certè illud cum multis, hoc ſolus præſtitit: ibi dolo mutum & inane Palladis ſimulacrum aggreſsus eſt, hic palàm cum matre peruigili atque attenta conflixit: tunc in corpora ferro deſæuijt, quia mentes ad concordiam flectere non potuit, hic non ante ſanguinem fudit, quàm in animum oratione penetrauit. Hæc autem, quæ de Vlyſse dicuntur, ſiue ad Hiſtoriæ fidem, ſiue Poetarum more, quid aliud ſunt quàm quæ ſuper figmenta & fabulas vſu euenire quotidie videmus? dum homines Eloquentia nobiles rem aggreſsi difficultatibus impeditam, pertinaci animo defenſam, ſanguini ac vitæ prælatam, eam rem, non vi, non armis, non imperio, ſed dicendi facultate, qua ſe penitùs inſinuant in animos: dexteritate mirabili, protinus expediunt, à videntibus planè ac volen-

tibus extorquent, atque ad exitum nulla cuiuſquam mala gratia perducunt. Vt ſanè dubitare nefas ſit de illorum ingenio, qui tantùm operis moliuntur, quique Arcem hominis excelſiſſimam, vnique expoſitam Deo inuadunt, capiuntque quoties libet, atque in poteſtatem redactam arbitratu ſuo moderantur.

Ab ingenio quid iudicium differat.

Supereſt iam ex ijs, quæ initio propoſui, tertio loco Iudicium: quam animi partem ab ingenij virtute ſeiunximus, quòd ingenium celeres quidam motus ad excogitandum acuti, & quædam intelligentiæ alacritas oſtendat; iudicium vero ſapiens animi mora, & matura inter res plures æſtimatio, electioque commendet; nec perpetuò in ſingulis reperiri vtrumque, imò peracuto ac volucri ingenio viros ſæpe prudentia conſilioque laborare compertum eſt. Verùm non eſt, quòd hoc vobis diſſidium timeatis, Rhetores, adeò ingenij, de quo dixi, bonum tenetis, vt iudicium veſtrum ſit; atque ita veſtrum, & Oratoria cum arte coniunctum, vt plures dicendi Magiſtri per antiqui & graues, ſextam Rhetoricæ partem iudicium numerent, idque tam firmis rationibus enitantur, vt nemo expedire ſe illis poſſit, niſi pluſculum aliquid, quàm petitur admittat: nempe iudicium partem quidem eſſe, non tamen ſoli-

De Oratoris iudicio quid ſentiẽdũ.

ſolitoriam ac diſtinctam à cæteris, vnumque in locum reiectam, ſed annexam ſingulis atque permiſtam, quæque tamquam ſuccus ac ſanguis per vniuerſum Eloquentiæ corpus æquè diffundatur. Et ſanè ſi finem Oratori à ſuperiore præſcriptum diſciplina ſpectemus, facilè patebit, magno ac ſolerti iudicio opus eſſe ei, qui agere Oratorem velit. Exiſtimauit, ſcriptumque reliquit Ariſtoteles, Rhetoricam ciuilis ſcientiæ propaginem eſse, adeoque vnum ſibi vtramque finem propoſuiſſe, vt Rhetores ſua ætate ciuiles ſe Magiſtros appellarent, ac pollicerentur auditoribus ſuis adminiſtrandarum vrbium rationem. quod apud Platonem Gorgias facit, & ſequutis deinde temporibus Tullius, Quintilianus, aliique conſcriptis voluminibus profeſsi ſunt. Et quamquam hoc dictum eſt alicubi glorioſius, illud certò conſtat, Ad bonum ciuitatis vtramque ita conſpirare, vt ſi quis ab ciuili ſcientia mos inducendus, tollendusvè ſit: ſi lex ferenda aut abroganda; ſi tributum, aut in capita, aut ex cenſu, aut extra ordinem imperandum: ſi expeditiones ſumendæ, ſi bella continuanda, ſi deditiones faciendæ, ſi induciæ, ſi fœdera paciſcenda, confirmanda, reſcindenda, ad eloquentis alicuius operam confugiat, illum in priuatis congreſsionibus Conſultorem habeat,

lib. 1. Rhetor.

In Georg.

Plato in Alcib. 2.

beat, illum in publicis Suaſorem. at neutrum horum, quæ dixi, munerum ſuſtineri vel leuiter poteſt ſine ſolerti circumſpectoque iudicio. Et Conſultatio quidem tota prudentiæ trutina quædam eſt: cùm enim in ea non generatim de rebus vniuerſeque agatur: non metienda ſit aſtrorum cælique magnitudo, non fructus quæratur contemplationi voluptas: non leges vbique ſtabiles æternæque, in quibus nihil videlicet deliberes, ante oculos per otium proponantur: ſed ſingula minutatim atque præcipuè inſpicienda ſint, ſæpe vtilitatis, neceſſitatis interdum, ſemper honeſtatis ratio habenda: priuata ac publica lucri damnique comparanda momenta: loca inter ſe, vires, potentia, opes imperia conferenda: plurima quæ cauſas circumſtant, quæque perſonis adiuncta ſunt æſtimanda; ſola profectò hiſce deliberationibus tam multis, tam varijs; tam ſæpe ac facile mutationi propoſitis præeſſe Regina vitæ Prudentia poterit; cuius, vt Sapientes affirmant, ſolius opus eſt conſiliari, certaſque ad conſtitutum finem rationes ac vias excogitare. Ad hoc porrò munus cùm à ciuili ſcientia, hoc eſt, Principe reliquarum, Oratores præ cæteris admittantur, atque ab Ariſtotele, qui ob ſolam conſultationem librum Rhetoricæ ſcri-

Conſultatio quatenus opus habet iudicio.

S. Thom. 2. 2. q. 9. art. 5. Ariſt. l. 6. Eth.

ſcripſit ad Alexandrum, huic in primis operi deſtinentur; quis non videt, quæ ſententia de Oratoris iudicio, prudentiaque feratur? Iam verò ſuaſio in alijs dicendi generibus nihilo minorem quærit iudicij ſagacitatem. Etenim ſi ſuaſori certa eſſet ac circumſcripta materies, eaque ſtabilis, nec perpetuò varietati obnoxia, ſi perſonarum numerus intra gentem vnam ac nationem contineretur, ſi illi ijdem, quibuſcum agendum eſt, eoſdem ſe manè veſperique præſtarent; non difficile eſset Oratori, aliquot ſibi leges atque inſtrumenta definire, pauca regionum ingenia indagare, ſibique adiungere, mores hominum eodem tenore conſtantium ſemel ſibi cognitos perpetuò retinere. at verò cùm rerum quædam infinitas ac mutabilitas ſit, cùm perſonarum varietas nullo certo genere comprehendi poſſit, cùm temporum inconſtantia non eadem ferat, cùm ambiguis homines moribus ipſi à ſe alij atque alij in horas diſcrepent; vigilet ſanè Oratoris induſtria, circumſpiciat probè vel minima quæque momenta rerum, nihil eum vſquam prætereat, vertat ſe in omnem partem neceſse eſt. Quare ſapienter Plato, vt leuaret hoc onere Philoſophos, præcepit. In ſumma rerum conſiſterent, ad ſingula ne deſcenderent. nempe

Suaſio cur magno ageat iudicio.

Oratoris cum Philoſopho cõparatio.

pe Suprema & propinqua cœlo aeris pars à turbis libera eſt, non cogitur illa in nubem, non in tempeſtatem propellitur, non verſatur in turbinem: inferior tonat ac fulminat. ſic hominem ſi animo vniuersè videas, nihil illo tranquillius, nihil pacatius, nihil ſereno puroque cœlo ſimilius. at ſi ad ſingulos hominum acceſſeris, hic nimirum inter affectionum nubes odia funduntur, hic ardent cupiditatum faces, hic irarum fragoribus omnia quatiuntur, planè vt nō difficile fuerit olim Prometheo, vt eſt in fabulis, vbi hæc humana prætervectus eſſet, in cœlo liberè vagari, admotaque ad Solem ferula, vel inter Deos ignis cuſtodes ignem ſubducere: cùm verò ad homines rediјt, perſuadere hominibus non potuit, ne ab illis proditus, ad Caucaſum montem, perpetuum aquilæ pabulum miſerè torqueretur. Scilicet indagatori naturæ Philoſopho facile ac iucundum eſt, cum homine illo ſuo, ſeu veriùs hominis ſimulacro degere dies ac noctes, certamque cum eo agendi rationem inire, in quo ſtabilia, conſtantia, æternaque ſunt omnia? vt ſi aciem intelligentiæ, qua idolum pulcherrimum contempletur, paulo acutiùs intendat, non habeat interea, in quo magnum prudentiæ ſpecimen oſtendat; cùm longè ſecus Oratori contingat, qui congredi eo cum homine debet, cuius ingenium

Heſiodus in Theogonia.

nium per ſe latens, multiplex, ac tortuoſum, vbi ſe quæri ſentit, deque rebus ſuis agi; ita ſe neſcio quos intra flexus atque anfractus abdit, ſepit, obſtinateque concludit, vt nulla via niſi Theſei filo, id eſt, ſagacis prudentiæ ductu adiri extrahique poſſe videatur. Hinc illa indagatrix ſolertia opportunitatum, locorumque obſeruatio, temporum prouidentia, ſtatuum coniectura, omnium delectus, quibus Orator adeò tempeſtiuè aditus tentat, occaſiones prouidè venatur, ſedes ac loca ſagaciter explorat, rem ipſam veſtigijs penè omnibus odoratur, vt inſinuatus ſemel in hominis animum, ei non modò non inuito, non oppreſſo, non modò patienti, aut non repugnanti, ſed volenti etiam perlibentique de gradu, deque fortunis ſuis cedere perſuadeat. Neque hoc quamquam permagnum, iudicij tamen ſumma eſt in Oratore: quando vbi hæc ille perfecerit, non continuò ex vnius prælij victoria de vniuerſi exitu belli certam facere coniecturam poteſt; ſed plurima adhuc ſuperſunt, eaque inter ſe longè diuerſa, quæ alio ſemper artificio, nouaque prudentiæ machinatione aggredienda ſunt. Quot adoleſcentia mores educat? quot media ætas firmat? quot ſenectus mutat? quidquid ſplendor familiæ, opum copia, honorum gradus: quidquid humilitas, egeſtas,

Hominis ingeniũ.

Ampliſſimus Oratoris iudicio cãpus.

Mores ætatis, fortunæ, & nationum.

ſtas, ſeruitus in animos inuehunt: quantùm litterarum cultus ac patrocinium, quantùm earum ignoratio odiumque ad virtutes, aut ad vitia conformant: quidquid vbique gentium conſuetudines populorum, inſtituta nationum, regionum ingenia, ritus, natura præcipiunt aut vetant; tantùm Oratori perueſtigandum, tenendum, vſurpandum eſt. hæc illi omnia in conſilium vocanda, hæc præ manibus, hæc ob oculos ita proponenda, vt paratus æquè ac intentus in omnem occaſionem, ſtatim in promptu habeat, qua ſe ratione gerat cum adoleſcente cupidè, cum viro fortiter, cum ſene temperatè: in Academia grauiter, in foro confidenter: principibus Viris imperium extollat, nobilibus claritudinem, fortunas opulentis, miſeris ſecuritatem: quid cuique nationi obſecundanter ingerat: quid dicat apud Germanos candidè, apud Gallos præferuidè, apud Hiſpanos compoſitè, apud Italos peracutè: denique quomodo ad ſingulorum mores ita componat ſuos, vt vnus omnium gnarus, nuſquam hoſpes atque inſolens, vbique in patria eſſe videatur. Ad ſummam: ne ſingula perſequar dicendo, totam eam rationem, quæ cautè circumſpicit, quid cuique conueniens, quid tempori, quid loco, quid rei, quid perſonæ ſit aptum
Decorum. quæ vno *Decori* vocabulo, cum latiſſimè pateat

teat explicatur; eam ſatis conſtat & ſummum eſſe opus Prudentiæ, & proprium eſſe artificium Oratoris.

Quòd ſi hæc, Rhetores, iudicium ſolito maius,& quiddam propè infinitum in hominis prudentia deſiderant, & tamen omnia ab Arte veſtra requiruntur, Artiſque Princeps Ariſtoteles ſine his eſſe Oratorem negat; nam iam vnde dicendo abieram, pugnaciter eò reuertar, & vobis tantùm laudis, quantùm ab rerum multarum memori comprehenſione, ab excellente ingenio, ab ſolerti nauoque iudicio prouenit, glorioſa exultantique oratione gratulabor: ſed hoc vnum, quod ex ijs, quæ poſtremò dixi, per ſe ſequitur, reputandum vobis cum animis veſtris etiam atque etiam relinquo; quàm multiplici rerum cognitione ad tam cœleſte Prudentiæ faſtigium, hoc eſt, ad debitum veſtro ordini locum peruenire debeatis; vt quam prudentiam Homericus Vlyſſes multarum vrbium mores videndo didicit, eam vos ijs, quas vetus Poeta facit,prudentiæ cauſis memoria & vſu, vel huius loco, lectione auditioneq; conſequamini. *Aſranius.*

TRO-

PROLVSIO II.

An congruenter honeſtatis, & Hiſtoriæ legibus faciant ij qui in rerum narrationibus ad calida & politica, vt ipſi vocant, præcepta diuertunt. quo loco de Corn. Taciti ſcribendi ratione multa diſceptantur.

PErſequor etiam hoc anno inſtituti mei rationem, Cardinalis Illuſtriſſime. Diſſerui ex hoc pridem loco apud nouos Rhetores de Artis, quam illi recens, præceptore me aggrediebantur, vtilitate: oſtendique, Rhetoricam non eſſe tenerioris ætatis honeſtam ſcilicet moram, aut ludicrum negotium, atque vmbratilem exercitationem, quæ Gymnaſiorum intra parietes concluſa, vix quicquam emolumenti ad ciuilem hominum vitam foras deriuet. imò verò nullam eſſe inter humanas diſciplinas mortalium bono excogitatas, quæ ciuitatum commodis inter aduerſa pariter ac ſecunda præſtò ſit magis, quàm Artem dicendi. idque cùm in Oratoria, Hiſtoria, ac Poetica quà generatim, quà præcipuè demonſtraſſem; rurſus ab Oratoria exorſus, quid præſtantiſſimæ facultati vitio daretur, amoliri conatus ſum. Nunc verò Hiſtoria nobis eſt inſpicienda, cuius ob cauſam tantò

maiori

maiori apud Sapientes inuidia laboramus; quantò minùs obiectum crimen multi, vt video, reformidant, non pauci etiam tanquam ſpecioſum in vulgus ambiunt, eoque palàm nomine gloriantur. Quid autem hoc ſit, accipite ex hominis voce, cuius dicta apud vos, Patres Religioſiſſimi, legum inſtar meritò habentur, obſeruanturque. Hunc dicere non nemo audiuit, duas videri ſibi diſciplinas, nobiles quidem illas ac ſalutares, præcipuè tamen obnoxias, ne ſe addiſcentibus perniciem aliquam creent: alteram Mathematicorum, Rhetorum alteram. Illa ne in Genethliacorum diuinationem; Hæc ne in eorum calliditatem, qui ſe Politicos dici volunt, quandoque degeneret. Etenim ſicut in floribus & oleribus minuta interdum animalia innaſcuntur, quæ incautos colore promiſcuo, ac penè indiſcreto enecant; ita cum bonis artibus ſua plerunque vitia ſubcreſcunt, quæ perſimili affinique Virtutibus ſpecie venenum occultant. Et ſanè, quod attinet ad hanc, quam profitemur Artem politioris humanitatis, in hoc denique multorum ingenia deſinere, & tanquam generoſa vina vetuſtate coaceſcere ſatis conſtat, cùm id ipſi, vt amant ſua vitia, præ ſe non obſcurè ferant. Videas ex ijs non paucos, quos hiſtoricorum volumina delectant, hiſce demum præceptis prodire

Cl. Aquauina Præp. Gen.

Diſciplina diſcentibus ad extremum noxia.

Ab Hiſtoria quid aliqui colligunt.

dire inſtructos è Rhetorum Schola. Ius ac fidem perpulchra eſſe nomina, ſed inania, niſi ad rem tuam detorqueas: nec quemquã altiùs emerſiſſe, qui pudori ſuperſtitiosè obluctaretur, ſumma ſcelera incipi cum periculo, peragi cum præmio. Dominorum gratiam aſſentatione parari, & conſcientia ſecretorum retineri. ſic non rarò Seianos creari, qui ſæpe arcanorum participes facti, Regum ac Principum aulas ſuo arbitratu verſare ſolent. Senſa animi numquam penitùs aperienda: ob idque oratione vtendum ſuſpenſa, perplexaque, atque eluctantium verborum quæ vtroque trahi poſſint: ita integro futurum ea meditatum decernere, quæ improuiſum effugerant. Hæc horumque ſimilia, quæ, vt ex vultu conijcio, ad aures veſtras minùs gratè accidunt, Auditores, illi magni faciunt, ac prudentiæ neruos dictitant: hæc ex penetralibus Hiſtoriarum ſedulò rimantur, eosque ex omni antiquitatis memoria ſcriptores colunt ac terunt, qui ad haſce dominatrices artes callidioribus præceptis informant. Quare cùm Hiſtoria rerum geſtarum narratione ad prudentiam inſtituat; prudentiam verò ſic politica iſtorum fraus imitetur, vt ſub honeſtatis aliena ſpecie, fœdiſſimæ vtilitatis vias vbique doceat; factum eſt, vt multi ſe ad hoc genus ſcribendi contulerint, atque à multis

Politica fraus.

multis (vt plerique vtilitate quacumque capiuntur) magis, ac magis quotidie lectitentur. Ex quo Hiſtoria facta callidior, atque mendoſior, malè iam audire, inque ſe, ac Rhetoricam vniuerſam, obtrectationis materiam deriuare nonnullam cœpit. Quæ me impulit cauſa, non tam vt aduersùs Hiſtoriæ corruptores aliqua dicerém, oſtenderemque, eos qui hac ſcribendi libidine ducuntur, haud facere congruenter Hiſtoriæ legibus, quàm vt Rhetores meos ab huiuſmodi lectione amoreque ementitæ prudentiæ remouerem, certè Hiſtoríam ab ea, qua immeritò laborat, inuidia liberarem. Ac mihi quidem de hoc hominum genere cogitanti verſiculus Poetæ non ignobilis veniebat in mentem, qui vt hiſtoricum luderet; quòd perpetua narratione in ſuos laudes, in hoſtes probra, vtrobique immodicè congereret: appoſitè concluſit;

Nec malus eſt ciuis, nec bonus hiſtoricus. *Sannazi lib. 1. Epigr.*

Quamquam mihi addendum aliquid videtur in mea cauſa, atque vnius verbi mutatione dicendum,

Nec bonus eſt ciuis, nec bonus hiſtoricus. *Sũma Prò luſionis.*

Quas omnino partes duas permittite, Auditores, humanitatis veſtræ argumentum eſſe pariter; ac diſputationis meæ.

Age igitur, quicunque Hiſtoriam contexendo, latentes neſcio quas artes ac do-

Qui ciues non boni inter hiſtoricos.

minationis arcana interim aperit, ſi Religioni, cuius prima eſſe debet in vnaquaque re cura, ſi ciuitati, hominumque conſuetudini pernicioſus erit; haud erit, opinor, vobis iudicibus, ciuis bonus. at hæc duo nec rarò, nec indiligenter præſtari ab hoc ſcriptorum genere, niſi me ratio deficit, ſic euinco. Sumite, ſi placet, ex ijs aliquem non minorum gentium hiſtoricum, non qui Religionem obtentui palàm habeat, eamque, vbi vtilitas concurrat, vtilitati facilè poſtponat: ſed è veteri ac prima nobilitate modeſtiorem, ipſumque, à quo defluxiſſe videtur hæc ſcribendi ratio, vno verbo Corn. Tacitum. Iuuat enim in hoc potiſſimùm ſcriptore conſiſtere; non quòd ingenium eius ſolertiamque ac reliquas virtutes tanti non faciam, vt præ ijs non exiſtimem paucula, quæ inſunt homini, vitia ferri haud poſſe: ſed vt à cæteris pro eorum indignitate abſtineam, qui hoc tempore ſi aliquot argutiolis Hiſtoriam aſpergant, Corneliano videlicet exemplo ſe ſcribere, à cuius laude diſtant ſanè quàm plurimùm, gloriantur. Hic igitur, quem loquor, hiſtoricus, etſi totus in eo eſt, vt prudentiæ præceptis imbuat animos legentium; ijs tamen, quas identidem interſerit, animaduerſionibus, conſilijs, coniecturis, profectò non agit vbique, mea quidem ſententia, ciuem bonum. Nam, vt Re-

Corn. Tacitus an quid obſit Religioni.

Religionem curſim attingam, mitto ſacra apud illum impunè violata, pollutas etiam cum lucro ceremonias, crimina feliciſſimè patrata: quæ tamen haud par erat ab homine obſeruationum iudiciorumque non ſanè perparco, ſine aliqua nota præteriri. mitto Virtutibus auerſos, ſceleribus faciles, humana plerunque cõtemnentes Deos. Quid illa? quantùm Religioni conducunt? cùm narratione rerum omiſſa, quaſi diſceptator ſedet otioſus, atque in vtramque partem quærit ambigitque, *Fatone res mortalium, & neceſſitate immutabili, an ſorte voluantur*: quidve de inſita multis opinione ſentiendum, *non initia noſtri, non finem, non denique homines Dijs curæ eſſe*. Quid alia hiſce ſimilia, cùm eueniſſe aliqua commemorat ſine Deorum cura? Nonne dicta planè videntur ad Epicuri mentem? vt nobilis eius Interpres, ἐπικουρίζειν eo loco, atque alibi Tacitum apertè commonuit. Et ne longum faciam, quid illa in Religionem iniuria quanta eſt? Sub exceſſum Neronis Italia cladibus afflicta, hauſtæ aut obrutæ vrbes, Campania incendijs vaſtata, Capitolium ciuium manibus euerſum, Sacerdotia & Conſulatus tanquam ſpolia reportata, plenum exilijs mare, infecti cædibus ſcopuli, nullus in vrbibus, nullus in agris ſecurus à ſcelere, atque à ſupplicio

lib.6. Annal.

lib.13. Anna.

I. Lipſ. in Notis.

lib.1. Hiſt.

locus. quid ergo poſt hæc enumerata mala Coniector egregius adiungit? agnouit credo Deorum Numen, qui crimina pœnis proſequentes efficerent, vt ſceleſtum eſſe minus feliciter aut ſecurè liceret. *Numquam atrocioribus*, inquit, *Populi Romani cladibus, magiſve iuſtis iudicijs approbatum eſt; non eſſe curæ Dijs ſecuritatem noſtram; eſſe vltionem.* ô peruerſam hominis interpretationem, ac penè dixerim, inter ea prodigia recenſendam? adeone impiè quiſquam indoctus ſit, vt cùm ſeculum ſuum vitiorum feraciſſimum fateatur, indignetur nihilominus, ſi ſupplicijs, hoc eſt, peccatorum pœnis illud affictari ſentiat, Deoſque ſcelerum vltores, inuidiæ in humanum genus aut crudelitatis accuſet? Vt meritò permagnus litterarum arbiter, ac Tacito addictiſſimus Iuſtus Lipſius continere ſe non potuerit, quin ad eum locum exclamaret; *γνώμη ἀσεβής*, impia inquam ſententia: quidquid pro Tacito obluctetur in Lipſium familiaris olim quidem meus, rerumque Ciuilium non infacetus æſtimator; ſed qui non tanti vnquam mihi fuit, vt præ illo Iuſtum Lipſium litteraturæ magnæ virum minoris fecerim, purumque ac putum, vt ille vocat, Grammaticum, imparemque Cornelianis ſenſibus exiſtimauerim. præſertim cùm inter alios quoque Interpretes idem ſentientes

In Notis.

Anni-

Annibal Scotus (in quo, veterano quippe Aulico, nemo iure deſideret politicarum rerum ſcientiam) Taciti dictum vti improbum impiumque auerſetur, ac reſpuendum Chriſtiani honeſtique hominis auribus, ac palàm execrandum clamet. Sed finge in tuto eſſe Religionem, num ſaltem Ciuitati, ſocietatique humanæ ſalutares ſunt iſti, qui tam crebrò interiectis in Hiſtoria callidè conſilijs Ciuilem doctrinam inſtillare ſe mortalibus gloriantur? Profectò dum ſe ea ratione Politicos dici volunt, adeò ciuitatis cauſam non agunt, vt horum vitio Politiæ nomen, non ciuilis, ac publici commodi, ſed priuatæ propriæque vtilitatis appellatio eſſe videatur. Non ita veteres illi ac boni, qui de Politicis, ſed non ad iſtorum normam diſputantes diſertè definiunt, Opus ciuium eſſe publicæ ſalutis curam, cui ſe quiſque conformet neceſſe eſt, vt ad eius bonum familiam dirigat, & per ſe domui, per hanc ciuitati felicitatem pariat. immo vocem eſſe naturæ, ſi illam exaudire velimus, Vt pars omnis ad corpus, in quo pars eſt, ita referatur, ſuam vt ei ſalutem poſthabendo, malit ſibi malè eſſe, quàm corpori. Quare cùm ciuitatis pars ciuis ſit, hoc aiunt eſſe Politicum agere, ciuitatis ſalutem incolumitatemq; ſua vtilitate ac fructu potiorem

Comment. in Tacit.

An proſint ciuitatib⁹ iſti, qui ſe ciuiles Scriptores vocant.

Quid ſit Politicum agere.

habere. Planè vt conſtet, quàm non accommodatè, congruenterque rationi, imò quàm reclamante natura doceant, qui lectores ſuos per rerum narrationes ducunt, ad callida quædam vtilitatis compendia: dumque proprijs ſingula rationibns ſubdolè metiuntur, Politici nomen, laudis olim atque honeſtatis, nunc vitij, ac propterea odij nomen effecerunt. Verùm quæ vniuersè, nullaque exemplorum appoſitione curſim attigimus, diſtinctè præcipueque, ſi placet, à capite ſumamus. Etenim ſiue inter ſe ciues conſidero, ſiue eos ad Principem refero; vtrobique reperio, crebras horum animaduerſiones in Hiſtoria, interpretationeſque in deteriorem plerunque partem, officere non parùm hominum ſocietati. Atque, vt de ciuibus inter ſe compoſitis priùs dicam, Fidem eſſe mortalium nexum veriſſimè dictum eſt: neque enim ſolùm homines in agris olim ac nemoribus ſolitarios ac vagos ſemel ad communionem rerum eadē ſub mœnia fides traxit, ſed quidquid commercij operiſque, quidquid induciarum ac fœderis, quidquid amicitiæ & affinitatis pręſentes abſenteſque perpetuò contrahunt; id mutua inter homines fides perſuadet: quam ſi ex animo tollas, continuò ſanguinis ac neceſſitudinis coniunctio, legum ſacramentorumque iura, negotiorum ac ſocie-

Fides in hominū ſocietate neceſſaria.

cie-

cietatum conſpiratio diſſoluentur: ipſi inter ſe mortales auerſi, & ſuſpicioſi, ſibique ab aliorum perfidia metuentes, ab rerum adminiſtratione publicarum, ab vrbibus, atque conuentibus, à communi colloquio conſpectuque ad ſyluas, & glandes more pecudum redigentur. Atqui nullum, mea ſententia, eſt telum, quod tantùm infringat ac labefactet humanam fidem, quantùm hiſtoria hoc, de quo loquimur, ſtylo verſutiaque conſcripta. Accede ad horum Annales, aut Hiſtorias (quos ego Seſquiulyſſes dum aut animo, aut oratione complector, fateor me de ijs non quidem ex odio iudicare, ſed ex iudicio eos nonnihil odiſſe (quid vſquam apud illos ſincerè honeſteque factum leges? quid non potiùs ſubdole? quid non veteratoriè? quid non fraudulenter? Ille imagine pacis in errorem inductus: iſte per ſummam odij diſſimulationem, odium tutò deſtinauit: hic ſpecie recuſantis ambigua de ſe hominum iudicia odoratus. Amici tanquam viles, abiecti, inanes, opulenti ac pleni primò expreſſi, dein ad ſuſpendium coacti: corrupti largitionibus in Dominos ſerui: veneno armati in Patronos liberti: & quibus deerant inimici, per amicos faciliùs oppreſſi: diſſidentium in morem facinus occultatum: pietas ſceleri prætenta: oratio plena di-

Quid adiumẽti habet fides in aliquorum Hiſtorijs.

Varia fraudũ argumenta.

gnitatis, expers ſidei: inuidia in occulto, adulatio in aperto: preces, ora, lacyrmæ ſimulandi artem vſque ad conuicium veritatis edoctæ. Quæ hic noctes meræ, Deus immortalis! quæ fallentium, falſorumque techinæ? quæ tricæ inexplicabileſque laquei? qui nodi? quæ ambages? quæ offuciæ? Equidem citiùs ipſe ſperarem in Cretæ labyrintho exitum, in Gordij plauſtro loriſque caput, in Cimmerijs tenebris lucem, in Scyllæ aut Carybdis æſtu tranquillitatem; quàm in iſtorum commentationibus tantulùm ſecuritatis, ac fidei. Sollicitata in viri necem vxor, & aduersùs hanc apud Principem ſcena criminis parata: permiſſi ad lucra de induſtria facinoroſi, moxque veluti ſpongia expreſſi: inita palàm amicitia, vt amicum criminaturo proniùs credatur. Itane hæc hominum vita? hic rerum ciuilium ſtatus? Ecquis legat haſce præſtigias ac fraudes, qui dubitare ſingulis in rebus non incipiat, ſuſpectos habere ſociorum mores, ſuorum fidem vereri, anceps conſilij paſſimi reſtitare, vndique ſe aduersùs improbitatis opinionem circumſpicere, à fronte, à tergo, à lateribus timere, nulli mortalium fidere? Nam ſi Hiſtoria (quod quidam hiſtoricorum non vanus olim dixit) lectores ſuos Vates reddit, quæ futura ſunt, ex ijs quæ præteriere, conijcientes; quodnam, ob-

Niceph. in procæmi. Baz. Hiſtoria.

ſecro,

ſecro, de humanis rebus iudicium ferat is, qui hanc Romæ vitam, omnium ordinum conſenſu ductam diutiſſimè doceatur? nonne mores noſtros veterum perſimiles, & vt in humanis accidit aliquantò deteriores interpretatus, nihil iam ſupereſſe apud homines fidei ſibi perſuadeat? conſanguinitatem, fraudum opportunitatem vereatur? promiſſa & ſacramenta, nugas & præſtigias vocet? amicitias tamquam coniuratorum conſpirationem euitet? maiores, Tyrannos: pares, hoſtes: minores, fures interpretetur? atque ipſe, quando ita viuitur, nomen ſuum in turbam conferat, abiectaque Fidei moneta iampridem obſoleta in vulgus, quod celebre iam eſt, è fraudibus pretium petat? At, quid (inquiunt) agat hiſtoricus, qui in ea tempora inciderit deſcribenda, quibus Vrbem obtinebant illa hominum monſtra, quæ nullum toto Imperio veſtigium integritatis ſinceritatiſque reliquerant? an, cùm Hiſtoria ſit imago factorum, hæc alia ratione referenda ſunt, quàm vti euenerũt? Ego verò non id queror, incuſove: ſit hoc infelicitatis eorum, delegiſſe materiam ad ſcribendum, ex qua tam pudenda ad poſteros exempla tranſmitterent. Sed illud queror: additas vbique fuiſſe ab hiſtorico eas (quas omiſiſſet vltrò, ſi narrare, quàm docere maluiſſet) interpreta-

Fidei moneta.

Taciti interpretationes

plerūque in deteriorē partē. pretationes, ſubiectionesque cauſarum, & conſiliorum, quibus ambigua quæque, obſcura, incerta, in deteriorem partem plerunque trahit, omniaque ſuſpicione, metu, diffidentiaque ſuſpendit. Audi Cornelium Tacitum. *lib. 1. Annal.* *Auguſtus teſtamento Tiberium, & Liuiam heredes habuit, in ſpem ſecundam nepotes, pronepotesque, tertio gradu primores ciuitatis ſcripſerat, pleroſque inuiſos ſibi, ſed iactantia gloriaque ad poſteros.* Vide interpretationem non modò hiſtoricorum, qui teſtamentum illud retulere, nemini notam: ſed, quod hic loquimur, animos legentium ſuſpicionibus, iiſque nequioribus imbuentem. Ecqui licuit vni Tacito introſpicere mentem Auguſti, ab eoque glorioſè ac ſuperbè id actum eſſe tam diſertè ac exploratè pronunciare? Cur enim iactantia potiùs, quàm aut ſtudio veræ laudis, aut eos vt conciliaret Liuiæ ac ſuis, aut etiam vt ſignificaret, Morte demum finiri ſimultates? Sed hæc ſanctiora, credo, viſa ſunt, quàm vt decerent hiſtoricum ſuſpicioſè omnia criminoſeque narrantem. Quid illud? Hiſpania miſſis ad Senatum Legatis orauit; exemplo Aſiæ, delubrum Tiberio, matrique eius extrueret: non tamen aſſenſus eſt Tiberius, perſtititque poſtea ſecretis *lib. 4. Annal.* etiam ſermonibus aſpernari talem ſui cultum. *quod alij modeſtiam, multi quia diffideret, quidā vt degeneris animi interpretabantur. optimos*

mos quippe mortalium altiſſima cupere. ſic Herculem, & Liberum apud Græcos, Quirinum apud nos Deorum numero additos cætera Principibus ſtatim adeſſe: vnum inſatiabiliter parandum, proſperam ſui memoriam. nam Contemptu *famæ contemni virtutes.* Audi declamantem hiſtoricum, inque aliorum rumoribus, deterrima quæque plurimis verbis interpretantem; quas ille occaſiunculas, obtrectandi niſi quæreret, profectò ſatius habuiſſet, eos, ſi qui erant, rumores caſtigare paucis, memor deſcriptum à ſe vbique fuiſſe Tiberium gloriæ perſanè cupidum, quàm vana aliorum dicta (an potiùs ſenſa ſua?) tam abundè, atque adeò tam abſurdè commentari. Non enim contemptus erat famæ, ſed longè via certior ac melior ad laudem famamque graſſari per modeſtiam & nomen repudiati cultus diuini, quàm per ſuperbiam eiuſdem cultus vſurpati. Sed in hanc ſententiam quia multa paulò poſt ſubdam, illud in præſentia ſpectemus, ac ciues non tam ad ſeſe, quàm ad Principem, quod dicebam poſteriore loco, referamus: ſanè pernicioſas hinc quoque ſentiemus huiuſmodi coniecturas hiſtoricorum. Mirum enim eſt, adminiſtrationem ciuitatum, ac regendi onus Imperij, quod per ſe difficile eſt, quantò iſta difficiliùs efficiant, atque perturbent. non dicam eo nomine, quia Regnorum arcana expe-

An iſta op ẽ ferãt Principi in rerum adminiſtratione publicarũ

expediat clam populo, penes Principem, & conſiliarios eſſe; ſed quia hæc ab illo populum abalienent, doceantque ſuſpecta omnia eius dicta, factaque habere, atque illum Tyranni potiùs, quàm Regis loco ducere. *Auguſtus addiderat* (inquit Tacitus) *conſilium coercendi imperij intra terminos.* verè hactenus, atque hiſtoricè. at cùm addit; *incertum, metu an per inuidiam.* de ſuo nimirùm addit, hoc eſt, accommodatè ad inuidiam apud populum Principi conflandam, cæteraque eiuſdem facta ſimili coniectura interpretanda. Omitto illud, cùm deſtinatis Roma militibus in Inſulam Africi maris ad Sempronium Gracchum ſecuri ferendum; *Quidam* (inquit Tacitus) *non Roma eos milites, ſed ab Lucio Aſpernate Proconſule Africa miſſos tradidere, authore Tiberio, qui famam cædis poſſe in Aſpernatem verti fruſtra ſperauerat.* Hæc, inquam, atque horum ſimilia omitto, in quibus ſunt, qui Tacitum reprehendant, quòd ſupplicia reis illata à Magiſtratibus, inuidioſè referat in Principem illa præcipuè mandantem, vt penes eoſdem Magiſtratus (quod idem ſcriptor ait) ſæuitia facti foret, & inuidia. Illud omitti; ferrique non poteſt, quòd horùm complures, de quibus loquor, hiſtorici apertè admonent inter narrandum, Religionem vſui demum eſſe Principibus ad populos

lib. 1. Annal.

lib. 1. Annal.

Religio inſtrumentum regenduorũ populorum.

pulos

pulos continendos, aut impellendos: ideoque ad firmamentum potentiæ aſſumi iuxtà, ac deponi: in quo Cor. Tacitum leuiſſimè accuſo præ ijs, qui Corneliano more dicere hoc tempore videri volunt. Annon iſti animaduertunt; quantum inſtrumentum è dominorum manibus eripiunt, vbi eripiunt Religionem, hos eſt, rectricem, ac veluti aurigam animorum? Nam multitudo cùm audit, cultum rerum ſacrarum, obligatamque Deo fidem; ſpecioſa eſſe nomina, quibus Princeps deiunctos habeat aptosque ex ſeſe mortales: eosque tanquam freno prò arbitratu regat; ac flectat in omnem partem; profectò haſce habenas ore non facilè accipiet; franget potiùs, & comminutas proteret; neque ſe in poſterum ijs vinculis obligari, coercerique patietur. Hoc autem (vt de Religionis iniuria lacrymis potiùs, quàm oratione proſequenda nihil dicam, quæ penitùs ex hominum mentibus auellitur) quantùm vires dominantium infringit? quàm contumaces aduersùs imperia facit animos multitudinis? quantùm confidentiæ in periculis adeundis, quantùm conſtantiæ in ſuſtinendis, quantùm virtutis in rebus tum domeſticis, tum externis adminiſtrandis, componendisque labefactat? Nimirùm hæ Politicorum, vt ipſi ſe dici volunt, diuinæ Hiſtoriæ huc demum recidunt;

Abſque Religione quo ſe modo gerat cum Principe multitudo.

dum

dùm propoſitis neſcio quibus ſtatus cuique ſui rationibus, eodem tempore (vt ſemel, quæ dixi, omnia comprehendam) à cultu Religionis auertunt; contempto ciuitatum bono, priuatas vtilitates docent; comminutâ hominum fide, humana commercia ſocietatesque diſſoluunt; Principum conſilijs peruersè ac inuidiosè patefactis, rerum administrationes publicarum difficiliores, atque adeò turbis & excidio propiores, contrà quàm ipſi profitentur, efficiunt.

An qui huiuſmodi coniecturales Hiſtorias ſcribunt, boni ſint hiſtorici.

Verùm his, quæ iam dixi, videtis opinor, Auditores, confeciſſe me, eos qui ita ſcribunt Hiſtoriam, ciues non modò malos, quod erat inſtituti mei, ſed hiſtoricos etiam nô bonos videri, quod in poſteriorem hunc locum differebam. Etenim cùm Hiſtoria illuſtri appellatione donata ſit, vt Magiſtra morum nominetur, quòd qui ad eam ſe côferunt, inſtructi ad vitæ caſus, ſemperque inde meliores abeant; iſti, qui docent publicam honeſtatem priuatis rationibus poſthabere, fidem ac iuſiurandum vtilitate metiri, Religionem pro arbitratu colere, nonne Hiſtoriam, ac ſe iuxtà deprauant, atque adeò tanquam fraudum magiſtros, morumque corruptores haberi vitarique decet? Sed iam pars hæc altera propiùs eſt aggredienda, quærendumque ſeparatim: Qui coniecturales Hiſtorias ſcribunt, atque ab rebus

geſtis

geſtis ad monita, & præcepta ſæpenumero diuertunt, quidquamne peccent in Hiſtoriæ leges? quarum cùm longè maxima ſit, ac veluti fundamentum cæterarum, Veritas; hanc omnibus poſthabitis in diſquiſitionem, ſi placet, aliquantò diligentiùs, ac fuſiùs vocemus. Quamquam autem aliqui exiſtimant voluptatem, cui dat operam Poeta: fidem, ad quam appoſitè dicit Orator: mores, quorum inſtitutionem Philoſophus molitur; ita eſſe hiſtorico miſcenda, vt nullum ex his prætereat in narrationibus rerum: ego nunc tamen in exploranda fide conſiſtere decreui: quòd de moribus verba iam fecerim, de voluptate verò non multis agendum ſit aduersùs eos, qui à ſcriptis ſuis abeſſe plerunque hanc partem apertè fateantur. Nam minuta quædam dum perſequuntur ac leuia, eaque in partes ſecta conſiderant impenſiùs ac pùtidiùs: dum triſtia ex ijs pleraque ac luctuoſa paſſim ingerunt: dum non externa vt plurimùm bella, honeſteque obitas pro Republica mortes, ſed patientia ſeruili effuſum domi ſanguinem, continuatis ac ſimilibus infortunijs referunt; exiguam nimirum legentibus oblectationem afferre ſe, quin potiùs fatigare animos, & mœſtitia reſtinguere probè intelligunt. Certè ita id Tacitus ſentit, vt aliquot in locis orauerit: ne quis Annales ſuos cum ſcriptura eorum côten-

A Poeta, ab Oratore, & à Philoſopho quid mutuetur hiſtoric⁹.

Taciti Hiſtoria quã tum habeat voluptatis.

Tacitus ipſe de ſe quid ſentiat.

lib.4.Annal. tenderet, qui veteres Populi Romani res compoſuere illos ingentia bella, expugnationes vrbium, fuſos captosque Reges libero egreſſu memoraſſe: ſibi in arcto, & in hac parte inglorium laborem. profecturum tamen lectoribus, quamuis minimùm delectationis allaturum: nam ſitus gentium, varietates præliorum, clari exitus ducum retinent ac redintegrant legentium animum: ſe verò ſæua iuſſa, continuas accuſationes, fallaces amicitias, perniciem innocentium, & eaſdem exitu cauſas coniungere, obuia rerum ſimilitudine, ac ſatietate. Imò excuſationem idem attexens tot parium triſtiumque narrationum, non diſſimulauit, ſe illa *lib 16.Annal.* caſuum ſimilitudine, ſatietate iam affici, aliorumque tædium expectare: neque propterea aliam defenſionem ab ijs, qui ſua legent, exigere, quàm ne oderint tàm ſegniter pereuntes. Verùm ſicut ipſi vltrò fatentur, ſe magnam partem delectatione carere, ita fidem apud ſe incorruptam, ac ſtabilem reperiri ſtrenuè digladiantur. Cùm aũt fidẽ hiſtorici faciant non probabilibus inuentis, quod eſt opus Oratoris, ſed ſimplici veraque narratione rerum; in hac illi Veritate, *Veritas in Hiſtoria.* Hiſtoriæ ſummam tenere ſe iactant. Ego verò quantò faciliùs aſſentior, veritatem ante alia Hiſtoriæ neceſſariam eſſe, tantò eam magis in iſtorum voluminibus nutare cùm

videam,

videam, minoris eos facere, eorumque interpretationes, & coniecturas, quas exemplorum narrationibus apponunt identidem aduersùs Hiſtoriæ leges apponi, hoc ipſo quod nunc vrgeo neglectæ veritatis nomine, exiſtimare cœpi. In quam ſententiam (ne temerè quidquam ſtatuere videar) quibus ego gradibus deſcẽderim,quæſo cognoſcite. Primùm admonuit me iſtorum calliditas,ſuſpectamq; meritò habere cœpi eorum fidem, qui tantùm verſutiarum fraudumque noſſent: & quoniam fidendum eſſe nemini docerent, optimum factu iudicabam, ipſis quoque non fidere: deinde huiuſmodi ſcriptores mendacij vitio accuſari apud multos legebam. denique eorum dicta diligentiùs expendendo, falſa non rarò comperi. Hinc ad eorum coniecturas digreſſioneſq; me referens dubitare de earum fide seriò cùm cœpiſſem;animaduerti ſępenumero ingenioſiùs eas,quàm veriùs allatas eſſe. Hæc porrò ſingula dum fuſiùs aliquantò pertracto, orò vos, Viri eruditiſſimi,vt ſicubi fortè aberrauero, reprehendatis opportunè me, ac reſtituatis in viam:cùm nulla alia laborandum gratia mihi duxerim, quàm vt in omni quæſtione veritas explicetur.Alio igitur,hæc diuerticula Corn. Tacito quæſita ſæpius ad præcipiendum cùm alio nomine laudanda non ſint in Hiſtoria (id quod mihi ſepono in

Cauſa dubitãdi, an hæc reperiãt apud aliquos hiſtoricos.

aliud tempus) hoc ſuſpecta eſſe debere,quòd plerunque calliditatis rationem potiùs,quã veritatis habere videantur. Timidè id egò quidem pronunciarem, Auditores, de Scriptore laudibus ingenij,iudicijque præſtante, niſi hic eſſet Corn.Tacitus,de cuius fide ambigi à magnis viris obſeruaſſem. Immemorem,ſecumque pugnantem nominat; oſtenditque nõn ſemel Tacitum Iuſtus Lipſius.arguit tanquam ſectãtem veri ſpeciem relictâ veritate Bonamicus Philoſophus: mendacẽ, inuidumque Cæſar Baronius confutat. eòq; illum criminum inſimulat Cælius Rodiginus.eodem mendacij vitio Marſilius Ficinus accuſat. falſum in hiſtoria Dion Nepos appellat atque vt alios omittam,Tertullianus, qui vno fermè ſeculo minor Tacito fuit,mẽdaciorum loquaciſſimum vocat. Et verò ſi quis Annales eius, aut Hiſtorias expendat, nõ impoſitam homini falsò calumniam fortaſſe reperiet.Vultis eorum aliqua,quę inter legendum aut animaduerterim ipſe,aut animaduerſa ab alijs obſeruauerim, proferam in medium? faciam ſanè quàm libenter: ita tamen,vt explorem potiùs eorum fidem,veſtræque ſapientiæ definienda relinquam,quã vt quidquam ſtatuã ſuper ijs arbitratu meo. Ob rem bene geſtam Numidaſque pugna fuſos Furio Camillo non triumphus, ſed inſignia triumphalia decernuntur,*multóſque poſt*

De Tacito aliorum, iudicia.
In Notis.
In ſermonibus poet. ſer. 5. de veriſim.
To.1. Annal. lib. 21.c. 24.
De Chriſt. Relig. cap. 35.
In vita Pro. Imp.
In Apologet. c. 16.

Veritas extéditur in aliquot Taciti locis.

annos,

annos, inquit Tacitus, *Furio nomini partum decus militiæ, nam poſt illum Reciperatorem vrbis, filiumq; eius Camillum penes alias familias Imperatoria laus fuerat*. Atqui ego ex eadem familia inter eum primum, atque poſtremum hunc Tiberio Principe Camillum, duos reperio Imperatores, qui Romæ triumpharunt: P. Furium Camillum Cõſulem, quem de Gallis inſignem retuliſſe victoriam author eſt Polybius, numeratque Oroſius octo millia Gallorum cæſa, ſeptemdecim millia capta, eiuſque triumphi meminit Plutarc. & L. Furium Purpureonem, quem deuicto duce Pœno Amilcare de Gallis triumphaſſe docent prȩter Liuium, triumphorum tabulæ M. Verrij Flacci. Perge: negat Tacitus cùm de Claudio Principe dilatante Pomœrium loquitur à quoquam fuiſſe auctum, præterquàm à Sylla, atque Auguſto. *Nec tamen*, inquit, *Duces Romani quamquam magnis nationibus ſubactis vſurparunt, niſi L. Sylla, & Diuus Auguſtus*. At quo modo? cùm interiectus Syllam inter & Auguſtum Iulius Cæſar Pomœrium auxerit, vt M. Tullius, & Dio, & Gellius, & ex ſuperiori ſeculo Andreas Fuluius, & Onuphrius, & antiquarij omnes atteſtãtur. Et, ſi deeſſent alij, ſatis vnus eſſet M. Antonius, qui in oratione funebri, quam de Iulio Cæſare dixit, inter cætera ad commiſerationem, indignationemque accommodata, in ea vrbe Cæſa-

lib. 2. Annal.

lib. 2.

In Marcel.

lib. 12. Annal.

lib. 13. ad Att.

lib. 44. Hiſto.

lib. 13. c. 14.

Apud Dion.

rem extinctum per inſidias lamentatur, cuius vrbis Pomœrium latè protulerat. Quid illud? ſentit Tacitus Romulum fuiſſe Principem, qui Senatores maiorum gentium: Brutum, qui minorum appellauerit: cum tamen ante Brutum reperiamus minorum mentionem: quos enim Patres adlegit Tarq. Priſcus minorum gentium nominatos Liuius alijq; ex veteribus ferè omnes conſentiunt. quin antiquitatis indagatores Paulus Manutius, Onuphrius, alijq; pro certo id habent, Onuphriuſque etiam, ex M. Tullio perſuadet. Quid? cum votum deſcribit, quod Equeſtri Fortunæ conceperant Equites Romam pro incolumitate Auguſtæ, nonne dicit: cum Romæ inter multa eius Deæ delubra nullum tali cognomento eſſet, Antium, quo in oppido Ædes erat, quæ ita nuncupabatur; donum fuiſſe translatum; & tamen erat Romæ templum Fortunæ Equeſtris, quod ducentis ferè ante annis Q. Fuluius Prætor bello Celtiberico vouerat; idemque mox Cenſor magnificè conſtruxit: cuius tum votum, tum ædificationem multis refert T. Liuius, eiuſq; meminere Vitruuius, Iulius Obſequẽs, Valerius Maximus, Pub. Victor, alij ferè omnes. Ei autem, qui templum non extitiſſe ſuſpicaretur Tiberio Principe, conſumptum forte incendio, ruinave; occurrit Iuſtus Lipſius ex Pub. Victore, occurrit Marlianus ex Vitruuio,

lib. 11. *Annal.*

lib. 1. *lib.* 3. *An.*

lib. 41. & 42.

In Notis lib. 4.

lib. 1.

uio, occurro & ipſe non mala, vt mihi videtur, ex Valerio Maximo coniectura, qui inter neglectę Religionis exempla Q. Fuluium enumerans, à quo marmoreæ tegulæ Iunonis Laciniȩ in Ædem Fortunȩ Equeſtris, quā Romæ faciebat, translatæ fuerant; negat eū poſt hoc factum mente conſtitiſſe: quin etiā per ſummam ægritudinem animi expiraſſe. Profectò ſi hæc ipſa Ædes de cælo tacta conflagraſſet, aut alia vi concidiſſet, inter irati Numinis indicia, pœnaſq; violatæ Religionis hoc quoque Valerius commemoraſſet. Sed hæc, quæ ſparſim attigi pauca de multis, ſingula quædam ſunt, & fortaſſe alicui videri poſſunt patrocinio digna; illa certè, quæ in libro Hiſtoriarum vltimo, tanquam in fundo hæſere, vnum congeſta ſunt in locum plurima, apertiſſimaque mendacia. Narraturus Hieroſolymæ vrbis ſupremum diem Tacitus, congruens arbitratur primordia eius aperire: ac Iudæorum quidem originem aperit in hunc modum. *Iudæos Creta Inſula profugos nouiſſima Libyæ inſediſſe memorant, qua tempeſtate Saturnus, vi Iouis pulſus ceſſerit Regnis argumentum è nomine petitur. Inclytum in Creta Idam montem: accolas Idæos Iudæos vocari*. Falsò primum, ac penè pueriliter: nec vnquam Idam videre Iudæi. *Quidam regnante Iſide* (addit ille) *exundantem per Ægyptum multitudinem*,

Expeditur liber vltimus Hiſtoriarum Taciti.

Ducibus Hieroſolymo ac Iuda, proximas in terras exoneratam. Commentitia omnia: nam quid hominis eſt, oro, iſte Hieroſolymus? nec Iudas habet hic locum. *Plerique Æthiopum prolem, quos Rege Cepheo metus atque odium mutare ſedes perpulerit.* Inſcitè, ac fabuloſè: præſertim cùm Iudæi cane peiùs, & angue oderint Æthiopas. *Sunt qui tradant, Aſſyrios conuenas, indigum agrorum populum parte Ægypti potitos, ac mox proprias vrbes Hebræaſque terras & propiora Syriæ coluiſſe.* Falſa veris permiſta: neque enim Ægypto potiti ſunt Hebræi. *Clara alij Iudæorum initia; Solymos carminibus Homeri celebratam gentem conditæ vrbi Hieroſolymæ nomen è ſuo feciſſe.* Nugæ: quaſi verò à Solymis Iudæis dicta ſit Hieroſolyma, cùm tantò ante eorum aduentum vrbs eo nomine diceretur. *Plurimi authores conſentiunt, orta per Ægyptum tabe, quæ corpora fœdaret, Regem Occorim adito Hammonis oraculo remedium petentem, purgare Regnum, & id genus hominum vt inuiſum Deis alias in terras auehere iuſſum.* Hæc verò tam contumelioſa, quàm falſa ſunt: cùm nullà tabes, nullum oraculum, nullus Occoris, nullum Principis Imperium fuerint Iudæorum fugæ cauſa. *Sic conquiſitum collectumque vulgus poſtquam vaſtis locis relictum ſit, cæteris per lacrymas torpentibus, Moſen vnum exulum monuiſſe, ne quam Deorum, homi-*

hominumve opem expectarent ab vtriſq; deſerti: ſed ſibimet vt Duci cæleſti crederent. Impiè dictum, neque à Scriptore cetera culpante ſine reprehenſione prætereundum. *Aſſenſere, atq; omnium ignari fortuitum iter incipiunt: ſed nihil æquè, quàm inopia aquæ fatigabat. iamque haud procul exitio totis campis procubuerāt, cùm grex aſinorum agreſtium è paſtu in rupem nemore opacam conceſſit. ſecutus Moſes coniectura herbidi ſoli largas aquarum venas aperit*. Veritas, tuam fidem; quàm anilibus enim te commentis corrumpit hiſtoricus! *Id leuamen & continuum ſex dierum iter emenſi, ſeptimo pulſis cultoribus obtinuere terras, in quibus vrbs & templum dicata ſunt*. Sex dierum? at, ſi neſcis, quadraginta iter illud annorum fuit *Effigiem animalis, quo monſtrante errorem ſitimque depulerant, Penetrali ſacrauere*. Riſum, an iram teneatis amici? *Cæſo ariete velut in contumeliam Hammonis*. Iam verò conſtipant ſeſe premūtque mendacia. *Bos quoque immolatur, quem Ægyptij Apin colunt. Sue abſtinent, memoria cladis, quòd ipſos ſcabies quondam turpauerat, cui id animal obnoxium. Longam olim famem crebris adhuc ieiunijs fatentur: ſeptimo die otium placuiſſe, quia is finem laborum tulerit: dein blandiente inertia, ſeptimum quoq; annum ignauiæ datum: alij honorem cum Saturno haberi: ſeu principia Religionis tradentibus Idæis, quos cum Saturno pulſos & conditores gētis accepimus: ſeu*

quod è ſeptem ſyderibus, queis mortales regun-tur, altiſsimo orbe, & præcipua potentia ſtella Saturni feratur, ac pleraque cæleſtium vim ſuam & curſum ſeptimos per numeros conficiant. Sed iam finis ſit in re propè infinita: tædet enim me planeque pudet, ſingulis hiſtori-cum verbis tam prodigialiter audire men-tientem. Enim verò, Corneli Tacite, ſi tibi vltima terrarum ſola, atque Orientis extre-ma commemoranda fuiſſent, aperiendaque origo gentis numquam Romanis armis adi-tæ, imò nec antea vobis auditæ; profectò in magna locorum ignoratione ſcribenti condonandum aliquid foret: at de natione dicebas toties à Romanis ſubacta: ad quam regendam quotidie migrabant ex Vrbe, re-migrabantque Præſides: cuius captiuis ob recentem Titi triumphum plena erant Ro-mæ propemodùm omnia: de qua ſcripſe-rat tam multa Flauius Ioſephus, nobilis in primis author, ſtatuamque ob ingenij glo-riam in Vrbe meritus. huius ſi tu ſcripta (quæ Veſpaſiani, Titiq; filij iuſſu tradita iam erant publicæ Bibliothecæ) conſuluiſſes: ſi ſaltem captiuos paſſim, vt ita dicam, obuios de rebus ſuis interrogaſſes, vti ſolertem de-cebat hiſtoricum; audiſſes, opinor, ab ijs, eſſe originem ſibi ab Heber vno ex poſteris Noe-mi, ab eoque Hebræos primùm dictos: deinde ab Iacobo, ſiue Iſraele Abrahami ne-

Taciti errata vix extuſâda.

Hier. de Scrip. Eccl. Euſ. lib. 3. Eccl. Hiſt. c. 9.

nepote Iſraelitas: demum ab Iuda vno ex Iacobi liberis Iudæos appellatos. audiſſes vrbem Hieroſolymam primò Salem nominatam; poſtea captam à Iebuſæis adiuncto victorum nomine Iebuſalem, indeque Hieruſalem vocari cœptam, antequàm in Iudæorum poteſtatem, qui Pharaonis iugum excuſſerant, deueniſſet; audiſſes eorum ex Ægypto fugam; clara cælo, clara terræ, marique prodigia, primordia Religionis, ſacrificiorum ac rituum cauſas, inſtituta, moreſque maiorum: quæ te compotem iam veri factum, non dubito quin adegiſſent, vt aut nugis poſthabitis ea tantummodo ſeligeres: aut ſaltem inter tam multa, hæc quoque non omitteres. ſic nimirùm in Iudæorum rebus ad poſteros tranſmittendis, & Hiſtoriæ veritati, & legentium oblectationi multò meliùs, quàm anilia iſtæc figmenta ex Apione Grammatico, quem Tiberius appellabat mundi *cymbalum*, temerè congerendo proſpexiſſes. Sed nimirum in eam gentem odium, ſine quo tamen ſcribere te gloriari ſoles, in huiuſmodi conuicia atque commenta te compulit: mihique planiſſimè perſuaſit, id quod aliunde in animũ induxeram meum. Hiſtoriam à te ſuſceptã eſſe præceptorũ cauſa, in ijſque tradẽdis vigilaſſe te vbiq; multùm: in alijs verò partibus per incogitantiã prætérijſſe nonnulla, aliqua inui-

Cur Iudæi appellati. *Cur Hieroſolyma dicta.* *Iudæorum fuga.* *Plin. in præfat. ad Veſpaſ. Imperat. lib. 1. Annal. & Hiſtor.* *De Tacito iudicium.*

dè

dè atque odioſè concinnaſſe, non pauca, quæ ad præcipiendum præmolirentur viam, de induſtria compoſuiſſe. Quamobrem videtis, Auditores, quàm non temere de Cornelianis coniecturis ambigere me easque ſuſpectas mihi eſſe, ac ſubolere aliquid falſi paulo antè dicebam. nam ex ijs, quæ manifeſtò tenentur, erratis, de alijs quorum dubia videtur fides, argumentum capere prudentiæ eſt. Quamquam has ipſas hominis coniecturas atque animaduerſiones (quod poſtremum eſt ex ijs, quæ mihi propoſui ad dicendum) ſi per ſeſe, nulloque deriuato aliunde præiudicio exploremus, fortaſſe videbimus, quàm parùm in ijs momenti, veritatisque reſideat interdnm. Neminem veſtrum fugit, Auditores, Hiſtoriam ideo appellatam eſſe imaginem rerum, quòd quales in authoribus res erant dum gerebantur, tales appareant in ſcriptoribus dum leguntur: nihil vt ab his liberaliùs augendi, minuendive ſtudio adiungatur, quod cum illorum facinoribus non adæquetur. Eſt enim hæc hiſtorico propoſita lex, & ſi Platoni credimus, Inde Hiſtoria nomen accepit, quòd præteritorum memoriam cæteroqui interituram ſiſtat apud poſteros. Quòd ſi inter narrandum multa de ſuo quis apponeret, non hic accepta poſteritati tranſmitteret, ſed noua propemodùm concinnaret. Atque hoc

Hiſtoria cur dicta imago rerum.

In Phædro.

hoc eſt, quod Tacito dandum vitio videtur: quòd aliqua narrationibus crebrò inſerat, non tam ad Hiſtoriæ curſum, quàm ad hiſtorici acumen cognoſcendum. Vt enim erat ille ingenio in aulis Principum ſubacto; ita occaſionem arripiebat identidem lectorem interpellandi, eaque docendi, quæ longo vſu homo non incallidus obſeruauerat: &, ſi minùs re acciderant, accidiſſe tamen probabile videri poſſet. Exemplo hæc ſint. Vita cedens Auguſtus heredem Imperij Tiberium legit. hic mihi Tacitus, *Non hoc*, inquit, *charitate, aut Reipublicæ cura factum eſt: ſed quia arrogantiam, ſæuitiamque Tiberij Auguſtus introſpexerat, comparatione deterrima ſibi gloriam quæſiuit*. Vafrè id quidem, an verò hiſtoricè, videamus. Quem enim ſufficeret potiùs Auguſtus, quàm Liuiæ omnia moderantis filium? quam priuignum, & generum? quam rei militaris peritiſſimum? Induxerat quidem Auguſtus in Cæſarum familiam, adoptaueratque Caium, & Lucium, mox & Agrippam ex Iulia filia nepotes: ſed Lucio, Caioque duodeuiginti mēſium ſpatio defunctis Tiberius, & Agrippa ſupererant ex adoptatis. Vtrum ergo ex his eligeret? Agrippamne, ex vna parte neque ætate, neque experientia tantæ moli parem? trucem, præterea, & accenſum ignominia, rudem bonarum artium, ſtolideque fero-

In Cornelianis cōiecturis quantùm inſit momenti.

lib. 1. Annal.

Suet. in Aug. c. 65.

Agrippæ vituperatio.

Tacit. lib. 1. Annal.

Idem ibidem. ferocem? ex altera Auguſto adeò infenſum, vt authore Suetonio, ob ingenium ſordidum ac ferox eum abdicauerit, ſepoſueritque Surrentum? vt addit verò Dio, ob ſeruiles eius mores, continuatamque nequitiam, non abdicauerit modò, ſed eius etiam facultates in ærarium militare retulerit, ipſum in Planaſiam Corſicæ propinquā Inſulam relegauerit? Hunc igitur quia non reliquit hæredem Imperij, reliquit autem Tiberium, hoc eſt, ducem bellorum laude inclytum, qui deuicto Oriente, receptiſque ſignis, quæ Craſſo ademerant Parthi: mox Rhetico, Vindelico, Pannonico, Germanico bellis feliciter adminiſtratis, exceptus eſt Romæ nouo, nec antea cuiquam tributo genere honores: qui toto Illyrico perdomito, grauiſſimum externorum omnium bellorum poſt Punica confecit: qui repetita ſuperataque Germania, illatam ex Variana clade Populo Romano ignominiam incredibili prudentia, ac fortitudine deleuit vnus. cui ob res præclarè vbique locorum geſtas, præter inuſitatos honores ac triūphos, obtulit Senatus, vt Inuictus cognominaretur. quem Auguſtus appellare cōſueuerat modò virum fortiſſimum, prudentiſſimumque ducem: modò peritiſſimum rei militaris, atque vnicum Populi Rom. præſidium: modò curas ac vota ſua, pro cuius

In Aug. cap. 65. *lib. 45. Hiſt.* *Tiberij laudes.* *Vel. lib. 2.* *Suet. in Tib. c. 9.* *Idem cap. 16.* *Vel. lib. 2.* *Suet. in Tib. c. 18.* *Idem c. 17* *Idem c. 21*

ſalute

ſalute obſecraret aſſiduè Deos, vt valere eum paterentur, ſi non Populum Romanum peroſi eſſent. Hunc, inquam, virũ, quia, poſthabito Agrippa, heredem Imperij Auguſtus inſtituit, dicendus eſt, non charitate, aut Reipublicæ cura adſciuiſſe ſucceſſorem, ſed comparatione deterrima ſibi gloriam quæſiuiſſe? Et quem, rogo, ſi cura Reipublicæ Imperijque bona eligere vnum ex omnibus voluiſſet, quem Tiberio potiorem potuiſſet eligere? Nam ſi gloriam ſui ex aliena comparatione ſpectaſſet, nõ erat, quòd ab Agrippa diſcederet: ad quem eligendum non mouere potuiſſet charitas in illum, quẽ odiſſet: nec ſtudium Reipublicæ, cui adminiſtrandæ imparem eum noſſet ob ætatem inertiamq; ac ſeruile ingenium. At hęc opinio de Auguſto adſciſcente Tiberium ſucceſſorẽ, non fuit Cornelij Taciti coniectura, ſed aliorũ ſermo in eum modum interpretãtiũ Auguſti mentem. *Lib. 1. Annal.* Quaſi verò Tacitus inſolens ſit attribuendi alijs, quod ipſe vnicè ſentiat. nam ſi hic fuit hominũ ſermo, qui latuit Velleium Paterculũ ea tempeſtate degentem in aula? qui Suetoniũ Tranquillũ? qui Dionem Caſſium? qui Sex. Aureliũ? qui alios ſcriptores? Imò Velleium lego ita ſcribentẽ: *Non eſt diu cunctatus Cæſar Auguſtus: neq; n. quærẽdus erat, quẽ legeret, ſed legendus qui eminebat.* *lib. 2.* lego Suetoniũ hac ipſa de re ſentientẽ in hunc modũ:

Agrip-

In Tib. c. 15. *Agrippa abdicato atque ſepoſito, certum erat ſpem ſucceſſionis incumbere vni Tiberio.* lego Sex. Aurelium in hæc verba idem confirmantem. *In Tib.* *Satis prudens in armis, ſatiſque fortunatus ante ſuſceptum Imperium ſub Auguſto Tiberius fuit: vt non immeritò Reipublicæ dominatus ei committeretur.* *lib. 58. Hiſt.* Quòd ſi Dio eius rei meminit, atque hanc ipſum nonnullorum ſuſpicionem affert de Auguſto; tamen, cùm non ſub illius obitum (id quod Tacitus affirmat) ſed pòſt multo fuiſſe hunc populi ſermonem apertè ſic ſcribat, *Verùm hi rumores ſeriùs in vulgus dari cœperunt*; veriſimile ex hoc etiam capite mihi fit, non ante ſcriptorem Tacitum illud in cuiuſquam animo, aut ratione fuiſſe. Imò ad Tacitum refellendum reſpexiſſe crediderim Suetonium; dum, *Nec illud*, inquit, *ignoro aliquos tradidiſſe, Auguſtum ambitione tractum, vt tali ſucceſſore deſiderabilior ipſe quandoque fieret. adduci tamen nequeo, quin exiſtimem circumſpectiſſimum, & prudentiſſimum Principem in tanto præſertim negotio nihil temerè feciſſe: ſed, vitijs virtutibuſque Tiberij perpenſis, potiores duxiſſe virtutes.* idque multis, grauibuſque coniecturis toto illo cap. perſuadet. Hoc autem vti dicebam, *Tacitus redarguitur interdũ à Suetonio.* quàm non temerè ego quidem referam ad Tacitum, qui æqualis fuit Suetonij, paulo tamen ante illum ſcripſit Hiſtoriam, facilè animaduertet, qui redargui à Suetonio Tacitum

citum non rarò alibi obſeruauerit. Sed video, quid hîc tandem afferre poſſint aliqui, Tacitum non malè de Auguſto perſuaſiſſe illud ſibi: quippe veriſimile eſt (vt ſunt homines gloriæ cupidi) ex malo ſucceſſore famam nominis ſui augere eum voluiſſe. Itane verò, dum ad Hiſtoriæ veritatem accedere me exiſtimo, ad hiſtorici neſcio quę vaticinia, & commentationes, allidor? Ergo Hiſtoriæ fidem huc reuocas, vt non tam vera, quàm veriſimilia conſectando cum Poeſi confundas Hiſtoriam? Et tamen hoc ipſum diſcrimen, cùm Hiſtoriam inter ac Poeſim author ſanè probabilis Ariſtoteles afferret; negauit, eam quæ vera & facta contexeret, Poeſim eſſe, quæ non facta, ſed factis ſimilia narret, eſſe Hiſtoriam. Nec aliam ob cauſam Cyri vitam à Xenophonte compoſitam negant Hiſtoriam eſſe; niſi quia perfecti Regis forma ſibi ante oculos poſita, dum ille æquè laborat vera de Cyro, & paria veris prædicare; non ad Hiſtoriæ fidem, ſed ad iuſti ſpeciem Imperij Regem regnumque deſcripſerit. Et verò ſpectaſſe Tacitum potiùs veriſimilitudinem, quàm veritatem, vir eruditus in paucis, ac Philoſophus profectò nobilis Bonamicus ante me ſcripſerat in hunc modum: *Falſum ego quidem appello Cornelium Tacitum, quòd diuerticula quædam ad diſſerendum plus æque quærat,*

Diſcrimē inter Hiſtoriā & Poeſim. In Poet.

Conſilium Taciti in ſcribenda Hiſtoria. In ſermonibus.

Pert. ser. 5. de Veri-ſim. *fecteturque nimium vmbras, veriſque ſimilia, quæ re ipſa vera non ſunt: quo nihil eſt ab Hiſtoria magis alienum.* Quòd ſi ad hæc addamus, neque etiam ſimilitudinem veri ſolidè tenuiſſe Tacitum in hac interpretatione, vt ſuprà aduersùs illum cæterorum teſtimonijs Hiſtoricorum, ac ratione ipſa pugnauimus; quid ſupereſt, niſi vt ad extremum conficiamus: ad hoc hominem impulſum cupiditate docendi, exercendique quas intimè callebat artes atque argutiolas? nempe vt loco ſuggereret arcanum Tyranno quàm Regi aptius, eſſe è re famaq; Principis, ſi ſibi deteriorem ſubſtituat; optimum factu exiſtimauit in Auguſto Tiberium adoptante eam cauſam mercemque diſtrahere, ſeque πολιτικότερον opportunè venditare. Saltem (quando iam ſiue ex ſua, ſiue ex aliena ſententia exitiale præceptum obtruſerat, dixeratque Tiberium non adſcitum Reipublicæ cauſa) ſubieciſſet in contrariam partem, Auguſtum iuraſſe in concione, Se Reipublicæ cauſa Tiberium elegiſſe; id quod de Agrippa eadem die adoptato non addidit, retuliſſet aut exercitus plauſum excipientis in Gallia Tiberium, eumque antè meritis, ac viribus, quàm nomine Cæſarem conſalutantis: aut eorundem militum iudicia coram Auguſto ad Tiberium transferentium illud Ennianum,

Vell. li. 2. *Sueton. in Tib. c. 21.* *Vell. li. 2.*

Vnus

Vnus homo nobis vigilando reſtituit rem.
ſubdidiſſet aliorum dictum de moderatione Tiberij, qui cùm ſeptem triumphos meruiſſet, tribus cōtentus fuerit, meminiſſet complurium Auguſti litterarum, quibus nihil ſe non ſperare Tiberio comite, nihil non timere illo deficiente: in eoque vno ſalutem Imperij Romani poſitam eſſe teſtatur. Hæc ſaltem ſi ex altera parte nō omiſiſſet, non modò æquiùs induxiſſet hominum ſermones, non modò notam vitaſſet vaticinantis hiſtorici; ſed crimen etiam ingenij trucis, ac deteriorem vbique partem conſectantis eſfugiſſet. Quo in genere accipite illud interpretantis perperam hiſtorici documentum. *Cor. Cethego, & Vitellio Varrone Coſſ.* inquit Tacitus, *Pontifices, eorumque exemplo reliqui Sacerdotes, cùm pro incolumitate Principis vota ſuſciperent, Nerone quoque, ac Druſum Germanici filios iiſdem Diis commendauere, non tam charitate iuuenum, quàm adulatione, quæ moribus corruptis, perinde anceps ſi nulla, etſi nimia eſt.* Audio cauſam, audio & pręceptum: ſed in illa veritatem, in hoc opportunitatem requiro. Nam quomodo id adulatione, & non potiùs beneuolentia factum fuiſſe putandum eſt, cùm aliàs offenſionem Tiberij ſubire (Tacito ipſo teſte) non dubitauerit Populus Romanus amore Germanici, eiuſque ſobolis: quem amorem, fauoremque

Sueton. in Tib. c. 21. Vell. li. 2.

Sueton. in Tib. c. 11.

lib. 4. Annal.

lib. 3. Annal.

præ ſe perpetuò tulit, quamquam Liuia, Tiberioque, ac Seiano indignantibus? Nonne idem Tacitus in funere Germanici deſcripſerat accenſa præter modum ſtudia hominum in Agrippinam, *illam decus patriæ, ſolum Auguſti ſanguinem, vnicum antiquitatis ſpecimen* appellantium? rogantiumque Deos, vt *integram ei prolem, ac ſuperſtitem iniquorum eſſent vellent*? quin etiam tota vrbe clamitantium *concidiſſe rempublicam, nihilque ſpei reliquum*? idque tam promptè ac apertè, *vt non meminiſſe imperantium* viderentur? Nonne *quo primùm die forum ingreſſus eſt Druſus*, inquit idem Tacitus, *congiarium plebi datum admodum lætæ, quòd Germanici ſtirpem iam puberem adſpiciebant*: Imò nonne laudante Tiberio pro Roſtris defunctum filium, *Senatus Populuſque* (vt idem inſcribit) *habitum ac voces dolentum, ſimulatione magis, quàm libens induebat, domumque Germanici reuiuiſcere occulti lætabantur*? Quid ergo Tacitum mouit, vt immemor ſui diceret, Druſum & Neronem publicis votis inſertos non tam charitate iuuenum, quàm adulatione, niſi Pronum hominis ingenium ad obtrectãdum, atque ad argutum & callidum aliquid, qua data cumque occaſione præcipiendum? Nec illud melius eſt, quod ſuprà indicaui. Reliquit Auguſtus in Imperij rationario cõſiliũ: ne ſucceſſores proferre vellent Imperij fines.

Ibidem.

lib. 3. Annal.

lib. 4. Annal.

lib. 1. Annal.

fines: Quod ſalutare monitum magnopere commendatũ ab Hiſtoricis reperio; cauſamque lego apud Dionem in hunc modum: *Cùm difficulter Imperium tantum ſeruari poſsit, periculum fore, ne plura appetentes parta quoque admitterent.* additque idem Dio, *Hoc non verbis modò, ſed re ipſa ſeruaſſe conſtat Auguſtum: namque etſi plurima barbarorum ſui iuris poterat efficere, numquam tamen voluit.* Et Auguſto quidem ſimiles Imperatores potiùs cupiebant augere dignitatem, vt ait Appianus, quàm propagare Imperium inter barbaros, gentem inopem minimæque vtilitatis. *Quorum ego,* inquit, *nonnullos vidi Romam miſſos ob id, vt ſe ſuaque Romanis dederent, neque Imperatorem admittentem, ſed vt inutiles ſponte recuſantem. Plurimis quidem nationibus Reges ſtatuunt Romani, nihil his ad Imperium indigentes.* Vt ſanè non immeritò Auguſtus ipſe hoc conſilium pluribus extollat apud Iulianum in Cęſaribus dicatque: ijs terminis impoſitis conſuluiſſe ſe in poſterum Reipub. adamantinũque reddidiſſe Romanum Imperium. Cuius qui deinde clauſtra laxarunt, magno rei Romanæ malo experti ſunt, quantùm in ea admonitione prudentiæ foret, vt apud Zoſimũ alicubi legimus. Et tamen hariolus noſter, *Addiderat,* inquit, *conſilium Auguſtus coercẽdi intra terminos Imperij: incertum metu, an per inuidiam.* En quo læuum ingenuum flexit, cùm

In Proœ. Hiſt.

lib. 2. & 3.

lib. 1. Annal.

cæteri probauerint Auguſti conſilium, quòd nimia vaſtitas perinde Imperijs atque corporibus periculoſa eſſet temperariq; meliùs ac defendi iuſta amplitudo, quàm immodica poſſet; homo ad maledicẽdum æquè procliuis atq; aduersùs commendationem probationemque rectè factorum implacabilis; quod erat cautionis & prudentiæ, metum; quod beneficentiæ & amoris, inuidiam interpretatus eſt. Denique, vt exemplis, quæ alia naſcuntur ex alijs, modum quandoq; faciam; mos erat Tiberio Præſides raró mutare, ac pleroſq; ad finem vitæ in iiſdem exercitibus, ac prouincijs habere: adeò, vt, teſte Flauio Ioſepho, toto Imperij tempore id eſt, viginti trium annorum ſpatio, duos Iudæis Rectores impoſuerit, Gratum Pontiumque: nec ſe aliter geſſerit in alijs prouincijs. Cauſam huiuſce moris ac moræ hanc à Tiberio redditam amici ſciſcitantibus affert Ioſephus Veſpaſiani familiariſſimus, aduersùs quem inter præcipuos Iudæorum Duces bellum geſſit Nerone Principe ſcripſitque triginta fermè annis ante Cornelium Tacitũ. Poteſtates ſemel conſtitutas ideo ſinere ſe Tiberius aiebat, vt pareatur ſubditis ciuitatibus: cùm enim natura omnis Magiſtratus ad auaritiam ſit pronior, ſi diutius eo fruantur, ſatiatos lucris, ſegniores ad rapiendum fieri: quòd ſi ſucceſſor immineat, non ſuffecturos

Antiq. Iud. lib. 18.

Idẽ ibidẽ.

Tiberij Imp. reſpõſio.

ſturos eorum auiditati prouinciales: dum deceſſor tantò magis ſpoliat,quantò minùs temporis ad hoc agendum ſibi putat reliquum. Vtebaturque hac ſimilitudine. Confauciati cuiuſdam vulnera muſcæ confertim ingruentes operuerant; eum quidam fortè prætereriens miſeratus eſt,exiſtimans languidiorem, quàm vt illas poſſet arcere: accedenſq; propiùs parabat eas abigere. orante autem ſaucio,vt ſe ſic eſſe ſineret;quęſiuit alter cauſam, cur liberari ea moleſtia nollet. tum ille; Imò his abactis, maiorem tu mihi moleſtiam faceſſeres: nam hæ iam ſaturatæ ſanguine remiſerunt nonnihil; quòd ſi harũ loco recentes famelicæq; ſuccederent, opinor, me peſſimè artè affectum facilè conficerent. Quare ſe quoque dicebat Tiberius hac ratione conſulere populis eorũm auaritia & rapacitate vexatis, qui more muſcarũ eos infeſtarent: præſertim ſi ad innatam cupiditatem metus accederet citò deponendi Magiſtratus Quem apologum, ſed modicè detortum, deq; brutis animātibus Æſopico more conformatum legerat,credo,Tiberius apud Ariſtotelem in eandem ſententiam. Sed nugamur ſcilicet,qui hiſce de rebus Ioſephũ conſulimus,quãquam litterarum ęque,ac armorum gloria nobilem,Græcumq; Liuiũ, vt Hieronymus appellare cõſueuerat. Ipsũ potius Cornelium Tacitũ ſagacẽ in primis ad in-

Apologus.

lib.2.Rhetor.

indaganda conſilia coniectorem, quid ſuper Tiberiana cunctatione vaticinetur, audiamus. *Cauſæ*, inquit, *variæ traduntur: aut tædio nouæ curæ ſemel placita pro æternis ſeruauiſſe: aut inuidia, ne plures fruerentur: aut demum, quia vt callido ingenio erat Tiberius, ita anxio iudicio, neque eminentes virtutes ſectabatur, & rurſum vitia oderat: ex optimis periculum ſibi, à peſſimis dedecus publicum metuebat.* Prohl facundumne dicam, ingenioſumque cauſarum inuentorem atque interpretem, an inſenſum omnibus ſcriptorem, planeque μισάνθρωπον? Nam quæ iſtæc obiurgandi libido aut liuor eſt, omnia ſequius accipere, totque inter cauſas, quas traditas vulgò dicit, hanc ciuilis probique moris vnam omittere, quæ aut ſola, aut vna cum alijs, Ioſepho ſaltem ſcriptore, ac duce clariſſimo iiſque temporibus propiore tradebatur? Sed quis non videt, hic atque alibi non tam Tiberij, quàm ſcriptoris aperiri conſilia? quis non intelligit quod iam ſæpiùs quæror, hiſce commentis non afferri præteritorum coniecturas, ſed futurorum præcepta monſtrari? neque ea ad regendam humanam vitam, ſed ad perturbationem tenebraſq; rebus omnibus inducendas? quis non ſentit, hanc ſcribendi viam de induſtria initam ſiue ſimulatione odij aduersùs imperantes, quod ſpeciem haberet libertatis; ſiue obtrectationis affecta-

lib. 1. Annal.

Taciti ingenium.

tione, quæ pronis auribus exciperetur: ſiue calliditatis inſinuādæ ſtudio, quod apud homines ſtatus ſui rationibus peruersè conſulentes facilem aditum inueniret, ac legis inſtar futurū eſſet? Sed iactet ſe Tacitus licèt, nihil à ſe more odiove narrari: pleroſq; ſibi nec iniuria, nec beneficio cognitos deſcribi: omnia ſine ira & ſtudio, quorum cauſas procul habeat, à ſe tradi. Etenim ſicut odio, animiq; caſtigandi mores ſtudio multa dixiſſe ſatis conſtat: neque ipſe hanc notam (quippe qui ingenuus, liberq; videri voluit) magnopere recuſauit; ita adulationem ambitionēque, fœda, vt ipſe ait, crimina ſeruitutis, me iudice, non effugit. Accipite, ſi placet, atq; hic præcidam orationem meam, vnum, ſed inſigne adulationis exemplum. *Degebat Alexādriæ Veſpaſianus ſtatos Eteſiarum dies, & certa maris opperiens; cùm multa miracula euenere, quibus cæleſtis fauor, & quædam in Imperatorem inclinatio Numinum oſtenſa eſt.* Quàm magnificè primum, atque elatè: ſed videre quàm ſeriò, quàm ſine fuco. *Ex plebe Alexādrina quidam oculorum tabe notus genua eius aduoluitur, remedium cæcitatis expoſcens: precaturque Principem, vt genas, & oculorum orbes oris excremento reſpergat. Alius manu æger, eodē Deo authore, vt pede ac veſtigio Cæſaris calcaretur, orabat.* Quid ad hæc Veſpaſianus? attendite quàm ille non vanè & ambitiosè.

lib. 1. Hiſtor.

lib. 1. Annal.

lib. 1. Hiſtor.

li. 4. Hiſt.

Mira de Veſpaſ. Imper.

Primò aſpernari lamentantes, mox obſecratione miſerorum flecti, poſtremò rem æſtimari à Medicis iubet. Cautè enimuerò, ac ſapienter. quid tum poſtea? Vbi à medicis pronunciatur, *Id fortaſſe curæ Dijs, & diuino miniſterio Principem lectum; Veſpaſianus cuncta fortunę ſuę patere ratus, erecta quę adſtabat multitudine; iuſſa exequitur. Statim cōuerſa ad vſum manus, & cæco reluxit dies.* Quid vnquam humano maius, diuiniuſq; tanta cum fidei veritatiſq; profeſſione narratum eſt? ſic enim concluditur. *Vtrumq; qui interfuere, nunc quoque memorant, poſtquam nullum mendacio pretium*. O ſimplicem candidumque Scriptorem! o virũ antiquę probitatis! o fraudis ac doli ignaram animam! Et quod erat tempus opportunius interpretandi? qui commodior locus aut ingenioſas pauperum ſemper artes aperiendi, aut turpem aſſentationẽ Medicis exprobrandi, aut leuiſſimã Principum virorum de Diuinitate opinionem irridẽdi? Non me fugit hæc mira de Veſpaſiano ab alijs quoq; fuiſſe memoriæ prodita. Sed neq; etiam me fugit, ſolitum eſſe Cornelium Tacitum, quæ ab alijs ſimplici plerunque narratione, eoque hiſtoricè ſcribuntur, cōſignare litteris non ſine interpretatione factorum, cōiectione cauſarum, exploratione animorum. quibus ille artibus ſi voluiſſet hic quoque vti, annon potuiſſet, & quidem verè

Adulationis arguitur Tacitus.

con-

congruenterque ſibi, fauorem illum cæleſtem, vt ipſe vocat, inclinationemque Deorum trāſferre ad præſtigias Apollonij Tyanæi Veſpaſiano amicitia coniunctiſſimi? quem Apollonium ijs diebus Alexādrię cum Veſpaſiano fuiſſe, atque huiuſmodi ludificationibus in admirationem ſui conuertiſſe Alexandrinos Philoſtratus cōmemorat. Sed *lib. 5.* nimirùm Veſpaſianus is erat, à quo familiæ ſuæ dignitatē inchoatā eſſe Tacitus gloriabatur: *lib. 1. Hiſt.* dādumq; aliquid fuit illius glorię, quæ demum in Scriptoris gloriam redundaret: voſque hoc vno exemplo docendi eratis, Adoleſcentes, quantùm momenti ſit in ijs authoribus, quos adulationi infenſos vulgò prædicant multi, in ijſque ſub liberæ ſeueritatis nomine malignitatem amant.

Quòd ſi hæc aſſentationis acceſſio fiat ad reliquas eorum virtutes, quidni eos longè inferiore poſthac loco habeatis, deſpiciatiſque, non perinde quidem omnes, cùm inter acutos ſanè Scriptores illorum aliqui, certè Tacitus prima cum laude numerandus ſit; ſed aut ad eos legendos firmato aduersùs calliditatem animo accedatis: aut penitus, ſi quidem Media iſtæc conſilia plerunquè nulla ſunt; ab eorum amore, ac ſtudio recedatis? Non ſunt, mihi credite, Rhetores, non ſunt tanti, vt ſimplex iſta candidaque animorum veſtrorum fides, iſte ingenus, qualiſque

viros nobiles, id eſt, veſtri ſimiles decet pudor, tentari debeat horum fraudibus veteratorum. Habent hoc illorum præcepta, ſi neſcitis, vt primùm neſcio quo dictionis illicio legentem obtineant, & quibuſdam ſententiarum acuminibus haud ingratè vellicent: mox, vt ſunt ad prudentiæ ſimilitudinem facta, ad res quotidianas obuia ſimilitudine commodè referantur, paſſimque in hominum corona tanquam effata Sapientiæ communicentur: demum lectione, æſtimationeque in imitationem verſa, alumnos ſuos ſimilium exempla occultè doceant, ac breui politicæ calliditatis artifices præceptoreſque conforment. Et verò è bipartita illa, quã initio propoſui, claſſe, qui ita tranſiliunt Hiſtoriæ fines, vt ciuis boni nomen haudquaquam violent; ſaltem, ſi ſpatijs excluduntur hiſtoricorum, habent quò ſeſe inter morales Scriptores cum dignitate recipiant. Quamquam enim rebus geſtis affingunt aliqua, tamen ſimulacrum tacitè meditantur, ad cuius imitationem ſe lectores explorent corrigantque, atque idcirco quæſitis illud virtutibus expolire nituntur. Hoc modo Cyrum, quem mediocri fuiſſe litteratura, aut etiã nulla, Plato ſenſit, Xenophon, vt non ad Hiſtoriæ filum opus dirigebat, litteris perbene ac diſciplinis imbutum neſcio qua motus cõiectura propoſuit; ne in Rege,

Hiſtoria nonnullorum noxia per ſpeciẽ tradendæ prudẽtiæ.

Duplex errantiũ claſſis in Hiſtoria.

De legib. dial. 3.

quem Regum exemplar eſſe voluit, principem contempſiſſe partem non ſine legentium detrimento videretur. At verò iſti, qui per ſpeciem tradendæ prudentiæ, ſecretiora quædam fallendi præcepta, fraudesque aulicas ingenioſè commonſtrant, ita (odione generis humani, an obtrectationis dulcedine?) Hiſtoriarum materiam eligunt aut hominum poſtremos; & commentationibus ſuis infra poſtremos reponunt: aut ambiguæ, ſæpe etiam honeſtæ famæ viros; atque eos interpretationum neſcio quibus præſtigijs occultè conuerſos, in arrogantiæ & calliditatis exempla commutant; vt ex ijs, qui ad illos legendos accedunt, nonnulli quidem ad deteſtationem excitentur, plures tamen ad imitationem alliciantur, nemo eoſdem mores efferat, quos attulerat. Quare nolite, per Deum, tanto cum diſcrimine tam leuem auram prudentiæ, tamque inciuile Politici nomen affectare. nolite æqualiũ veſtrorum ſocietatem, dulcemque amicorum conſuetudinem, morum ſimulatione, importuniſque ſuſpicionibus inſuauem reddere nolite generoſos animorum impetus, qui vos ad plurimorum commoda, publicamque ſalutem ferunt, in neſcio quibus priuati ſtatus rationibus lucroque planè illiberali retinere. &, quod caput eſt, nolite Pietatis facem, Quæ Regia via incedentibus præit,

Vtra claſſis hiſtoricorum plè cet gratius.

præit, aliò per diuerticula prępóſterę vtilitatis abrepti non ſine ruinæ periculo declinare. Quantùm à vobis Religio primum pectoris humani bonum; quantùm Fides ſocietatis humanæ vinculum; quantùm Patria fortunis ac vita potior expectant, ac flagitant: quantùm hic ipſe locus; atque hoc Rhetoricæ Templum expoſcit, quod
lib. 1. Rhet. Ariſtotelis ſententia, ſicut ab dominatrice omnium Politica fundatum eſt, ipſique olim huius Templi cultores Politici appellati ſunt; ita vos à priuatis commodis exemptos ad Politicum, id eſt, publicum bonum conuerſos cupit; tantùm efficite, ne inter hæc Annalium Hiſtoriarumq; monumenta, humanæ contemptum Fidei, ne iuris æquitatiſque neglectum, ne obliuionem Religionis à Religioſis præceptoribus tanta cum veſtra iactura, noſtroque dedecore didiciſſe videamini. Hoc ipſe ad extremum (ſi quid gratiæ apud auditores inire nouitas poteſt) oro quæſoque Rhetores meos, gloriari vt poſſim, me primo cum ijs congreſſu è duobus, quæ propoſui, vtrumque impetraſſe; & à malorum ciuiũ ſtudio abſtraxiſſe bonos; & à politico hiſtoricorum Senatu, bonorum ſuffragio hiſtoricos amouiſſe malos; vtrobique verò Hiſtoriam, quod erat mihi deſtinatum, à calumnia liberaſſe.

PROLVSIO III.

An Poetæ dicendi ſint obſcœnorum carminum ſcriptores.

NOmen hodiernæ diſputationis animo præcipiunt, opinor, ij, qui ſuperiorum annorum, inſtitutique mei recordantur. Etenim hoc mihi pridem conſilij fuit, pro ea, quam profiteor, Arte, ſic apud nouos auditores dicere: vt ſi quid illi anticipatum mentibus ſuis afferrent aduersùs Rhetoricæ facultatem, in ipſo ſtatim limine deponerent, ac Templum hoc Eloquentiæ ſecuro erectoque animo ingrederentur. Id ego vt cõmodiùs certiusque perficerem, multa in vnam hanc Artem obiecta conglobatim crimina, quaſi confertam hoſtium aciem ſcitè ſeparaui, aliaque in Oratoriam, in Hiſtoriam alia, alia in Poeticam intẽtata diſtraxi: vt Horatiano exemplo par eſſem fortaſſe ſingulis, qui me imparem facilè noueram vniuerſis. Egi itaque pro Oratoria primùm, ingeniumque ac iudicium, quas partes non nemo ſatis inclementer, atque illiberaliter Oratoribus auferebat, perpetua eſſe ac propria eloquentium demonſtraui: deinde Magiſtram vitæ Hiſtoriam à calliditate politica ſeiunxi,

iunxi. Poeſis relicta demum eſt, quam hodie in theatrum hoc Sapientium dabo, vobiſque arbitris (Viri litterarum iuxta, ac honorum gradu clariſſimi) ſuo illam cum hoſte libentiſſimè committam. Separanda mihi eſt in præſentia à pudica & proba Poeſis amatoria turpiſque: imò quæ impudica eſt, Poeticæ nomine, in quod inuaſit, exuenda, ac malas inter artes meritò collocanda. Etenim nobiliſſimæ facultati hoc iampridē vitio dari animaduerto: quòd eius in ciuitate nullus penè ſit vſus, niſi vt numeris liberè laſciuientibus animos adoleſcentium pelliciat, obſcœnæque aucupio voluptatis irretiat. adeò vt Philoſophorum alij ex artibus ciuium bono repertis Poeticam ſeriò & cōſtanter excluſerint: alij volumina de Poetis cautè legendis audiendiſque conſcripſerint, negauerintque inducendos in eorum opera adoleſcentes, niſi certis antea præceptis: quaſi aduersùs venena remedijs inſtructi eſſent. Quod ſanè malum adeò creſcit in dies, adeò deformia & fœda carminum portenta noſtra hæc ætas videt, adeò Poſtremi quique Poetarum lutulenti fluunt, hauriuntque de fæce; vt ſanctum Poetæ olim nomen timidè iam à bonis vſurpetur, perindè quaſi honeſto ingenuoque viro Poetam ſalutari conuicio, ac dehoneſtamento ſit. Quare, vt hac dedecoris nota, pro eo ac debeo, Poeti-

Quid Poeſi obijciāt aliqui.

Plat. dial. 2. de Repub. Plutar. de aud. Poet.

Poeticam liberem, non ego huic Poetarum generi obijciam operum ſuorum turpitudinem, eoſque à ſcribendo infamiæ metu, aut iniecta Religione abſterrebo: nam hoc ipſi à Religioſo præceptore facilè expectant, ac minoris faciunt, pro ciuibus haud ſanctiſſimis haberi, ſe modò Poetæ interea laudem, laurumque retineant. Sed hoc ipſum vrgebo quantùm potero, in eamque, qua dolent ac reformidant, partem ego ferrum dirigã, atque oſtendam; iſtuc opificium, ſi neſciant, Poeſim veram germanamque non eſſe, ac proinde licere illis, abiecta è capite laurea, abire Poetarum choro. Hoc autem quia intelligo nouũ videri non paucis, contraq; me eſſe totam, vt ipſi aiunt, nationem Poetarũ: ideo date mihi hoc, Viri ſapientiſſimi, vt relictis in præſentia factis in ſpeciem argumentis, vendibilique genere dicendi, noua forma orationis aggrediar ſeuerè cauſam, eamque Philoſophiæ ſuffragio definire contendam. In quo ſi me maius aliquid molientem nerui deficient, ac vires, conſolabor ipſe me operis pulcherrimi aggreſſione, laudiſque fortaſſe nonnihil, quòd primus id conatus fuerim, apud æquos rerum æſtimatores impetrabo. *Ratio ac forma dicẽdi in hac proluſione.*

Rem porrò totam, vt conſilij mei ſumma facilè ineatur, ita paucis ratiocinando conficio. Poeſi non licet auertere ſe à felicitate *Sũma huius diſputationis.*

ciuium aliove tendere figmentis ſuis: quod ſi faciat, haud videtur Poeſis vſquequaque nominanda: hoc autem fine carere cùm videam impudicum Poema, quid ſequitur, niſi vt (ſi hæc duo vera ſunt) eos, qui impuris carminibus imitantur, integrè, abſoluteque Poetas non eſſe pronunciem? Ac felicitatem quidem (vt priori loco aggrediar ad id, quod in ratiocinatione prius eſt) eſſe Poeſi propoſitam, deduco ex eo, quòd artes, quæ exercentur in ciuitate, ita famulantur ciuili ſcientiæ, felicitatis humanæ contemplatrici ac præſidi, vt parem ſortitæ omnes finem ad ciuium bonum pariter conſpirent. Nam cùm ciuilis facultas perfectum ciuitatis ſtatum, ciuiumque beatitudinem moliatur, idque conſequi haud poſſit abſque diſciplinarum opera reliquarum; dubitandum non eſt, quin ſingulæ artium, partem huius in ſe muneris deriuantes, in hanc denique populorum ſalutem, fortunamque collineent. Atque adeò conſtat Poeticam, quæ vna ex hiſce artibus eſt, in parte huius operis occupatam, laborare & ipſam circa publicam felicitatem. Sed nondum quod propoſui planè confeci: ita enim ſtatuo Poeticæ finem ciuitatis bonum, vt negem, partibus expletam omnibus, numeriſque ſuis eam eſſe Poeſim, quam ad hunc finem Poeta non referat. Quod ex magno vtique ingeniorum pari

Felicitas finis ciuilis facultatis.

Artium finis.

ſuadeo

ſuadeo in hunc modum. Etenim Ariſtoteles cùm dixiſſet in Ethicis, artes omnes ſubeſſe Politicæ facultati, hoc eſt, artium Reginæ, in primis verò cæterarum, vt ipſe ait, honeſtiſſimas, Militarem, Oeconomicam, ac Rhetoricam; addit, ad Politicam pertinere non ſolùm, vt quæ in ciuitate retinendæ ſint artes, quaſque addiſcat vnuſquiſque; & quatenus ipſa definiat; ſed vtatur etiam actuoſis, atque operum conficientibus diſciplinis, eiſque leges ferat, quid agere ſingulæ debeant, quidve reſpuere, ideoque ab huius ſcientiæ fine, fines aliarum contineri; hunc autem eſſe humanum bonum. Quibus ex verbis colligit bonus, vt opinor, indagator Ariſtoteleæ ſententiæ D. Thomas, imperium ciuilis ſcientiæ in reliquas diſciplinas magnum quidem eſſe, ſed eſſe longè minus in contemplatrices ac rationales, quas in cognitione, & æſtimatione rerum poſitas, θεωρητικὰς Græci vocant; quàm in effectrices, & vt ijdem appellant, πρακτικὰς, hoc eſt, conſummationi operum addictas. Nam ijs, quas poſteriore loco dixi, artibus Politica facultas præcipit, tum quod ſpectat ad earum vſum, vt vel exerceant artificium, ſi in rem ciuitatis ſit, vel ab eo, ſi ſecus, abſtineant, tum quod pertinet ad operis deſignationem, deſcriptionemque; vt faber non ſolùm

lib.1.c.1. & 2.

Quale, quãtumq; ciuilis imperium in reliquas artes.

Lect. 1. & 2. in 1. & 2. c. Eth.

F gla-

gladios ac venabula fabricetur, ſed ita etiã fabricetur, vti ipſa imperarit; ideoque æris temperaturam, ac teli formam modúmque præſcribat artifici. At verò rationalibus diſciplinis ea tantùm, quæ ad earum vſum faciunt, non quæ ſpectant ad operis naturam iubet. Nam vt aliqui in ciuitate tradant Mathematicorum doctrinam, aliqui addiſcant, Politica præcipit; vt verò de triangulo hęc aut illa concludantur, minimè præcipit. Quæ me dicta Sapientium compellunt, vt ita mecum fortaſſe non inſcitè ratiociner: Si ſcientia ciuilis exercet imperium non ſolùm artis vſum imperando, ſed ſæpe modum operis definiendo, ſeque in ipſa artis præcepta inſinuando; dominari dicenda eſt in naturam artis, eamque ſic regere, vt ars non in aliqua re externa, ſed in ſe ipſa, naturaque ſua à præſcripto Politicæ pendeat. Quare ſi, quod hæc artium domina ſtatuit, artifex non ſeruet, hunc non ciuem modò malum, ſed malum quoque artificem appellabo; quia in ipſa artis ſuæ natura peccantem deprehendo. Iam verò cùm Rhetorica principes inter artes numeretur ab Ariſtotele, quibus, vt Magnus Aquinas aiebat, non modò vſum artificij, ſed modum quoque in vſu Politica dirigit: profectò ſi Rhetor contra huius imperantis ſcientiæ præcepum aget, in artificio illum ſuo

Poeſis quo modo Politica ſubiecta.

pec-

peccare, atque adeò imperitè, ac perperam exercere eam, quam profitetur, Rhetoricam affirmabo. Phrinicum Poetam (vt ſcribit Herodotus) quòd Miletum captã, euerſamque Athenis dediſſet in theatrum, atque à ſpectatoribus ægrè ferentibus amicorum cladem lacrymas vbertim elicuiſſet; Athenienſis Magiſtratus mille drachmis multauit, quòd importunè refricuiſſet domeſticum malum: addito interdicto; Ne quis in poſterum eam Tragœdiam referret. Hoc ſcilicet edictum, imperiumque Magiſtratus in Poeticæ vſum, atque exercitationem fuit. Perge: præcipit ſub Politici perſona in libris Politicorum Plato, vt Poetæ melioribus addicti peiorum exempla ne putidiùs conſectentur: neve vnquam voluptuoſam laſciuiẽ Muſam ſuis in carminibus patiantur, ne fortè voluptas in ciuitate pro lege, ac ratione dominetur. Præcepta hæc, vt video, temperant imitationis modum, artemque Poeſeos intimam moderantur. fac Poetam huic imperio non parere; fac amatorio imitantem carmine laſciuire; facies etiam imitationis hunc ſuæ præcepta violare. Atqui imitatio Poeticæ natura eſt. ita ſanè: quo ergo modo cum imitatione non bona, Poeſis ac Poeta non malus ſit? Quare liceat mihi rem conficere cum Platone, hoc eſt, viro non paulo ijs, à quibus libenter ab eo, ſapien-

lib. 6. in Erato.

Pœna Tragici Poetæ.

lib. 10.

In Gorgia. tiore:qui cùm copioſè diſſereret,vſum Rhetoricę non eſſe in ciuitatibus admittendum, niſi vt ciuium animos informet ad virtutẽ; Qui *aliter,* inquit, *vtitur arte Rhetorica, quàm vt ciues meliores efficiat, is Rhetorica non vera vtitur, ſed adulatoria quadam arte.*

Quid dicere aduersũ hæc aliqui poſsẽt. Sed videte, quàm amicè cum hoc Poetarum genere congrediar: adero caducæ,prolabentiq; eorum cauſæ,quodq; illis fulcimẽto ſit, mihi certè haud nihil negotij faceſſit, ſimpliciter aperteq; monſtrabo. Dicent homines non illiterati, duplicem eſſe arti propoſitum finem, alterum propinquum adnexumque rei; remotum alterum ac ſeparatũ: *Duplex artis finis.* à priore pendere artis naturam, poſteriorem ſine artificij iactura negligi poſſe. Ad *Felicitas quantùm ſpectet ad Poeſim.* hæc diſputabunt, ciuium felicitatem finem eſſe quidem Poeticæ, ſed extrarium communemque cum alijs, ideoque ſi hic finis nonnihil violetur, non continuò artem perire, quæ in imitatione demũ ſita eſt. Quid enim? ſi viuo,ac ſpirante opere obſcœni quidquam *Exemplũ pictoris.* pictor expreſſerit, num quod vitium eſt hominis, in artis vitium præpoſterè transferamus? cùm potiùs, vbi hæc incurrunt in oculos, dolere ſoliti ſimus, tantùm artis tam prauè eſſe locatum: quodq; de colluſoribus dicere conſueuimus, Optimum quemque aleatorem, peſſimum eſſe, id traducere ad hoc genus artificum poſſimus; quibuſcum

agi-

agitur eò miſeriùs, quò feliciùs quod volunt, effingunt. Quod ſi hæc in picturam cadunt, oſtenduntque, huic arti nihil obeſſe dominatricis ſcientiæ finem, quo minùs vel impudico in opere artificium pingendi videamus, atque etiam probemus; cur, obſecro, in Poeſi, quæ picturæ germana eſt, hoc idem tam religiosè, aſpereque negabimus? Hæc iſti ſi pro ſe dicant, ita me contrà reſpondentem audiant. Ciuium beatitudinem non ſic eſſe per me Poeticæ finem, nec ad eius naturam tam propè accedere, quin mea ſententia, propiùs multò accedat imitatio actionis humanæ, quæ finis Poeticæ intimus, ipſaque natura eſt. Id enim artibus eſt ſolemne, vt quod artifices moliuntur, id fermè finis earum ſit. atque vt domus architecti, & ſignum ſculptoris eſt opus pariter ac finis: ita Poetis vtrumque præſtat imitatio. Sed nego quamcumque imitationem ſatis eſſe ad Poeſim; eamq; ſolùm ſeligo, quę ad morum honeſtatem, ciuiumque bonum aliqua ratione conducat. niſi fortè quidquid ludiones comminiſcuntur in foro circulantes, quidquid hariolantur erratici homines, incolæque ſordentium ganearum: quidquid vmbræ potentiorum, mimique atque æruſcatores meri mentiuntur; id continuò interpretari velimus artificium, imitationemque Poetarum. Nam ſi quælibet imi-

Poeſis picturâ germana.

An qualibet imitatio ſit finis Poeſeos.

tandi ars, quæque rationem virtutis habeat nullam, ſeriò ac ſolidè Poeſis eſt, cur exerceri hanc imitationem ſine præcipuo Dei afflatu negant ſapientes viri? tantæne molis eſt imitari mores hominum (quod tamen à natura inſitum eſſe hominibus, vel à pueris ait Ariſtoteles) vt inter cęteras artes hęc vna præſtare operam ſuam ſine Deo comite non poſſit? quaſi verò, quemadmodum in ſcena cùm arduum quid, implicatumque ſuboritur, induci è machina Deum ad nodi explicationem videmus; ita cùm egeat vbique peculiari præſentia nutuq; Dei Poetarum ars, munus hoc imitandi per difficile eſſe, humanoque maius ingenio fatendum ſit. Res *ſacra Poeta eſt*, inquit Plato, *neque canere priùs poteſt, quàm Deo plenus*. Audio; ſed quid tam præſenti ope Dei opus habet Poeſis? vnde hæc tam conſtanti ſapientium conſenſu de hac arte dicuntur? blandirine voluiſſe Poetarum nationi hominum ſeueriſſimos credendum eſt? an potiùs oſtendiſſe, idcirco egere Deo in primis imitantem Poetam, quia fabularum inuolucris commentiſque magnum quid omnino moliatur, atque ad rem inter humana maximè diuinam, hoc eſt, ad virtutis amorem, exercitationemq; mortales exſuſcitet? Scitè ac verè Socrates comparare cum annulis, orbibuſque Poetas ſolebat: quòd ſicut ma-

In Poet.

Dei afflatu cur egere dicitur Poeſis.

In Ione.

Apud Platonem in Ione.

magnes, dum ferreum ad ſe annulum trahit, vim quoque cum illo communicat, vt annulos alios atque alios arcanis nexibus abducat;ita medius inter Deum & homines Poeta pertrahere nequeat ad ſe hominum animos, ni priùs ipſe tanquam annulus à magnete,hoc eſt, à Dei Numine commotus raptuſq; ſit. Quare ne telum ab aduerſarijs intortũ fuga declinauiſſe videar; agnoſco duplicem illum quem ſepararũt in arte finem: vtilitatem nõ nego remotum quid eſſe:imitationem non inficior eſſe eam, ex qua ſit Poeſis æſtimanda; ſed ipſam imitationẽ aio æſtimandam aliunde, hoc eſt,finem hunc intimum ab eo extrinſeco pendere, imitationemq; vtilitate metiendam eſſe. Quid enim? (liceat ita mihi ratiocinari) Architecto finem præfigimus ædificationem domus: num propterea ex incolarum commoditate, qui finis eſt eidem artifici paulò remotior, ædificationem non æſtimamus? num, quia extrinſecum quid eſt, id propterea negligit architectus? an potiùs tanti facit,adeoque ab hoc extrinſeco temperat ac regit intimum illum finem, vt de exædificanda affabrè domo non aliunde magis quam ex apto habitantium vſu conſilium capiat? Ita profectò ſe res habet, ſic licèt extra imitationem, id eſt, finem Poeticæ intimum, ea quam dicimus vtilitas, inde tamen ipſa

Architecti & Poetæ par ratio.

pendet imitatio, adeoque pendet, vt non ſit integrum Poetæ illam pro libidine conformare abſque vlla vtilitatis ratione: ſed eam tantummodo ad artificium ſuum ſine vlla exceptione pertinentem tractare debeat: quæ ciuitatis ad bonum pro ea, ac poteſt, ratione conſpiret: quæ auditorum animos ad virtutem informet: cuius denique author impulſorve Deus (vt multis affirmat Socrates) videri poſſit. Quod ſi non quælibet imitatio id habet, ſed impura eſt ipſa morum virtutumque pernicies; atque adeò referri nequaquam poteſt in Deum conditorem, ſuaſoremve; conſtat, opinor, Poeſim fœda in imitatione laſciuientem falli, labique, atque ab artis ſuæ ſemita delirare. At in pictura vel obſcœna pictoris artem admiramur. Eſto: num idcirco bonum in ea rerum expreſſione pictorem dicimus? Transfer, obſecro, mentem ad Medicorum artem: inde fortaſſe ſanius feres de pictore iudicium. Nicias, qui Pyrrhi valetudinem regebat, Fabricio Conſuli Romano clàm ſpoſpondit, ſe per ſpeciem curationis erepturum Regi vitam, & Populo Romano grauiſſimum bellum. non ille quidem auditus eſt, nec facinus patratum. Sed finge Niciam adornaſſe pharmacũ, propinaſſe Principi, necem intuliſſe. agedum, agnoſciſne in eo medicamento peritiam artis? qui potes

In Ione.

Plut. in vita Pyr. & Gell. lib. 3. c. 8.

An Medicus in conficiendo propinandoq; veneno bonus ſit Medicus.

tes negare? cùm, niſi medicinam probè calluiſſet conficiens eius non fuiſſet Nicias. Neque mirum videri hoc debet: quiſquis enim ex herbarum ſuccorumve ſciẽtia nouit ęgris corporibus opem afferre; nouerit etiam ex eorundem cognitione integris ac ſanis interitum creare neceſſe eſt. Quid ergo? Niciam ita medicamenta tractantem; bonumne Medicum, ſeque medicè geſſiſſe affirmabo? ego id quidem negabo ſtrenuè; & mecum, vt puto, ratio negabit. Etenim cùm Medici finis ſit corporum ſanitas, eius gratia ille debet herbarum vi poteſtateque vti, nec aliter ſuccos ac pharmaca tractare, aut medicamenta conficere, quàm vt regendæ valetudini, leniendisque morbis opem adhibeat. quod ſi ſecus faciat, ac medicamenta, contrà quàm finis artis præſcribit, vſurpet; non modò peccat vt Nicias, improbique ciuis ac proditoris perſonam gerit; ſed vt Medicus, cuius eſt ſanitatem curatione quærere, planè peccat. Quare in Nicia ita peritiam medicæ artis agnoſco, vt tamen eum boni partes Medici peregiſſe etiam atque etiam negem. Multo etiam negem magis, ſi quidquid nouit, eò conferat, vt nulla ad ſalutem, omnia ad perniciem apta medicamenta conficiat: idque ſui iactet operis, id muneris profiteatur; peſtem vbique ſpargere, cuncta venenis inficere, depopulari

ciui-

Per cauſa reliquarũ artium. ciuitates, moliri exitium generi humano. Quid? nonne hoc ipſum valet in omni genere artium? agricolam nemo dicet agricolationis præcepta ſeruare, qui mala educet gramina pro ſalubribus: & nauta qui bonus appellabitur, qui nauem ſcientiſſimè regat, ſed in ſcopulos dirigat? Neque de pictore, vt eò redeat, vnde abijt oratio diuersè pronuncio. *De pictoris exemplo.* Expreſſum aliquid obſcœni dum cõtemplor in tabula, agnoſco in ea ſcientiam pectoris, qui illa oculis ſimulacra ſcitè ſubiecit: at geſſiſſe illum ſe, vt decebat pictorem bonum, profectò affirmare non poſſum. Nam cùm dirigere expreſſionem rerum debeat pictor ad voluptatem, hominis inquã *lib. 2. Phyſ.* bonum, hoc eſt, rationi conſentaneam (huc enim ſpectare artes, vt vitam hominis perficiant, ideoque inſeruire Politicæ ciuium bo- *lib. 2. Eth. cap. 2.* num vniuersè molienti ſatis iam ex Ariſtotele demonſtratum eſt) cumque ille turpium figuratione ſimulacrorum eam non tam hominis quàm belluæ voluptatem, qua uideli-cet nulla eſt animo capitalior peſtis ac præſentius venenum, adornet; illum ego non modò ciuem non bonum, ſed artificem quoque non bene, neq; ex præſcripto artis expreſſione vtentem, atque adeò neq; ſe vt pictorem bonum præſtantem meritò nominabo. Hac igitur lege modoque ſi de Poeta diſputem, videtis qua illum ratione pictoris

etiam

etiam præiudicio dannare poſſim. Sed aliud eſt, in quo longè quàm pictoris artem, grauiùs peccare Poetæ imitationem duco, ſi à præſcripta ſibi honeſtate declinet. Eſt enim Poeſis in artium choro pars & ipſa Politicæ facultati ſubiecta, & eiuſdem præterea facultatis inſtrumentum, hoc eſt, tum decus, tum præſidium ciuitatis. Vtraque res peculiari quadam ratione conſentire cùm Politicæ fine ſupra cæteras artes Poeticam cogit. Etenim vt de priore dicam, præter eã cauſam obligationemque, qua ſingulæ artium obnoxiæ ſunt, vt opus ſuum referant in publicum bonum; priuatus quidam Politicam inter, & Rhetoricam nexus intercedit, quòd nimirùm, vt ait bis terue in Rhetoricis Ariſtoteles, ars Rhetorica ex Analytica, Politicaque compoſita ſit. Quod ſi ita eſt, finis Politicæ non iam planè remotus, aut alienus, ſed adnexus Rhetoricæ cognatusque videri debet: quare multò altiùs, quàm cæteræ artes, in ſe ipſam Poeſis peccabit, ſi peccet in Politicam: maloque quaſi inteſtino implicita à Politicæ fine deficere impunè non poterit, quin ipſa ſe diſtrahat, deſtruatque. Iam verò (quod poſterius eſt) eiuſdem ciuilis adiumentum veteres agnouere Rhetoricã: credo, vt docet Plato in Alcibiade, quia leges, mores, ac cætera, quæ è re ciuitatis ſunt, hac adminiſtra ciuibus ſuadentur: idque aut

Rhetorica Politica ſoboles.

Et eiuſdẽ inſtrumẽtum.

Dial. 2.

pro-

probabilibus ad fidem inuentis pręſtat Orator, aut excogitatis in ſpeciem figmentis Poeta molitur. Atque, vt de Poeſi quidem ſeorſim loquar à Rhetorica, diſertè profuſeque docet Plato, legum latores eò Poetis vti, vt iuuenum animi carminibus deliniti legibus obſequantur. In quam ſententiam copioſè diſſeritur à Strabone, Philoſopho in paucis nobili, & vt ferebat aureum Auguſti ſeculum, in Poeticis apprimè intelligente; oſtenditurque, ciuitatum ac legiſlatorum fuiſſe vetus inſtitutum, fabulas adhibere Poetarum ad hominum mentes ſuauiter efficaciterque permouendas. Atque huic operi excogitata eſſe poetica figmenta alicubi demonſtrat Ariſtotelis teſtimonio, Ariſtoteli non impar ingenio D. Thomas. Quod ſi ita eſt, ſi Poeſim inſeruire ſolitam accepimus ciuili facultati, atque huic potiſſimùm rei natam; profectò finem Poeſeos interpretari eum debemus, qui ciuili, cuius adminiculum eſt, operam accommodet ad σκοπὸν attingendum. Nemo enim aliter animo concipit inſtrumentum, quàm quod vſui eſſe queat artifici quidpiam molienti. Ergo ſi qua in medium prodeat imitatio, quæ non modò non obſecundet huic fini, atque ad felicitatem non impellat, ſed impedimento magnopere ad illam ſit, reuocetq; ſtrenuè à publico bono, hæc nimirùm neque inſtru-

Dial. 2. de legib.

lib. 1. Geogr.

In epiſt. 1. ad Tim. c. 4. lect. 2.

Inſtrumēti natura.

inſtrumentum Politicæ, & quod inde fit, neque Poeſeos abſolutum numeris omnibus artificium dicenda erit. Negabunt Philoſophi bonam eſſe artem effectricem habenarũ ac fræni, quæ frænum ita fabricetur, vt eo ad cohibendum frangendumque belluæ impetum equeſtris vti non poſſit. Ita ſanè artẽ, quæ ſic imitationem concinnet, vt ea inſeruire Politicæ nequeat ad frænandos regendosque hominum animos, numquã ego perfectè, atque abſolutè Poëticam nominabo. Quod ſi quamcumque verſu imitatricẽ artem iſti Poeſim liberaliter appellent, facilè à me vt volent, impetrabunt, vt illos ea quidem ratione Poetas vocem; modò conſtet, iſtud (quantum quantum eſt) artificij genus, inter artes meritò ac planè recipi nõ poſſe: quando eius ducta facultatis, ſub qua artes reliquæ militant, ad ciuium felicitatẽ minimè conſpiret. Sed non tam parui ęſtimo Poetarum laborem, vt eum mimi ſcurræque perſimilem quibuſcunque imitandi limitibus definiam, quin potiùs, cùm animaduertam à priſcis dicendi magiſtris nullam Poetarum artem cognitam eſſe, niſi quæ ad felicitatem finemque ciuilis dirigatur, quæ ſit propago ciuilis, ex eaque conſtetur, quæ ciuilis ſub fine comprehenſa eiuſdem quoque adiumentum ſit; enimuerò concludere mihi poſſe videor haud temerè: eos, qui impoſitam

ſitam ſibi à ciuili perſonam turpiter abijciunt, artem quoque abijcere Poetarum, aliamque propemodum inducere, quam ipſi ſuo arbitratu cudunt, quamque magno ciuitatis malo, magna artis quam profitentur iniuria, magna ingenij (ſiquid habent) peruerſitate, maximaque pernicie, ſua Poeſi pro vera germanaque ſupponunt.

Poeſis impura an apta ciuiũ felicitati.

Dixi de altera argumenti ac diſputationis meæ parte: oſtendique, Poeſim propoſitum habere finem, ciuium felicitatem, ad quam niſi fabulis ſe ſuis referat, non ſit ea, quam ſincerè atque integrè quærimus, ars imitandi. Supereſt vt demonſtrem, ineptam in primis eſſe huic fini impudicam Poeſim: quod è duobus initio propoſitis alterum, mirum in modum Poetas noſtros ſollicitare, ac torquere poſſit. Dabunt enim illi conſilium eſſe Poeticæ, vt ad beatitudinem dirigat, ſed negabunt aberrare ab hoc ſigno ea Poemata, quæ impuros hominũ mores imitãtur: tuebuntur ſe veterum exemplis, quorum ſi numero pugnent, vt ipſi ſibi præcinunt, vicere. neq; deſcendent ad Pedarium quemque Poetarum. ſumma eorum capita, ipſum poetici Senatus Principem Homerum inuadent: huius exemplum laſciuientis, vt aiunt, paulò feſtiuius, genioque ac voluptati liberalius indulgentis adducent: laude ſe, nedum venia, dignos prædicabunt, ſi huius

Quid ſentiãt aliq.

veſtigijs ſedulò inſiſtant. Poſtremò confidentiſſimè loquentur, malle ſe cum Homero peccare, quàm cum alijs benè ſentire. Ridere ſoleo, Auditores, cùm homines video ab Homeri virtutibus, quibus vniuerſa illius Poëſis abundat, ſtrenuè declinantes; ſi quid verò ſi itrepſiſſe videtur in eam vitij, auidè arripientes: venitque in mētem, quòd de Ariſtotelis diſcipulo neſcio quo in veterū monumētis legi. Hic cùm audire in turba cœpiſſet Ariſtotelem, vidiſſetque præceptorem inter loquendum balbutire, homo egregiè ſtolidus id ſibi imitandum vnicè duxit: neglectiſque, quæ diuina tradebantur de Philoſophiæ præceptionibus, ſatis ſe Ariſtoteleum fore exiſtimauit, ſi balbus fieret. quid multa? per annos iam aliquot inter Peripateticos verſatus domum venit promiſſa more Philoſophorum barba, totuſque ad balbutiētis ſimilitudinem factus. Domeſtici, veſte ac barba Philoſophum interpretati, expectare primùm quid tandem præceptorum ferret à Lycæo: mox vbi illum trepidare identidem lingua, atque impedita oratione ſubſiſtere: eaque ſe quaſi nota Peripateticum venditare animaduertunt; nimirùm alij lùdere Philoſophi ingenium lepidiſſimi, riſuque emori: alij hominis amentiæ apud ſe miſereri, aut etiam ſtoliditatem ineptiſſimi capitis palàm ſtomachari: inter

Plut. de adul. & am. internoſc.

Ariſtoteles balbutiens.

Ridicula imitatio.

quos

quos frater acerbiùs paulo cõmotus; Iſtuccine, inquit, eſt Sapientum octaue, quod ab Ariſtotele domum reportas, vt cùm ad illum eloquens profectus ſis, elinguis ad nos atque infans redieris, quodque tibi vnum ſupererat hominis, ſermonem amiſeris? Huic ego non diſſimiles illos exiſtimo, qui ad Homeri Poetarum magiſtri carmen accedentes, cùm ex eo ad omnem virtutem inuitamenta poſſent accipere, diuina hæc omnia (vitione humani ingenij ad deteriora procliuis, an quia rebus ipſi melioribus impares ſint?) oſcitanter ac ſtolidè prætereunt, nec magnopere laborant, illuſtre vt aliquid ac memorabile inde mutuentur; vbi verò impuræ nomen voluptatis ſonat, ac pinguiori non tam Mineruâ, quàm Venere dictum quid vident, illuc homines voluptuarij adhinniunt rapiunturque: in id animum calamumque repentè accommodant: illius imitatione Poetas iam ſe, ac (ſi Diuis placet) Seſquihomeros ſcilicet effectos arbitrantur. Verùm, vt quam iſti ſeu gratiam, ſeu veniam ex Homerica imitatione quærunt, quodque culpis ſuis confidenter obtendunt Principis Poetæ nomen, extorqueam aliquando de manibus, eosque ſpecioſo hoc patrocinio denique denudem; nego Poeſim Homeri, tum quæ Achillis iram, tum quæ Vlyſſis reditum comprehendit,

Imitatores vitiorum.

An Homeri carmen amatoriè ſcriptũ ſit.

dit,amatoriam Poeſim appellari poſſe:nego ex octo & quadraginta eius libris vel vnum amatoriè ſcriptū eſſe:nego tot inter Heroas viroſq; fortiſſimos aliquem reperiri amoribus implicatū, eamq; ob rem aut arma poſthabentem, aut ciuilis officij quidquam detrectantem.Magnum eſt,quod dico,Auditores: ſed quàm non temerè dicam, quæſo, vt adhuc feciſtis,attēdite.Etenim,quòd ab iſtis viderem me quotidie Homerico exemplo deterreri, ſtatui vtrumq; Poetæ volumen ea gratia recognoſcere. Sumo Iliadem in manus,ac lubricos primùm ſuſpectoſq; mihi locos,mox etiam reliquos percurro. Principio ad Chryſeiden accedo,interprete Calchāte, reſtitutam patri ab Agamemnone. Mentionem amoris puellæ in Imperatorem,aut huius in illam, nullam video. Adhæc,iuſſu Agamemnonis nō amantis,ſed vlciſcentis,Achilli Briſeis abſtrahitur, deportaturq; ad Agamemnonem,quo loco lego iratū ſanè Achillem,quòd ſe contemptū luce palam animaduerteret inſolēs iniuriæ vir: at amatoriè dolentem,iacturam captiuæ pulcherrimę commemorantem, beneuolentiæ in illam ſuæ argumentum aliquod promentem ne vno quidē verſu litterave lego. Præterea multo pòſt recōciliatus Agamēnoni Achilles,plurimiſq; ab eo muneribus atq; ipſa etiam Briſeide donatus, non modò ad ſubitum puellæ conſpe-

Ilias examinatur.

Chryſeis & Agamēnon.

Briſeis, Agamemnon, & Achilles.

ctum nihil præcipitanter, aut impotenter agit, non modò ſignum aliquod amoris, aut certè deſiderij ex abſentia non oſtendit, ſed (videte Herois continentiam, ac Poetæ decorũ) Patrocli amiciſſimi capitis nece perculſus, ne hoſpitum quidem officijs excipit redeuntem, imò nec tantiſper eam alloquẽdi, aut denique ſalutandi moram facit. Pergo ire ad alios Heroas, Duceſque Troianos æquè ac Græcos: omnia occupata reperio belli conſilijs, armorumque tractatione, nihil aut in horum caſtris, aut intra illorum mœnia relictum amorum inſaniæ nugiſque. Ergo depoſita Iliade, transfero me ad Odyſſeam. Adeo primùm ad procorum turbam, tum ad Calypſo Nympham, dein ad Phæacas, mox ad Circen, iterum, ac ſæpiùs ad procos, & Penelopen: nam hi potiſſimùm loci ſubolere aliquid videbantur. Apud procos multa pugnaciter, ac ſuperbè, vti competitores ſolent: at incontinenter impudiceque riualium more in Penelopen oppidò nihil: imò nec verbum vſquam lego ad blãditiam, nedum ad impudicitiam inclinatũ. In Ogygia Calypſus inſula verecundè atque hoſpitaliter omnia proponũtur, ſi vnam excipias querimoniam Nymphę Deos incuſantis, quòd ab ſe hoſpitem inuidentes abſtraherent: id quod tribus aut quatuor verſibus abſoluitur. Apud Circen, atque Nauſicaam Phæa-

Odyſſea expenditur.

Proci & Penelope,

Calypſo & Vlyſſes.

Nauſicaa & Vlyſſes.

Phæacum Regis filiam nulla eſt amorum, nulla illecebrarum mentio. Rurſum ad procos redeo domi Penelopes diuerſantes, eiuſque nuptias certatim, ac pertinaciter expoſcentes: & tamen in re planè amatoria adeò nullę amantium preces, nulla depereuntium ſuſpiria, nullæ delirantium lacrymulæ viſuntur; vt profectò, quantùm leuia hæc atque nugalia plerique hodie Poetarum accerſere ſolent vel inuita, tantùm ille ſponte oblata ſedulò declinauiſſe videri poſſit. Quid verbis opus eſt? Reliquum carminis abſoluo: reſumo Iliadem, Odyſſeam repeto, percurro omnia vtrobique cum cura. Illic præter Iunonis fraudem pellicientis maritum Iouem ceſto Veneris; hic præter Demodoci cantilenam de Venere, ac Marte Vulcani dolo deprehenſis, quæ tamen multis allegoriæ vtcunque ſunt: cæterùm in libris octo & quadraginta, in tam multis varijſq; figmentis nihil intemperanter, nihil in amore confidenter, imò nihil amatoriè factũ dictumve comperio. Enimuerò tunc ego Poetæ ingenium ac verecundiam exoſculatus (fatebor id, quod res eſt, Auditores) imperare mihi non potui, quin amore in illum pariter, atque indignatione in ætatem noſtram, in hunc fermè modum exclamarem. En noſtri ingenio tam prauo, quàm turpi, Poematis particulam condunt ferè nullam, quam

Circe & Vlyſſes.

Quid demũ Amatorij videatur eſſe in Homerica Poeſi.

Homeri laus & aliquorũ execratio Poetarũ.

amatorijs fabulis ad ſtomachum vſque non inficiant, ſimulq; titillantium illecebris voluptatum non emolliant mares animos, ac lenocinantis vbique Veneris interiectu omnia non infament: cùm tamen Poeticæ parens tanto in opere, perque omnia humanæ vitæ munia deſcripto, tot inter commenta fabularum, in ea præſertim perſonarum ciuilium bellicarumque varietate, qua nullam penè mortalium conditionẽ imitando poſthabuit; tam caſtè decenterque Poeſim per omnia deduxerit, vt Condendi Poematis ſimulacrum, cùm pacata in re, tum in turbata docere poſteros voluiſſe videatur. Et mihi iſti mentionem Homeri facient, eiuſque exemplo tuebuntur labes ſuas, atque in plebeio ſpurcoque carmine, Homeri, hoc eſt, ingenioſiſſimi, caſtiſſimique Poetæ nomen ementientur? à cuius ſapientia tam longè abſunt, quàm propè ad eiuſdem verecundiam non accedunt. At Homerum, inquiunt, de Ioue, deque alijs Dijs obſcœna nonnulla ſcribentem imitari quis vetat? O homines ſordium hirudines? imò ò ſordes ipſas, & fœculam Poetarum? Vetat inquam pudor, cuius tranſilire fines numquam licet: vetat ipſe propemodùm Homerus, qui cùm in hominibus quorum facta canebat, nihil huiuſmodi ſit vnquam auſus, oſtendit quid neceſſarium factu iudicaret, ac ſi-

mul credibile reliquit, quæ ſemel biſve de Dijs ea ratione commentus eſt, ſe allegoriæ videlicet inuolucris occultaſſe. quamquam ne allegorias quidem huiuſmodi tradendas adoleſcentibus Socrates admonebat, vetat denique, ſi cætera deeſſent, Homero non paulo maior Plato, qui cùm reprehenderet in Politicis Poetarum opera, quæ ciuitati, quam ille tanto ſtudio fundabat, pernicioſa eſſent: cumq; ad Homeri Poeſim accederet, eamque impensè & cunctanter expenderet, vbi in Deorum amores atque diſcordias incidit; noxios enimuerò Reipublicæ huiuſmodi ſermones queritur, in ijſq; Homerum non ſolùm ciuis non boni, ſed mali etiam Poetæ, ſuaq; in arte peccantis ſuſtinere perſonam docet. Quòd ſi hoc, quantulùm eſt vitij, non tulere in Homero ſapientes, quid in ijs faciant, in quorum carminibus ſi quid boni eſt, hoc ipſum eſt, quod in Homero eſt mali? Quare cogant iſti rurſum copias ſuas, qui paulò antè & numero, & dignitate Poetarum tantopere gloriabantur, & non modò ampliſſimum lectiſſimumq; Latinorum agmen Lucanum, Statium, Silium, Flaccum, Heroicos propè omnes; ſed carminis vtrobiq; Principes, apud nos quidem Virgilium, apud Græcos verò in tribus ſummis generibus Epico, Lyrico, Tragico, Homerum, Pindarum, Euripidem ſtrenuè no-

Apud Plat. dial. 2. de Rep.

Præcipui quique veterũ Poetarum pudicè ſcripſerunt.

Dedecus aliquorum Poetarum.

nobiſcum facere, atque Ethnicos ſcriptores inter ea ſuperſtitionum inquinamenta educatos aduersùs Chriſtianos Poetas apertè pugnare pro honeſtate cultuque pudicitiæ (ò vulnus à quibus minimè decuit inflictum Religioni noſtræ) tandem aliquando intelligant, fœditateſque ſuas Ethnicorum ſaltem exemplo caſtigent.

Aſylū impudica tuētium. Sed audio, quid iſti reſpondere plerunque ſolent: Ea, quæ ab ſe turpia, & inhoneſta narrantur, non perinde narrari, quaſi proponantur ad imitandum; id enim extingueret Poetæ finem, qui cum conſilio moderatricis vrbium facultatis, publicaque vtilitate conſentire debet; ſed eò afferri, multumque in ijs conſcribendis operæ adhiberi, eorum vt turpitudine deprehenſa faciliùs euitentur. Vt enim virtus ſi Poetæ in carmine viuat, oculiſque cernatur; mirabiles ſui amores excitare ſolet: ita vitium (quæ pars eſt altera ſapientiæ) ſuis ſi coloribus exprimatur, ſi vt eſt fœdum ac ſordidum, prodire cogatur in ſcenam; abſterreat profectò contemplatores ſui, & in odium pariter, fugamque conuertat neceſſe eſt. Scio hoc aſylum eſſe eorum, qui obſcœna componunt: nempe huc illi ſe ſubita proripiunt fuga, quoties vrgentur: quòd intelligant, quamdiu obtinent hanc arcem, tamdiu ſe poſſe vitiorum familiam abundè alere, ac ſplendidè etiam

tue-

tueri. Verùm ſi hæc impurè atque intemperanter admiſſa, ea gratia narrantur vt euitentur, primùm cur, obſecro, Heroi ac Principi viro affinguntur, qui carmine proponitur ad imitandum cæteris? Deinde, cur ad haſce oris improbi nugas, quas indicaſſe, idque rarenter, plus nimio foret, iſti tam libenter, tam crebrò, tamque diu, atque otiosè reuoluuntur? hæc enim duo ſunt, quę mihi ſuſpectam reddunt iſtorum ſapientiam, qui obſcœna verſu tractantes, profuturos ſe generi humano putant. Age igitur: nego, iſtæc intemperantis argumenta voluptatis in Heroe, primarumque partium, aut paulò illuſtrioribus perſonis, quæ plurimùm valent ad exemplum, de induſtria exponenda eſſe. Etenim ignoſco Hiſtoriarum ſcriptoribus, ſi nõnumquam flagitia Principum deſcribant, quando eos referre, vti res geſtæ ſunt, lex operis ſui cogit: quamquam ne ipſis quidem fas fuerit ſic ea deſcribere, vt ad imitationem pellicere videantur. at is, cui perampla fingendi libertas eſt, cùm poſſit in lucem edere pulchrum, honeſtumque ſimulacrum; qua ratione excuſetur, ſi vitio ſuo pro homine monſtrum pariat? At Poetis, inquiunt, fingenda ſunt veroſimilia: dumque conformant Heroem, hominem denique conformant, à quo humani nihil alienum eſt. Audio: ſed Heroem excedere

Duplex telum in eos qui turpia narrãt vt euitentur.

Primum telum.

Hiſtoricis præſcripta lex narrandi.

Quid Heros ſit.

vulgarem hominum conditionem à ſimilitudine veri non abeſt: imò accepiſſe mihi videor, medium quid olim fuiſſe inter Deos, hominesque Herois nomen: quare ſi hunc homine maiorem, ſi nullius impudicitiæ cōpertum, ſi ab omni prorſus obſcœnitate alienum Poeta proponat; nihil contra veri ſpeciem, artiſque decorum peccat: peccat autem, ſi cuiuſque hominis planè ſimilem, iiſdemque ineptijs, quibus mortalium plerique capiuntur, impeditum facit: certè in eo (quod hic quærimus) peccat, quòd cùm integrum ei ſit abſtinere ab ijs, omnemque ab Heroe ſuo turpitudinem procul habere; dum impudicè quid factum ei affingit, occaſionem alijs adornat, vt in eo, quem fortitudinis aut prudentiæ laude præſtantem ſibi ad imitandum proponi à Poeta intelligunt, hoc quoque vitium cum cæteris permiſtum facinoribus imitentur. Euripidem in iudicium capitis vocatum refert Ariſtoteles, quòd in fabula verſum ediderit:

Euripides in iudiciũ vocatus.

In Hippol.

Ἡ γλῶσσ' ὀμώμοχ' ἡ δὲ φρὴν ἀνώμοτος.

Iurata lingua eſt, animus iniuratus eſt:

titulumque accuſationis fuiſſe, quòd Euripides doceret populum peierare. At quomodo? tantumne preceptorum vno in verſiculo fuit? nempe ſententiam hanc Poeta tribuerat perſonæ, quam quia fabulæ caput inducebat in ſcenam, virtuteſque in ea multas

effin-

effingebat; viſus eſt vnà cum eius virtutibus hoc quoque peierandi vitium populum docuiſſe: ideoque impietatis reus ludicro pro carmine ad pœnam ſeriò expetitus eſt. & tamen ab eo iudicio expedire vno ſe verbo poterat Tragicus, ſi dixiſſet, id à ſe vitij loco, vt fugeretur, adductum eſſe. Sed nugas meras agimus, dū huc reuoluimur. Omnia in Principe viro exempla ſunt: crediturque docere, quod Princeps agit. quare Qui turpia agentem inducit, inuitat. Atque hinc eſt, quòd ſummus Poeta non modò Achillem, hoc eſt, princeps fabulæ nomen, ſed Agamemnonē, Diomedem, vtrumque Aiacem, Hectorem, Æneam, ac reliquos illos Martis Proceres ab omni obſcœnitate, atq; amantium intemperijs vbique ſeparauit. Quin etiam, vt ab ea ſuſpicione turpitudinis eximeret Agamemnonem, in quam videbatur induiſſe ſe, quòd ereptam Achilli Briſeiden diu in ſuo tabernaculo habuiſſet; iurantem inducit grauiſſimum iuſiurandum Per Iouem, Terramque & Solem, atque Erynnes peierantium vltrices, ab ſe reſtitui puellam planè intactam illibatamque, atq; eius rei Deos Deaſque omnes, quibus curæ ſunt hominū periuria, teſtes eſſe. Vſque adeò Poetæ ſapientiſſimo cordi fuit integritas ſuorum Ducum. Cùm tamen iſti hoc tempore, qui ſe populo venditant Homeri ſobolē, dū nouos mundo

Homerus quàm castè Heroas ſuos ſeparauit ab omni obſcœnitate.

Dij vindices periurij.

Achil-

Achilles atque Iliadas pariunt, Heroas ſuos, Duces, milites, caſtra, prætoria, campos, omnia muliercularũ amoribus impediant, vixque ſtrenuum aliquem bellatorem carmine deſcribant, quin hac inſania laborantem atque à Martis ad Veneris ſigna tranſfugientem inconſtanter ac fœdè commententur: hoc eſt, quin plurimis augmentis paria doceant atque magnis exemplis ad extremum turpitudinem perſuadeant. Neque tamen ignoro, hæc magna virorum capita non leuibus & ipſa culpis obnoxia turpiter aliquando cecidiſſe. Sed vt hæc innocenter audiantur, non incomitata, & abſque nòta referenda ſunt. ex vna enim parte improbet ea auerſeturque Poeta, atque ita ſtomachando deſpiciat, vt ſi quos habere imitatores poſſet, abſterreat: ex altera exitum addat facinori parem, ipſoque euentu doceat, ſupplicium vbique pœnam eſſe peccati. Reprehendebatur Euripides hoc etiam nomine quòd Ixionis flagitia theatro expoſuiſſet. Sed purgauit ille quod fecerat, cùm diceret, Non ante ſe remouiſſe illum de ſcena, quàm rotæ affixiſſet, quaſi muto hoc doctrinæ genere ſignificaſſet, Ixionis factum ad odium fugamque, non ad imitationem à ſe eſſe propoſitum. Quamquam hoc poſterius plerunque ſerum eſt, vbi neglectum eſt prius: nam quid mea refert, Ixionem, antequàm

Qua cautione turpe aliquid enarrandum.

quàm

quàm is abeat è ſcena rotæ affixum videre in vltimo actu, ſi iam ipſe in primo ſecundove ictus ſum? Nimirùm habent hoc, vt ait Plutarchus, poetica facinorum malorum commenta, vt ſi cum eorum execratione atque authorum dedecore damnoque narrentur, vtilitatem nihilo quàm Philoſophorum præcepta minorem ferant: cæterùm ſi nuda, ſi felicem ſortita exitum deſcribantur, officere bonis moribus, ac magno eſſe ad virtutem impedimento. Sed impedidimento ſunt longè adhuc maiori, ſi non in vnam alteramve perſonam ſiue primarum, ſiue ſecundarum partium, ſed (quod erat alterum ex ijs, quæ paulo antè obijciebam malis) ſi in quam plures hæc deliramenta ſpargantur, ſi ingerantur ſæpe, ſi minutatim, & quaſi per otium explicentur, ſi denique hæc prima, hæc ſumma ſint. Atque ego quidem (vt rurſus ex Poetarum Principe exempla petam) cùm lego Poeſim Homeri, incidoque in eos locos, qui facti videntur ad amoris vim liberiùs explicandam, ac video ſapientiſſimum Vatem in ijs amatoriè tractandis ſanè perparcum, imò planè nullum eſſe; ſtatim animo recurro ad Poetas noſtros, atque ita cogitare mecum ſoleo. Quid iſti in omnem occaſionem laſciuiendi auidè intenti, quid egiſſent, ſi argumentum nacti eſſent adeò locuples, ac votis ſuis opportunum

Vtilitas poeticarũ cõmentationum.

Secundũ in eoſdem telum.

Quomodo tractaſſent aliqui noſtrorũ Poetarũ locos aliquot Homerici carminis.

Ex Iliade.

num? Quàm molliter ac temerè lacrymabundus Chryſeiden patri reddidiſſet Agamemnon, quam apud Homerum ieiunè omninò, ſeuereque reſtituit? Et Briſeis, quæ ex Achille transfertur ad Agamemnonem ſine vlla amoris ſignificatione, quas expreſſiſſet ab amatore ſi minùs lacrymas, certè ſuſpiria, & querimonias incuſantis fatum & ſydera ſuis amoribus aduerſa? omitto cùm idem puellam redeuntem recipit abſque vllo ſenſu non dicam amantis, ſed penè viuentis. omitto Helenam, Calypſo, Circen: omitto Nauſicaam Alcinoi filiam, quæ Vlyſſem naufragum, ſolum, nudum (quàm multæ ad amorem illecebræ? tam hoſpitaliter, ac decorè ſuſcipit, cibo recreat, manibus ſuis abluit, veſtit in vrbem ac domum, ſed non ſuo in curru, ne Phæacum oculos offenderet, inducit; vt profectò minùs caſtè verecundeque fratrem ſoror excepiſſet. Sed nihil illuſtrius, accommodatiuſq; ad iſtorum inepties, quàm proci. hic ſcilicet Apollines noſtri in aperto liberoque campo, in ipſo amoris regno triũphaſſet: quàm enim blanda ſeſamoque ac papauere conſperſa, quàm melle ipſo dulciora cum Penelope verba riuales identidem habuiſſent? quas ei flammas atque incendia, quas pectoris Ætnæas deflagrationes, quæ buſta redacti iam cordis in cinerẽ,

Ex Odyſſea.

Proci & Penelope aptum impudicaeſ ſeſtātibus argumētũ. Nugæ, ſordeſque mera.

quos

quos impactos animo Tytianos vultures, quas fibris inſtantes Promethæas aues, quos aggeſtos in ſinu malorum theſauros, quas nocentium pœnas omnium, miſerabiliter aperuiſſent? quas ad eam litteras æſtuantis animi miniſtras atq; interpretes cruore cõſcriptas, lacrymis corruptas, nequitiarum blandimentorumq; plenas certatim dediſſent? in epulis verò ac vino, quos ea præſente nutus ac furtiuas notas, quas de illius forma cultuque corporis ſuperlationes ac periuratiunculas, aut etiam admitantium more ſilentia atque deliquia, quas demum enatas ſubinde rixas, quæ ſuadente ebrietate conuicia, obiecta impunè ſcelera, denudata palàm probra, inflictas hoſtiliter plagas, fuſum abundè cruorem; neces barbarè illatas ammatorculi illi miſcuiſſent? Et tamen hæc illecebrarum argumenta, in quarum commentatione, colligendiſque voluptatum ſordibus, noſtri magnam ſanè partem Poematis inſumpſiſſent; hæc, inquam, omnia Poeta ingenioſiſſimus, qui probè noſſet vnus, quid eſſet non ineptire, negligenda ſibi ſuo in carmine, ac ſilentio vbique tranſmittenda exiſtimauit. An hic quoque voluptuarij Poetæ dicunt, finem eſſe, dum hæc nauiter impenſeque ſcribuntur, vt euitentur? Dicunt planè. quin etiam hoc addunt: hominem non facilè ad virtutis celſitudinẽ,

Homeri laus.

Speciosa defenſio.

hoc

hoc eſt, ad felicitatem pertrahi, ſi arduum per iter, inuioſque ſaltus rectà ei obnitendum ſit: ſatius fieri, ſi per amœna priùs diuerticula tranſuerſis vijs eò deducatur: imò niſi huiuſmodi ſubinde illecebris in itinere firmetur, redire ſenſim ad ingenium, ac ſępenumero ad ima deuolui: quare hæc blandimenta honeſtati demum inſeruire, tandemque ad ciuium felicitatem, quam tantopere quærimus, omnia conſpirare. Ingenioſè enimuerò, ac ſapienter. Iam miſeret me Platonis, qui ea Republica, in qua tam ſedulò ad virtutem vndique incitamenta quęrebat, hoc exegerit Poetarum genus, quorũ carminibus vna eademque opera à vitijs abſterrere ciues, atque allicere ad honeſtatem ſuauiſſimè poterat. Sed nimirùm animaduertit virorum ſapientiſſimus, neutrum ab iſtorum Poeſi expectandum eſſe: cùm ex vna parte virtutes apud illos adeò lenocinijs oppreſſæ lateant, adeò ambiguè, & quaſi diſſimulanter exerant ſeſe, vt eas ſecernere, atque internoſcete haud in promptu habeant adoleſcentes: intentique ad oblectamenta, quibus illa ætas facilè capitur, meras cum vitijs voluptates hauriant, magno non adoleſcentiæ modò, ſed totius vitæ malo; quando, quæ in ea ætate accipiuntur, altiùs inhærere, ac difficillimè eradicari conſueuerunt. Ex altera verò parte ita vitiorum

Quamobrem turpia narrãtes haud proſint.

ſpecies

ſpecies emineat, offerantque ſeſe blandè, atque in primarijs honeſtiſque Viris collocatæ faciē quaſi honeſtam induant, vt quos ad illa cognoſcenda ſemel allexerint, eos cæterorum oblitos ad amplectenda quoque, & imitanda non rarò inuitent. Finxerat Poetarum neſcio quis, Iouem mutata olim forma aureo in imbre ab Danaen deſcendiſſe: turpe ſanè, ac protritum vulgo commentum; expectatis, quid emolumenti ex hoc capere mortales queant? Poetas ipſos audite: quorum aliquis ab eo figmento id aliquando boni enatum eſſe Populo Romano narrauit in ſcena. Adornabat ſe ad flagitium adoleſcens, cùm tabulam fortè ſuſpectans, in qua facinus hoc Iouis non melior, quàm Poeta, pictor expreſſerat: quid? deteſtatuſne illa eſt crimen? (nam ad deteſtationem aiunt iſta proponi) aut boni aliquid ſubeſſe fabulæ interpretatus eſt? exarſit continuò miſer, ſecumque reputare ſic cœpit: *Ex imputa fabula quid enatū ſit olim* *Terent. in Eunuc.*

Deum ſeſe in hominem conuertiſſe, atque per
alienas tegulas
Veniſſe clanculùm per impluuium?
At quem Deum? qui templa cœli ſumma ſonitu concutit.
Ego homuncio hoc non faciam?

fecit, Iouiſque exemplo & quaſi hortatu, Poetæ certè ductu ſcelus honeſtè perſuaſit

ſibi.

ſibi. Hæc vox adoleſcentis in fabula, vtinam extra fabulam & ſcenam non eſſet vox fermè complurium, qui impuris hiſce carminibus addicti ac mancipati ſunt; quorum ego ſingulos ſi conuenirem, ſi feriò percontarer, quid tandem inde lucri corraſerint? odiumne aduersùs vitia, vitiorum aſpectu conceperint, ac in ſinum virtutis per ea oblectamenta peruenerint? Vtinam reſponſuri non eſſent, ſi perſanctè fateri vellent, ex huiuſmodi amantium delirijs multa ſe ignota priùs vitiorum nomina didiciſſe, plura ſibi flagitia ſpecioſo aliorum exemplo condonaſſe, plurimam verò pudoris honeſtatiſque iacturam ſenſim ſine ſenſu feciſſe. Vt meritò Cæcilius Cyprianus eloquentia iuxtà, ac ſanctitate nobilis, in Tragœdos inuectus, qui impuriſſimos quoſque Deorum, hominumque referrent in ſcena; grauiter ſanè doleat, iſtorum carmine fieri, ne quod fœdè ſemel admiſſum eſt olim, vlla in poſterum antiquetur, aut exoleſcat ætate, iſtorum vitio Numquam æui ſenio delicta mori: quæque debuerant ſcelera ſeculorum obliuione ſepeliri, erui ſubinde in lucem, atque admoneri omnem ætatem, admitti poſſe, quod aliquando factum eſt: atque inde naſci, vt exempla fiant, quæ iam eſſe facinora deſtiterunt. Hæc illa videlicet vtilitas, hoc compendium eſt, hæc fuga & deteſtatio vitiorũ, hic

Quid quotidie naſcatur.

li. 2. ep. 2.

Iuſtiſſima querela in Tragœdos obſcœnos.

hic amor virtutis, hæc morum inſtitutio, hęc vitę ſanctitas, quam ex ingenioſis hiſce Poetarum figmentis addiſcit humanum genus? Confugiant illi, vt lubet, ad hominum ingenia, quæ perduci ad virtutem ſine aliqua illecebra non poſſint: conferant ſe ad Poeticæ naturam, quę cùm vitæ ſpeculum ſit, in quod intuentes non minus ſe oderint mali, quàm ament boni; ideo mores vtrorumque referre debuerint. Commenta ſunt hæc hominum in ſpeciem ſapientium, quique hiſce ſimulationum inuolucris tegunt, & quaſi velis quibuſdam obtendunt ſtyli petulantiam, atque improbitatem ſui.

Ad populũ phaleras: hos intus & in cute noui. *Perſ. Sa. 3*

alia mens illis adſcribendum fuit, aliumque legentes exitum ſortiuntur. Annon illi palàm profitentur (ſic enim de fine Poeticæ diſputant) nihil præter oblectationem quęrere ſe ijs fabulis figmentiſque? atqui oblectationem illam exitialem eſſe non ignorant: profitentur igitur exitium velle ſe animis importare: &, ſi id quod ſpectant aſſequuntur, important. Equidẽ ipſe quoties in laſciuum ac turpe aliquod volumen incido, quæroq. tacitus mecum, quid infortunij ſcriptorem impulerit, vt ad fœdum illud, lutulentumq. dicendi genus animum adijceret, alterutra mihi ex hiſce cauſis occurrere plerunque ſolet. Interdum ex opere interpretor

Cur ad turpia ſcribenda aliqui applicent animum.

indolem, naturamq; ſcriptoris: didici enim ex Ariſtotele, Poetarum præcipuè lucubrationes partus vocari; nec magis à parentibus liberos, quàm à Poetis amari libros ſuos. hinc vbi aliquid intueor obſcœni carminis, ſuſpicari venit in mentem, partum eſſe parenti ſimilem, nec potuiſſe ex impuro turpique ingenio pulchriorem nobilioremque ſobolem procreari. Quòd ſi hoc conijcere non licet (quamquam raró admodùm non licet: illa enim turpium meditatio, illa ſcriptio, illa recitatio quomodo mentem non contaminet, cœniquе, quod aſſiduè tractat, ſordibus non aſpergat?) verto me in alteram partem, opuſque impudicè compoſitum, in ſcriptoris inſcitiam referre plerunque non falſus incipio. Etenim Poeſim condere, quæ ſine artis iniuria delectet pariter ac profit, tantę felicitatis ingenij eſt, vt (quaſi à Deo præcipuæ ſuggerantur ea in re vires) dixerit olim Socrates, tunc ſe homines oſtendere Dei ſobolem, cùm dignum Poetæ nomine carmen emittunt. Id ergo cùm iſti animaduertant, ſeque ea ingenij excellentia nobilitateque deſtitutos intelligant, tantùm vt operis moliantur, quod ſummis atque imis gratum in virtutis complexum rectà mortales ferat; dant ſe in alteram viam, & conquiſitis (quod difficilè non eſt) canoris ad oblectandum nugis, ijſque arma inter, amo-

Liberi, & libri parẽtibus ſimiles.

Apud Platonem in Ione.

amoreſque turpiter ac fœdè illitis, ſic eam hominis partem, quæ facilis captu eſt, alliciunt titillántque; ſic ſe in vulgi manus atq; animos, homines facti ad ingenium vulgi, pertinaciter inſinuant; vt quam expectare Poetæ laudem ab ingenij ſui infelicitate non poterant, eam ſe ſuffragio plebis ſordidiſſimis hiſce blanditijs delinitæ impetraturos facilè ſperent.

Impudicè Poeſim tractare haud difficile.

Sed non impetrabunt, vti cenſeo ſperoque, à Vobis, Rhetores, vt in turbam vos quoque conferant, ſeq; apud vos Poëtarum loco magnificè venditent. Non erit vobis tam vile, tamque circumforaneum Poetæ nomen, vt ad ignobilia, ſordidaque iſtorum capita deprimatis. Quos impuro in carmine laſciuire licentiùs videtis, eos honeſtati noxios, infenſos publico bono contrarios ei quam profitentur, arti exiſtimate: ideoq; nõ modò à caſto, ingenioſoq; Poëtarum choro, ſed à nobilium etiam conſpectu virorum, quales vos eſtis, veſtra opera ſuffragijſque diſcludite. Quid enim habent (oro vos, adoleſcentes) quod ad legendum inuitare poſſit? ingenium pleriſque illorum humile, veſtrique diſſimile: opus fœdum, ſimileq; ſcriptori: delectatio ad genium plebis hauſta de fæce: artis gloria extra operis titulum rara, aut omnino nulla. contrà verò apud illos inimica morũ diſciplinę tam multa, ſuſpecta

Poetæ obſcæni cur euitandi.

certè pleraque, nihil non anceps, intuta omnia. Male quis inter exempla peccantium deprehenſus virtuti operam dabit: malè in regno voluptatis peregrinabundus honeſtatem quæret; imò periculū adibit, ne quemadmodum Ad Tyranni, vt aiunt, domum nemo liber venit, ac rediȷt liber; ita qui ad iſtorum opera integer, atque incolumi honeſtate acceſſit, accepta luculenta plaga, periclitante verecūdia, Cuius rarò cicatrix obducitur, ſauciatus abſcedat. O tuam, eloquẽtiſſime Martyrum, de hac morum pernicie iuſtiſſimam querelam! Adulterium, aiebas palàm diſci, dum in ſcena atque in carmine videtur: & lenocinante ad vitia publicæ authoritatis malo, qui fortaſſe pudicus ad ſcenam proceſſerat, domum reuerti de ſpectaculo impudicum. Nimirùm ſunt hæc eo de genere vitiorum, quorum victoria fuga conſtat. proinde Remouenda ab aſpectu, ne tāquam lacryma ab oculis in pectus cadant. Laudat alicubi Ariſtoteles procerum Troianorum conſilium, qui Helenam ab ſuo conſpectu ſeparandam eſſe, reſtituendamq; decreuerunt, quòd ea præſente deprauaretur animus, minuſque integrè iudicare, atque conſulere rebus ſuis poſſet. Ita eiuſdem Philoſophi ſententia cum voluptate agendū eſt, cuius non tam oſtendenda turpitudo, quàm præciſa omni diſputatione ab oculis ſemel

Cyprian. lib. 2. ep. 2.

Voluptas Helenæ ſimilis.

amo-

amouenda, vt de ea abſente caſtè incorru-
ptéque ſentiatur. Diſplicet in præſentia (vt
par eſt) vobis, ipſumq; vitij nomen animus
auerſatur: quis ſcit, voluptatis ſi faciē ſplen-
dido iſtorum fuco delibutā propiùs intuea-
mini, ſi ſcriptoris artificium non infacetum
flagitioſorum hominum mores ad vnguem
imitantis in fabula comprobetis, quis ſcit,
an huiuſmodi præſtigijs animo de ſtatu ſuo
nonnihil moto placere in alijs expreſſum in-
cipiat, quod abſens, aut ſolitarium tantope-
re diſplicebat? Habet hoc imitatio poetica, *In Ione.*
quod ait Plato, vt quæcumque de alijs re-
fert, in nobis ſenſim effingat: quòd ſi illa ſint
auditu obſcœna, viſu turpia, cogitatione in-
honeſta, profectò nonnulla fœditate con-
ſpergi animum, atq; ex alienis in noſtra de-
riuari aliquid neceſſe eſt. Quare nolite, ob-
ſecro, iſtum animi candorem, iſtam mentis
ingenuæ verecundiam, iſtud, quo nullum eſt
maius, pectoris humani bonum, horum le-
nocinijs carminum tutò credere, in has ſor-
des inquinatæ Poeſeos abijcere, inter hec in-
ſidioſæ voluptatis vada, ſyrteſque, & Sire-
num vndique pellicientium amplexus, hoc
eſt, certiſſimum pudicitiæ, famæque naufra-
gium vltrò committere. Petit hoc à vobis
ipſa Poeſis, quæ hominum felicitati nata,
ac ciuilis in gremio facultatis honeſtiſſimè
enutrita, ſicut dolet indignaturque ab eius

iam ſinu abſtrahi ſe, nomenque ſuum ad morum licentiam, vitæque corruptelam procaciter obtendi; ita monet obſecratque vnumquemque veſtrum, ne vobis imponi ſuo nomine, neve induci vos in fraudem ſimulatione hominum, qui ſe Poetas nuncupant, ac ſanctiſſimæ diſciplinæ nomen ementiuntur, vlla ratione permittatis. Petit hoc à vobis, cuius eſt imperare, Politica: vt quam artem ſuo ab imperio transfugam artium de numero bonarum expunxit, atque à ciuitatibus, in quarum felicitatem dirigere illam planè non poterat, excluſit; eam ne apud vos collocare domicilium, aut aſyli ius aliquod reperire patiamini. Petit hoc demum à vobis, exigitq; iuſtiſſimis nominibus ſanctitas Chriſtianæ diſciplinæ tranſmiſſæque è cælo legis integritas; vt quem in veſtris animis pudorem inſeuit, hodieque quacumque niue candidior effloreſcit; caueatis etiam atque etiam, ne iſtorum aſpiratione carminum afflatus aliquando langueſcat.

PROLVSIO IV.

Idem argumentum: An poeticè faciant, qui verſus faciunt impudicos.

PRo Poetica aduerſum impuros carminum ſcriptores ex hoc loco aliquot antè menſibus verba faciens hoc molitus dicendo

cendo ſum (Cardinalis Ampliſſime) vt obſcœnitatem in carminibus multorum liberè impuneque laſciuientem, qua poſſem ratione coercerem; certè à meorum animis auditorum, ac manibus abalienarem. Quod quāquam præiudicata iam cauſa impetrare à multis initio tardum fuit; tamen paulatim animaduerti, tantùm momenti viſum eſſe in patrocinio, quod ſuſceperam, honeſtatis, vt ex ijs, qui mihi dicenti aderant viri perbene docti (quales ex vobis, Præſules, Patreſque, ac Auditores cæteri, cōplures intueor) non modò ire ſe in meam ſententiam palàm faterentur, ſed adderent: graue ſanè vulnus impuræ ementitęque Poeſi inflictum eſſe, nec dubitare ſe (ſi plures cōiuncta opera, & tamquam collatitia ſuffragatione idē conarentur, vrgerentq; idem, vt illam vſurpati nominis ream agerent, turpemq; corniculam pompa aliena ſpoliarent) quin deſerta à ſuis atque abiecta, raro in poſterum ſcriptore coleretur. Sed hic conſenſus ac plauſus, ſicut ille tunc operis calor, & contentio ſuſcepti præferuidè negotij, vt arbitror, eum exprimebat; ita ſucceſſu temporis intermitti, rurſumque vetus opinio multos inceſſere ac ſollicitare, imponere etiam non nemini rurſum cœpit. Nimirùm contra inquietum reciprocumque hoc malum, Oebari viri prudētiſſimi remedium in tem-

Fruct⁹ ex ſuperiori proluſione

Ariſtid. Orat. de vrbe Roma.

Cõparatio regni cum corio.

pore adhibendum puto. Hic Imperium Cyri comparare cum corio ſolebat animantibus detracto; cuius quæ partes pede ſpremerentur, eæ ſubſiderent,adæquarenturque cum ſolo; quæ verò intactæ præterirentur, reſilirent paulatim à terra, turgenteſque ſuſtollerent ſeſe. Quare optimum factu dicebat,ſi identidem Rex Imperij partes inuiſeret calcaretque,ne fortè ſe aduersùs Principem, ſi non deprimerentur, erigerent. Planè hoc mihi vir loco audiendus eſt.

Cauſa repetendæ diſputationis.

Preſſa eſt dicendo nuper à me atque protrita nonnullorum Poeſis, quæ ſicuti erat impura cœnoque perlita, ita perpetuò vt iaceret humi conatus ſum. Sed quoniam cùm inde retuli pedem, illa rurſus intumuit, multorumque furtim irrepſit in animos; denuò mihi eodem conatu ac vi reprimenda eſt, ſupploſoque iterum pede calcanda, & ſolo vſque ſolidè continenda. Quamobrem videtis,credo, diſputationis meæ conſilium, Auditores; carminum turpitudinem hodierno die rurſus exculco, obſcœnamque in verſu imitationem, Poeſim eſſe, quæ omnium complexionem habeat numerorum, haud timidè perniego:

Summa diſputationis.

tum quia quæ ciuitatis eſt perniciosa moribus, Poeſis planè dici, aut eſſe non poſſit: tum quia impuram ſcriptoris imitationem ſatis conſtet ipſam eſſe perniciem ciuitatis. Quæ illa ſunt duo impreſſa

à me olim veſtigia, hodie propterea repetenda eodem pugnaci, & concertatorio genere Orationis, vt iterum ac ſæpe amatoria Poeſis non vmbratili, ac ſaltatorio ludentium more tacta leuiter, ſed collato altiùs pede, totaque veluti corporis firmitate ac pondere conculcata planè ſubſidat. *Styliratio.*

Ergo (vt prius aggrediar è duobus, quod propoſui priùs) tres ſunt quaſi regiones, ex quibus vniuerſa circumſpici, ac notari poteſt animo Poeſis. Nam ſi in ea contemplanda ſuſtollis te paulùm, Artem vides: ſi introſpectas, Imitationem deprehendis: ſi deſpicis, Prolem Poeticæ numeras Epopœiam, Tragœdiam, Comœdiam, Dithyrambicam. Atqui ſiue Poeticæ commune cum cæteris artibus genus, ſiue propriam illius naturam, ſiue formas eiuſdem conſideres; eam vbiq; ſenties, vt ciuium commodo felicitatique natam facilè intelligas: itaque ita natam, vt ſi ab hac mortalium vtilitate deflectat in contrariam partem, continuò neque artis, neque imitationis, neque alicuius formæ Poeſeos integram perfectamque appellationem obtinere cum dignitate poſſe videatur. Age: inter artes Poetica recenſetur, in earumque & quidem nobilium choro nomen profitetur ſuum. Hæc igitur artis appellatio ad ciuium cōmoda vtilitateſque Poeſim nauiter inuitat, planeque cogit. *Vnde ſit definiēda diſputatio.* *An ars perniciosa hominum bono ars ſit.*

Ro-

Rogas quamobrem? Quia Ars, quæ hominum bono fructuique non ſtudeat, ars non eſt. Facit, vt in hanc ſententiam non pauidè proloquar, Ariſtoteles, qui in Ethicis diſertè pronunciat, hoc artis cuiuſque proprium eſſe, vt bonum appetat; quod ſanè bonum huiuſmodi ſit, vt referri poſſit in bonū ciuitatis. Ad hoc autem ciuitatis bonum cùm ciuilis facultas, cui propoſitum illud eſt tanquam finis, peruenire haud poſſit, niſi ſubiectos habeat conſpirantesque ad eandem felicitatem fines artium reliquarum; profectò ſi qua reperiatur ars, quæ ab hac felicitate hominem retrahat, hæc ſicut dicenda non eſt ad ciuium commoda conſpirare, atque adeò nec ſubeſſe Politicæ, ita etiam nec bonum appetere, & (quod inde fit) neque abſolutè integreq; ars eſſe dicenda eſt. Hic ego ſubſiſtam aliquantulùm: & quid acuti homines reſpondere poſſint, non modò non diſſimulabo, ſi ſciant, ſed vltrò, ſi neſciant, edocebo. In arte (fingite ſic eos loqui) duæ res ſunt, & obſeruatio plurium præceptorum, quorum vſu operis aliquid efficitur, & vtilitas, quæ ex huiuſmodi opere ad hominum ſocietatem permanat. Hoc poſterius arti accedit extrinſecus, quia videlicet artifex pars & ipſe ciuitatis eſt, opuſque fabrè ab ſe factum in commune confert. quòd ſi ab artifice rationem ciuitatis animo

Finis ciuilis facultatis.

Quid reſpōdere hic poſſint aliqui.

ac te ſeparas,eumq; conſideras aliquid operis molientem; modò id per certa quædam præcepta ſcitè conficiat, artifex ſanè dicendus eſt, licèt vſui fructuique ciuitati non ſit. Verùm aut ego fallor, aut iſti diſſentiunt à communi ſenſu hominum, dum ita ſentiunt. Cur enim à ciuitate ſeparant artem, ac volunt eſſe ſolitariam, quæ propter hominum ſocietatem, rerumque communionem inſtituta eſt? Quid aliud ſpectarunt artium inuentores, præter vitæ præſidia, vtilitatemq; mortalium? quem profectò finem quomodo conſequi poterant, niſi ipſa artis præcepta in hęc hominum commoda diſponerent, referrentque? quòd ſi retulerunt, quis non videt, hunc, quo de loquimur, finem præceptis cognatum eſſe atque permiſtum, ab iiſque tam altè pendere, vt ſeparari ars à ciuili vtilitate non poſſit? quam qui ſuo ſeparant ingenio, artemque ſolitariam conſiderant, appellent artem, vt libet, ac nominibus abutantur arbitratu ſuo; certè humana non eſt ars, quæ hominum bono ac fructui non inſeruit; imò nec vſquequaque ars eſt, quando (vt id non tam oratione mea, quàm magni viri teſtimonio definiã) Euſtratius grauis author, dum hunc ipſum, quem in præſentia laudo, Ariſtotelis locum philoſophica ſeueritate perpendit, diſertè conſtanterque negat, artem appellari poſſe eam, quæ ab

A ciuium cõmodo an ſeparari queat ars.

In cap. 1. & 2. lib. 1. Eth.

ab vtilitate commodoque ſeiuncta ſit: tamquè ei nomen artis, quàm cadaueri appellationem hominis conuenire: idque exemplorum appoſitione, ac rationum momentis copioſè decreuit. Vt ſanè irridere hîc ego poſſem eos, qui me ſapientem vnicè, nouaque mundo præcepta cudentem, iocóne, an ſeriò perſtringunt? cùm tamen tanto ante me ſcriptor illuſtris, meque & illis non paulo ſapientior hoc ipſum diſputatione opportunè comprehenderit, definitione haud dubitanter explicuerit, ſcriptis ingenioſè poſteritati commendauerit. Sed libet in telum adhuc acrius manus inijcere, cauſæque iugulum rectà petere, atque eam ſi poſſim aliquando perimere. D. Thomas, cuius nomen non tam hominis, quàm ſapiẽtiæ nomen eſt, in poſteriore volumine ſecundæ partis Theologicæ ſummæ, hoc perpetuò conuenire docet artibus, vt eiuſmodi ſint earum opera, quæ indifferenter ab hominibus vſurpari queant; tum bene ſalubriterque, tum prauè ac pernicioſè. Sic enim ait: *Hæ ſolæ artes ſunt vocandæ, quarum operibus poſſunt homines bene, ac malè vti: quemadmodum gladijs, ſagittis, atque horum ſimilibus.* laudatque propterea Chryſoſtomum, qui eadem ſentiens, ac multa artium nomina diſpungens, ſolas illas eſſe cenſebat artes appellandas, quæ conficiunt, ſuppeditantq; neceſſa-

Ars abſq; fructu cadauer eſt artis.

2.2.q.169. ar.2.

Artiũ opera quæ.

Hom. 50. in Matth.

ceſſaria,& ea,quæ continent vitam noſtram. Iam verò ſi operum, quæ ab arte proficiſcũtur, illa eſt ratio, vt indifferenter adhiberi poſſint ad vſum, eaq; quaſi nota de arte indicant ſapiẽtes viri; vbi opus aliquod indifferens haud eſt, ſed eo non niſi in noſtram perniciem vti poſſumus, nonne ab arte illud eſſe certiſſima coniectura negabimus? Atqui obſcœno turpique Poemate, niſi perniciosè ac nocẽter, vtitur nemo vt malo ſentiunt ſuo, qui huiuſmodi carminum lenocinijs perditè capiuntur; & adhuc aſſerere dubitabimus artis non eſſe, quod impuri homines ſummo ſe ſcilicet artificio canere, relictoque poſt ſe Apolline modulari vaniſſimè gloriantur? Sed vtinam, quemadmodũ ſatis intelligunt homines non licere ſibi ad haſce amatorias fabulas accẽdere incolumi pudore; ita earum conditores tandem aliquando animaduerterent, quàm parum ſibi Poeticæ gloriæ, quàm multùm alijs ſolidæ iacturæ cladiſque, inanibus hiſce commentis, quotidie creent: profectò puderet eos nõ minùs in Chriſtianas leges, quę vita debẽt eſſe chariores, quàm in poeticas, quibus dant operã, præceptiones ac fabulas tam inſcitè, turpiterq; peccare. Negat is, quem modò laudaui, D. Thomas, licere operam dare fabricandis Deorum ſimulacris, artemque huiuſmodi, etſi non artis nomine fortaſſe ſpoliandam,

Obſcœnũ carmẽ cui bono vſui que.

loco ſuprà citato.

Claudius, Nicoſtratus, Caſtorius, Simphorianus & Simplicius.

Turpium carminũ conditores cũ idolorũ fictoribus cõparant.

Viri plus peccent.

dam, ſeriò tamen vtentibus interdicit. Certè repertos olim artifices accepimus Religionis, atque opificij gloria nobiles, qui rogati ab Ethnicis, vt Deorum ſigna è marmore, aut ære fabrefacerent, nè artem iuxtà ac ſe ea molitione polluerent; quidlibet pati potiùs, ſanguinemque ac vitam libentiùs proijcere voluerunt. Deus immortalis! quàm multa hodiè Veneris idola (ſic impuræ commenta Poeſeos appello) non lapide lignove, ſed litterarum voluminibus, hoc eſt, monumentis ære perennioribus fabricãtur? quantis hæc impudicitię ſimulacra ſuffragijs Principum virorum exponuntur, atq; in foro, in triuijs, in ædibus, in conclauibus, vbique collocantur? qua iuuenum frequentia, qua imperitorum admiratione, quibus populi plauſibus extolluntur, ac propemodum adorantur? Et licere ſibi huiuſmodi artes homines exiſtimant in hoc candore caſtiſſimæ Religionis noſtræ: nec intelligunt, in tam bono ſinceroque lumine, quàm vili ſe ſordidoque negotio fœdè contaminent, quã infami cultu mortalium animos ſeruituti dæmonum impiè mancipatos habeãt, quam plagam pudicitiæ, quam cladem Religioni, quam contumeliam Principi omnium Deo nefariè moliantur. Illi, qui Deorum ſigna fundabant olim fingebantque, non ita demum ea fabricabant, quin ijs ſimulacris vti etiam

etiam homines poſſent ſine vllo ſuperſtitionis cultu ad ædium ornatum, aut fulcimentum: at verò qui impudicæ Poeſeos idola inuerecundè impudenterque concinnata, atque ad omnem turpitudinem fabrefacta proponunt, quem denique vſum relinquunt intuentibus, niſi vt eorum aſpectu cultuque violatæ ſemel hominum mentes, deſerta honeſtate, abiecto pudore in Regnum complexumque voluptatis, qua nihil eſt inimicius Virtuti, miſerè transfugiant? Sed rationum, non querelarum momentis agendum mihi hoc loco præſcripſi. Quare hiſce prætermiſſis, ab arte, quæ Poeticæ cum cæteris communis eſt, ad Imitationem propriam illius naturam, ſi placet, accedamus. Fuerit, vt licuit, pro arte pugnatum, ne eam à ciuium bono, publicaque vtilitate ſeiungi pateremur. Quid imitatio? poteſtne ab hac vtilitate ſeparari? ſi de poetica imitatione ſermo ſit, non poteſt. Cauſam in promptu habeo: quia Vt placidè proſit, Poeſis eſt. Sic me de Poeticæ imitationis fine non timidè proloqui compellunt nobiliſſimi quique ſcriptorum, cum quibus multo libètiùs facio, quàm cum paucorum grege, qui Poetarum imitamentis σκοπὸν vnicè præfigunt voluptatem. Sic Plato ille diſertiſſimus ſapientium, diſertorumque ſapientiſſimus vbique docet effuſè in hanc ſenten-

An imitatio poetica carere poſſit vtilitate.

Finis Poeſeos qui.

tiam:

De legib. dial. 2. tiam: ſolitus etiam alicubi Poetam conferre cum eo, qui faſtidienti ægroto conueniẽtem cibatum ſanitatemque allaturum, ſuauis cõditione ſaporis efficit valetudini gratum, & guſtatui iucundum. Sic Strabo *Libr. 1. Geogr.* dominantium ea tempeſtate litterarum periti ſſimus, damnata aliorum opinione, copioſè diſputat, tantùm huic fini Poetarum tribuẽs, vt exiſtimet, omnem ætatem fingi formariq. per Poeticam lõgè perfectiùs, quàm per exempla Philoſophorum. Sic Romanæ fidicen lyræ, Lyricorumq. lex Horatius arbitratur: præfatus enim triplex Poetarum conſilium eſſe poſſe, aut vtilitatem, aut oblectationem, aut vtrumq; conſectantium: cùm hominum ſtudia aliò atque aliò trahentium diſtinxiſſet, oſtendiſſetque ſenes vtilitate metiri carmen, iuuenes voluptate, quæſtionem ita demum dẽfinit:

In Arte Poet.

Omne tulit punctum, qui miſcuit vtile dulci,
Lectorem delectando, pariterque monendo:
Hic meret æra liber Soſiis; hic & mare trãſit,
Et longum noto ſcriptori prorogat æuum.

In Ranis. Omitto Euripidem, qui ab Æſchylo interrogatus apud Ariſtophanem, cuius rei gratia admirari oporteat Poetam; reſpondet; Si efficacitatis ſit in commonendo, vt homines fiant in ciuitate meliores. Omitto in Xenophontis conuiuio Niceratum apertè pronunciantem, ſe coactum à parente, omnia

nia Homeri carmina perdiſcere; quòd diceret, haud dubiè illum euaſurum eà lectione virum bonum. Omitto vniuerſam ferè antiquitatem, quam fuiſſe in ea, de qua dicimus, ſententia Strabo vir doctiſſimus perſuadet. Omitto pleroſque ſuperioris æui ſcriptores, Hieronymum Fraſcaſtorium, Iul. Cæſ. Scaligerum, Alexan. Picolomineum, Iaſonem de Nores, Torquatum Taſſum, Vincentium Magium, alioſque, qui vnà omnes vtilitatem præſcribunt finem imitationi Poetarum. Et verò ſi non aliud inſtitutum Poetæ fuerit, quàm ſe atque alios oblectare; meritò ſanè veretur is, quem modò primum non ætate magis quàm dignitate nominaui Fracaſtorius, ne inclytum Poetæ nomen leue quid euadat ac ridiculum. imò cùm Poetæ vigilias laboreſque conſidero, ſi ob ſolam delectationem (quid autem ſi ob turpem?) ab eo accipiuntur; profectò inſanienti ſeni, quem vicinum idem Fracaſtorius habuiſſe ſe commemorat, arbitror eum eſſe quàm ſimillimum. Emerat hic ſenex agrum à partiario, cum quo communem diu habuerat, colebatque iam proprium diligenter: nouis quotidie conſerebat arboribus, quibus (vt interdum fit) emortuis, ne pomarium rareſceret, nouellam ſobolem ſubſtituebat. aquarum corriuatione, piſcina, roſario, hortenſi pergula, oluſculis, & floribus corona-

lib. 1. Georg.
Dial. de Poet.
In Poet. Ariſt. lib. 1. Poet.
De Poet. lib. 1. de Poem. Heroico.
In Prolegom.

Cum quo cõparãdus Poeta qui voluptatẽ tãtũmodo ſequatur.

rijs bellè diſtinxerat ornaueratque. vnum deeſſe videbatur ſeni ad felicitatem? quòd cùm ei domus eſſet in ſummo colle ſita, inde ne agellum ſpectare ſubiacentem poſſet, impedimento erat peruetus ſylua, montiſque interiecta pars. Ergo, etſi animaduertebat laboris immenſi eſſe, ſyluam ac rupem è medio atque ex oculis amouere, tanta tamen ardebat cupiditate contemplandi prędioli ſui è domo atque è lecto, vt in extremam deuenerit amentiam ſyluæ rupiſque auertendæ. Quare conductis operis rem aggredi, quercus antiquiſſimas cędere, montis faſtigium deprimere, truncos & ſaxa plauſtris auehere, quidquid aſpectui officeret amoliri, nulli ſumptui laborive parcere. Cũque à vicinis effusè ridentibus, quòd molitioni atque inſaniæ finem nullum faceret, interrogaretur, qua tandem gratia tanto labore ſe familiamque conſumeret, reſpondere ſolebat, id ab ſe fieri, vt agrum quem tam pulchrè coluiſſet, omnibus horis intuendo, caperet ex omni parte voluptatem. Ita profectò Poetæ non minorem exęquare rupem, ſyluamque cædere videntur diu noctuque pangendis verſibus, inuigilando, algendo, ſudando, ſemperque (perinde quaſi exangue, quod ait ille, cuminum biberent) pallendo: interrogati verò, quò demùm hæ vigiliæ diuturnique labores ſpectent, ſi non aliud

Inſanus hominis labor.

Horat. l. 1. ep. 19.

aliud reſponderint, quàm hunc eſſe Poetarum tanta molientium finem, vt ſe alioſque canendo delectent; equidem inſanire illos (inquit Fracaſtorius) non minùs dicam, quàm ſenem illum agelli ſui contemplatorem. Non hunc ſanè in modum ſapientes viri de Poeta cenſuerunt, quem humano generi labore ſuo proſpicientem modò caſtigatorem vitæ, ſæpe morum magiſtrum, plerunque diuinum appellarunt: quem Græci Romaniq; ſummis honoribus, eademq; qua Imperatores corona dignum arbitrati ſunt: cuius denique numeris ſanctiſſimi Vates, Sibyllæque integerrimæ oracula, quæ diuinitus conceperant, reddiderunt. Quòd ſi ita eſt, ſi dum opus ſuum moliuntur, ſeque in omnes hominum mores transferunt Poetæ, ſeu (quod idem eſt) dum imitantur; non per deridiculum verba dare, aut operam ludere credendi ſunt, ſed huc demum ſpectant figmentis ſuis, vt oblectantes proſint; Poeſis impudicè laſciua, quæ imitando plurimùm obeſt, qui, rogo, poterit vſquequaque appellari poetica imitatio? At, inquiunt, illa ipſa artis præcepta ſeruari videmus in obſcœna imitatione, quæ ſeruantur in caſta: cur igitur ſi hanc Poeſim dicimus, illam negamus, quando vtrobique eaſdem imitandi præceptiones, atque ideò eandem imitatricem artem reperimus? Sentio hic iterum

Poeta laudes.

An artis præcepta ſeruenť in imitatione obſcœna.

vrgeri me, cauſæque ad caput obſtinatè reuocari. Ego ſic ſtatuo. Carmen obſcœnum non eſt vſque adeò exlex, atque expers artis, quin aliquid in eo poetici operis agnoſcam. quippe in illo duo ſunt: eſt effictio imitatioque perſonarum, in qua cùm communia huius artis præcepta ſeruentur, ex arte imitatio videri poſſet, planeque eſſet ex arte, niſi accederet alterum, quod artem poeticam magna ex parte corrumperet: nã in Poemate impuro præter imitationẽ præcepta per communia conformatam, eſt eorundem accõmodatio præceptórum ad materiam turpem; quod quia Poeticę repugnat fini, vitium eſt artis malè ad finem ſuum precepta referentis, ideoq; Poeticam deſtruentis, quæ cum fine ſibi contrario conſiſtere haud poteſt. Oblóquantur, vt libet, homines voluptuarij, alioq; rem tranſducere moliantur. Ad hoc Poeſis nata eſt, vt mortalium animos blandè conciliatos ad morum honeſtatem, amoremque Virtutis inducat. Accipite, ſi placet, quid in hanc ſententiam non aliquis è Poetarum, aut Rhetorum choro, vendibili argumento ſuadeat; ſed è ſapientium Senatu, vbi ad veritatis trutinam ſingula penduntur, hac ſuper re ſtatuat D. Thomas. *Poeticæ, inquit, fabulæ idcirco inuentæ ſunt, quia quemadmodum ait Ariſt. in Poeticis, conſilium illorum erat, vt mortales adduce-*

Præceptorum tum cõformatio tum accõmodatio.

In ep. 1. ad Tim. c. 4. lect. 2. Poetica fabulæ cur inuenta.

ducerent ad Virtutis adeptionem, ac vitij fugam: ad quæ ſimplices homines meliùs repræſentationibus, quàm rationibus inducuntur. Duo igitur, ſic enim concludit, *in poeticis fabulis reperiri neceſſe eſt, & vt contineant verum ſenſum aliqua veriſimilitudine inuolutum; & vt aliquid vtile repræſentent.* Si ergo hic Poeticæ imitationis eſt finis, atque hunc à Poeta inter imitandum reſpici neceſſe eſt; is qui imitationis præcepta detorquet ad eam materiam, ex qua finis hic magnopere tollatur, quomodo intra Poeticam artem ſtetiſſe meritò glorietur? Finge conſtructam ab artifice domum: iacta ſolidè alteque fundamenta, erectos ſublimè parietes; intus atria, periſtylia, gradationes, conclauia, thalamos, antithalamos; foris aperturas, lumina, iugumenta, præcinctiones, faſtigiorum acroteria, ornamenta coronarum, ſubgrundationes, proiecturas, membra omnia ædificij ex architecturæ legibus ita fabricata, vt altitudo ad perpendiculum, angulus ad normam, longitudo ad regulam lineamque reſpondeant. Finge præterea hāc domum exædificatam è marmore magnam partem fragili ac ruinoſo: ſtare, tegiq́ue è lignis intempeſtiuè cæſis, pandatione ſidentibus, odorē teterrimū exhalātibus: demum inſalubri ſub cœlo, deſcriptam aream, ipſamq; domus faciem ad ætheris inclinationē obuerſam eſſe;

Accōmodatio præceptorum ad materiam an ſpectāda ſit artifici.

Dom⁹ molitio cum molitione carminū cōparatio.

vnde nocentes ventorum aſpirationes, auraſque è paluſtri vicinitate nebuloſas intercipiat. quid ergo; extructamne ex artis planè præſcripto domum affirmabis? Non opinor. Cur id, obſecro? Credo, quia architecturæ communes illæ quidem leges ſeruatæ ſunt, deprimendi ad ſolidum fundamenta, attollendi partiendique cum commenſu parietes, imponendi magnificè eleganterque tectum: ſed quia hæc ædificādæ domus præcepta in ea materia ſituque exhibita ſunt, quæ habitantium incolumitati, domus, inquam, fini repugnat; idcirco ædificium non fabrè planè factum eſſe concluditur; non minùs verè, quàm M. Vitruuius Mytilenem oppidum, vbi Auſter cùm flat, homines ęgrotant: cùm Corus, tuſſiunt: cùm Septentrio, reſtituuntur in incolumitatem; ædificatum, vt voles, eleganter ac ſplēdidè, poſitum quidem certè non ſcitè, neque prudenter affirmat. Quòd ſi ita eſt: ſi ex accommodatione præceptorum ad peculiarem certamque materiam, ſæpenumerò aduersùm præcepta ipſa peccatur; cur impurum ac turpe carmen, in quo Poeticæ præcepta legesque ad materiam adhibentur Poeticæ fini contraria, Poetica ab arte eſſe timidè dubitanterque negabimus? Niſi fortè plus noceant domui vitia murorum, quàm domino morum vitia: plus obſit corpori fœtor, quàm obſcœ-

lib. 1. c. 1.

Varia ventorum vis.

ſcœnitas animo: plus frangant vires inſalubritas cœli, quàm impudicitiæ contagio neruos omnes Virtutis elidat. Verùm hæc mala importari ab impura Poeſi mox altero capite orationis euincam, ſi tamen priùs, quod ex hoc priori capite ſupereſt, abſoluero quàm pauciſſimis; curſimque oſtendero, ſicut neque ab arte, quæ Poeticæ genus eſt, neque ab imitatione, quæ illius naturã conſtituit, ſeiungi poteſt vtilitas; ita neque ab eiuſdem Poeticæ formis eandem ſeparari poſſe. Ac de Epopœia quidem quid ſit definiendum, in medio poſitum videtur. Nam ſi munus eſt Heroicæ Poeſeos Heroem dictione admirabili conformare, atq; ad imitandum proponere, quis non videt, quæ virtutes in carmine cenſeri debeant, ex quibus Heros, hoc eſt, homine maior æſtimandus ſit? Sicut enim virtus Heroica, vt diſputat in Ethicis Ariſt. ſupra nos eſt, ſonatque aliquid diuinum; ita qui ab hac virtute Heroes dicuntur, non modò nihil in ſe habère turpitudinis, ſed mortalium conditionem excedere, accedereque ad Deum carmine oſtendendi ſunt. Nam de Tragœdia quid attinet dicere? Quæ ad theatra populorum bono admiſſa eſt, vt funeſta Regum Dynaſtarumque cæde propoſita, non modò Principibus, ac rerum dominis aurem vellat, eoſque fortunæ memores faciat, ſed in omni-

An formæ quatuor Poeſeos abſque vtilitate fingi poſſint.

Quid virtus Heroica.

lib. 7. c. 1.

Tragœdia.

bus turbidos animi motus componat ac purget, atque aureæ demum mediocritati *In Poe.* reſtituat. id quod Ariſtoteles in Tragœdiæ natura definienda pronunciat, multaque ob huiuſmodi finem addit, adimitque Tragœdiæ: vt non dubitauerit Iacobus Zabarella *De nat. Log.* Peripateticus ſanè nobilis, dum artium naturam ad Philoſophiæ calculos vocat, Poeſim abſque morum vtilitate nullam eſſe, ex hac eadem, quam Ariſtoteles Tragœdiæ tribuit, affectionum animi purgatione concludere. *Comœdia.* Neque Comœdiæ ſales ac ioca aliò, quàm in hominum vtilitatem ſpectant, vt deriſa palàm vitia, ludibrioque in ſcenis habita proniùs euitentur. Quòd ſi furaces interdum ſerui, damnoſive ganeones, aut impudici adoleſcentes admittuntur, id ipſum ſpectatoribus lucro vertitur, dum perparcè fit, & non ſine vitiorum ſugillatione tranſigitur. Denique hunc in primis ſortita eſt finem Poeſis Lyricorum, *Lyrica.* quorum initia tum apud Ægyptios, atque Hebræos, tum apud Phæacas, & Græcos non alia fuiſſe, quàm in re ſacra pluribus exemplis ex antiquitate petitis Patritius non malus Antiquitatis indagator euincit. *lib. 3. Dec. Hiſt.* Nec prima illa poſt ſecula per ætates ſanè cõplures aliò Lyrici ſpectarunt, quàm vt Deorum laudes ac decora, aut virorum fortium res præclarè geſtas hymnis ac pæanibus ad Templa & aras cõplecte-

plecterentur: vt ſcilicet eadem opera honorem Superis atque Heroibus haberent, & ad æmulationem captos admiratione mortales inuitarent. Quare ſi qua Poeſis caſtè ſanctéque tractari vnquam debuit, hæc profectò immunis ab omni turpitudine ſeruanda, integreque ac puris animis exercenda fuit. Atque vt apud Athenienſes nomina fortiſſimorum iuuenũ, qui Tyrannum agreſſi eſſent, ne vnquam ſeruis inderentur, decreto ſancitum eſt publico: quòd nefas exiſtimarent, nomina libertati patriæ deuota pollui ſeruili contagio; ita ſanè patiendum non erat, caſtæ addictæque Deo, nationum omnium conſenſu, Poeſeos nomen in obſcęnis deterrimisque aliquorum carminibus exoleſcere. Verùm vt in pauca redigam, quę de quatuor hiſce Poeticæ formis hactenus diſputaui; ſi vnaquæque ſpecies ad hominum felicitatem, quamquam alio atque alio modo viaque conſpirat; cur id in quo ſingulæ conſentiunt, generis: hoc eſt, Poeticæ, proprium eſſe negabimus? quando (vt audita ſæpe Philoſophorum vox eſt) haud poteſt deeſſe generi, quod formis generatim vniuerſéque conueniat. Cur in Poeticæ ſobole cùm ſimilem faciem, qualem eſſe ſororum decet, videamus; hanc eſſe à parentē dotem non intelligamus? Cur denium ſi quæ fucata ementitaque fronte in chorum ſe

Gel. lib. 9. cap. 2.

Muſa-

Poeſis impura an officiat morum honeſtati.

Muſarum confidenter inferat, vbi illam alienæ felicitatis ſtudio, & quaſi teſſera deſtitutam aſpicimus, non continuò adulterinam deprehendemus, vſurpatoque, contra ius faſque, Poeticæ titulo ſpoliabimus?

Videor iam mihi è duobus, quæ initio propoſui, alterum confeciſſe, conatus certè eſſe vt conficerem; Poeſim ita ciuium felicitatem reſpicere, vt, ab ea ſi deficit, deficiat à ſe ipſa. Iam verò ſi hoc ipſum eſt Poeſeos impuræ vitium, vt morum honeſtati contraria felicitatem corrumpat? planè peruici. Sed neque hoc abſq; pugna extorquendum eſt: nam qui ſe eò redactos vident, vt ægrè Poetæ nomen obtineant, ſi nugis ſuis obeſſe ciuium moribus conuincantur; hunc tueri locum mordicus adnituntur, ſeque etiam dū procaciori carmine laſciuiunt, nihil officere cuiuſquam felicitati, quin imò vtilitati non paucis eſſe, confidenter affirmant. Etenim Vitæ humanæ ſpeculum Poeſim ideo appellatam loquuntur, quòd in ea, quidquid humanitus accidit, referatur. Quòd ſi

Voces aliquorū Poeſis cur vitæ ſpeculum.

Virtus eſt, vitium fugere, & ſapientia prima,
Stultitia caruiſſe. ———————

Hora. lib. 1. epiſt. 1.

quo Poeſis modo ad hoc Virtutis faſtigium mortales adducet, niſi priùs à vitijs, eorum poſita ob oculos turpitudine deterruerit? Quamquam ſi cætera deeſſent, ſatis definita videri res poſſet veterum ſuffragio Poetarum,

rum,id eſt,eorum à quibus lex ipſa carminis accepta eſt; quorum ſcripta ſicut oppidò pauca leguntur, quæ procacioribus ac ſubturpiculis interdum luſibus aſperſa nõ ſint; ita luculenter oſtendunt,poſſe hominum felicitatem, poſſe virtutem, poſſe morum honeſtatem cum Muſa paulo hilariore conſiſtere. Quòd ſi hoc ipſum Poetarum Principibus vitio detur; iam verò nouam, quam nos cudimus Poeſim, irridebunt iſti, quantum volent, eoque Poetarum Senatu, à quo tanti viri exiguntur, moueri ſe non modò perlibenti animo ferent, ſed vltrò etiam efflagitabunt. Et verò, ſi me cenſore res agitur, abire illis è Poetico conuentu iam pridem licet. Neque me veterum authoritate Vatum deterrere credant,quominùs ineptã eſſe ad vitæ diſciplinam felicitatemq. mortalium,impudicam Poeſim & ſentiam, & dicam. Quid enim? (erumpat aliquando vera,& rei indignitate digniſſima vox)adeone animos noſtros præoccuparit Antiquitas,vt in priſcis hominibus etiam vitia, ſi Diuis placet, adoremus? An potiùs falli hæc mãgna quoque capita, & Emori, quod ait ille, humanos interdum Ioues intelligemus? Equidem ſicut multa ideo pretioſa videntur, vt Veſpaſiano dicebat Plinius, quia in Templis ſuſpenſa cernuntur;ita accidere nõ rarenter exiſtimo veterũ voluminibus,quorum

In veterũ ſcriptis nõ omnia imitanda.

In præfat.

rum tanquam in Sacrario quęcumque aſſeruantur, ea ſtatim apud homines neſcio qua Religione obligatos in pretio eſſe ac veneratione incipiant. Quaſi verò Homerus, ille ipſe Poetarum Deus, nonnumquam ſua in arte peccaſſe viris Homero haud paulo maioribus viſus non ſit? reprehenſum illum ab Ariſtotele aſſerunt Robortellus, & Magius: quòd Vlyſſem in Scylla contra decorum viri fortis eiulantem induxerit: reprendit ante Ariſtotelem Plato; quòd alicubi nec ſeruata decori lege fœdas ſcitu, dictuque res Dijs immortalibus affinxerit, ac mortalium bono vehementer offecerit, reprehendit ante vtrumque Pythagoras, dicereque ſolitum accepimus: ad inferos ſe aliquando deſcendiſſe, ibiq. Homeri vmbram offendiſſe pendentem ab arbore, maleque multatam; Heſiodi verò adligatam columnæ, miſeriſque vexatam modis reſpexiſſe, Quod figmentis ſuis (hanc enim cauſam addebat) de Dijs temerè, turpiterque locuti malo mortalibus fuiſſent. At hoc illud eſt, quod vrgemus in præſentia, laſciua atque obſcœna Poetarum commēta morum diſciplinæ integritatique, atque adeò publicæ felicitati contraria eſſe. Quòd ſi hæc ipſa de Poetis ſuis antiquorum opinio fuit, noſque ſuprà confecimus, peccari aduersùs artem, quoties in publicum bonum ab imitatore peccatur; quid dubitabi-

De Homero iudiciū

In Poet. ar.

Homeri Heſiodiq. pœna.

tabimus vel magna Poetarum capita negle- ctæ interdum, aut etiam violatæ nonnihil artis inſimulare? Sed non huc demum re- dactæ ſunt fortunæ huiuſce diſputationis, vt horum, quos inſectamur, recentium Poeta- rum cauſam cum veteribus coniunctam eſſe (quod iſti nempe diſcupiunt) fateamur. Si quid interdum à priſcis illis peccatũ, ſi quid in amore ſubimpudens, atque intemperan- ter emiſſum, ſi qua vſquam in re trans hone- ſtatis lineam itum eſt; non modò minus de- decet Ethnicam ſuperſtitionem, id quod Chriſtianæ legis ſanctimoniã dedecet pro- fectò plurimùm, ſed latet obruiturque ingẽ- tium numero virtutum, quibus illi Poeſim tanquam ſtellis clariſſimis illuminarunt, & mirum in modum humano generi ad felici- tatem contendenti prælucerunt. Non iraſ- ſcor erranti ſemel: & cum Horatio,

Virtutes vitijs longè plures in antiquis.

—Vbi plura nitent in carmine, non ego paucis
Offendor maculis. ——————

In Arte poet.

Offendor autem, cùm meras aliorum labes ad imitandum ſelectas conſpicio, iiſque re- ferta fœdè volumina ad faſtidium vſq; com- perio. Chamæleonti haud diſſimiles credas, qui, vt aiunt, cum omnes fermè colores in- duat, candorem imitari non poteſt. Etenim videas interdùm aliquos, qui ſe ad antiquo- rum lectionem conferentes, pleraq; eorum, quæ pudicè candideque dicuntur, euoluunt oſci-

Plut. de adul. & am inter- noſc.

Peruerſa nonnullorum imitatio. oſcitanter, ac vbique incurioſè dormitant: cùm verò lutulentum quid ac pingue ſonuerit, hic nimirum excitantur indeſides animi, ad eiuſque imitationem continuò mentem operamque conuertunt, quaſi, ſi id conſequantur (& ſępè, vt ſunt infeliciter ingenioſi, etiam conſequuntur) extemplò Apollinari laurea, Superis hominibusq; nolentibus, donandi ſint. Venit hoc loco in mentem, *li. 57. Hiſtor. Rom.* quod de Vibio Rufo Romano Senatore apud Dionem legi. Ardebat hic cupiditate incredibili, vulgò vt Orator haberetur M. Tullio Ciceroni par. hunc ſcilicet virum referēdum ſibi Rufus propoſuerat, huc animum intenderat, hic hærebat. Expectatis, qua id ratione ſe conſecuturum ſperauit? *Ridiculũ Rufi facinus.* Viuebat adhuc Ciceronis vxor: hanc vt in matrimonium duceret, diu tentauit, duxit: tunc enimuerò Ciceronem ſe propediem futurum non modò credidit homo phanaticus, ſed etiam apud Tiberium Principem ridente Senatu glioriatus eſt. Cor hominis Romani. Palladem, credo, iam deſpondiſſe ſibi opinabatur, quæ dotis nomine in domũ afferret Eloquentiam. Sic hodie ſunt ingenia nonnullorum, qui nouas quotidie mundo Iliadas meditantur: quod vt præſtent, nõ illi ad virtutes ſapientiſſimi Vatis, quod factum oportuit, animum aduertũt: ſed vnius alteriusve figmenti obſoleti iam ac turpis

amore

amore capti, vbi illud in rem ſuam tranſtulerint, & quidquid muliebre atque effœminatum in Homero eſt, domum duxerint, & cum eius meretricula propemodùm nupſerint; homines gloriarum pleni digito ſe iam monſtrandos veluti Homero pares ac geminos ineptiſſimè ſibi perſuadent, cùm tamen à priſcis illis ac bonis, etiam dum aliqua vitiorum ſimilitudine accedere ſe illò putant, longè adhuc diſtent, ac paria dum faciunt, par tamen vtrorumque conditio ſanè non ſit. Nam (vt hac ſuper re planè aperiam ſententiam meam) numquam profectò exiſtimaui idcirco obeſſe probis moribus improbam Poeſim, quia turpiter aliquid, ac petulanter admiſsum, verſibus exequatur. Scio poſse id vſum habere, quò faciliùs remedia morbi ſuppeditentur. Non me fugit à Troiani belli ſcriptore dictum eſse, non modò quid pulchrum, ſed quid etiam turpe foret, vt ait Horatius: effectumque, vt ſuis ille carminibus meliùs Chryſippo, & Crantore, & quouis alio Philoſophorũ vitæ præcepta cōmonſtrauerit. Sed in duobus, quantùm ego intelligo, res tota vertitur. Alterum eſt, ſi hæc turpium ſimulachra pauciſſimis adumbrētur: ſi verbis proponantur quæſitis ad auertendos animos à cogitatione obſcœnitatis: ſi quaſi pudibunda, luciſque fugitantia in conſpectum ægrè veniant: ſi (quan-

Quatenus narrari poſſit aliquid turpe.

Li. 1. ep. 2.

Duo ſeruāda narrantibus impudica.

(quandoquidem proponuntur ad fugam) tanquam fulgura aciem oculorum feriant ac fugiant, non alliciāt ac teneant. Vt enim in Tragœdia id, quod terribile eſt, referri quidem debet; non ita tamen, vt interdum ob rei atrocitatem feritatemque ſatius non ſit, intus agi, quàm in promptu poni, atque in ſcenam oculoſque deduci: ſic turpe hactenus proſequendum eſt, vt quantùm in re atroci oculis parcitur, tantùm in turpi, animo pudorique ſeruiatur. Atque hinc eſt, quòd Princeps Latini carminis connubium Didonis & Æneæ, cui trahendo aduersùs decorum honeſtatemq; indulſiſſent alij; verſiculo abſoluit vno, ac pudicitiæ iuxtà atque Poeſi exemplo fuit. Addo huic alterum remedium: ſi hæc, quæ impudicè facta (ſed vti dicebam cautè) narrantur, non ſine cenſura aliqua & obiurgatione caſtigentur: ſi non ſine iniuſta ſceleſtis infamia, quàm pro ſupplicio multis ſtatuebat Plato, tranſigantur: ſi demum (quæ tacita quædā reprehenſio eſt) non ſine infelicis exitus pœna terminentur. Sanè Homerus Vatum maximus, quòd Penelopes ancilla procis alicubi permiſtas indicauerat, propterea non quieta, nec pura, vt ipſe loquitur, morte occumbentes, ſed Telemachi indignè facinus ferentis manu ſuſpenſas è columna, fœdeque exhalantes animam deſcribit. Hæc porrò, quæ dixi, duo quo-

lib. 4. Æneid.

Infamia ſuppliciū improborum.

Lib. 22. Odyſſ.

quoties ſeruantur (ſeruantur autem ferè à veteribus) in ipſa turpium commemoratione rerum, innocens Poeſis eſt, nullique mortalium ea cauſa perniciem creat. At verò, qui ſeriò id agunt, vt Veneris faciem conquiſitis vnde vnde pigmentis exprimant: qui eodem ſæpe reciproci neſciunt de tabula manum, quod aiunt, attollere: qui contenti ſubieciſſe impudica oculis ſimulacra, mox aut nihil ipſi reprehendunt, aut etiam in iudicium Paridis inclinant, tacitique intemperantiæ fauent; hos ego commentis ſuis iuuentutem pellicientes inſector, horum Poeſim lutulentam ac defœdam magno mortalium malo propagari queror, ab his accipi ad peccandum inuitamenta, ſupponi hominum mentibus faces ad libidiné, malis actos animos intemperijs, Circæoque neſcio quo poculo de rationis ſtatu deturbatos in pecudis mores ſordesque traduci, iuſto ſanè dolore declamo. Vertant illi ſe in quam volunt partem, figmentaque ſua nunc ſecreto, vt ipſi prędicant, vtilitatis aucupio, nunc publico mortalium ſuffragio tueantur. Nō hoc lucri capiunt adoleſcentium plerique, qui horum illecebris eò infeliciùs obtinentur, quò ſe minùs infelices ac perditos ſentiunt: neque hoc ſenum prudentiores iudicant, qui ne iuuentus hiſce caperetur, in ciuitate bene conſtituenda ſedulò prouiderunt.

Quæ narratio perniciosa moribus.

 Non

Niceph. Eccl. Hiſt. lib. 12. c. 44. Iudiciũ de Æthiopicis Heliodori.

lib. 7.

Non loquor in præſentia de grauiſſimis ſanè ſanctionibus Conciliorum fœda hæc volumina interdicentium: nec reuoco in memoriam Prouincialẽ eam Synodum, quæ quòd videret adoleſcentiam multorum pudicitiã in diſcrimen conijci ob Æthiopica Heliodori, vt ea igni ſcriptor aboleret, aut vt ſacrorum Antiſtitem, Paſtoremque animarum agere deſineret, imperauit. Ariſtoteles (hoc interim contentus ſum) præcipit in Politicis, obſcœnitatem vt omnem ab vrbe procul habeat legiſlator pœniſque coerceat adoleſcentes, ne in foro tabulas aut ſigna ſpectẽt impudica, neve in Theatro fabulas obſcœnas audiant: proinde curent etiam atq; etiã Magiſtratus, Ne vſpiam locorum ſtatua vlla, vel pictura turpium facinorum imitatio conſpiciatur. Hæc Sapientium maximus ſentit ac ſancit. Et mihi aliquis rerũ imprudens pertinaciter obnitatur, ac vitia ſuis è tenebris extrahenda clamet in lucem, quò faciliùs tetra turpiſque eorum facies fugiatur? Quid, ſi extracta, oculiſque obiecta potiùs amabitur? Quid, ſi à te nec turpis (vti decuit) nec, quod inde ſequitur, fugienda proponitur? An malo remedium facies, poſteaquã in venas ac viſcera virus infuderis? Quæ iſtæc Peruerſitas eſt, quærere potiùs medicinam vulneri, quàm cauere, ne vulnus infligatur? Circulatorum eſt, Pſyllorumve, artis

Edicta de tabulis fabuliſq; obſcœnis.

Circulatorũ ſimiles Poeta obſcœna narrantes.

oſten-

oſtentatione ſibi carnem infeſto cultro concidere, aut venenũ aliquod exorbere ad vim poteſtatemq́; pharmaci, cui fidem adſtruũt, declarandam. Quamquam tu quidem circũforaneis iſtis grauius multo peccas; ſi quidẽ vitia ipſa morboſq; animi dum curare te dicis, tum verò facis, atque infers in ipſa curatione perniciẽ. Verè Iulius Cęſar Scaliger, cùm de Poetica diſputat, Poetis pręcipit ne, dum vitia ac fœditates inſectantur, eas ponant voces, è quibus qui legunt, euadant deteriores. *Quid enim cogitet adoleſcens*, ſic ille addit, *qui certarum ignarus obſcœnitatum audiat ſententias, aut vocabula tam nefanda, quàm monſtroſo ſunt ingenio ij, qui ea ſcriptis ſuis audent inſerere? Malo igitur non reprehendere vitia deteſtanda, quàm in execranda oratione mereri reprehẽſionem, librumq; meum efficere eo nequiorem, de quo verba facio.* Et verò quoties memoria repeto, quod apud magnum Athanaſium legi de Nicæni Concilij Patribus: quos refert, cùm in eo conuentu celebritateque legeretur Arrij liber, palàm aures obſtruxiſſe, veritos ne quid inſanæ illius peſtilentiſq; doctrinæ per aures illaberetur in animum; non poſſum non demirari confidentiam iuuenum nonnullorum, qui cùm audiunt, cautè agendum eſſe adoleſcentibus in amatoriarum rerum lectione; indignè enimuerò ferunt ſuperuacanea monentem, & tantùm

Circũſpectio Nicænorum Patrum.

Temeritas adoleſcentium.

non iniuriam ab eo fieri conſtantiæ ſuæ conqueruntur. At illi & ſenes plerunque erant, & experientia ſanctimoniaque præſtabant; vt minus expugnari propterea poſſe eorum conſtantia videretur: his in tenera ætate incallidaque, & præferuidis animi motibus obnoxia, plus (opinor) aliquantò timendum eſt. Illis noua ſacrilegaque aduersùs Christi Religionem opinio proponebatur, in quam deſerta veteri ſententia concedere ægrè homines ſolent: his blando adulanteq; vultu, diſſimulatis meretricijs artibus, lenocinante verſu voluptas obijcitur, qua mortales plus nimiò capi quotidie videmus. Illi anticipata iam animo ſententia, obfirmatique contra hoſtem infenſiſſimum conueniebant; quò minus timendum erat, ne ſibi facilè perſuaderi ab Arrio paterentur: hi lubrica præcipitique in voluptatem, & (vt ait ille) cerea in vitium flecti adoleſcentia nihil propius habent, quàm vt blandiſſimæ Dominæ, Poeſi conciliatricula, ſeſe donent: Et tamen illi occludebant obſtinatè aures; hi præbent vltrò & quidem ſitienter: illi vel ſemel audire pauca haud magnò cum diſcrimine ingens, flagitium ducebant; hi certiſſima cum pudoris fraude multa quotidie lectitare, interdum communicare cum alijs; ſemper animo ac memoriæ affixa retinere; eruditam ſcilicet oblectationem nullum in

Hor. in Arte Poet.

men-

mente relicturam maculæ veſtigium, arbitratur. Non eſt impudicitia ex eo genere vitiorum, quæ ſi ſemel ponis ob oculos, perpetuò expungis ab animo. hic Primus flagitij gradus eſt videre: viſus dicendi libertatem facit: Ex libertate verò turpe dicendi, inquit Ariſtoteles, prodit & facere, quod propè eſt. *lib.2.Rhe.*

Quę cùm ita ſint, non iam enitar vltra hęc quæ dixi; nec in eo laborabo, vt impuris hiſce carminum ſcriptoribus legitimo Poetarum choro motis, eorum in faciendo verſu artificium, Poeſim perfectè abſoluteque non videri, ad extremum pronunciem. Hoc enim ratiocinando confeciſſe me ſentio, ſi vtrumque illorum, quæ hactenus proſecutus ſum, vos quidem viri Sapientiſſimi, non abnuiſtis. Nam ſi Poeticæ nomen ſuſtinere cum dignitate nequit ars, quæ ad vitæ commoda vtilitatemque mortalium non reſpiciat: non reſpiciat autem illa, quæ molli impuraque imitatione laborat ad hominum perniciem; quid reſtat, niſi vt imitatricem hanc artem impudicam ac turpem, Poeſim ſuis perfectam numeris nequaquam eſſe tacitè apud ſe quiſque concludat? Non in hac, inquam, re diutiùs elaborabo, neque vltra contendam in hoc concertatorio genere dicendi: ferant alij de me ſententiam, vt volent; aut hęreant, nec liqueat quò inclinent, aut etiam apertè reclament, nigrumque palàm Theta *Summa repetitio.* *Perſſat.4.*

K 3 ta

ta præfigant. non permagnam hic verò iacturam feciſſe me arbitrabor, neque dedecori ducam mihi; ſi, quod in Philoſophorum Lycæo, vbi certiſſimis omnia momentis expenduntur, quotidie vſu venit; id mihi in eorum palæſtra, qui probabilia ſectantur, acciderit. In eo laborabo, & quantùm potero, animo veriùs quàm voce contendam, vt vos adoleſcentes auditores mei, quos hodie primùm in meam fidem diſciplinamque recipio, ab hac malorum ſiue Poetarum, ſiue ciuium lectione ab alienem. Fruſtra profectò vos parentes atque inſtitutores veſtri ab rerum aſpectu impudicarum, à procaciũ ſordentiumq; ſermonum licentia, ab intemperantium ac libidinoſorum hominum cõſuetudine ſeparare ſtudent, ſi vno in volumine collecta impudicitiæ ſpectacula concluditis: ſi ſub manu habetis obſcœna ſuadentium, atque in aures ſpurciſſima quæq; inſuſurrantium greges: ſi in gremio numeratis copias improborum, quorum inſtitutione ac familiaritate, quando quantumque vultis, clam omnibus, vti pro veſtro arbitratu impunè poſſitis. Impediri non poterat Annibal ne periret, qui incluſum annulo venenum, hoc eſt, præſentiſſimam mortem geſtabat. Ego verò impuri ſcriptoris librum veneno non paulo nocentiorem interpretor, quem qui quotidie ad manum habet, qua

Quãtũ malorum in vno volumine.

Plut. in vita.

Obſcœnus liber veneno nocentior.

ope

ope obſiſtas, ne ſibi vno oculorum coniectu, ſi velit, necem hauriat? Nimirum pereundũ ſibi ſtatuit, deſponditque vltrò pudorem, quicumque in turpia hæc commenta, in iura inquam impudicitiæ volens libenſq; conceſſit. nemo enim (vt queritur in re ſimili Tertullianus) nemo tranſit in hoſtium caſtra, niſi ſuis proiectis armis, niſi deſtitutis ſignis & ſacramento Principis, niſi pactus ſimul perire. Et miramur, ſæpenumero pudicum pudentemq; adoleſcentis animum, factum repentè mancipium turpitudinis, ſi ipſe in eius regnum ſpontè ſe tranſdidit? Scitum eſt, opinor, quod ſcriptor modò laudatus litteris commendauit ad hanc rem, quã loquor. Deſcenderat in Theatrum Chriſtiana fœmina, atque intenta in ludos Circenſes cum reliquis matronis conſidebat: cùm ſtatim malo correpta dæmone torqueri cœpit perquã miſeris modis. Ergo è Circo quàm primùm aufertur, domumq; reducitur: mox in Templo ſiſtitur, adhibentur Chriſtiano ritu ſuper ea ad Deum preces, adhibentur in vexatorem ſpiritum imperia & minæ. incaſſum omnia. Poſtremò cum aliquandò ſolemniori precationum genere ad deditionem obſeſſi corporis compelleretur hoſtis, obiurgareturque, quòd addictam Chriſto fœminam, hoc eſt, alieni iuris prædam per ſummã impudentiam inua-

li. de ſpectac.

Eodem in lib.

Dæmone correpta fœmina in ſpectaculo Circenſiũ.

Dæmonis reſpōſum. ſiſſet. At ego (inquit dæmon) minimè impudenter feci, dum eam tenui, quam inueni in meo. Credite has eſſe impudicitiæ voces, Auditores, quodq́ue hic à parente turpitudinis dictum eſt ſemel, à filia ſæpiùs exprobrari aduersùs eos, quorum non tam corpus, quàm animum obſidet, noctesq́ue ac dies miſerè diuexat. Sed meritò immundus ſpiritus diuexat, quos inter inquinamēta fabularum, in obſcœnitatis Theatro dum reperit, deprehendit in ſuo. Suum videlicet id putat, quod ipſe impudicitiæ magiſter Stygio emerſus è cœno doceat, auſpicioq́ue ac ductu ſuo feliciter prouehat. ſuum id putat, quod ipſe operis ſumma non afflatu modò, ſed factis, faſtiſque ſuis fœdè impleat. ſuum denique id putat, quod lutulenta lubricaq; via ad omnium fœditatum, ſordiumq; ſentinam, ad Regiam, inquam, ſuam gradum expeditè ſufficiat. Vt ſanè verendum magnopere ſit, ne quemadmodū Tartareus olim prædo, vt ex Tertulliano dicebam, vrbem corporis quam inuaſerat, obtinuit obfirmatè; ſic arcem animæ, in quam ſemel victor aſcenderit, pertinaci deinceps occupatam vi, nulla vnquam temporis diuturnitate dimittat. Quare, nolite, adoleſcētes mei (per ego vos iſtud verecundię ornamentum, morum iſtam nobilitatem, iſtam Romani pectoris altitudinē, oro obteſtorque),

loco ſuprà poſito.

que) nolite vos ob ementitæ neſcio quã ſpeciem atq; vmbram Poeticæ, per hæc malorũ extrema tranſuerſos agi. Quidquid Sirenes iſtæ honeſtati, caſtimoniæ, pudori furtim inſidiatæ canunt, vos vbiq; præſenti conſilio contemptuque præterite. In Deorum cultu cùm cederet omninò nemini, vnam tamẽ Venerem procul ab ſe ſalutari dicebat caſtiſſimus Hippolytus apud veterẽ Poetam: *Eurip. in Hippol.* imò idcirco Etruſcorum diſciplina iubebatur extra mœnia fanum Veneris collocari, *Vitr. lib. 1. c. 7.* vt nihil in vrbe aduersùs caſtimoniam adoleſcentibus verſaretur ob oculos. Quid *Ambroſ. ſerm. 5. in Pſ. 118.* enim? (liceat mihi cum viro eloquentiſſimo ſanctiſſimoque ac nominis ſui ſuauitate digniſſimo perorare) ſi fluctuante nauigio veharis, illicò auertis oculos à ſentina, ne ſtomachum & nauſeam faciat: ſi per vias vrbis incedens putidum quid ac fœtidum offendas, porrò inde refugis aſpectuq; declinas: ſi quid vſpiam occurrat, quod horreat oculus, ſtatim clauditur, aut auertitur. In ſalo autem ſeculi huius fluctuas, influit ſentina vitiorum, mouetur in tui nauigio corporis æſtus cupiditatum, nec auertis quamprimùm animæ oculos, ne aſpiciant ſpurciſſimarum libidinum ſentinam, ne tãtiſper hæreant in hiſce purgamentis ac ſordibus, ne fętor inhalatus animam oppleat, templumque Dei obſcœna contagione commaculet?

Vos

Vos autem, adoleſcentes, quibus nihil eſſe debet charius iſto, quem præ ore fertis, animi candore; contaminata horum volumina, hoc eſt, fœda turpitudinum receptacula non oculis modò auribusque declinate, ſed animo etiam reſpuite, ac recordatione demum ipſa perhorreſcite. Date hoc diſciplinæ, quam domi à parentibus honeſtiſſimis viris, foris à nobis Religioſis præceptoribus habetis: date hoc ætati veſtræ, quæ pudoris hoc internoſci charactere, laudarique ob verecundam hanc veluti tincturam virtutis ſolet: date hoc cæteris, quæ iſtam conſequentur, ætatibus; quarum extremæ partes inniti & conquieſcere in adoleſcentia iſta non poterunt, ſi ſemel eam lenocinia voluptatis emollierint, effœminarint, infregerint. Denique, ſi quidquam apud vos ſum, date hoc etiam mihi, qui hoc anno in Poetarum vos familiaritatem daturus, ſi primo hoc die docui, quos cauere debetis, feci vt opinor ſatis.

PROLVSIO V.

An ex rebus ſacris idonea commentationibus poeticis argumenta proueniant æquè ac ex profanis.

AMOR ac ſtudium, quo in ſolemni litterarum repetitione proloquentem me ex hoc loco ſæpiùs excepiſtis, ac ſecunda etiam admurmuratio, amicumque patrocinium, quo iam toties dictis meis apud nouam diſcipulorum audientiam plurimùm authoritatis ac fidei conciliaſtis (Viri ſapientiæ, atque honorum inſignibus illuſtriſſimi) allexere me, fateor, ad noua maioraque ſæpenumero tentanda, oblitumque penè virium mearum eò ſcilicet impulere, vt nihil in vulgus non probatum iri facilè crederem, cuius vos ſemel authores fieri viderem. Idque animos mihi facit in præſentia, vt aliud ex alio feram, nec contentus auditores meos vtroque elapſo iam anno ab amore impudicæ Poeſeos (quantùm per me licuit, vtinam mecum omnibus liberet) fructu, vt arbitror, non pœnitendo remouiſſe; hodie pluſculum aliquid coner hac ſuper re, vosque Rhetores, in poeticis imitationibus, ſimulacriſque conformandis ad rerum ſacrarum ſcriptionem, amoremque traducam.

Neque

Propoſitū in hac pro luſione.

Neque hoc vobis ſuadere in animo eſt, quaſi honeſtiorem ſanctioremq; materiem, ad quam ingenia & calamos primùm, mox etiã mores ac vitam referatis. Quamquam ſi hoc agerem, eum, credo, prætenderem cauſæ meæ titulum, qui non magis Religioſum præceptorem ad docendum, quàm probos adoleſcentes in hanc ſententiam ad ſcribẽdum permouere poſſet. Sed eo conſilio rem aggredior, vt oſtendam, res ſacras aptiſſima poeticis commentationibus argumenta ſuppeditare; ideoque operæpretium facere eos, qui aut pium caſtumq; ſibi carmen ſumunt, quod piè caſteq; conſummẽt, aut in opere non pio elaborantes ad ſacra ſubinde concedunt, quæ loco interſerant, iiſque fabulam appoſitè locupletent. Audio enim non paucos, qui idcirco in carmine condendo abſtinere ſe dictitant à piarum vſurpatione rerum, quòd hæc argumenta frigidiora plerunque ac triſtiora, minùs certè capacia ſint eorum animi motuum, quibus profana inter arma & amorum illecebras laſciuiendo, admirationem voluptatemq; longè maximã concitare ſolẽt. Quare occulta hæc diuinaque myſteria, quæ ipſi

Abſtinentes à ſacris argumentis q̃d afferant cauſa.

——*deſperent tractata niteſcere poſſe*,

Horat. in Art. poet.

ſilentio ſe malle, quàm metro per iocum ac fabulam venerari.

Quorum ego voces decreueram, Auditores,

res, non longis rationum ambagibus, ſed ſubita confertaque exemplorum appoſitione comprimere. Atq; vt olim Romanus Orator in Verre accuſando; prætermiſſa perpetuæ orationis laude, præciſaq; homini ſpe, ſolùm tabulis ac teſtibus ad ſingula crimina citatis, reum potentiſſimum momento damnauit; ita ipſe ſtatueram, aduersùs hoc genus homines; qui diſſidiū neſcio quod inter res ſacras ad Poëſim cōminiſcuntur: tranſmiſſa in compendium cauſa, ſola veterum enumeratione Poetarum, qui è ſacris litteris mutuati ſunt argumenta, dimicare. Et verò quàm multa poſſem apud Principes vtriuſq: Poeſeos Orpheum, Homerum, Heſiodum, Virgilium, Ouidium è ſacroſanctis rerum noſtrarum codicibus accepta proferre in medium? Illud Poetarum carminibus celebratum Chaos, cœcum illum aceruum, rudemque indigeſtamque molem,

Quā multa è ſacris litteris veteres Poeta deſumpſerint.

Orph. Argonaut.

Nec bene iunctarum diſcordia ſemina rerum; quis ignorat, è Moſæa Geneſi non adumbrata tantùm eſſe, ſed etiam expreſsa? ſiquidem nec vocem ipſam *Chaos*, quàm Hebræi *thohu* dicunt, hoc eſt, *inane*, Poeta magnus omiſit, dum canit

Ouid. lib. 1. Metam.

—— vti magnum per inane coacta
Semina terrarumq; animęq; mariſq; fuiſſent,
Et liquidi ſimul ignis: vt his exordia primis
Omnia, & ipſe tener mundi coucreuerit orbis.

Virg. in Sileno Ecl. 6.

Quid

Quid Alluuies Deucalionæa? nonne ita deſcripta eſt à Poetis; ſiue cùm Ioui hominum ſcelera pertæſo, quòd videret vbique flagitijs inquinata omnia, placuit

Ouid. lib. 1. Metam. *—— genus mortale ſub vndis*
Perdere: ——————

ſiue cùm ſeruati ab aquarum vi Deucalion, atque vxor Pyrrha in Parnaſſo monte (quo ille loco,

Oui. eod. lib. *—— nam cætera texerat æquor,*
Cum conſorte tori, parua rate vectus adhæſit.)

ad propagandas hominum reliquias adhibentur, nempe quia

Oui. eod. lib. *Non illo melior quiſquam, nec amantior æqui*
Vir fuit, aut illa reuerentior vlla Deorum.

ſiue cùm Parnaſſum montem antea Larnaſſum nominatum legimus ab Arca (nam λάρναξ Græcis *Arca* eſt) qua Deucalionem eò appulſum eſſe dicunt Andron Teius, & Homeri Scholiaſtes; nonne hæc, inquam, ita deſcripta ſunt; vt, quamquam eam cladem contigiſſe ferunt regnante Athenis Cecrope circa Theſſaliam; dubitandum tamen haud ſit, quin ex Noetica eluuione horum pleraque Poetæ deſumpſerint? Gigantum conatus cœlo molem attollentium, cum Dijs propè pugnantium, ad terram ſua temeritate ruentium: Promethei ſolertiam è limo hominem fingentis

Stephan. de vrbib. *In lib. 1. Odyſſ.* *Euſeb. in Chron.* *Heſiod. in Theog.*

Ouid. lib. *in effigiem moderantum cuncta Deorum:*

Auerni

Auerni regna, poſthumaſque pœnas, quibus improbi; quòd diſtulerint 1.*Metam.*

—— in ſeram commiſſa piacula mortem, *Homer.*

æuo ſempiterno cruciantur: Elyſios cāpos *lib.* 11. *Odyſſ.*

—— & amœna vireta

Fortunatorum nemorum, ſedesque beatas. *Virg. lib.* 6.*Æneid.*

Deflagrationem diſſolutionemque rerum,

Cum mare, cùm tellus, correptaque Regia cœli *Ouid. lib.*

Ardeat, & mundi moles operoſa laboret; 1.*Metam.*

an quiſquam eſt paulo humanior, qui ad ſacræ exemplar Hiſtoriæ compoſita eſſe non intelligat? Nam quæ de Iano commenti ſunt Poetæ in Italiam rate delato, ac vitium ſobolem culturamque monſtrante; quo factum eſt,

Vt bona poſteritas puppim formarit in ære, *Ouid. lib.*

Hoſpitis aduentum teſtificata Dei. 1.*Faſt.*

tam apertè imitati ſunt ex ſacris Hebræorum codicibus de Noe, qui Arcæ beneficio enatauit ex aquis, inuentorque vini mox fuit; vt nomen ipſum Iani, ſeruata Hebræorum voce, quibus *Iain* vinum dicitur, conformauerint. Hæc aliaque complura ſi dicendo perſequerer, quæ optimi quique veterum Poetarum ad Poeſim exornandam è ſacris litteris intexuere carminibus ſuis; videtis, Auditores, quam viam inire compendio poſſem, vt eorum voces, qui petita è ſacris argumenta paulò remiſſiora, triſtioraque cauſantur, ad ſilentium planè redigerem.

cundè,proniſque maximè auribus excipitur, quæ tum noua fictaque ad ſimilitudinem rei factæ, tum nodo opportuna ſoluendo conformetur. Et verò ſi fabulæ Nouitate cum profanis ſacra cõmittimus, vicimus planè Rhetores. Nam quid tritum & exculcatum magis,quàm venalia iſtorum commenta? *Nouitas fabulæ rara in profanis.*

Cui non dictus Hylas puer? & Latonia Delos? *Virgil. 3. Georg.*

Hippodameq́;humeroq;Pelops inſignis eburno

Acer equis? ————————

Quid obſoletius, pueriſque decantatum ſæpiùs quàm aut Hippocrene Pegaſi extundentis vngula procurrens, aut Adonidis è cruore ſuborti repentè flores, aut Draconis dentes ſeminum more per agros ſati, aut ſæpe natus renatusq; Pythagoras, aut lyræ tactu coaleſcentes muri, aut Iupiter in hominum amores ſuis cũ fulminibus exardeſcens, aut alia ſexcenta,quibus hodie referta videmus eorum Poemata, qui per antiquorum veſtigia graſſari ſe nõ gloriantur ipſi modò, ſed hanc etiam cæteris viam vnicè præſcribunt,figmentaque alia ſi ab ijs paulùm recedant vltrò reprehendunt? cùm tamen illi dum tranſlatitijs hiſce reliquijs ſemeſæ iam antiquitatis affatim carmen ſaturant,non excellenti admodùm ingenio,imò nec planè poetico ſe eſſe palàm faciant:ſiquidem noua cudere, non reſarcire vetera: arcana ſeligere(id quod aiunt Muſarum munus)non de *Vſurpatio veterum fabularũ nõ magni ſpecimen ingenij.* *Poeta munus.*

medio quæque ſumere: inaudita atque admiranda proferre, non vulgata ſordentiaque retractare: demum Facere ac fingere (ex quo nomen illi ſuum obtinent) non aliorum inuenta reponere, Poetarum eſt. Hæc autem concinnandæ fabulæ nouitas, ſacra perſcrutanti proxima plurimaque præſtò eſt. Cùm enim rerum arcana diuinarum ſub oculos, ſenſuſque non cadant, vt veniant in hominum conſpectum, ſimilitudine ac ſymbolis conueſtienda, humanæque intelligentiæ ſubijcienda ſunt. quo fit, vt artificio noua commentandi, hoc eſt, operi poetico locus opportunè detur. Vultis in hoc genere nonnulla leuiter adumbrem; reique explicandæ veriùs, quàm exornandæ ſtudio, paucis in præſentia proludam? Age igitur. In cæleſti Superum ſede, quas ego, ſi libeat, prænitentes auro gemmaque moles, quas in Regia Diuinitatis aulas, quæ in aulis Aulæa comminiſci non poſſim? quæ quoniam Pronoea gnara futurorum Virgo quà penicillo, quà acu pinxerit, frequentare Superi ſoliti ſint, cùm illos rerum gerendarum ſeriem prouidendi cupido inceſſit. Excitabo, ſi libeat, in cæleſti area (adeſte mihi extemplò vaticinanti, Auditores. ex quo enim in Poetarum fines pedem intuli, ſentio me inſolito æſtu procul abripi, audioque monentem exemplò ſuo Socratem, vt quemadmodum

Fabulæ nouitas quæſita è rebus ſacris.

Adũbratio comminiſcendæ fabulæ è rebus ſacris.

Aulæa rerum futurarũ imaginibus depicta.

ipſe ex placidiſſima diſputatione in Poetarũ furorem abreptus paruit incitanti Deo; ſic ego quo me cumque vis agit, volens ac libens ſequar) excitabo aſtra ſuper atque ſydereos globos perampli molem Templi, cuius maieſtatem operis magiſta rerum Sapientia architectata ſit, nõ humana decempeda, atque commenſu. Ædificij membra non parietes lateritij, marmoreive, ſed implexi inter ſe innarrabili contextu arborum rami tam ingenioſè partiantur, vt in aperto ſimul nemore, ſimul concluſo in ædificio eſſe videaris. Theatri caueam ſiue medium procera occupet vetuſque Palma, in quam Cælites identidem aduolantes, ex ea victoribus, cùm hora cuique fatalis aduenerit, ramos abſcindant. Proximum Theatro Periſtylium virentibus, intercolumnij loco, arboribus opacatum, Veſtiarij neſcio quam formam referat. E ramis paſſim pendeant hinc intextæ auro chlamydes, palmatæ togæ, paludamenta, purpuræ: illinc ſceptra, faſces, litui, torques, annuli: aliunde virentes ac lemniſcatæ laureæ, illuminatæ gemmis coronæ, mitellæ margaritis bacciſque vncialibus internitentes, claræ vnionibus infulæ, vitatæque atque illuſtres pretioſo lapillorum ambitu tiaræ. Iudant hic interſpirantes auræ, & magna hæc honorum inſignia modò inclinatis ad terrã ramis vltrò

Templum ſuper cæleſtes orbes.

Palma victorum.

Veſtiariũ inter arbores.

Honorum inſignia è ramis pẽdula.

præbeant, modò in altum ſublatis repentè prohibeant, modò arbore ex vna in aliam reciproca veluti fuga fatigent. Horum ſingulis aut in extrema laciniæ cæſura, aut in manubrio capuloque, aut in ambientis oræ margine adſcriptæ litterarum notæ cernantur adeò diſtractæ, perturbatæque, vt eam, quam mortales Fortunam vocant, Superi verò nominant Adilætiam huc identidem appellentem ad honores mortalibus deportandos; perplexa illa characterum ſignà facilè facerent, niſi adeſſet in tempore Sapientia, quæ tum eriperet ab oculis vittam, qua inter homines Fors obnubitur, tum litterarum elementis miro confeſtim ordine compoſitis, ei claré legendum daret illius nomen, cui certa in alios imperia arbiter rerum Deus ab ipſo æternitatis exordio deſtinarit. In interiore verò Baſilica, magna in Aula, Alites pueri diurno nocturnoque operi frequentes inſudent. in promptu ſunt labra adamantinam, & vaſa varijs fuſiſque metallis efferueſcentia, vnde ſequacem pateris liquorem hauriant, ingentemque annulis ſeſe per interualla excipientibus Catenam fabrè fundant. Præſit operi Prouidentia, iubeatque nunc auri, nunc argenti plus aliquantò, minuſve miſceri, ac torquem metallorum pretio variari, prout ire tempora humanæ vitæ, ipſi temporum Reginæ

Eorum diſtributio.

Fuſio Catenæ temporum indicis.

viſum

viſum fuerit. Circumſtet Virginum manipulus Pax, Salus, Libertas, quæque has perpetuò comes inſequitur, rerum Copia. quin etiam complexæ mutuò manibus Artes ac Diſciplinæ, inito cum Gratijs choro, non interſint modò, laboremve ſpectent otioſæ, ſed actuoſæ, interdum in opificij partem veniant, operique præter ſolitum locupletando ſollicitæ conſpirent. ſi quando enim mortalium preces è terris in cælo receptæ impetrẽt à Deo calamitatum finem, & curſum meliorum temporum exorent; tunc enimverò magno certatim ſtudio omnes incumbant, ac metalla pretioſè temperando, annulorumque orbibus feliciter intorquendis cæleſtes fabri deſudent. tunc Pax, & Salus arcani roris plurimum inſtillent, tunc Copia calathum liberaliter inuertat, tunc Artes ignotos vulgo ſuccos affatim aſpergãt, tunc Gratiæ vitalem operi colorem, ac faciem ſuperaddant. oblectet interea fidicen inſtantes operas, cantuque geminet opificij voluptatem: itaque dum omnes in commune conferant opes ſuas, felicium catena nexuſque temporum, atque ætatis aureæ ſeries mortalibus in cælo contexatur. Denique præalta turris, Arcis in morem ædificio impoſita ingenti Armamentarium laxitate complectatur. Hic aſſeruentur non illæ ſolum abyſſi claues, quibus oſtia quondam

Cæleſtes fabri.

Catena tẽperatio.

Armamẽtariũ cæli.

Abyſſi claues ad cla.

uiones tẽpeſtateſq; reſerãdas.

cæli patefacta vltrici terras eluuione merſerunt, ſed quibus etiam procellas interdum, ac tempeſtates vindex ſcelerum Iuſtitia è carcere furentes educit, atque in hominum perniciem bacchantes immittit. Hic arcus ac tela, quibus olim in magno illo Superum tumultu Princeps armorum Michael confixit authorem proditionis. hic fulmina humanæ mentis terror: hic tridentis, hic arietis immane pondus, illo marium, hoc terrarum fundamenta quati ſolita. Sed præter cætera ingens hic Clupeus aſſeruetur, quem in mundi molitione Dynaſtiam Regi ſuo dono fabricaſſe ferunt. Triformem illum, diſſuendumque in plures repentè, ſi libeat, concinnauit: atque ita clypeo clypeum incluſit, vt ſub vnius ſpecie, tergemini lateant. Primum extimumque ex ſapphiro commiſit immortali cæli materia, & emblematis loco compacta ſyderibus Cruce figurauit, carmenque addidit, In hoc ſigno vinces. Hunc fama eſt cæleſti ex arce primò eductum Imperatorum optimo præluxiſſe quondam inter ſydera, ac proſperum belli exitum maturaſſe. Eundem quoque perhibēt æuo noſtro Paſtori populorum maximo de nauali claſſe ſollicito, fundentique enixè ad Deum preces obtuliſſe ſeſe, euentumque pugnæ multò ante victoriæ nuncium commonſtraſſe. At medij ſecundique orbem clypei

Victricia Michaelis arma.

Inſtrumẽta terroris.

Clypeus triplex.

Conſtantino Magno Imp.

Pio V. Pont. Max.

peī è cryſtallo vuidam vim obtinente formauit,firmauitque eo conſilio, vt aduerſum miſſiles faces, fumanteſque plumbi aut ferri maſſas oppoſitus præſenti remedio foret. Scilicet cùm longa populos obſidione fatigatos tueri, hoſtiumque conatus frangere cordi eſt immortali Regi, hoc è cœlo iubet efferri munimentum, quod mœnia, aut claſſem amicam latè contegat, atque in hoſtilia tormenta conuerſum, aggredientium vires eludat arcana quadam vi: dum eo excuſſi morales globi, exploſæque ex ære pilæ, aut contortæ incendiariæ bolides,collucenteſq; malleoli, aut emiſsæ ex catapulta phalaricæ, atque ardentes haſtæ vix clypeo excipiantur, cùm ſubitò veluti aquis extingui, atque eodem veſtigio loci ac temporis intermori neceſse ſit. Intimum denique tertiumq; clypeum eadem inuentrix operis ex igneo Pyropo molita eſt: clypeo Terrorem affixit proripientem ex vmbone ſeſe, vomentemque ab ore atque oculis flammas, ac mira arte in facies ſe alias atque alias transferentem: nam modò Gigantem vaſta corporis mole refert efflantem ignem naribus, ſtrictoque necem ferro minitantem: modò in ea clypei amplitudine tanquam latiſſimo in campo ſimulat equitum turmam, quam improuisò ex inſidijs prodeuntem præter expectationem hoſti re-

Præſens remedium contra miſſiles faces.

Terroris figuratio.

præſentat: modò maius opus mouens, ſpe-ctriſque validioribus eludens; ingẽtem claſſem, & oppleta nauibus maria ſub oculos ponit, numeroque militum planè innumerabilium deterret hoſtem vt mirum non ſit, ſi maximus interdum, & fortiſſimus exercitus, paucorum in conſpectu militum turpiter ſanè trepidauerit, ſeque defœdam in fugam continuò proripuerit: ſiquidem exiguas, ſed Religioſas ac pias copias occultabat hoc munimento Deus, indeque terrorem in hoſtes immittebat: à quo decepti, dum in clypeo præferoces bellatorum vultus, ac latè explicatas acies pauidi conſiderant, dum vexilla ſignaque ſolliciti numerant, dum tubarum & cornuum ſtrepitum, militumque clamorem trepidi metiuntur, quaſi vera conſpicerent, metu exanimati extemplò cedere, fugaque ſaluti conſulere opportunum ducebant. Sed finis hic ſit, atque hactenus licuerit incaluiſſe Poetarum more, quò faciliùs vno quaſi ductu, & proluſione vtcumque ſuaderem, fabulæ nouitatem è rebus ſacris peti proximè copioſeque poſſe: atque ideo falli eos, qui non alia ratione, quàm recoquentes impura veterum commenta gratiam nouitates ineundam ex eo putant: nec aliunde confidunt opportunitatem explicandi Nodi (quam ego virtutem, vt ſuprà indicabam, præter nouitatem requiro in fabu-

Repentina fuga cauſa.

Nodi in fabula ſo-

ſabula) gratiùs aucupari ſe poſſe, quam ſi ad magicas ſtatim artes recurrant, ad præſtigias Chaldæorum, ad incantamenta carminum, ad Parcarum ſomnia, ad fatorum miracula. quæ tamen quàm obſoleta (Diui boni) plerunque ſunt, quàm interdum veris nō ſimilia, quàm ſæpe inhoneſta, nefanda, ſacrilega! &, ſi nihil horum haberent, quid obſecro haberent, quod non ingenioſiùs, veroſimiliùs auſpicatiùs è ſacris habere poſſimus? Quò tandem peruenire veneficorum prægiſtiæ queunt, quò nequeant mentium beatarum vires? quarum ope, ſi ſit opus Deo (quod aiunt) ex machina, in latis deſertiſque camporum ſolis aliam repentè loci faciem, veluti nouum ſcenæ ſiparium inducam. In medijs Oceani fluctibus Inſulas detegam argenteis aureiſque fluminibus irriguas, pomorum auiumque nouitate nobiles, miris nec penetrandis humana vi propugnaculis communitas. In nubibus armatas bello legiones inſtruam, atque inde pro re nata auxiliares ad terram copias euocabo. Dirimendum fortè prælium eſt, noduſque incidit dignus vindice. hic mihi Cælites, quos eſſe ferūt elementorū tutelares, prima illa corpora miſcebunt, in nubes cogent, an tantam exprimēt aquarum vim, vt validiore procella, quā quæ prodigialiter olim Romanis, ac Pœnis ad vrbis mœnia pugnaturis in-

Iucundi opportunitas. *Quāta in rebus profanis.* *Quāt in rebus ſacris.* *Exempla curſim adumbrata ad nedum in fabula explandum.* *Dirimēdi belli opportunitas.* *T. Liu. l. b. 26.*

Sil. Ital. lib. 12.

interceſſit, milites alio palatim vagos diuerſoſque abigat, aut oblitos pugnæ, ſuique tantummodo ſollicitos in caſtra ſubducat. Reprimendi ſunt hoſtes iam penè victores, atque etiam fugandi, ideoque ad repentinā cataſtrophen ſubſidiū humano maius adhibendum eſt; præſtò mihi erunt alati in equis iuuenes, qui non paulò faciliùs, quàm Caſtor olim & Pollux viſi ad lacum Regillum, ſtrictis aciē mucronibus fugabunt, diſſipabunt, profligabunt. Gliſcit peſtifera in exercitu lues, epotaque fontis aqua, quam veneno hoſtes infecerint, miſerè intereunt Duces iuxta, militeſque: ecce tibi dum medicæ artis periti profuturas nequicquam herbas vbique venantur, è cæleſti militia is, qui cāpo, præeſt, ſelectum ex affectis militibus aliquem, ſecumque per aera volucri ventorum curru abreptum, felicibus in hortis primorum parentum, hoc eſt, ignota mortalibus in ſede ſiſtet, ibique herbas ac ſuccos veneno expellendo ſalutares docebit, quibus ille inſtructus, atque ad ſuos in caſtra quàm citiſſimè deportatus, multò, quàm Græcorum cum Ducibus egit Machaon, feliciùs ſit è cœlo ſalutem allaturus. Sed fruſtra conſector adhuc iſta delicatiùs, cùm ſatis conſtet, nullum eſſe implicatum adeò, cœcumq; negotium, quod ſicut expediri, & exclarari nequeat cæleſtium ope; ita eorundem operam

Repellendi hoſtis ſubſidium.

T. Liu. li. 2. Oui. lib 5. Faſt.

Peſtilentia gliſcentis remediū.

lib. 4. Iliad.

ram

tam adhibere in fabula faciliùs multo, veroque ſimilius Poeta non poſſit. Quòd ſi ita eſt: quid tandem eſt, cur homines cauſentur in rebus ſacris, quòd figmentorum copia & libertate deſtituantur, quæ profano in carmine vndique ſeſe offerant, ſponte ſua veniant, quò ſe cumque vertant, nuſquam deſint? Pietati nimirùm deſunt hominum ingenia, ingenioſa fabularum commenta non deſunt. Quòd ſi Virtus quàm ferax, tam felix quoque foret, totque cultores ſui, quot laudatores admiratoreſque numeraret; legeremus in Poetarũ voluminibus caſtè conſcripta oppido plura, quæ animos hominum longè ſinceriùs, hoc eſt, cognata noſtris mẽtibus voluptate caperent: quæ ad poſteros exempla rerum, documenta morum, irritamenta laudum multo ſapientiùs candidiuſque tranſmitterent: vno verbo, quæ *Iuſta querimonia.*

Lectorem delectando, pariterque monendo *Horat. in Arte poet.*

omne planè punctum ferrent, æuumque ſcriptori longè diuturnius prorogarent.

Verùm ſint iſta, vt dicis, inquiunt: abundent res ſacræ poeticis exemplis, copioſeque ſubminiſtrent Poetarum ingenijs materiem noua moliendi; triſtiora tamen hæc ſunt, ſi abſque affectionis illecebra concludantur. Perturbationum verò motuumque quis neſcit eum eſſe tractatu feraciſſimum, ac ſuauiſſimum auditu, qui in amore ſitus *An triſtis ſint argumẽta deſũpta è rebus ſacris.*

hiſtorias ac faſtos implere ſcriptorum ſolet, à quo (nam lubrica res eſt, ſi vſurpetur paulo liberaliùs) cùm tãtopere abhorreant pudicæ verecundæq; ſacrarum rerum enarrationes, mirum non eſt, ſi ſancta hæc argumenta natus exhilarandis animis Poeta declinet. Videtis hic Auditores, transferri me ad alteram partem Orationis, in qua, vti ſum pollicitus initio, oſtendendum eſt, non ſolùm Fabulam Poeticæ, quod ait Ariſtoteles, animam, ſed etiam Affectum præcipuam carminis virtutem abundè illis eſſe, qui ſacra conſectari volent. Et quoniam inter animi motus, præteritis alijs, vnicè prouocor ad Amorem, quo ſine inſuauia eſſe Poemata proclamant; patiar huc quoque adduci me, ea tamen lege, vt nòlim mihi neceſſitatem imponi, quod Socrati de Amore diſputanti ſemel accidit, obuoluta pallio facie, diſſerendi. Age igitur: infacetum carmen eſt, addo etiam deparcum, ac ieiunum, quod Amor, miror ſcilicet rerum artifex, opportuna euentorum varietate non condiat. ſit ita ſanè. Sed in Platonis didici conuiuio, Amores Duos Venerum duarum partu procreatos terreſtrem alterum impurumque, marinæ ſobolem Deæ: alterum cæleſtem ac verecundum, Vraniæ Veneris prolém. Ergo ſi quantùm ſinceræ nitidæque moles orbium cœleſtium, ima hæc & bruta terrarum ſola ſupe-

Affect⁹ an eſſe poſſit in ſacris argumentis.

De Amore diſputatio

Amores duo. Alter alteri quantũ præſtet.

ſuperant, tantùm Amoris illius puræ aa diuinæ voluptates, huius fœditatem cœni, putidique Amoris ſordes antecellunt; cur homines haurire de huius fœce malunt, quàm de cęleſti illius Ambroſia delibare, vt eo tincta melle circum oras pocula faciliùs propinent? An fortè liquidiſſimæ fons ille voluptatis, qui de ſede Agni prorumpens multiplici cælum torrente perlabitur, erit ſatis, vt continenti hauſtu cæleſtes beare populos queat; vt queat mortalium palato ſapere, ſatis non erit? Erit (inquiunt) ſatis, niſi ad peregrini ſaporis ſuauitatem humanus ſenſus obſtupeſcat: nam quid facias? ſic homines ſunt; tenet omnes hic morbus. Minus ſentiuntur, quæ eminùs prægustantur: ac videtur quodammodo aliena, quæ alibi abundè ſunt, rara ad nos tranſmiſſione deportãtur. hæc ſi è cælo accerſere dicendo velis, non plus proficias, quàm ſi ſurdo fabulam canas, vulgus ad arcana hæc deliciarum myſteria mirè indocilis, ac tardus eſt: quæ nouit, quæque ante pedes ſunt oblectamenta, horum commemoratione, & quaſi aucupio allici in omnem partem ſolet. Imò verò, quia huic malo eſt obnoxius, datiſque ſemel habenis in omnem turpitudinem præceps atque amens ruit; intercludendus ei opportunè aditus eſt, ne ſi tranſuerſus ire cœperit, reprehẽdi è curſu, ac reuocari nulla vi poſſit.

Cæleſtis Amoris cõmendatio.

Voces aliquorũ, cur hic Amor nõ ſapiat multis.

Quid agẽdum cum ijs quibus cæleſtis Amor minus ſapit.

Nam

Nam quid, malum, conſilij eſt (non poſſum hic, Auditores, non magnopere commoueri, cùm in hanc cogitationem venio, mecumque reputo dedecus huiuſce ætatis) quid conſilij tandem eſt magnificum operi titulum præfigere, mira nec antè mortalibus audita polliceri, plures ſibi pro rei amplitudine linguas atque ora depoſcere, quantùm eſt vſpiam Muſarum ad opem carmini ferendam in ipſo carminis veſtibulo conuocare: vt ea videlicet in medium proferas, quæ blãdè illectos hominum animos prodant, perdant, peſſundent? quæ laus ingenij (nam conſilij probitatem fruſtra requiro) quæ artificij gloria eſſe poteſt in hiſce lenocinijs ſedulò conquirendis, ac per otium in carmine dilatandis, quorum pleriſque nihil eſt apud ſellularios opifices, apud tonſores (quod aiunt) & lippos protritum dictumque magis? Vt ſanè quemadmodum olim præconibus (quod ait Ariſtoteles) eadem in edictis verba vſurpantibus anteuertebant pueri in foro ludibundi, conceptaſq; voces ſucclamaturis præripiebant cum audientum riſu; ita qui legunt audiuntque iſtorum carmina, occupare dicturum plerunq; ſoleant, ac certa decantatæ ſæpenumero rei prouiſione proludant. Scilicet hic Poeſis tota multorum vertitur: primo ſtatim verſu in oculos, cornicum more, collineant: in oculorum

Apparat⁹ aliquorũ profana & turpia canentiũ.

Quantùm artificij ſit in vulgaribus hiſce nugis. lib. 3. Rhet. De met Phal. de elocut.

lorum

lorum miracula liberaliter arculas exhauriunt, & pigmenta conſumunt: hi videlicet gemini Soles, hi grauidæ vnionibus conchæ, hi fulminatrices nubes, hi Reges animorũ, hi Tyranni: deliramenta maxima, quæ quis ad extremum

Deferat in vicum vendentem thus, & odores, Hor lib. 2. ep. 1.

Et piper, & quidquid chartis amicitur ineptis.

Itane verò? Poeta hic mihi viuo ſalutetur, qui dummodo neſcio quod animæ plenum ebur, & viua coralia ſecum garriat: aut cum primis niuibus noua quædam flammarum commercia commentetur: aut alia complura ad faſtidium vſque pueris decantata nolenti obtrudat æquè ac volenti: quia tamen hæc modulatæ vocis ſono eliquat, ac certa per interualla paulatim quaſi labris hærentia verborum mella communicat: idcirco beatulus iſte Apollinari ſe laurea dignum, credo, ob Poeſim ab ſe amplificatam arbitretur? cùm interea decori atque artis oblitus, rerum neſcio quæ monſtra progignat, eaque verbis variata tã prodigialiter adornet, vt hæc demum ætas illa ſit, in qua demirari poſſis, quod ait ille, Portẽta rerum verborumque.

——*Vnde hæc ſartago loquendi* Perſ. ſat. 1.

Venerit in linguas. ———

Enimuerò, mi homo, ſi tibi nihil eſt Poetæ præter hæc melimela, quibus

——*tenero ſupplantas verba palato;* Idẽ ibidẽ.

aut

aut artem hanc aliquandq deſine, quam inuitis, præter Venerem, Minerua ac Muſis omnibus exerces, aut, ſi tantus amor ſcribēdi te rapit, adhibe hoc quantùm quantùm eſt artificij non in eam partem, quę vulgaris, ac multorum proculcata veſtigijs minuere tibi poteſt ingenij laudem, ſed in eam, quæ raro iam ſcriptore vacuos penè campos occupanti reſeruat. Dicam planiùs: contende quantùm potes, ſi quid potes polleſve, non vt caducos in decliuia mortalium animos, additis (quod facile factu eſt) titillationis impurę ſtimulis impellas, ſed vt ſopitos Virtutis igniculos propoſita honeſtatis ſpecie, quaſi aura ſuauiſſimæ voluptatis exſuſcites.

Vbi ſpecimen ingenij, ac leges veræ laudis.

Attribuit Plato in diſputatione de Pulchro, Dijs hominũq; animis alatos currus, equos, aurigas: ſed vehicula Deorum ait facillimè regi, quia equorum bigam vehētium vterq; probus ſit, frenoq; parens: aurigationem verò animarum tardam eſſe, ac perdifficilem, quòd vnus equorum bonus, prauus ſit alter: Bonus, inquit, excellentiori habitu eſt, ſpecie ſublimis erectaq; ceruice, nigricantibus quidem oculis, ſed ipſe colore candidus, cōſpectuq; toto nitidus, honoris vbiq; appetens, ac temperantiæ pudoriſque mirè particeps, ſtimulis numquam aut virgæ nutu, ſed cohortatione plauſuq; ſemper in gyrum rationis flecti ſolitus. At alter contrà deformis, in-

Platonis ingenioſũ cōmentũ. Vehicula Deorũ hominũque.

Equi animas vehētes.

Boni equi deſcriptio.

Deſcriptio mali.

intortus, capito, peruicax, temerè proſiliens aut reſtitans, anguſto & cadente collo, colore ferrugineo, cæſijs oculis ſanguineq; ſuffuſis, hirſutis auribus ac ſurdis, vixque flagello ac ſtimulis obtemperans. Videtis, Auditores, geminas animæ vires, quæ geminos Amores paulo à me antè allatos enutriunt, graphicè deſcribi à Philoſopho, ſed Poetarum more. Perge porrò. cur animæ currus adeò difficulter ac periculosè regi ſolet? nimirùm procax, atq; impotens equorum alter, cupiditatis ſemel ardore concitatus in diuerſa primùm trahere, & contrà niti; tum exultanti ſimilis æſtu rapi, ac pudoris tranſilire fines; deniq; pro arbitratu currum aliò transfdere, obluctantemque diu iugalem equum, ipſumq; etiam aurigam eodem impetu deferre præcipitem. Quare quicumque rectà vehi Deorum ritu cupit, præferocem belluam ad alterius mores conformare ſtudeat, habenis coërceat, alimento perparcè appoſito domet, imò etiam demenſo ſuo fraudet, impuram ſæpe linguam atque maxillas cruentet, crura caputque ad terram allidat, nec antè deſiſtat verberibus ſtimuliſque confodere, quàm prauè animal laſciuire deſinat, ductumque aurigæ ſequens, compare cum ſuo, in pulchritudinis iudicio, ſenſuque voluptatis, reuerenter ac timidè conſentiat. O tua, Philoſophorum maxime,

Cur animarũ aurigatio difficilis.

Ratio regendi currus animarum.

Commenti Platonici ſententia.

documenta quàm mira, quàm diuina ſunt omnia: ſed quàm occluſis occupatiſq; mortalium auribus decantata! Feruntur paſſim præcipites in omnem turpitudinẽ viles animæ, laxatiſque habenis currum pro libidine trahi ſinunt à proteruo impuroque vectario cuius ferocia cùm in tempore ſiſtenda, frænoque ac virga ſeuere comprimenda eſſet; reperiuntur, qui incitato per ſe ſatis equo, nouis carminum inuitamentis, blandiantur vltrò plaudantque, ac voluptuariæ impotentique belluæ voluptatis illicium ab arte conquirant. Egregiæ ſcilicet artis oſtentatio & gloria, ſi hominem lubrico in loco, pede inſiſtentem vno, indeq; ſeſe proripere geſtientem, tu ingenti, credo, conatu operaque deſudes, vt de gradu dimoueas, ac prærupta per loca inclinataque deuoluas, à tergo ſtimules, à fronte foueam aperias, vbique ruinæ compendia repræſentes. Quòd ſi hoc tibi conſilij nõ eſt, vt iſta carminum licentia cuique mortalium perniciem crees, ſed vt aliquo lenocinio aditum tibi adornes, & quaſi faſtidientem ſtomachum ſapore voluptatis irrites; vtere huiuſmodi condimento non ad eum ſuſcitandum, qui irritamẽto non eget, equum; ſed ad alterum laceſſendum, cui ſi blanditias opportunè feceris, ſi vim eius innatam ad cæleſtis cupiditatem Amoris accommodatæ oblectationis illecebra ſtimulaue-

Quantùm obſint obſcœna ſcribentes. Quàm pārum artis in ijs ſit.

Lenociō voluptatis quibuſcū vtendum.

lauueris; non modò illum ab alterius proteruitate defenderis, ſed vtrumque pari ſuauitate delinitum ipſi demum animæ in complexum honeſtatis auriganti facillimè ſuppoſueris: Non eſt (quod aliqui obtendunt excuſationis loco) non eſt tantopere difficile, homini quamquam nolenti languentique guſtum diuinæ pulchritudinis excitare potente carminum vi, & amatoriũ veluti pharmacum, Poeſi adminiſtra, propinare. habet cęleſtis Amor artes ſuas, quibus ſe penitus induat in animam, eamq; ſuauiſſimæ voluptatis ſenſu colliquefactam molliſsimè tractet; atque arbitratu ſuo fingat, multoque quàm amor impurus efficaciùs in omnem formam ſpeciemq; cõmutet. Nam quò vnquam, oro vos, Auditores, humani vis Amoris progreſſa eſt, progreſſam dico? quò progredi potuiſſe fabulator vnquam Poeta commentus eſt, quò diuinus Amor extra nugas & ioca non ſit facilè præteruectus? Scimus admiranda illius effecta crebrò fuiſſe, patria domoq; cedere, fugam ad exteros adornare, opes ac regna deſpicere, ſupra conditionẽ audere, infeſta ſe inter arma opponere, vires, ſanguinẽ, vitam profundere. hæc verò omnia quantò non modò ardentiùs excellentiuſque, ſed etiam, ſi voluptatẽ hinc afferre velis, ingenioſiùs, ſolertiùs, admirabilius, & natu grandium, & imperio opibuſ-

Ex Amore ſacro quã tùm excitare poſſit homines Poeſis.

Vter Amorum ſit efficacior.

Profani Amoris effecta.

Quanto meliùs ea dẽ affecta ab Amore ſacr.

que potentium, & puerorum puellarumque pene populis cæleſtis Amor ſæpenumero perſuaſit? An Amor, in iſtorum faſtis, vlla fœminarum gloriatur tam præſtanti forma, tamque præſenti animo, quàm Hebræorum vna, cui ad innatam oris elegantiam Amor è diuinitatis luce ſplendorẽ mutuatus adiecit, eamq; perpulit, vt in confertas hoſtium acies, immemorem ſui, memorem patriæ ſe daret, captumque pulchritudinis armis Aſſyriorum Ducem ferro fortiter inuaderet, obtruncaret, caput victoriamque referret? Quid habet Antiquitas, ſi ſe totam excutiat, ſi ex Amoris, quàm amplum eſt, regno ſeligat par amantium, cui nos Antiochenam Virginem, militemque ſiue ſub meretricio tecto cum chlamyde pallam, cũ ſtola ſagum, cum reticulo galeam permutantes, obſcœnæque multitudinis expectationem fallentes: ſiue ad ſupplicij locũ certatim, hinc vadem mortis, illinc prędem pudoris, omnium admiratione, ſibi necem vendicantes: ſiue demum, eodem patibulo mortiſque genere, alterum in alterius penè complexu coniunctiſſimè occumbentes, tutò opponere, ac longè præferre non poſſimus? Afferant qui Amoris euoluunt annales, ſi quam ex vltima memoria repetunt Heroinam in amore adeò ſolertem ac fortem, vt ſi Euphraſiam legant, non continuò huic

Matrona forma, animiq; præſtantis.

Par amantium.

huic omnes longo interuallo poſthabeant. Deprehenſa hæc olim Virgo, altercataque diutiùs cum impuro gladiatore, cùm ſe eo loci vidit, vt neque vi, neque lacrymis ab armato atque impotente iuuene tueri pudicitiam poſſet; ſiſtere illum iubet, oſtenditque velle ſe pretio redimere, quod prece non potuiſſet: ſagam ſe, ac magicis initiatam carminibus dicit, ijſque ab infantia operam dediſſe; notum ſibi eſſe medicamenti genus, quo qui ſemel corpus illinat, nullo deinceps ferro telove penetrari poſſit: tantum arcani, quod ad eam diem clam omnibus habuiſſet, monſtraturam ſe ea conditione, vt ſibi perſanctè iuret, nullam in poſterum pudori iniuriam illaturum. Quod cùm miles incenſus armorum gloria facturum iureiurando ſe obſtringeret; auertit ab eo ſe puella tantiſper, & liquefacta, quam fortè apud ſe habebat, cera collum perbene ac ceruices oblinit ſibi: tum conuerſa ad iuuenem; Vt ſcias, inquit, data à me tibi verba non eſſe, periculo meo, fidem veneficio adiungam. Age, ſtringe iam ferrum miles, iſtaque gladiatoria vi collum, quod modò ipſa mihi liquamine communiui, pete quantùm potes: mox intelliges, quàm tutam reddere me aduersùm te potuerim artificio meo. Ille, cui ardorem libidinis cupido experiundi medicamenti

Niceph. lib. 7. cap. 13. Eccleſ. Hiſt.

Ingenioſũ Virginis inuentum.

Vindicat ab iniuriã pudor.

penè reſtinxerat, ferrum ſecurus educit, inque locum à Virgine deſignarum validè vibrat, ac teneræ collum puellæ confeſtim ſecat: præciditque eodem ictu ſibi ſpem potiundę Virginis, ac Virgini metum amittendæ virginitatis. O plenum generoſæ animæ pectus! ò ſuſceptum in arena, ſed è cælo conſilium! ò Amoris fabri vſque adeò ſolertis ingenium! Et dubitamus, Auditores, frigidane res amor hic ſit; an potiùs affectionum concitatione præferuidus, voluptatum opificio nobilis, conſiliorum prouiſione peracutus, euentorum varietate copioſus, gratè verecundus, audax in loco, exitu felix, vbique Poetarum operi accommodatus? Nam ſi non ita eſt, ſed rara ab eo ſuggeruntur delinimenta voluptatum, ſteriles motus, infaceta conſilia, inamabiles curæ, ieiuna fermè omnia, triſtiaque; quid eſt, cur illi ipſi, qui ſic obloquuntur, qui callidè architectandis voluptatibus operam nauant, inter illas carminum amœnitates, in illa deliciarum copia, ad hæc illepida recurrunt atque inuenuſta, ex iiſque integra ſæpe Hiſtoriarum parerga mutuantur, quæ carminibus ſuis attexant ad aucupium magnæ, ſed improbæ voluptatis, ac dolo malo caſta hæc illibataque facinora, cum fœda voluminum colluuie confundant? Quibus id ſi contingeret, quod Theodorus Tragœdiarũ ſcriptor euenisse

Qualis Amor cæleſtis.

Sacra ſuffurantes ad obſcœna deſcribenda.

lib. 8. de præp. Euan. c. 2.

niſſe ſibi teſtatur apud Euſebium: qui cũ aliqua è ſacris litteris ad fabulam neſcio quam transferre vellet,in ipſa meditatione rei deſtitutus repetè oculorum vſu, non antè eum recepit, quàm in ijs tenebris attentè facinus ſuum intuens, abolere quæ temerè ſcripſerat, animo deſtinaſſet; profectò abſtinerent aliqui furaces impuraſque manus ab rerum ſacrarum violatione,atque in poſterum ſi non caſtè, quod factum oportuit, ſaltem cautè, quod vnum ſupereſt, Poeſim pertractarent.Vt meritò ſubiratus hoc nomine vir eruditione, ac ſanctitate Illuſtriſſimus Cæſar Baronius, cùm Euphraſiæ, quem modò laudabam, exitum retuliſſet, continere nequiuerit ſe, quominùs Poetarũ hodie famoſiſſimum, vulgarem propterea, vulgoq; planè ac triuio dignũ appellaret: quòd tantùm facinoris ad amatorias nugas traduxerit, nec veritus (ita enim loquitur) temerè ac impiè poeticis impuriſq; figmentis illud intexere,è rebus ſacris procaciter argumentũ ſibi comparauerit. Adeò non egemus affectibus, vt eos foras etiã deriuare poſſimus.

Pœna temerarij Poetæ.

Annal. tom. 3.

Quæ ſi ita ſe habent: ſi Poeſis inter ſacra verſari tam honeſtè,tam feſtiuè poteſt: ſi fabularum commenta ob gratiam nouitatis admiranda,ob copię opportunitatem egregia, ob rerum complexionem ingenioſa non deſiderat aliunde: ſi motuum variè, ac

Deſitne aliquid Poeta ſacra tractanti.

ſuauiter oblectantium, animoſque commiſeratione, iracundia, terrore, lætitia, amore, in omnem partem ſenſumque pertrahentium ſatis ei abundeque eſt; qua peruerſitate fieri dicam, Auditores, vt hoc tempore plerique carminum ſcriptores, neſcio quibus intempetijs malè acti, ab argumẽti ſanctitate propè abhorreant, ad profana impuraque omnia proni dilabantur, tanto artis dedecore, tanta morum iactura; tanta pernicie generis humani. Qui vtinam mihi dicenti adeſſent in præſentia, ac dolorem meũ ſpectare poſſent; vt ego illos non orationis vi, quæ nulla eſt, ſed precibus, ſed lacrymis ſupplex rogarem, obteſtarer per Deum homineſque, deponerent eam aliquando mẽtem, quæ illos in hæc Amorum deliramenta phanaticos agit: aut certè, ſi ſe curare, atque ex hoc inſaniæ morbo conualeſcere conſilium non foret, concluſum animo virus continerent ipſi, nec in aliorum contagionem impudenter euomerent: coercerent in ſinu ſordes ſuas, turpeſque ipſi ne ſe luce palàm temerè proderent, neve in aliorum pura candidaque pectora partem turpitudinum ſuarum inquinatè tranſmitterent: temperarent, ſi quo modo poſſent, eam ſcribendi ſcabiem, quæ illos exedit, ne alios ſaltem eadem morum corruptela, nocentique aſpiratione corriperent: diſcerperent aliquando

Qui pnicię ſibi atque alijs creant.

con-

conſperſas funeſtè paginas, delerent totâ (quod aiunt) ſpongia, carminum, aut potiùs vitæ maculas, proijcerent ab ſe lethales calamos, ne ex quibus ipſi peſtem hauriunt, in aliorum perniciem venena diffunderent. Demoſthenem ferunt geſtare ſolitum fuiſſe venenum calamo concluſum, eoque demum hauſto, vnde ſibi ſcribendo immortalitatem nominis comparauerat, inde præſentem ſibi mortem deriuaſſe. Ità vſu venit, Auditores, calamos iſti veneno illitos habent, ex quibus ſperent ipſi quantùm volent carminibus ſuis neſcio quam vitam polliceantur abundè ſibi tantùm famæ, quàntum nec Iouis ira, nec ignibus, nec vlla corrumpi vetuſtate poſſit; necem ſibi interim epotant miſeri, multiſque mortalium (quod hic præcipuè queror) perniciem præſentiſſimam cōpendio propinant. Sed illos minùs hæc, credo, mouent, dum ſe apud honeſtos interdum viros aditum habere nihilominus vident: quem ſi apud vos aditum, Rhetores, non reperient, fortaſſe quod nondum ego dicendo, vos in poſterum declinando peruincetis.

Ariſtô. apud Plut. In vita Demoſt.

Demoſthenici calami & impudicæ Poëſeos comparatio.

FINIS LIBRI PRIMI.

PRO-

PROLVSIONVM ACADEMICARVM LIBER SECVNDVS.

PROLVSIO PRIMA.

De ſtylo Oratorio: & an acumina dictorum vellicantiſque ſententiæ Oratoribus vſurpanda ſint.

QVod in pręſentia refero ad vos Sacrorum Antiſtites vigilantiſſimi: Voſque, quos in me cohoneſtando frequentes intueor, Viri & doctrina & nobilitate primarij) illud ipſum eſt, quod nono ab hinc anno, cùm me primum in hoc tradendæ Eloquentiæ ludo includere meis maioribus viſum eſt, illicò venit in mentem, geſtiebatque iam tum animus in primis hiſce congreſſionibus, quibus ex more proloqui, ac nouos hoſpites conſalutare conſueuimus, aliquid hac ſuper re cum auditoribus meis accuratè definiteque tranſigere. Etenim audieram adoleſcens de præceptore meo Horatio Turſellino, viro huiuſce quam profiteor artis apprimè gna-

Rhetorice trilinguis.

gnaro, Rhetoricen, cuius præceptis hic imbuuntur auditorum animi, trilinguem eſſe: nec minùs in vna hac arte diſtare ſermonem hiſtoricorum ab Oratorum elocutione, aut hanc à dictione Poetarum, quàm in hac eadem Vrbe à Romanis Suburrani aut Tranſtyberini, ab his aulici aſſeclæque Principum oratione diſcrepare ſolent: ideoque ſicut propius nihil fit, quàm vt rerum imperiti perturbent, confundantque hos inter ſe dicendi characteres; ita magiſtris Eloquentiæ nihil magis curæ eſſe debere, quàm vt hæc in loco diſcernant, eorumque vſum diſtinctè, electeque præſcribant. Sed me ſæpiùs aggredi hæc meditantem rei difficultas, aleæque plenum opus abſterruit: quòd viderem, id eſſe artis intimæ, cuius ſapore capi me quidem ſentiebam, non ita tamen internoſcere, vt cæteris diſcrimen quaſi vernaculum aperire iam inde poſſem. Nunc autem, non quòd hæc penetralia receſſuſque peruaſerim; ſentio enim quantùm adhuc hæream in veſtibulo; ſed luſtrata à me per annos iam aliquot Eloquentiæ regio, vniuerſaque deſcripta, facit vt, niſi deſperatiſſimo ſim ingenio, aliquid allaturum me minùs timidè dubitanterque polliceri poſſim. Accedit, quòd elapſis hiſce iam annis cùm ſatis ſuperque diſſeruerim de Oratoria, Hiſtoria, atque Poetica ſeorſim ac diſcre-

Orationis characteres non permiſcendi.

Rei difficultas.

ſcretè; reliquum eſſe potuit, vt illas componerem in præſentia ac permiſcerem, idque ipſum aliquando demonſtrarem, quomodo hæ notæ dictionum, quæ ſententiarum vocumque delectu conſtant, in ſingularum vſu confundendæ nō ſint, ſed intra ſuos quæque limites coercendæ. Et verò quoties Oratorem audio ad Muſarum amœnitates ſubinde diuertentem, earum feſtiuitatibus liberaliùs exultantem, poeticis identidem lenocinijs indulgentem: quoties Hiſtoriam lego poeticè nimis ac tragica lamentatione dolentem, aut exaggerato Oratorum more magnificeque narrantem, in permouendis animis, argumentorumque telis intorquendis inſiſtentem, vbique certa per interualla numerorum, percuſſionumque modos, verba modulantem: quoties Poeſim video modò cum Oratoribus, modò cum hiſtoricis facientem, cum his ſimplici apertaque narratione properantem, cum illis rationum momenta fidemque dictis ſollicitè conquirentem; intelligo tunc ego quidem tranſiliri fines cuique præſcriptos, & ſaltari, quod aiunt, extra chorum: ſed huic culpæ (cui obnoxium quoque me, non tamen incomitatum animaduerto) quā meritò iraſcor, tam facilè atque obſequenter ignoſco. Quid enim facilius, quàm vt homini apud exteras nationes agenti aliqua vo-

Vitia quibus obnoxius Orator.

Hiſtoricus

Poeta.

Cur Oratores, hiſtorici, atque Poetæ ſtylū facilè permiſceant.

vocum peregrinitas adhæreat,atque in aliena ſenſim verba citiùs quam in mores tranſeat? Sunt in manibus quotidie Oratorum volumina, annalium monumenta noctes ac dies terimus, Poetarum carmina tenemus etiam memoria: & magnopere demiremur, quòd inter ſcribendum offerant hæc ſeſe nobis indiſcreta, inque operis partem non intellecta veniant, ac rem, quam molimur, ſuis quæque coloribus tacitè diſtinguant? Maria videmus,qua parte fluuios accipiunt, eo aquarum acceſſu dulceſcere; vt mirum non ſit ſi Orator aſſiduo poetici fontis hauſtu ſaporem inde peregrinum ducat. Sed hæc quamuis ita eſſe videantur,haud tamen permouere nos debent, quominùs Poetæ, Oratoriſve, aut hiſtorici perſonam, quam ſemel ſuſcepimus, ſincerè atque vnicè referamus ipſi, ac cæteris, qui nihil penſi, nihil proprij habent in loquendo, hanc libertatem interdicamus promiſcuè incerteque dicendi. Etenim in Orcheſtra ſaltator, qui geſtu tantummodo corporis, ac nulla niſi digitorum oratione fabulam populo dabat, vnuſque perſonas ſępe complures referebat celeritate penè oculis imponente, ſi fortè geſtus paulùm confudiſſet, ac pro Mercurio Apollinem ſaltaſſet; Theatra non ferebant obliuioſum hiſtrionē, quin imò populari palàm conuicio explodebant: nos eū,qui extra

Libera ſtyli pmiſtio coercenda.

Saltatoris peccata exſibilari ſolita.

ſce-

ſcenam ac ſaltationem ſeriò agat, atque in hac quaſi tergemina perſonarum actione immemor decori, immemor ſui, partes viceſque permutet, æquo patientique animo feremus? Ego verò cùm tripartitam Eloquentiam apud Homerum expreſſam lego in Menelao, Neſtore atque Vlyſſe: quorum primo breuem, ac propriam, carentemque ſuperuacaneis narrationem Poeta dedit: ex alterius ore ſermonem dixit emanare melle dulciorem: tertio orationem concitandis animis, ac niuibus hybernis copia verborum atque impetu parem tribuit; agnoſco non modò tres illas perſonas, quæ nobis in hoc dicendi ſcribendiq; Theatro referendæ ſunt (vt interim totidem characteres, tenuem, mediocrem, ſublimem in ijſdem Homericis perſonis adumbratos omittam) ſed peculiares quaſdam notas, ac veluti lineamenta oris contemplor, quibus non magis Vlyſſes à Menelao, aut hic à Neſtore, quàm Orator ab hiſtorico, & ab vtroque Poeta ſeparetur.

Eloquētia tripartita.

lib. 3. Ilia.

lib. 1. Ilia.

lib. 3. Ilia.

Quæ Homericæ perſonarum notæ, quoniam opportunè ante oculos ponunt hæc tripartita: quæ inueſtigamus, diſcrimina dictionum, erunt in præſentia, vobis non improbantibus, argumentum tripartitæ diſputationis meæ: quamquam, ne profuſior in hãc ſententiam excurram, in Oratore conſiſtam hodierna die.

Summa ſecundi ꝓluſionũ libri.

Ne-

Neque me dicere incipientem fugit, has inter facultates eam affinitatem eſſe, ac neceſſitudinem, quæ mutuam opem operamque bona cum fide ſæpenumero communicet. quam ego quæſtionem differo in alium locum; exploraturus quatenus ex vna in aliã traduci poſſit oratio: interim, quod potius eſt, aio non eſſe integrum cuique eodem dicendi ornatu vbique vti; & tanquam veſtem pro arbitratu ſumere, ac ponere: ſed certos eſſe hic quoque terminos, quos vltra citraque conſiſtere cum laude non poſſis: qui ſanè termini non aliunde ſapientiùs quàm ex cuiuſque facultatis fine ſtatuendi ſunt. Atque vt de Oratore iam dicere propriè aggrediar, quem Vlyſſis Homerici ſimilem facimus; conſtat illius conſilium eſſe, dicendo fidem facere; idque aut vi momentiſq; omnium; aut animorum concitatione ac motu; nec aliam ad perſuadendum mõſtratam eſſe à dicendi Magiſtris Oratori viam. Quod ſi ita eſt, illa omnes in ſe numeros Eloquentiæ habebit oratio; cuius tale ſeligatur dictionis genus, ſelectumque diſponatur; quod argumentorum pondere mentem, & affectionum perturbatione voluntatem flectat. Flectet autem ſermo peracutus, grauis, incorruptus, non effrænis, ac celeritate cœcatus, non vagus, verbiſque humidis & lapſantibus fluens, cuiuſmodi apud vete-

Propoſitũ in hac Oratione.

Finis Oratoris.

Duplex ad eũ via.

Quæ oratio apta ad faciendam fidẽ.

lib. 5. ep. 40. veteres dicebatur, In ore naſci, non in pectore: ſed gradarius, qualem fuiſſe Ciceronis affirmat Seneca: ſed Romanus, qui ſe circumſpiciat, æſtimet, ac præbeat æſtimandum: ſed vibrans, pugnax, deſtinatus, qui non erratico lapſu talos ac genu pertentet, ſed rei caput inuadat, ac certo dimenſoque ictu iugulum petat. Verùm hæc aceruatim à me propoſita vt ſeorſum reponam, in parteſque diſtribuam; ecce tibi in contraria diſcedentes ſtudia geminæ veluti acies Oratorum. Etenim cùm auditoris animus ita ſit obſidendus, vt ad aſſenſum ac deditionem compellatur (hoc enim propoſitum eſſe Oratori conſentiunt ſanè omnes) cumque hæc omnis aggreſſio atque expugnatio partim explicata argumentorum pugna, partim occulto aditu, & ſubornatis animi affectionibus inſtruenda ſit; hinc illa exiſtunt diuortia, aut ad Argumenta, aut ad Motum ſecedentium, vt fidem dicendo faciant. Et quamquam non me fugit, eſſe qui neutrum omnino ſectantes, in quodam fuco & ludificatione cultiſſimæ orationis vnicè laborant Iſocrateo more; hos tamen quia delectationi ſtudentes, motui denique dant operam, referre libet in præſentia ad poſteriorem claſſem. Atque ij quidem, qui ſiue naturæ, ſiue rationis ductu in priorem partem inclinant, eò transferunt omnem verborum ſen-

Contraria Oratorum claſſes duæ.

Iſocrateũ dicendi genus.

Qualis orõ argumẽtis inſiſtẽtiũ.

ſententiarumque ſupellectilem: nam toti in eo ſunt, perbene vt Latinè loquantur, etiam quàm cæteri litteratiùs. in primis autem pugnaci vtuntur genere dicendi, argumentorum aculeis inſtructo, rationum ſeſe aptè excipientium vt vbiq; concluſo. cæterùm non magnopere laborant, vt orationem aliqua ſuauitate conſpergant, numeris emolliant, vrbanitate colorent: quin potiùs hiſce lenocinijs infenſi, ſtrigoſi ipſi ac triſtes compoſitionem tamquam capillum ſpargunt de induſtria, nolunt ſine ſalebra eſſe iuncturam, virilem arbitrantur ac fortem, quæ aurem inæqualitate percutiat. At verò alij contra faciunt, ac poſteriore modo, motu inquam ſiue acri & concitato, ſiue miti atque compoſito, putant Oratoris finem certiùs ſe cõſecutos: nempe ſi ardentibus verbis ſententijſque; atque ad animum permanantibus impreſſionem faciant, ſi fuſæ fluentiſq; pompam orationis latè explicent, ſi vocibus calamiſtro delicatè contortis ac penè ambuſtis vbique redundet, ſi tota Rhetorum myrothecia, atque omnes arculas ac pigmenta conſumant, ſi ſenſus audaces ac tantùm non prætergreſſuros fidem, ſi tractim micantes fulgéntesque fulminum more ſententiolas, ſi perilluſtres neſcio quos ingeniorum partus, atque acumina paſſim proferant, ſi demum ſyllabis perpetuò ad numerum diſtributis,

Qualis oratio ad motum inclinantiũ.

N mo-

modulationi ſimiliora quàm ſermoni componant; tunc enimuerò facundi ac peracuti homines credunt, ſicut aues cantu, ſic auditores ingenioſa ac dulci oratione ſuſpenſos teneri. Agnoſcitis, credo Auditores, non recens atque huius ſeculi, ſed vetus ac ſub ipſa heroica ſtatim tempora natum inter Oratores diſſidium, cùm ab exceſſu Ciceronis nutare iam inde cœpit Eloquentia, magnæque in dies ingeniorum inclinationes factæ ſunt: donec in poſtrema hæc tempora deſitum eſt, quibus viuę ac ſpirantis effigiem Eloquentiæ propè nullam tenemus, vmbris & imaginibus vtimur. Vt mihi quidem hac ſuper re ſæpenumero cogitanti, noſtraque cum ſuperioribus componenti illud in mentem venire ſoleat, quod extincto Alexandro de eius militia ſcribit egregius morum æſtimator inſtitutorque Plutarchus. Vt enim abeunte anima cadauera non conſiſtunt, non cohærent, ſed diſſoluuntur ac diffluunt; ſic Alexandro fugiente exercitus ille gentium victor palpitabat, cõcutiebatur, æſtuabat, Perdiccis, Seleucis, atque Antigonis tanquam ſpiritibus etiamnum calidis, ac pulſibus per membra vltrò citroque meantibus: tandem flacceſcens exercitus, & cadaueris more tabidus vermium inſtar ex ſeſe procreauit degeneres Reges, ac Principes ſemianimes. Ita ſanè ſublato Cicerone, illo Ro-

Vetus inter Oratores diſſidium.

Eloquẽtia decremẽta quãdo cœpere.

Alexãdri Magni laus.

De virtute ſeu fort. Alex. orat. 2.

M. Tullij laus.

Romanæ facundiæ Duce,ſtatim Eloquentiæ corpus, quod ab illo animabatur, elanguit: & quamuis Oratores aliquot, Portij, Senecæ, Plinij, tanquam plena adhuc animæ mẽbra, cadentem calentemque ſpiritum exciperent, ac tantiſper etiam fouerent, breui tamen in mera Oratorum cadauera degeneratum eſt, ex quibus quid aliud hoc tempore, quàm ſparſos quoquo licet modo cineres colligimus, atque ad Eloquentiæ buſta lamentamur? Sed quando hoc ipſum iuuat ad priſca animum referre, & eorum cõparatione definire, quid deſit in noſtris; ſic ſentio, Tantùm Oratoris nomen vnũquemque recuperaturum, quantum per antiquorum veſtigia ab Oratoris fine non diſcedet. Atqui hoc inquies, ſentitis, hoc dicitis certatim omnes, ſed non omnes æquè ac dicitis, hoc præſtatis. Fateor ego quidem (vt meis interim vnius verbis veniam compluribus exorem) ſed hoc ipſum agimus in præſentia, vt aliqua tractatione remedij, quantùm poſſumus, malo medeamur. Certè in vtraque eorum claſſe, quos paulo antè recẽſui, non eſt difficile dictu, quid laudes, quid ignoſcas, quid deſideres, quid corrigas. Ego de ijs ita ſtatuo, de me ſtatuent poſtmodum alij. Primis incorrupta Latini ſermonis integritas cordi eſt. pulchrè: modò in Oratore id requirant, non autem Oratoriam hac

Quæ via recuperanda Eloquẽtia.

Iudiciũ de vtraq; Oratorũ claſſe.

Latinæ locutioni quantùm tribuẽdũ.

vna re finiant: magna ſiquidē laus eſt emendatè caſteque dicere, nihil corruptè aut inquinatè loqui, ſed non in eo ſunt omnia: & Sicut vitæ, ita orationis eſt quædam innocentia, quam etſi in laude ponimus, non tamen abſolutam vocamus conſummatamq; virtutem. Quis hanc partem nitidè ac Romanè dicendi pluris vnquam fecit quàm M. Tullius? Et tamen hic non tam ex ſe ipſa laudandam putauit, quàm quòd eſſet à pleriſque neglecta: *nec tam, inquit, præclarum eſt ſcire Latinè, quàm turpe neſcire: neque tam id mihi Oratoris boni, quàm ciuis Romani proprium videtur.* At illi cum hac orationis munditia, ac laude dicendi coniungunt aculeos rationum & ſubtilitatem quoque diſputandi. Id verò multo faciunt ſapientiùs: nec alia fermè oratio eſt, quæ apud eruditos ac probos proniùs excipiatur, fidemque faciliùs faciat, quàm accurata Latinè loquendi, ſed ſine moleſtia diligens elegantia, & adſtrictum dicendi genus collectumque, atque ipſa ſine longis verborum ambagibus argumenta concludens. Sed iſtis confine periculum eſt, ne dum ſingula momentis argumentorum ſeueriùs expendunt, & rationum quaſi punctis confertim agunt; diſceptationi Philoſophorum, quàm Oratorum Eloquētię propiores videantur. In eo autem quòd omnem pulchritudinem, & lætitiam orationis aſper-

Quantùm ei tribuit Cicero. In Bruto.

Argumētorū tractatio quanti facienda.

Quid in ea cauēdū.

Genus dicendi ſeuerū ac triſte.

aſpernantur, ſectanturq; triſtem neſcio quã, & impexam antiquitatem, quis non intelligit nõ afferri quidquam vendibile in vulgus, nec merces huiuſmodi extrudi apud eos, quibus (vt ſunt hominum ingenia) Venale nihil eſt, niſi ad haſtã præconiumq; voluptatis expoſitum, niſi aliquo tinctum lepore ac illecebra ſuauitatis delinitũ? Accedit, quòd dum toti ſunt in Latinitate perpolienda, reque ſua alijs continenter, atque alijs probationibus firmanda; ipſi interea ſine ſenſu ac motu concitationes animorũ, in quibus vincit ac triumphat Eloquentia, planè prætereunt. Quare videtis, à me paucis expoſitum, Auditores, quid in hac priore hominũ claſſe potiſſimùm laudem, quid etiam ſub laudes non immeritò deſiderem. At poſterior orationem liberaliùs effundit, ſplendidè etiam atq; hilariùs exornat, ac peracutis interdum ſententijs, excitandæque hominum admirationi accommodatis, quaſi conſertis aptè ſyderibus illuminat. Audio, habeoque hic ego non paucà quæ probem, habeo quæ probari inter hæc poſſe non putem. Orationis vbertatem & copiam ſcio Eloquentiam vulgò videri, ac etiam exiſtimari ab ijs, qui ſi quos infinita quadam profluentia, continentique ac numquam intermittente ſermone volubiles, & canoros audiunt, eos cõtinuò diſertos, eos patricio ex ordine Oratores vo-

Quanti apud homines ...

De orationis profluẽtiæ quid ſentiendũ.

cant,& vocaliſſimum quemque eloquentiſſimum interpretantur: an verò huic verborum copiæ tanquam corpori animus ſubſit, non ſanè ſedulò conſiderant, aut ſaltem non magnopere deſiderant. Cùm tamen Romanæ parens Eloquentiæ nihil tam furioſum exiſtimaret, quàm verborum vel optimorũ, vt ipſe ait, & ornatiſſimorum ſonitum inanem, nulla ſubiecta ſententia, nec ſcientia. Quin etiam cùm videret Oratorum alijs verba, alijs rem deeſſe; quamuis ipſe laudandam nequaquam putaret illorum infantiam, qui, quæ noſſent, explicare dicendo nequirent; ſicut nec inſcitiam eorum, quibus in magna verborum vbertate, anguſta res foret: tamen, ſi alterutrum eſſet optandum, malle ſe dixit ieiunam illorum indiſertamque prudentiam, quàm horum copioſam ac ſtultam loquacitatem.

Quid de ea Cicero ſenſerit.

lib. 3. de Orat.

Rerum an verborum iactura pluris facienda.

Perge porrò; Acumina illa dictorum, ſtimuloſque, & tanquam actus ſententiarum quanti facis? nam hæc quoq; vt ab oblectationem comparantur, ita ad motum referenda putauimus. Hic permittite me, Auditores, in re ancipiti aſſertaque in vtramq; partem, non priùs aperire ſententiam meã, quàm quid hac ſuper controuerſia hiſce autumnalibus ferijs tranſegerim in Etruria, paucis interponam. Eram in Lucenſi Guiniſiorum villa, cui ab aeris benignitate Matra-

De ſententijs dictorumq; acuminib⁹ diſputatio.

Matraria Guiniſiorũ villa.

trariæ nomen eſt. Ventitabant illuc è proximis villis (quippe clarum in primis eſt in ea Republica Guiniſiũ nomen) præter alios complures, Laurentius Cenamius, & Nicolaus Tuccius, grandi hic ætate, & ſcriptis voluminibus inſignis, ille præter ſanguinis opumq; ſplendorem, ingenij ac morum nobilitate Principibus viris apprimè charus. Sedebamus flexo in veſperam die in porticu peramplę ac magnificæ domus, quę vt edito exſtat è monte, ſed exæquato ad aream hortorumque amœnitatem, ita nobis inde per intercolumnia proſpectus, in ſubiectos latè colles, planitiemque, ac flumen iucundiſſimè patebat. Inter alia quæ de Latino deq; Etruſco ſermone quærebantur, in hāc ipſam diſputationem ſenſim declinatum erat: cùm Cenamius, qui fuiſſe ſe non ſemel affirmabat in complurium cœtu, hoc de argumento diſſerentium apud Virginium Vrſinum litterarum ac litteratorum, quantùm vnquam hominum noſtra vidit ætas, amiciſſimum Principem: conuerſus ad me, quem credo deprehenderat ſententiæ ſuę propiorem aduersùs Tuccium: Quid tu, inquit, Famiane, floſculos iſtos, venuſtateſque, ac lumina ſententiarum laudanda in oratione putas? Quidni, inquam, cùm plerumque ſint ingenij argumentum? At multi non putant; interceſſit extēplo Tuccius: quin potiùs negant in Oratore

Virginius Vrſinus Alexandri Card. pater.

Sermo cũ Cenamio & Tuccio.

huiuſmodi igniculos ingeniorum, & canoras demum nugas aliquid eſſe ducendas, cùm pleraque aut licenter atq; poeticè, aut inaniter ac penè pueriliter dicantur. Tunc Cenamius. Parciùs iſta, inquit? nam paulo profectò ſeueriùs pronunciant, qui in hunc modum cęteros inſectantur. An quia, vt ait Cicero, Tantum quiſq; laudat, quantùm ſe ſperat imitari poſſe? quod ſi ita eſt, deſinant Eloquentiā ſua ipſorū imbecillitate metiri, nec ab Oratore id quod ei ad animos auditorum ſuauiter impellendos gradum facit, obſtinatè remoueant. At, inquit Tuccius, huiuſmodi ſententiolæ, nempe nouitium inuentum, leuius quiddam ſunt, quàm vt Oratoriam grauitatem deceant. Certè Marcus Tullius, lex ipſa dicendi, ac veteres cum eo fermè omnes, ita ab hiſce argutijs, quas hodie deperitis, abſtinuerunt, vt ne veſtigium quidem in ſuis voluminibus poſteritati reliquerint. Tunc ego ad Cenamium: En illa, quæ homines huic generi orationis infenſi paſſim obloquuntur, quæque mihi aliquando ſuggerebant, aliqui, quò me ab hac ratione ſcribendi reuocarent: quos ego, vt tūc eram in contrariam ſententiam aliquanto propenſior, minùs audiebam. Et meritò, inquit Cenamius: cur enim hęc obſecro adeò leuia alienaque ab Oratore cenſeantur, cùm videamus huiuſmodi ſchemata plerumque grata

In Orat.

An huiuſmodi ſententiarum acumina recens inuentum dicenda ſint.

grata eſſe multitudini, cuius ad voluptatem ſe Tullius ipſe, neglecta, vt idem fatetur, arte conformabat? Adde ad hæc, inquã, Cenami, quod neq; magnopere mouere nos debet, quia nulla dicat Tuccius exẽpla huiuſce characteris ex omni antiquitate peti poſſe, cùm quę ad nos è Tulliano ſeculo peruenere orationes, ſcriptæ ſint ferè omnes in ijs cauſarũ generibus, in quibus huiuſmodi feſtiuitates multo rariùs vſurpantur, quàm in epidictico ſermone, qui vti ſeruit paulo liberaliùs voluptati, ita hæc dum oblectamenta cõquirit, laude, nedum venia dignus eſt. Verùm vt hoc etiã telo Tuccium exarmemus: quid, ſi oſtendero neque ab ipſo Cicerone hæc fuiſſe pręterita? cuius ego locos collegi aliquãdo complures, ac poſſum ex ijs in præſentia vno penè ſpiritu ſexcentos afferre in medium. Sed vt interim pauca de multis referam, quid illa ſunt, dum inducta perſona ſororis eius, quem defendebat, Fontei, Populum Romanum ſic alloquitur? *Tendit ad vos Virgo Veſtalis manus ſupplices eaſdẽ, quas pro vobis Dijs immortalibus tendere conſueuit. Cauete, ne periculoſum ſuperbumque ſit, eius vos obſecrationem repudiare, cuius preces ſi Dij aſpernarentur, hæc ſalua eſſe non poſſent. Proſpicite, Quirites, ne ignis ille æternus nocturnis Fonteię laboribus, vigilijſque ſeruatus, Sacerdotis Veſtæ lacrymis extinctus eſſe dicatur.*

Artis negligentia apud Tullium. In Orat.

Quàm multa huius generis ſententiæ reperiantur apud Ciceronem.

Pro Font.

Aut

In Piſon. Aut illa in Gabinij petulantiam? *Cùm ipſe nudus in conuiuio ſaltaret, in quo ne tum quidem cùm illum ſaltatorium verſaret orbem, fortunæ rotam pertimeſcebat.* Aut illa aduersùs Piſonem? *Tanta erat grauitas in oculo, tanta frontis contractio, vt illo ſupercilio Reſp. tanquam Athlante cælum niti videretur.* Illa vero quò ſpectant? *Cæſaris ego imperio non Alpium vallum contra aſcenſum tranſgreſſionemque Gallorum, non Rheni foſſam gurgitibus illis redundantem Germanorum immaniſſimis gentibus obijcio & oppono. perfecit ille, vt ſi montes reſediſſent, amnes exaruiſſent, non naturæ præſidio, ſed victoria ſua, rebusque geſtis Italiam munitam haberemus.* Aut illa de ſupplicio parricidarum? *Quid tam commune, quàm ſpiritus viuis, terra mortuis, mare fluctuantibus, littus eiectis? ita viuunt dum poſſunt, vt ducere animam de cælo non queant: ita moriuntur, vt eorum oſſa terram non tangant: ita iactantur fluctibus, vt nunquam alluantur: ita poſtremò eijciuntur, vt ne ad ſaxa quidem mortui conquieſcant.* Aut illa? *Vna in hac re ſeruitutis oblita ciuitas ingemuit, ſeruientibusque animis gemitus Populi Romani liber fuit.* Aut etiam illa de ijs, qui Cæſarē interfecerunt? *Si inter illos fuiſſem non ſolùm Regem, ſed Regnū etiā de Republica ſuſtuliſſem, & ſi meus ſtylus ille fuiſſet, vt dicitur, mihi crede, non ſolùm vnum actum, ſed totā fabulam confeciſſem.* Illa cuiuſmodi ſunt? *Corporibus*

ProP. Seſt.

In Piſon.

Pro Roſc. Am.

Philip 2.

Poſt reditum ad Quirit.

ribus

ribus ciuium trucidatis, flumine ſanguinis reditũ meum intercludendum putauerunt: nec dubitabã, quin is me confectum Conſularibus vulneribus, Conſulari medicina ad ſalutem reduceret. Aut illa? *Te obteſtor, Veſta mater, cuius ignem illum ſempiternum non ſum paſſus aut ſanguine ciuium reſtingui, aut cum totius vrbis incendio commiſceri.* Aut illa? *Cuius lingua quaſi flabello ſeditionis, illa tum eſt gentium concio ventilata.* Aut illa? *In officio perſoluendo diſſimilis eſt ratio, & pecunia debita, quòd pecuniam qui retinet, non diſſoluit, qui reddidit, non habet: gratiam & qui reddit, habet, & qui habet, diſſoluit.* Nec illa aliò tendunt, quæ dicuntur contra eundem, quem ſuprà laudauerat, Cæſarem: *Cùm ſerperet in Vrbe infinitum malum, ijdemque buſtum in foro facerent, qui illam inſepultam ſepulturam effecerant.* Quo loco veniunt in mentem ij, qui huiuſmodi iocos in nominum vel ſimilitudine, vel interpretatione, vel ambiguitate cùm audiunt, nempe nugas appellant, & crepundia puerorum. & tamẽ quid illa ſunt eiuſdem Oratoris ludẽtis in ambiguo Guttæ & Bulbi? *Atque etiam ipſe conditor totius negotij Guttam aſpergit huic Bulbo. Itaque minime amarus is viſus eſt, qui aliquid ex eius ſermone ſpeculæ deguſtaſſet.* Aut illa in Vatinium cognomento Strumam? *Hi medentur Reip. qui execant peſtem aliquam tanquam Strumam ciuitatis.* Aut illa in eundem? *Omnia ea me pu-*

Pro domo ſua. *Pro Flac.* *Philip. 1.* *Pro Cluēt.* *Pro P. Seſt.* *In Vatin.*

denter

denter viuendo conſecutum, eſſe, quæ tu impudenter vaticinando (ad Vatinij nomen alluditur) *ſperare te ſæpe dixiſti*. Aut illa in Antonij præceptorem agris mercedis loco donatum? *En cur, magiſter eius ex Oratore orator factus ſit*. Aut illa? *Efficis vt cùm gratiæ cauſa nihil facias, omnia temen ſint grata, quæ facis*.

Philip. 3.

Omitto illa in nomẽ Chryſogoni, Phormionis, Liguris, Cimbri, & aliorum, quæ occurrunt in hanc ſententiã ſanè quàm ſæpiſſimè.

Pro Sex. R.
Pro Cec.
Pro Cluẽ.
Philip. 2

Quid ergo? hæc aliaque confidenterne ac Poetarum, aut etiam ineptè, ac puerorum more dicta ſunt? Et tamen paſſim apud M. Tullium leguntur horũ ſimilia, plenæq; ſunt actiones in Verrem (nec inde tamẽ quidpiã attigi) peracutis hiſce pugiunculis, quibus Orator aprum illum Erymanthium facerè ſtimulat ac ferit, lectoreſque ea inſectatione ingenioſiſſimè delectat. Hæſit ad hæc pauliſper Tuccius: mox; Etſi, inquit, diſſimulare non poſſum, quin hæc dum audirẽ, animũ mirificè paſcerent oblectarentq; video, tamen intereſſe aliquid inter iſtà Tulliana, & ea quæ vſurpantur hac tempeſtate: in illis eſt aliquid ſolidi ſplendidique, quod tutò laudes, in his verò vana fucataque omnia, & quæ tantùm ſuſpicionem alicuius boni faciunt. Atq; vt icunculæ nonnullis Belgarum typis excuſę, quia minutis oculoſq; fallentibus inciſæ ſunt ductibus linearũ, intuentem

Inter icunculas Belgicas & ſententiarum acumina ſimilitudo.

primo

primo aſpectu magnopere capiũt, atq; indiſcreta operis ſubtilitate ſuſpenſum tenent; curioſiùs verò & eruditiùs cõtemplanti ſtatim membrorum commẽſu ac partium metro (in quo laus eſt artis) peccare liquidò deprehenduntur: ita iſtæc argumenta tenuiſſimis elaborata ſenſiculis, neſcio quam ſpeciẽ ſui magnificè obtendunt, quorũ tamen vitia facilè cognoſcas, ſi reſpicias. Cui Cenamius. Sint hæc, vt dicis, Tucci, non adeò ſolida ac vera, modò non omninò vana, atque inania: certè tantùm lucis habeant, quæ oculos vel in tranſitu feriat; nonne hoc ipſum permagni eſt, primo aſpectu animos occupaſſe, etiamſi diligens contemplatio inuentura ſit aliquid poſtea, quod non probet? momento enim hæc rapiunt auditoris aſſenſum, quem alia multa longè interdum meliora paulatim ac tardè promerentur. Atqui ſi Senecam interrogemus (hominem, credo, non paulo ſapientiorem ijs, qui ſecus ſentiunt) affirmare non dubitet, maiorem ſibi videri eum, qui iudicium auditoris abſtulit, quàm qui meruit: hic enim licèt tutiùs incedat, ſi tamen inter dicendum minùs proficit, laudemque illicò non conſequitur, fruſtra ſibi, ac temerè, de futuro pollicetur. Hic ego: Non, inquam, ipſe vſque adeò tecũ, Cenami, prouehor in hoc ſtudio, nec tãtùm tribuo hiſce omnib. delicijs, & caſuris ſi leuiter

Occupare animos quanti ſit.

concu-

concutiantur floſculis, vt ea quoque probem, quæ Non tam vitio carent, quàm vitium occultant. Quid enim, ſi inter dicendum eruditus oculus deprehendat vitioſa? Sed eſto, lateat tutò culpa tantiſper, nec facilè agnoſcatur in eo calore orationis & curſu: nonne ſatis eſt, ſi paulo pòſt ab auditore aut rem memoria repetente, aut reſumente in manus, ac per otium contemplante deprehendi queat? Atque hinc eſt, quòd multorum lucubrationes non adeò vitales ſunt, ſed æui perſanè breuis, ac ſuis plerunque parentibus non ſuperſunt. Nimirùm quod de aliquibus Belgarum typis pulchrè dicebatur, hic quoque graphicè locum habet: vt enim ſubtiliter inciſæ ac minùs altè, ſed tenui ſuſpenſaq; manu, ac ſummo ęre lineatæ formæ, vbi aliquoties impreſſæ fuerint, atque in ſubiectā papyrum ſæpe tranſfuſæ, facillimè conſumptis exæquatiſque linearum ductibus effugiunt ex ære, ac penitus obliterantur; ſic iſtæ tenuiter, ac minutim, nec ad temporis diuturnitatem exaratæ ſententiæ, vix ſemel biſve prodeunt in lucem, cùm inter legentium manus, nimia illa ſubtilitate acieque obtuſa, diſpereunt. Quamobrem, vt vtrique veſtrùm tandem exponam ſententiam hac de re meam, quā varius, & vtroque trahens diſtuli de induſtria; fauebam ego quidem ijs aliquando, qui

Non probāda, quæ nōniſi curſim placēt

Cur aliquorū lucubrationes diu nō perdurāt.

Cum Belgarū icūculis alia cōparatio.

Indicium de hiſce ſententiarū ornamentis.

qui hæc ornamenta ſententiarum, vocumq; venuſtates, & χήματα frequētarent; ingenioſos enim ac peracutos, vti re vera ſunt, exiſtimabam: ingenium autem cùm exſtat in alicuius elocutione, mirificè trahit ad ſui contemplationem amoremque legentium animos: nunc autem ſiue ætate accedente, quæ ſicuti morum, ita & orationis ſtylum vertit, ſiue vſu & experientia multa in dies limante (id quod Seneca prædixit adoleſcentibus nonnullis, quos ea, quæ aliquando offenſura erant, orationis vitia delectabant) non hæc quidem abijcienda cuiquam mortalium putaui, quæ de me certè numquam merita ſenſi malè; ſed vt non ſine hac gemina cautione adhibeantur, ſuaſor atque author accedo. Altera, vt in hiſce argutijs certi aliquid ac ſolidi quærantur, nec ſubita quædam lux placeat inſtar fulgetri, cuius proprium eſt extingui cùm micat. Odi ego ſententias iſtas temporarias, ac ſoſtitiales herbulas, quæ quo die naſcuntur, occidunt. Scio hæc placere nonnullis, atque idcirco vſurpari, quòd excitatis erectiſque, vt aiunt, eo fulgore atque ictu animis auditorum, per huiuſmodi ſpeciem, gradum ſibi faciant ad reliquam orationem. Nimirùm ſubit hic animum recordatio Circulatoris Agonalis non illepidi, cuius calliditas (quam Romæ quotquot interfuere, non ſine riſu demi-

Ingenij argumentũ.

Suaſoria 2.

Duplex in eorũ vſurpatione cautio.

Solidi aliquid ſpectandũ in ijs cõponẽdis.

Circulator Agonalis.

demirati ſunt) noſtræ huic diſputationi commodùm venit. Aſcenderat hic cum ſocio fortuitum pegma, expoſitiſque de more mercimonijs, prætereuntes hiſtrionali artificio aduocare conabatur: cùm cœtus non fieret, illi pretioſa quæque promere; noua & exoticæ conditionis vnguenta manibus abluendis odorandiſque prædicare; extollere in cęlum laudibus dentium munditias,

Apul. Apolog. 1.

Nitelas oris ex Arabicis frugibus,
Tenuem, candificum, nobilem puluiſculum,
Complatiatorem tumidæ gingiuulæ,
Conuerritorem pridianæ reliquiæ,
Ne qua viſatur tetra labes ſordium,
Reſtrictis forte ſi labellis riſeris.

præterea oſcilla inſertis clàm digitis mobilia in pugnam committere; pelues ſublimes iacere; ſerpentes innocenter admouere pectori, cultros infeſto mucrone deuorare; aliaque præſtigiarum plena in vulgus edere. Sed neſcio quo eorum fato rarus omnino ſpectator illo aucupio tenebatur. Enimuerò vbi tam infrequentem coronam vident, indignati deſiſtunt, ſarcinulas colligunt, abeunt. Inter eundum quaſi alter alterum ob rem malè geſtam obiurgaret increparetque, rixa committitur in iurgio. promptò hic pugione ſociũ eggreditur: ille tueri ſeſe, vociferati, vicinam clamoribus excire. accurritur illicò è toro foro partim dirimendi,

Callida cogendæ concionis inuentio.

mendi, partim etiam ſpectandi certaminis cauſa: tunc eorum alter vbi denſatam vndiq; turbam, ſtipatoſque iam ſe ingenti populo circumſpicit, complexus ſocium, atq; ad circumfuſam multitudinem feſtiuè conuerſus. Hui quàm multi circum nos eſtis, inquit, qui modò nos fugiebatis velut afflatos peſtilentia! bene habet, Quirites, coegimus, quod erat in votis, tandem aliquando cœtum: hoc enim pugnæ ſimulachrum, ſi neſcitis, in hanc ſpeciem commiſſum eſt, vt aliquam demum nobis audientiam vel digladiando faceremus. Iam quando frequentes adeſtis, quæ res bene vertat, accipite quod paulo antè extrudere non potuimus. atque in hunc modum apud multitudinem ea impoſtura captam, ac riſu exhilaratam, veniale negotium tranſegerunt. Simile videlicet ac circulatorum artificium eorum eſt, veteratoreſque citiùs quàm Oratores dicendi ſunt ij, qui cùm non aliunde conciliare ſibi queant auditores, ad inania hæc figmenta confugiunt, & ſententiarum, vt ipſi loquuntur, rumores neſcio quos excitant, qui ſi minùs probentur, certè excitatis quæ iacuiſſent auribus exaudiantur, cùm tamen nihil infelicius ſit, quàm niſi reprehendaris, conſpici non poſſe. Addo huic alteram cautionem: vt hæc quamuis culpæ obnoxia non ſint; ſunt enim multa plena dignitatis, in loco tamen

Oratores aliqui circulatorũ ſimiles.

Opportunè atq; parce vtendũ hiſce argutijs.

ac per parcè fundantur. Et enim intemperãtiæ genus eſt, affatim iſtæc ſi congeras, eademque vbique operosè cõſecteris, perinde ac ſi in illa non incidiſſe, ſed ſtudiosè venatus eſſe videaris. Sint iſta, vt voles, ornamẽta & lumina orationis, ſint gemmæ, ac ſydera, quibus ſeſe irradiet Eloquentia. ac non vbiq; ſyderib. cęlum conſtat: & annulis gemmiſq; onerare digitos articuloſque omnes, plebeis mos eſt. Videas interdum aliquos (quos tamen infelix ſollicitudo macerat, & coquit ægrę iſta parturientes) qui ſi orationis prima, ſumma, media hiſce condimentis expleuerint, tunc enimuerò veniſſe ſe in aliquem numerum eloquentiũ ſibi perſuadent, cùm tamen nullum ſit certius venenum Eloquentiæ, quàm iſtæ in orbem anxiè circũductæ ſententiolæ, totumque iſtud interciſum fractumque minutis crebrò ſenſiculis dictionis genus. Non vult in huiuſmodi anguſtias detrudi Eloquentia, nec frenos diu patitur illa, quæ libera ſolutaq; per campos excurrere, atque animos in omnem partem ducere ac reducere facunda fuſaq; oratione gloriatur. Imò congeſta hæc intemperantiùs, aliaque ſubinde ex alijs enaſcentia dum auditorem penè obruunt, atque interſpirare non ſinunt, adeò illũ ea, cuius cauſa adhibẽtur, nouitate non oblectant, vt frequentata ſimilitudine ſui potiùs ſatietate fatigẽt. Nimirùm

Satietas ex nimio harũ ſententiarum vſu.

mirùm non in oratione ſolùm, Quæ maximè delectant, ab his celerrimè faſtidio quodam animus abalienatur: ſed in cæteris quoq; rebus, Magnis voluptatibus ſatietas plerunq; finitima eſt. Sic ego apud Tuccium, Cenamiumq; in meam ſententiam pro ſua humanitate concedens olim diſſerebam. Et verò nō eos perperam aſſenſos fuiſſe mihi, Tullij, & Quintiliani teſtimonia appoſitè (niſi me mea fallum) aperteq; demonſtrant: hic enim poſterior, quo nemo poſt Ciceronem meliùs artem, quā tenuit, explanauit. hac ipſa de re diſputans inter cætera; *Hoc, inquit, quod vulgò ſententias vocamus (veterib. præcipueq; Græcis in vſu non fuit: apud Ciceronem inuenio) dum rē contineant, & copia non redundent, & ad victoriam ſpectent, quis vtile neget? feriunt animū, & vno ictu frequenter impellūt, & ipſa breuitate magis hærent, & dictione perſuadent.* Ex quo ſcriptoris iudicio, quo quid eſſe poteſt in hac cauſa luculentius, aut grauius? intelligitis, Auditores, hæc ornamenta & Oratori cū laude admittenda Ciceronis exemplo, & ita eidem adamanda, vt tēperare ſibi atq; alijs ſciat, ne dū ingenio nimiùm velificatur ſuo, iudicij, quod pluris eſt, feciſſe iacturā videatur. Etenim M. Tullius (vt eius, quem modò cum Quintiliano nominaui, teſtimoniū hic reddam, & cum eo rem poſtremò cōcludam) cùm loci illius, quem ſuprà recenſui, de ſup-

lib. 12. c. 10.

Quintiliani iudiciū ſuper hiſce ſententijs.

Ciceronis teſtimonium de ijſdem.

In Orat. plicio parricidarum meminiſſet, dixiſsetque, auditam totam eam ſententiam in Romano foro ſummis omnium clamoribus; addit, cœpiſſe ſe pòſt aliquantò ſentire, hæc ipſa quæ dixerat adoleſcens, nequaquam ſatis deferbuiſſe? commendari tamen poſſe, vt in adoleſcente non tam re & maturitate, quàm ſpe & expectatione laudato. Nimirùm *fructum ſtudiorum viridem & adhuc dulcem promi decet*, vt loquitur alibi de hac cauſa Quintilianus, *dum & venia, & ſpes eſt, & paratus fauor, & audere non dedecet, & ſi quid deſit operi, ſupplet ætas, & ſi qua dicta ſunt iuueniliter, pro indole accipiuntur*. Vnum tamen cauendum, ne hæc in adoleſcente audiendi facilitas vſque ad contemptum operis adducatur, & iam tum in ea ætate fundamenta iaciantur impudentiæ, & (quod eſt vbique noxium) ne vires præueniat confidentia.

lib. 12. c. 6.

Oratoris dictio quomodo eſſe debeat. *Latina.* *Copioſa.*

Quare vt ad extremum, quid Oratoriæ potiſſimùm dictioni laudi tribuam, paucis abſoluam. Erit ille quidem probabilis Orator, qui incorruptè dicat & accuratè: ſed curam tamen diſſimulet, idque veluti non agens agat, atque intelligat, eam Latini caſtiq; ſermonis virtutem non tam adeſſe cum laude, quàm deeſſe cum dedecore. qui non tenui venula per calculos fluat aritudini obnoxius in æſtu dicendi, ſed ingenti latè copia redundet vbique tutus à metu ſiccitatis:

modò torrentem ripis coerceat ſuis, & quod præcipitur à dicendi magiſtris, vbertatis luxuriem ſtylo depaſcat. qui ſuaui & conſperſa quaſi verborum ſententiarumque floribus oratione ita delectetur, vt ſuauitatem amet etiam auſteram & ſolidam, non æquabiliter vbique dulcem atque decoctam. qui etſi numeroſè volubiliterque exprompta memoria deuoluat orationem, non ita tamen ſeſe fugiat, quin vbi libeat ſecurus ac potens ſui reſpiret. qui cuncta rationum momentis firmet, partemque nullam ſinat otioſam eſſe; non tamen ſeueritate rerum quaſi compreſſis digitis, pugnùmque facientibus philoſophetur, qui peracutis conceptiſque ingenioſè ſententijs auditorem excitet: dummodò illæ attemperatè ac ſolidè cadant, nec tanquam internitentes noctu per arua cicindelæ ad exortum ac lucem Solis euaneſcant. qui nouo illuſtrique & admirabili genere dicendi laudem mereatur: habeat illa lux tamen & admiratio vmbram aliquam & receſſum, quò gratius extare atque eminere poſſit id, quod erit illuminatum. Sed is inter omnes facilè primas feret, cuius oratio non cæteris quidē ornamentis deſtituatur, hoc tamen in primis agat, vt animorum concitationi par, nihil iacens ac languidum habeat, ſed vehemens atque eodem ſæpe reciproca feratur: quæ ſaxa, vt ait ille, deuoluat, auditoremque vel

Suauis.

Numeroſa.

Conficiēs.

Sententioſa.

Admiranda.

Quæ oratio omniū optima.

 obſir-

obfirmato ſaxeoque nitentem animo agat vltrà, cogatque ire, quò rapiat: quæ compoſita veluti facie ad ingenium auditorum, inſinuet ſeſe penitus in illorum mentes; atq; eas pugnaci inſtantique genere dicendi, modò ad iracundiam indignationemque ſuccendat, modò lenitate ac manſuetudine mitiget, amore rapiat, odio inflammet confidentia trahat, timore retrahat, pudore ſuffundat, miſericordia flectat, æmulatione ſtimulet, deſpicientia retardet, in omnem deniq; partem moderatus orationi, tanquã laxatis retractiſve habenis, impellat inertes ac deſides, ſimul etiam præferuidos cõfidenteſque pro arbitratu coerceat. Et verò cùm ad vnius vocem aſpicio multitudinẽ ſuſpenſam primò teneri, nec eodem dein vultu ad gemitus paulatim doloremque deflecti, poſtremò indices animorum lacrymas effundi; profectò intelligo placere Oratorem, & in ſcena, quod aiunt, Roſcium eſſe. intelligo, vt ex neruorum ſono in fidibus homines deprehendunt ſcientiam fidicinis impellentis, ita ex auditorum motu laudari peritiã Oratoris animos pertractantis. intelligo ad extremum hoc genus dictionis, quo hominum reguntur arbitria, cum perſuaſioni accomodatiſſimum ſit ex omnibus, eſſe quoq; quod initio quæ rebamus, ad ſimilitudinem Homerici Vlyſſis omnibus præferendum.

Concitatrix animorum.

Indiciũ perfecti Oratoris.

PRO-

PROLVSIO II.

MVRETVS,

Siue

De ratione ſcribendæ Hiſtoriæ Dialogi pars prior, quæ ad res pertinet.

An omnia dicere debeat, aliqua omittere poſſit Hiſtoricus: & an iudicia & coniecturæ aliena ſint ab eo: quæ gemino exemplo ad Liuianam Cornelianamque ſcribendi rationem conformato illuſtrantur.

INTERLOCVTORES

M. Ant. Muretus, Syluius Antonianus, & Franciſcus Bencius.

NOVA hæc loci ſpecies atque amplitudo, in quam proximo anno è palæſtra me mea abundanti præter morem multitudini anguſta, raptis inde ſubſellijs, nouo genere tumultus exactum videtis (Cardinalis Ampliſſime, lectiſſimique nobilitatis ac ſapientiæ Proceres) atque hodierna hæc auditorum frequentia, cui hanc ipſam explicati

amplè Gymnaſij laxitatem imparē laborantemque conſpicio, quoniam inuſitati de me, beneuolentiſſimique iudicij argumenta ſunt, collectumque vnà nobilitatis, ac doctrinæ florem, vulgari atque vſitata, quæ mea eſt, oratione ſuſcipiam, ſed inductis maiorum gentium perſonis, litteraturæque magnæ viris, quantùm poſſim, abſtraham vos à memoria mei, atq; efficiam, vt eorum ſpecies quos audire vobis videamini, meam interea tenuitatem quàm minimùm ſentiatis. Et verò pollicitus anno ſuperiore de Hiſtorica dictione diſceptaturum me poſt Oratoriam abſolutā; non poteram accommodatiùs, quàm vt agere conſilium eſt in præſentia, liberare obligatam ſponſione fidem. Magnum enim opus meditor, qui rerum ſcriptoribus ſtatuo certos fines, intra quos ipſi ſeſe coerceant: nec inde, quanta eos cumq; cupido inceſſat, pedem efferant. Vt ſanè ſæpenumero difficilius non ſit, de agrorum vicinitate atq; confinio altercantibus ponere limites, quàm in hac ampla ſtyli poſſeſſione modum legemq; definire. Quòd ſi in omni ſcriptionis genere difficile id eſt, multò verò difficilimum arbitror in Hiſtoria: à qua cùm gradus ſit proximus ad Poeſim, ſiue quadā affinitate materiæ ac ſimilitudine ſcriptionis, ſiue iudicio, aut etiā interdū vitio ſcriptoris, tardū eſt lineā quaſi manu deducere, eaq; hiſtoricum circumſcribere.

Styli modū hiſtoricis præſcribere tur difficile.

bere. Sunt enim, qui cùm Hiſtoriam, ſolutam Poeſim palàm nominent, liberè in hanc ex illa tranſiliunt, idque ad operis etiam varietatem, commendationemque ſcriptoris facere, nonnihil putant; cùm tamen ſua hic quoque extrema ſint, atque confinia, quibus Hiſtorici iuxtà ac Poetæ terminandi ſunt; parumq; eſt in medio relinquendum vtriſque commune. Et licet M. Antonius apud Tullium neget, Hiſtoriam ſeparatim inſtructam vnquam fuiſſe Rhetorum præceptis; dum tamen eam ſubdit illicò veluti primam illius legem; Ne quid falſi dicere audeat, Ne quid veri non audeat; quis non videt, Hiſtoriam abire longè diuerſam à Poeſi, quæ ab omni planè veri dicendi ſoluta eſt lege; Sed ego quid vniuerſa de re ſentiam, bonum factum exiſtimo, ſi eorum authoritate decernam, in quorum oratione dignitas maior inſit, & fides. Hæret enim memoriæ diſputatio, quam mihi peradoleſcenti referebat magiſter olim meus, homo omnium litterarum Franciſcus Bencius: quam ille diſputationem habuerat pridem cum M. Ant. Mureto, ac Syluio Antoniano, excellentibus ingenio, atque authoritate viris. Nam cùm apud Hippolytum Cardin. Eſtenſem Tiburi Muretus ageret perfunctus à perleui febricula, qua Auguſto penè toto, ſed intermittente morbo, laborauerat; Bēcius è Tuſculano illuc perrexit

Libertas aliquorũ ĩ Hiſtoria ſtylo.

lib. 2. de Orat.

Poeſis ab Hiſtoria quàm diuerſa.

Dialogi perſona de Hiſtoria diſſertura.

viſendi

viſendi cauſa præceptoris ſui: quem confirmata valetudine reperit, ſubſtititque complures dies apud virũ, quem (vt aiebat) numquam adiret, quin abiret ab eo ſapientior.

Occaſio dialogi.

Fortè per eos dies Muretus diſſeruerat de vtilitate Hiſtoriȩ cum Hippolyto ſuper menſam: eaque, vt erat incredibili memoria, feliciter omnia comprehenderat Antonianus; ac priuatim multa eo de argumento quotidie ſciſcitabatur. Sed cùm alia, vti fit, ex alijs naſcerentur capita quæſtionum, nec expleretur vnquam percontando cupiditatis ſitis; enixè petierat à Mureto, vt quoniam neque occupata opera, neq; impedito animo erat, rem totam ab ſtirpe repetens, Hiſtoriæ præcepta ſemel omnia complecteretur. Quod ille polliceri primùm viſus, mox rei difficultatem cauſatus, differenti ſpecie negabat. Verùm vbi in tempore Bencius interuenit, re cum illo communicata, deprecatorem loco adhibet: valuitque apud Muretum authoritas hoſpitis, ac diſcipuli. Et quamquam immenſi operis affirmaret eſſe de Hiſtoria enucleatè dicere, ſperaretque ſe, cùm in hanc ſententiam pluſcula collegiſſet, abundè aliquando facturum; tamen non productorum ſe diutiùs eorum vota; & quando ipſi mallét ea, quȩ in prȩſentia tumultuaria ac prompta oratione, quàm quæ poſt aliquot menſes meditatè electeque allaturus eſſet; damnata

Princeps dialogi perſona.

tam

tam ſera ſpe, in diem ſequētem (intendebant enim ſe primæ tum tenebræ) diſputationem de Hiſtoria pollicetur. Ergo poſterò die redit Bencius ad Muretum, reperitque Antonianum, qui iam anteuerterat, ſumpta lyra neſcio quid tacitè meditãtem. Solebat enim ille ex temporalitate carminum identidem Muretum oblectare, huiuſmodi ſubitarię muſices auidiſſimum. Vt verò Benciū Muretus aſpexit. Antoniano ſignificauit, vt hoſpitis honori aliquod de dictis melioribus depromeret. Subſtitit ille pauliſper, quaſi fides exploraret, mox canere eſt aggreſſus in hunc modum.

Antoniani extemporale carmen.

BENCI, ſeu libeat pugnacis fulmina linguæ
Vibrare in ſontes, tonitruq; arcere nocentes;
Seu liquido curſu, puroque ſimillimus amni
Verba per vmbroſas malis deuoluere ripas,
Et victura ſuis inſcribere nomina plantis:
Seu iuuat argutas in nodum cogere voces,
Et totum Aonio carmen deducere cliuo;
Nil æquale tibi eſt Romæ ſtupet inſcia pubes
Dum belli cadit in numeros, libràtaque raſis
Ludit in antithetis æquo ſententia gyro,
Et noua ſuſpendit dubias facundia mentes:
Iuraturque palàm; non olim digniùs vnquam
Romana Proceres cum maieſtate locutos.
Ah tamē hęc nimiū ne te leuet aura, qd vltrà
Tendis agens? oblite tui, atq; oblite tuorum
Ante diem properas, & viuax infodis æuum?

Bencij laudes.

Durus es, merito qui fraudas lumina ſomno
Perdius & pernox: nempe vt limatiùs vna
Exeat, excuſſoque cadat ſententia torno.
HÆC eadē quę lima ſtylū terit, atterit annos.
Aſpice, non ſemper bellantem claſſica terrent,
Ductaque Gnoſiaco tenduntur cornua neruo,
Sed quandoque iuuant redituras otia vires.
Ipſa, viden' Natura vices commutat, & annū
Partitur variè; nec ſemper ſydera nimbis
Vexat, inæquali nec ſuſcitat æquora fluctu,
Aut querceta premit repetitis vſque pruinis:
Sed ſcenam terris aliam diducit, idemque
Mortales docet. At ſemper tu fixus in vno es:
Nec tibi, ſeu ſurgat, ſeu cedat veſper Olympo,
Excidit ex animo ſemel intercepta cupido.
Quòd niſi te Natura ſatis docet, aſpice ſaltem
Muretum, Pylij Muretum ſecula dignum
Viuere, quem ſimilis feruor penè abſtulit orbi.
Idem amor exitium ne ſit natoque patrique,
Ah ſi qua veſtri tangit vos cura, cauete.

Laboris, & quietis vices.

Finierat Antonianus: cùm Bencius admiratione pariter, ac rubore ſuffuſus, quamuis affirmaret inter eas ſiue laudes, ſiue adhortationes nihil ſui ſe agnoſcere præter nomen; negauit tamen in eo genere pręſentis natiuęque Poeſeos ſe quidquam in vita mirabilius audiuiſſe. Sed officioſis vltrò citroque verbis, cùm paulatim eximeretur dicendo dies, veritus Antonianus ne ſibi eriperetur occaſio de Hiſtoria diſſerendi, inijci pontem iubet

Locus dialogi ac tempus.

iubet è conclaui, indeque concedunt in proximos hortos, vbi in xyſto ad arcendos Solis calores opportunè conueſtitò flexò iam ac frangente ſe die, cõſidentes; oculos in Muretum, animoſque conuertunt. Tunc ille:

Etſi non inficior, inquit, à me potiſſimùm hodiernæ diſputationis ſummam perſolui oportere; tamen non ita, credò, conueniſtis hodie, quaſi in concionem: comitium eſt hoc noſtrum, in quo prærogatiua quidem penès me, quando ita vultis, ius autem ſuffragij apud omnes eſto. Agite igitur,& quoniam Hiſtoriæ exædificatio, vt Cicero loquitur, poſita eſt in rebus, ac verbis; in vtroque videamus quatenus ſcriptor Hiſtorię abſtinendus ſit ab Oratoris ac Poetæ commercio;ad hoc enim diſcrimen inueſtigandũ pręcipuè referri ſermonem exoptatis. Sed neutrum cognoſci commodè poteſt, niſi principio ſtatuatur Hiſtorię finis.hunc autem nihil ambigo eſſe perpetuitatem immortalitatemque rerum geſtarum, quarum tranſmiſſione ad poſteros, facilius homines ad honeſta ac ſalutaria concitentur, à turpib. verò noxijſq; terreantur: atq; in vniuerſum diſcant,ex præteritis conſilia capere in poſterum,remq; ſuã cùm priuatam, tum publicam regere maiorum exemplis. Hic Antonianus. Quando,inquit, per te licet, interrogo num tu alium præter vtilitatem præſcribas Hiſtoriæ finem?

lib. 1. de Orat.

Partitio dialogi.

De fine Hiſtoriæ diſputatio.

Nam

Luciani ſententia de hoc fine.

Duplex Hiſtoriæ finis.

Prior finis, tranſmiſſio rerũ ad poſteros.

Nam Lucianus in libello de hac re, vnum ait eſſe opus Hiſtoriæ, vnumque finem, vtilitatem; iucundum verò ſi & ipſum ſequatur, melius hoc eſſe: perinde atque in athleta vires requiruntur, forma ac venuſtas laudantur. Non me, inquit Muretus, fugiebat Luciani locus: imò idem ſentire Halicarnaſſeũ, idem Plutarchum non ignoro. Sed ego fines Hiſtoriæ attribui omnino duos: principem alterum propriumque, alterum nexum cum eo & ſequentem: illum dixi tranſmiſſionem rerum geſtarum ad poſteros, earumq; perpetuitatem: hũc poſteritatis fructum in maiorum factis cognoſcendis. Nam quicumque animum ad ſcribendam appellit rerum ſiue ſuarum, ſiue aliorum Hiſtoriam, eo primùm conſilio facit, vt illa factorum memoria facilè interitura, litterarum beneficio longè lateque pertineat, ac permaneat ad poſteros. Atque ego admirari olim ſolebam M. Tullium, quòd alicubi definiret Hiſtoriã, *Rem geſtam à noſtra ætatis memoria remotam*. Quid enim? vt omittam Thucydidem, Salluſtium, alioſq; ætatis ſuæ facta recenſentes, nonne Lucæium ſcriptorem ea tempeſtate nobilem Tullius ipſe infimis vrget precibus, vt Hiſtoriam rerum ab ſe geſtarum moliatur? cur ergo res dudum præteritas, longeque poſitas addixit Hiſtoriæ? Sed non eſt, quòd hallucinatum putemus in re tam perſpicua

lib. 1. de Inuent. lib 1. ad Heren.

Hiſtoria definitio Tulliana ad finem hunc explicandum allata.

ſpicua virum ſanè accuratum ac nauum. Verùm, niſi vos aliter ſentitis, id, quod dicimus, indicauit Tullius. cùm enim exploratum haberet, Hiſtoriam non tàm præſentibus, quàm poſteris ſcribi (quam vocem in laudato à te loco ſępe vſurpat Lucianus) idcirco metiendam ſibi Hiſtoriam putauit nō præſentium viuentiumque bono, qui certiores fieri aliunde queunt, quàm à narratione ſcriptoris; ſed reſpexit ad conſcientiam poſterorum, quorum potiſſimùm memoriæ ſicut conſultum cupit Hiſtoria; ita eorũ habita ratione, ſcitè à Tullio, *Res geſta remota à præſentium recordatione*, definiri potuit. Eſt ergo finis Hiſtoriæ traductio rerum geſtarum ad conſequentes ætates. Sed præterea ſi quis ab hiſtorico quærat, cur hæc facta conetur apud poſteritatem litteris propagare; reſpondebit, opinor, ſi odium amoremque in operis ſui molitione procul habeat, id agere, vt aliena per exempla compendio doceat, ac futuris ſeculis proſit. Finis igitur hic alter eſt: nam deprehendendi finis hanc nobis viam mōſtrauit author optimus Ariſtoteles. Quare videtis duo eſſe propoſita Hiſtoriam contexenti: ſed poſterioris finis meminit Lucianus, ego vtrumque complexus ſum: vter autem noſtrum ſapientiùs? Qui neutrum omiſit, ſuſcepit Bencius: quemadmodum & Tullius vtrumque vidit in Hiſtoria,

Poſterior finis vtilitas poſterorum ex maiorum exemplis.

li. 2. Phyſ.

ſtoria,

ſtoria, dum eam, vitę memoriæ, ac magiſtram vitæ nominauit: quorum altero diuturnitatem rerum, altero vtilitatem hominum comprehendit. Quamquam me, ne Luciano aſſentiar, illud etiam mouet, quòd ſi ſola finis ſit vtilitas, atque id agat hiſtoricus, vt ea narret, quæ documento eſſe poſſint ac fructui; cur obſecro, non licet ei ſuopte ingenio complura ad ſimilitudinem veri conformare, illuſtriumque exempla factorum comminiſci, Poetarum more? exiſteret enim ex huiuſmodi figmentis etiam vtilitas, quam prouenire è Poetarum carminibus videmus. Aut igitur poeticæ fabulæ interdicendæ non ſunt hiſtoricis, aut alius inueſtigandus eſt finis, cuius cauſa interdicantur. Et verò ſi dicamus, Hiſtoriæ munus eſſe, rerum geſtarum famam poſteris tradere, è quarum cognitione quid agendum ſit, quid fugiendum ediſcatur; fingendi libertas adimitur, & quidquid geſtum non eſt, id alienum eſſe ab hiſtorica facultate conficitur.

Non ſola vtilitas finis Hiſtoriæ.

Cur hiſtoricis non licet fingere.

Bene habet, inquit Antonianus: aggredere iam, Murete, dicere de rebus, quibus initi Hiſtoriæ molem priori loco ſignificaſti. Tunc ille; Expectatis, inquit, opinor, vt exordiar à Veritate quam eſſe virtutem in Hiſtoria longè maximam conſenſere omnes. certè Polybius cum regula ac norma comparauit Hiſtoriam. Vt enim regula ex auro argentoque

Proprium huius proluſionis argumentũ. Veritas Hiſtoriæ virtus maxima. lib. 12.

toque fabrefacta, ſi recta non ſit, ſed enormis ac praua, res eſt vt voles pretioſa; at regula nequaquam eſt. ita planè cùm idem ſit verum in Hiſtoria, quod rectum in regula; falſa narratio quamuis omnibus verborum ac ſententiarum luminibus illuſtrata, laudem fortaſſe merebitur nonnullam, ſed cum hac exceptione merebitur, vt nec eſſe, nec dici queat Hiſtoria. Sed hęc poſita ſunt in medio, notaque omnibus. In illa diligentiùs inquiramus, quę tum citra, tum vltra modum admitti ſolent aduersùs Hiſtorię veritatem. Citra modum eſt is, definiturque præceptis ſuis, qui inter enarrandum aliqua ſupprimit, ſiue ignoratione rerum, ſiue affectione animi. Atque, vt à Iureconſultis reticentię pęna conſtituta eſt ijs, qui vitia, ſi quæ inſunt prædio, nominatim emptoribus non prodũt; ſic peccat, ac violat narrationis fidem ille, cui lata lex eſt, non ſolũ, Ne quid falſi dicere audeat, ſed etiam Ne quid veri dicere non audeat. Quo ſanè vitio haud ſcio, an vterq; Princeps Hiſtorię liber omnino fuerit. nam Thucidides vbi commemorat Antiphontẽ Rhetorem ſoluendæ Athenienſium Democratiæ authorem extitiſſe; ſilentio tranſmiſit vltrò, illum ſupplicio damnatum, proiectumque feris laniandum. Sed hoc dederit Gręcus ſuę erga præceptorem pietati. aliquãto turpiùs noſter, qui coniurationem ita deſcripſit,

Cõparatio Hiſtoria cũ regula.

Duplex aduerſus veritatem peccantiũ claſſis.

Qui omittendo peccant.

Thucydidis prętermiſſio lib. 8. Pelopon.

Salluſtij in pręteremittendo culpa grauior.

vt actas puplicè ab Senatu Ciceroni gratias, illum Patrem Patriæ ſingulari appellatione conſalutatum, illi ſtatuam inauratam Capuæ à Decurionibus ſtatutam, illi (quod antè in toga nemini) ſupplicationem decretam, dolo malo prætermiſerit. Reſiſte hic tantiſper, inquit Antonianus: Omniane cenſes hiſtorico narranda? Sanè omnia, reſpondit Muretus, ſiquidem ad opus ſuſceptum pertineant. Quid ſi illa ſint, Bencius addidit, auditu fœda? Narranda nihilominus, inquit Muretus. Hic commotus animo vultuque Bencius; Vide, inquit, Murete, quid ſtatuas: nam ſi meritò nominauimus Hiſtoriam vitæ magiſtram, ac ſapienter ei finis loco præſcripſimus vtilitatem; qui, rogo, fructus erit in earum memoria rerum propaganda, quas multo ſatius foret obliuione deleri ſempiterna? Non ita tecum cenſuit Dionyſius Græcus Romanarum rerum ſcriptor, qui operis initio defertè pronunciat, Eligendum eſſe hiſtorico argumentum, quod eximiam aliquam vtilitatem, emolumentumque lectori ferat: ne, ſi fortè de obſcuris agat malique exempli, & cognitu indignis; cum aliorum pernicie ipſe quoque ſimilis fuiſſe vitæ arguatur. Tu verò ſi ſecus Murete ſentis, diſſentio ipſe à te palàm, mecumque ea, quæ eſt præ manibus, Hiſtoriæ veritas diſſentit. Subriſit ad hæc Antonianus; viderat enim Ben-

An omnia hiſtorico narranda. An etiam turpia.

Quale ſeligendum hiſtorico argumentum.

Bencium ferri paulo concitatiùs : mox ad Muretum ; Et ego te , inquit , aggredior cum Bencio, ſed alia via : neque enim iſtam impunitatem hiſtorici de alijs fœdiſſima quæque narrantis ferre vnquam æquo animo potui . Quid enim ? non licet mihi priuatis in ſermonibus in hominẽ vita iam functum palàm obloqui , eiuſque occultius aliquantò flagitium euulgare; quia,vt diſputare Theologos audio , Famæ decus , ac nominis exiſtimatio etiam mortui hominis immortale bonum eſt : quod bonum ſi quis maledicendo imminutum, aut funditus perditũ eat, magna ſe culpa adſtringere , nec antè laxari, quàm honoris iacturam , qua tandem poſſit ratione , compenſet. Ergo alienum ſcelus, quod mihi ſalua honeſtate non licet vel ſemel , atque in vnius aurem inſuſurrare , licebit hiſtorico non ad præſentes modò , aut abſentes, ad quos ea fama numquam fortaſſe pertingeret , ſed ad conſequentes etiam ætates perpetua cum eius infamia nominis prolatare ? Fateor,iſtam ego libertatem non paulo ſeueriore pœna , quàm quæ conſtituta eſt reticentibus aliquid in narratione , coercendam ſeriò putarem : ſiquidem hi conſultò dum quidpiam tacent , haud ſanè multis nocent: illi dum impunè in hunc modum, atque impensè loquuntur , cæteris quidem non proſunt , quod pugnare cum Hiſtoria

An liceat hiſtorico euulgare aliorum flagitia occulta.

Famæ diminutio.

iuſtè confecit Bencius,& ſibi alijſque obſuit quamplurimùm; quod humanis, diuiniſque rebus aduerſari ſatis ego, vt arbitror, perſuaſi. Surrexit hic enimuerò Muretus (ſtare enim inter dicendum ſæpenumero conſueuerat) & vtrumque contuitus; Næ ego Religioſos hodie gladiatores nactus ſum, qui mihi vtrinque minitentur ictus vel è cælo. Sed, quod in arena fieri ſolet, diuidam & pugnabo: tecumque prius Benci. Turpia ſi quæ incidant, aio non omittenda: ſed vide, quid author ſum. Aut hæc flagitia ita coniuncta ſunt cum reliqua ſerie narrationis, vt taceri de illis abſque multarum rerum detrimento nequeat: aut vix aliquem nexum habent, minimumque rerum trahunt: id ſi poſterius ſit, omittere illa ſcriptorem iubeo. quid enim poſterorum intereſt hæc ſcire, quæ ex vna parte priuatæ quædam, & contemptiſſimæ ſordes ſunt; ex altera ſpurcæ adeò ac fœdæ, vt earum commemoratione chartas, nedum ſcriptorem erubeſcere oportuerit; quod vnum tu, Benci, ac tecum Dionyſius perſuadetis. At ſi prius contingat; nolo illa, quamuis obſcœna, prætereat, ne quo ſcilicet hiatu Hiſtoriam diſtrahat, minuſque commodè, ac perſpicuè perſequatur ſeriem interciſæ, ac mutilatæ narrationis. Quamquam hic modum quoque adhibendum puto; vt ſi quæ præter morem impia,

Muretus inter dicendū ſtare ſolitus.

Turpia quando omittēda hiſtorico.

Quando non omittenda.

impia,impuraque hiſtorico afferenda neceſſariò ſunt,ſatis habeat rei genus aperire, & curſim inde tranſmittere;non autẽ cunctanter, ac putidè ſingula deſignare, quaſi velit nullã eius particulam impuritatis lectorem præterire. Erat Suetonio deſcribendus alicubi Tiberius nauiter impudicus: audio, erat tanquam turpitudinis illius inuẽtor ſeuerè notandus:non repugno,dicat ergo,Tiberium præter cætera luxuriæ nomina,noua quædam & ſanè portentoſæ libidinis genera excogitaſſe; idque ſatis & modeſtiæ ſuæ, & narrationi alienæ rei factum putet. ille tamen facinus fœdum cogitatu, fœdumque dictu, nudis ac prætextatis verbis ſub aſpectum dedit; an vt digito commonſtraret, ac lectores penè pelliceret? Sed venio iam ad te, Antoniane:nam cum Bencio,vt puto,in gratiam redij. Scio obtrectationis genus eſſe,aliena dedecora in apertum proferre,palamque facere. Sed partitione hic quoque vtendum eſt. Aut enim illa hiſtorico nota ſunt, præterea nemini,aut communicata cũ pauciſſimis, aut demum in omnium oculis ac ſermone verſantur. Si poſtremum dicas, per leuis,ſanè,aut etiam nulla infamiæ ſit illi acceſſio à narratione ſcriptoris.Si primum, tecũ ſentio libenter,Antoniane,hiſtorico nõ licere arcana aliorũ flagitia rarò præſertim profutura diſtrahere, eiſq; inurere perpetuã;

Quatenus narrãda.

in vita.

Sueton. nota.

Flagitia quatenus euulganda.

Si nota ſint omnibus.

Si ſolùm hiſtorico nota.

apud omnes notam. Quamquam, ne hanc libertatem ſcribendi probem in hiſtorico, illud præter honeſtatis cauſam, me magnopere impellit: quòd nefas eſſe exiſtimo in aliena curioſiùs inquirere, & quæ in latebris domorum demiſſo velo clam omnibus peraguntur, ea confidenter, inuerecundoque ingenio rimari, atque extrahere inde procaciter in lucem, ac decantandam vulgo fabulam dare; cùm præſertim Quæ nullo, niſi ſe, teſte narrat hiſtoricus, pronis quidem ea auribus, dubijs tamen, ac ſuſpenſis animis plerumque accipiantur. Quòd ſi, quod erat medium, illa comperta ſint oppidò paucis, ideoque emoritura fortaſſe videantur, niſi Hiſtoriæ vita, teſtimoniumque ſcriptoris accedat, arbitror ab hiſtorico poſſe litteris impunè mandari, quantacumque dedecoris nota ei, quo de agitur, inuratur. Par eſt eadem libertate ſcribat hiſtoricus Principum vitas; qua ipſi libertate vixerunt, vt de Suetonio loquitur Hieronymus. Neque enim exiſtimo (dicam hoc aliquantò timidiùs, præſente, te Benci, ſed dicam tamen) non exiſtimo parem eſſe conditionem hominis aliena crimina temerè inſenſove animo detegentis, atque hiſtorici eadem conſultò enarrantis. plus aliquid licet hiſtorico, qui ea nonniſi publico deſcribit bono, Vt improbi reformident conſcientiam poſteritatis,

Curioſitas aliquorũ damnãda

Si flagitia nota ſint paucis.

Libertas dicendi quanta ſit hiſtorico.

tis, & ſaltem famæ metu turpia declinent. At tu, Murete, inquit Antonianus, tecum planè pugnas, niſi fallor. nam vbi facinus omnio ſit ignotum exploratumque nemini, ſentis hiſtoricum peccare, ſi prodat: fieri quippe iniuriam ei; cui aliquid famæ, illa arcanorum proditione, demiatur. quidni idem ſentis, cùm facinus notum eſt quàm paucisſimis? tunc enim & ijs, quos latet, hoc eſt, fermè omnibus, detegitur: & ad exteras regiones, ad quas numquam fortaſſe peruentura eſſet fama, tranſmittitur: & poſteri, qui numquam id reſcirent ſine ſcriptoris atteſtatione, docentur. nónne vides, nominis exiſtimationem, non vtique contemnendum noſtræ mortalitatis bonum, apud ignaros (quod tu vetabas magnopere lædi, corrumpique? Cui Muretus. Video, ſed vti iure ſuo hiſtoricum volo. Quodnam (malum) ius iſtuc cuiuſquam hominum eſt, inquit Antonianus, vt alijs facere iniuriam impunè queat? Ius publici boni, ſubdidit Muretus; cuius cauſa priuatum vnius commodum deſpicere haud immeritò poteſt. Si ita eſt, inquit Antonianus, euulget igitur hiſtoricus etiam facinus planè arcanum ignotumque omnibus: tunc enim dixero, id fieri publici boni gratia, quod bonum priuato potius eſſe debet. Et Muretus; Non perſuades, inquit; nam cùm facinus penitus

Ius hiſtorici.

Publicum bonum priuato potius.

abditum arcanumq; eſt, nullum hiſtorico ius eſt,vt inquirat in alienum crimen; quem ſcriptorem eſſe, non indagatorem voluere ciuitates atque Reſpublicæ. Quòd ſi temerè inquiſierit,non videtur idcirco quidquam iuris adeptus eſſe in alienam famam. quare eius rei contra fas & æquum narratio ob quamcumque publici boni cauſam ſupprimenda eſt: at vbi in conſcientiam criminis venere iam alij,ſibi ille imputet,qui deſcribitur,ſi iure ſuo vtatur hiſtoricus, hoc eſt, ſi crimen ad ſe fama perlatum, ipſe qua accepit fide, litteris conſignet. At vos, interceſſit Bencius, ſubtiliùs vt video iſta limatis, & dum numeratis vitia,quibus aduersùs veritatem peccat hiſtoricus omittendo, nimirùm tranſiliendo peccatis. Quin igitur, quandoquidem ſatis cautum eſt, Ne quid veri hiſtoricus dicere non audeat; alteri iam parti conſulimus, Ne quid falſi dicere audeat?

Poſterior eorũ claſſis qui trãſiliũt veritatem.

Faciliora ſunt hæc, ad quæ orationem transfers, inquit Muretus, & præcepto prorſus vno totum hoc conſtat, ſi rebus nihil affingantur. Soleo ipſe hiſtoricos comparare cum eo pictorum genere, qui etſi in cætero artificio minùs præſtant, tamen in alicuius aſpectu indiſcreta penè ſimilitudine figurando, atque in ipſa oculorum, ac totius oris ſuauitate propemodùm geminanda mirabiles ſucceſſus habent, operaque conſummant.

mant.

mant. Polygnotum aiebat Ariſtoteles ſolitũ eſſe, quos exprimeret, facere meliores, Dionyſium verò ſimiles. In hac poſteriore claſſe cenſeo hiſtoricorum picturam, vt quem litteris pingunt, & quaſi colorant, veram eius ſpeciem animo capiant, ſuiſque lineamentis illum referant, tanquam per ſe illicò agnoſcendum: nec ſtudeant naturæ vitia artificio corrigere, externarumque appoſitione rerũ, veluti alienis pingmentis oblitum, ſuopte ingenio conformare. Poetarum hoc munus eſt in maius effingere, nec quemquam è ſingulis, ſed hominum ſimulacra generatim, vniuerſeque proponere.

In Poet.

Quorum pictorum ſimiles ſint hiſtorici.

Quamquam non deſunt hiſtorici, qui Polygnoti, quàm Dioniſij ſimiles eſſe malunt: nec vrceo contenti quem fingendum ſuſceperunt, vt operis ſumma pulchrior atque admirabilior exeat, currente rota amphoram moliuntur: quorum hiſtorias factas iſto vitio mendoſiores quoties lego, paucis litteris titulo additis, Iulij Capitolini exemplo, inſcribere ſoleo Mythiſtorias. Id tu verò, inquit Bencius, libello addidiſſes, quem fortè de Arturo Rege conſcriptum nuper vidi, quę autem illic non vidi? Accipite hæc è multis pauca. proderit enim ea cognoſcere: vt quemadmodum Antigenidas aiebat, ſuauiùs audiri bonos citharœdos, ſi mali antea cecinissent; ita nos huius comparatione ad reli-

Mythiſtoria.

Plutar. Demetrni.

reliquos hiſtoricos multo iucundiùs accedamus. Transfodit in acie militem Arturus Caliburno illo ſuo (hoc erat gladio nomen) itaque transfodit, vt ferrum pectore acceptum, redditumque à tergo promineret: quantumque cuſpis extabat è corpore, tantùm vmbræ iaciebat. Ecce tibi aduolat alius auxilium militi laturus, in Caliburni vmbram incurrit miſer, ſauciatur, nec à ferro, concidit, expirat. incertum (ſcriptor adiungit) referendane mors fuerit in Caliburnum, cui tanta vis inerat, vt vel eius vmbra perimeret: an in hominis metum, qui ferro non vmbra ictum ſe crederet, atque adeò exanimaretur? id conſtat vmbratili illo vulnere ſeriò concidiſſe. Tunc Antonianus. O acutum candidumque ſcriptorem! Nugæ ſunt hæc, inquit Bencius, præ ijs quæ audietis. Captos in pugna milites Arturus ſtigmatibus in ore conſcribebat, non ferro aut igne, ſed, mira dictu audituque res, faciem leuiſſimè depalmabat; nam ſi paulo valetiùs tetigiſſet, exoculaſſet homines extemplò, aut edentulos colliſiſſet ad terram: ex eo autem perleui tactu digitorum, relictis altè in ore veſtigijs ad perpetuam rei memoriam, veluti ſtigmaticos ſeruos compunctos notis Threicijs ſibi vindicabat. tanta vis, calorque inerat membris. Sed nihil illuſtrius, quàm quod ei cum Simpulo Gigante ſanè ridiculo contingit, qui quoties forticulum

Arturi res geſta.

Caliburn⁹ Arturi.

Colaphi ab Arturo inflicti.

Simpuli Gigantis ratio pugnandi.

lum aliquem rixarumque cupidum vſquam eſſe terrarum nouerat, per certos nuncios, vt barbam ad ſe quàm primùm mitteret, ſed probè pexam cultamque poſtulabat: ſi recuſaret, ſingulari certamine prouocatum, vt erat viribus áſtuque ferox, facilè ſuperabat; pugnæ ſumma hæc erat: Victo vitam condonabat; barbam ei tantummodo (hoc enim victoriæ præmio contentus erat) abradebat, texebatque ex ea cilicias villóſaſque veſtes; quibus ſuperbè paludatus, ſibi (vt putabat) gloriæ; cæteris terriculo foret: tantumque iam prædæ confecerat, vt præter barbas minorum gentium, ſolùm ex ijs, quas abſtulerat à Dynaſtis ac Regibus, ſagum militare contextum, barbarum ſanè in morem perpetuò geſtaret. Ergo vbi glorioſus hic Regum expilator Arturi nomen accepit; ſubijt cupido periculum faciendi, miſſisque de more nuncijs, barbam expoſcit: additque, ſe eam ad conum galeæ, honoris gratiâ, adhibiturum. cùm reſpondiſſet Arturus, venturum ſe, ac repræſentaturum quod poſceret, vt arbitratu ſuo abraderet, quantùm vellet; accurrit extemplò, initaque ſtrenuè pugna, primùm Giganti clauam comminuit inter manus; mox eidem prægrande ſanum attollenti caput tranſuerſo ictu demetit, excutitq; à corpore quàm longiſſimè; ille quamquam obtruncatus, & capite diminutus, plenus tamen

Barba victoriæ præmium.

Singulare certamen Simpuli cũ Arturo.

animæ,

animæ, ſaxum impetu ſemel concepto proijcit, atque vt erat oculorum ductu deſtitutus, fortè collineat in caput ſuum viuax adhuc & minax, conteritque illud minutatim, ſimul ipſe ad terram latè proſternitur, atque eodem tempore capiti corporique deficiente vi, ac vita, Gigas vtrobique commoritur. En, Murete, ſatiſne factum vides præceptioni tuæ, Ne quid rebus affingatur? Nimirùm, inquit Muretus, non eſt quòd Thraſones, aut Pyrgopolinicas è Comœdijs accerſamus vltrà, quando iſtorum abundè iam legimus in Hiſtoria.

Simpuli ques.

At hoc vitij, vt aiebam, facilè deprehendas, atque irrideas. Illud anceps: &, vtrùm faciem virtutis, an vitij referat, pleriſque incertum, ad præſentem tamen diſputationem pertinet. Illa conſilia loquor, & interpretationes, cæteraque regum geſtarum parerga, quibus nonnunquam hiſtoricus inter narrandum de cauſis euentiſq; iudicium interponit. hæc quoniam additamenta eſſe, atque ad exceſſum videntur pertinere, quatenus ſcriptori permittenda ſint, nõ ſatis liquet. Occupaſti, Murete, præloqui, inquit Bencius, quod erat votum meum: aueo enim hac ſuper re, qua nihil hic quæri poteſt grauius, quodque difficiliores explicatus habeat, ſcire ſententiam tuam. Quamquam mihi, vt fatear, præiudicata lis eſt: nec quidquã puto

Indicia & coniecturas an adhibere debeat hiſtoricus.

Quid de ijs aliquid ſentiant.

facien-

faciendum pluris, quàm interiectum ſcriptoris iudicium in Hiſtoria, *à qua ſi quis auferat*, vt loquitur Polybius, *quare, quomodo, quo fine; id ludricum magis erit, quàm doctrina.* Et verò (dicam enim quod ſentio, quò facilius corrigi poſſim) ſi narratione rerum geſtarum ſimplici, atque ad exitum properante contentus eſſe debet hiſtoricus, quid, rogo, intererit Annales inter & Hiſtorias? Annalium ſcriptori ſatis eſt non eſſe mendacem, hiſtorico non eſt ſatis. nam *conſilia primùm*, vt ait Tullius, *deinde acta, poſtea euentus. expectantur: & de conſiliis ſignificari quid ſcriptor probet: & in rebus geſtis declarari non ſolùm quid actum, dictumve ſit, ſed etiam quomodo: & de euentu, vt cauſæ explicentur vel caſus, vel ſapientiæ, vel temeritatis, hominumque ipſorum non ſolùm res geſtæ, ſed etiam qui fama excellant, de cuiuſque vita, atque natura.* quid poteſt hoc teſtimonio eſſe luculentius? Quòd ſi non tam authoritate, quàm exemplis agendum ſit, deſipiam niſi plenæ ſunt Hiſtoriæ huiuſmodi documentis. Quàm multa & ſalutaria vbique præcepta apud Polybium? Nicetas iudicia non ſolùm libera, ſed etiam opportuna paſſim habet; quid, quòd neque Liuius caruit hac laude? teſtis illa comparatio Alexandri cùm Papyrio: & vbi quærere libuit; Quinam euentus rebus Romanis futurus fuerat,

lib. 3. Hiſt.

Authoritates pro huiuſmodi iudiciis.

lib. 2. de Orat.

Exempla multorum ad hãc rẽ.

fuerat, ſi cum Alexandro bellatum foret? Nam de Cornelio Tacito nihil attinet dicere, quem conſtat eſſe ſeminarium præceptorum. Sed miſſa exempla faciamus. Nonne ratio, & finis Hiſtoriæ id omnino perſuadet? Nam ſi eius conſilium eſt poſteros docere, quid actum ſit, eoſque ad ſumma quæque inuitare per exempla maiorum, per authoramenta laudũ, per inſtituta legum, per mores diſciplinamque populorum; non video, qua id ratione præſtare planè poſſit nuda rerum & quaſi fugiens narratio; in quã ſi incurioſus aliquis, animoque abalienato, aut legendi fatigatione languidior incurrat, nullo operæ fructu, præter inanem quãdam, puerilemque voluptatem, egregia iſtæc Annalium monumenta prӕteribit. Remedia, vt ait ille, non proſunt niſi immorentur. At ſi in narrando expendantur cauſæ, & iudicia loco interponantur: ſi non modò facta recludantur ac dicta, ſed etiam ſenſa, atque arcana conſiliorum; ſiſtent hæc haud ægrè lectorem etiam properantem, in eiuſque animum, quamquam non id à primo agentis, ciuilis vitæ prudentiam, cuius ſe magiſtram profitetur Hiſtoria, facilè inſinuabunt. Atque, vt in marginatis librorum paginis appoſitus idẽtidem manus index legentem monet, vt illud animo non indiligente, omiſſove prætereat: ſic adiectæ hiſto-

Ratio idẽ perſuadẽs.

Seneca li. 5. ep. 40.

hiſtoricorum interpretationes, indicia ſunt ac notæ,quæ vel oſcitantes,aut ſopitos exſuſcitent,eiſque documenti aliquid vltrò ingerant. Atque hæc, Murete, tum virorum illuſtrium teſtimonia, tum exempla ſcriptorum, tum rationum momenta ſicuti me in hanc ſententiam pepulerunt, ita in ea, niſi tu me inde dimoueris,perpetuò continebunt.Tunc Antonianus. Caue,inquit, Murete, quidquā ſtatuas inaudito me; aut enim ipſe fallor,aut nihil eſt,à quo hiſtoricus abſtinere debeat libentiùs, quàm ab huiuſmodi commentationibus. Mitto quòd In Hiſce iudicijs (vt Ludouicum Caſteluetrium acuto ingenio virū, æſtimatoremque acerrimum ingeniorum ſępenumero dicentem audiui) mens,ſtudiumq; ſcriptoris exſtat in alterutram partem plerūque flectentis: qua propenſione ſemel detracta,mirum quantùm ob ſuſpicionem ſimulatis aut gratiæ periclitatur Hiſtoriæ fides. Aſſerit Ariſtoteles, (nam authoritate primùm diſputauit Bencius) hoc eſſe diſcrimen inter Hiſtoricum & Poetam, quòd hic, qualis eſſe debuerit Alcibiades, ille qualis omninò fuerit, deſcribat. hac igitur narratione contentus ſit Hiſtoricus: quid cætera conſectatur quibus ad Poetas tranſitum quærat? Neque verendum erit,ne ſimpliciter, ac nuda narrātibus, Hiſtoriæ perinde ſint, atque Annales. ſatis erit diſcriminis, ſi Annales (quod apud

Quid contra hæc iudicia & cōiecturas alij ſētiāt.

Authortates aduersùs hæc iudicia hiſtoricorū.

In Poet.

Diſcrimen inter Annales & Hiſtorias.

Sem-

Sempronium veterem ſcriptorem legimus) tantum, modò referant, quid quoque anno geſtum ſit, Hiſtoria etiam addat quo conſilio, ac ratione. hæc verò conſilia ſine interpoſito ſcriptoris iudicio explicari quidni poſſunt? At plenæ ſunt Hiſtoriæ (hoc enim erat alterum) tam ſalutaribus præceptis nimirùm de Polybio, & Corn. Tacito ſermo eſt: nam T. Liuius comparationem illam non ſine excuſatione auſus eſt aggredi. Et Tacitus quidem (vt omittam Polybium concionali quadam libertate diuertentem à narratione factorum, in conſilijs tamen, ſed apertiùs Taciti ſanè ſimilem) abundet, vt libet, politicis inſtitutis, interque ciuiles ſcriptores hodie regnet vnus, atque iſta ſe iactet in aula; mihi certè in numerum Hiſtoricorum hoc inquam nomine haud veniet. Quid enim? commemorationem rerum geſtarum definimus Hiſtoriam. commemoret igitur res geſtas, nō commentationes ſuas, qui Hiſtorici titulum cum dignitate ſuſtineat. hic autem ſcriptor quantùm ſcriptorum eſt opinioſſimus, coniecturis ac diuinationibus adeò faciem factorum occupat impeditque, vt oraculorum coniectorem atque interpretem, non rerum geſtarum narratorem agere videatur. Denique Hiſtoriæ finis (nam hoc fuit poſtremum) eſt ille quidem inſtitutio, ac diſciplina poſterorum, ſed quam ipſi non præceptis eruditi,

In Taciti cõiecturas

Præceptiſne an factis erudiant poſtros Hiſtorici.

ſed

ſed factorum expoſitione allecti ſenſim hauriant. Nunquid ex eo, quòd prodeſſe volunt Poetæ, cogendi ſunt, vt relictis identidem figmentis ſuis, extra iocum & fabulam ſalutaria documenta carminibus interponant? & non potiùs, id ſi operis moliantur, eruditorum conuicijs ſtrenuè vapulabunt? Quare ſi neque alicuius authoritas, neque bonorum exempla ſcriptorum, neque ratio vlla cum hiſce indicijs, & coniecturis facit, neque tu Murete, quocum facere veritas ſolet, ea, vt arbitror complecteris. Tunc ille. Malam, inquit, crucem importunæ iſti Eloquentiæ, quæ me ſecurum animi, compoſitumque in alteram partem, iam ſuſpenſum, & vtroque trahentem malè perdidit, quaſi in foro diſceptaretis apud Iudicem, adeò me contorto pugnacique iſto genere dicendi examinaſtis. Sed ego multabo probè vtrumque, ac litem neutri adiudicabo. Et verò dum Philoſophiæ partem diſceptatricem iudicemque morum compono cum Hiſtoria temporum teſte, ac nuncia vetuſtatis; animaduerto idem in vtraque extremum eſſe, finemque vtrique propoſitum inſtitutionem vitæ in hominum ſocietate prudenter ac fortiter agendæ: ſed peruenire ambas video ad hunc finem alia atque alia via, Philoſophiam firmis de virtutum, vitiorumque natura diſputationibus id extorquere:

Quatenus hæc indicia & præcepta adhibenda ſint Hiſtorico.

Similitudo Philoſophia moralis & Hiſtoria.

Q Hiſto-

Diſcrimẽ inter vtramque. Hiſtoriam idem compendio monſtrare per exempla. Et tamen Philoſopho licet exemplis vti: cur ergo Hiſtorico vti præceptis non licebit? licebit ſanè per me, & quando Philoſophum nemo reprehendit, cùm poſt rationum momenta exemplis agit rerum geſtarum; permittamus Hiſtorico maiorum facta narranti, inſerere, ſi libuerit, documenta virtutum. Tamen, quoniam cenſeo id rarenter vſurpandum, atque omninò perparce; accipite quid me (forſitan & vos mecum) cogit in hanc ſententiam. Principio ſicuti Philoſopho vitio daretur, vbi frequentiùs ad factorum commemorationem confugeret; ita eſt reprehenſione dignus aliqua Hiſtoricus, qui ſæpenumero ad rerum diſquiſitiones, præceptionesque diuertat: quòd in hac regione Philoſophorum modeſtè ac verecundè verſari debeat tanquam hoſpes. Deinde odioſa plerumque ſunt hæc diuerticula: & rerum geſtarum monumenta alacriter percurrentem ingratè morantur, euocatamque aliò mentem à ſuſceptæ ſemel narrationis ſerie procul arcent non ſine fraude atque indignatione lectoris. Qui accedit ad Hiſtoricum, ad cognoſcendam antiquitatem accedit, eſt enim ille teſtis antiquitatis: malè igitur occupat iudicis partes is, à quo teſtimonium quæritur, non iudicium. Hiſtoriæ initia, ſunt qui repetant ab incrementis Nili:

Diuerticula ab rerũ geſtarum narrationibus ingrata lectori.

Hiſtoriæ initia quæ Nili incremẽta notari ſolita.

ferunt-

ferunt que Memphis columnam fuiſſe miræ altitudinis (Niloſcopium dixere) in qua quantùm Nilus quotannis excreuiſſet inſcribebant, lineæ ductu ſumma eluuionis veſtigia exæquantes: addebantque in ea litteras, quibus ſignificabant, quæ pro ſingulis aquarum incrementis ſecuta mox eſſet annonæ caritas, aut vilitas: tenuitque ea ſcribendi conſuetudo annos complures. Ex quo poſtea factum eſt, vt quoties euagatus per ea loca Nilus recederet, ac mollitos atque oblimatos agros relinqueret ad ſerendum; obſeruarent ſtatim accolæ, quam notam lineatæ columnæ fluuius appetiuiſſet, indeque futuram eo anno rei frumentariæ copiã, inopiam ve præcipiebant. Non diſputo quàm aptè ad Hiſtoriç principia hoc dicatur: illud aſſirmo, ex hac narratione ſi minùs originem, certè imaginem atq; exemplar Hiſtoriæ peti poſſe. Vt enim veteres illi rem ipſam & euentum conſignabant, nec præterea quidquã moniti, quo poſteri ſibi cauerent, adiungebant, ſed cæteri deinceps conſulebãt ſibi obſeruatione præteritorum; ita ſanè Hiſtoriã hoc filo, & fine texendam puto. facta, & conſilia tutò ſcribantur: iudicia omninò modicè ferantur: vix autem præceptiones & doctrinarum arcana, data opera, congerantur. hæc lectorum permittenda ſapientiæ, qui ex aliorum factis ſua metientes, ſibi interdum gratiùs ducent

Quid Hiſtorico narrandum, quid lectori relinquendum.

Veterum exempla.

quod eruerint ipſi per ſe, ac ſua ſibi diſquiſitione pepererint. Atque hanc denique Hiſtorię legem bonis ſcriptoribus ſanctam ac propriam video Principes quidem certè, Thucydidem loquor apud Græcos, apud nos Salluſtium, infenſos ſeſe aduersùs hæc additamenta præſtitere. nimirum ſincerè & continenter enarrant, maluntq; tacitè inſtruere, quam vitę præcepta luce palam, atque ambitiosè tradere. Quid Xenophō in Græca, & Perſica Hiſtoria? quid Liuius in Romana? quid Curtius, alijque è cohorte illa vetere Hiſtoricorum? quàm raro interpoſitis commentationibus ſuis lectorem appellant, interpellantque? & tamen efficaciùs in omni vita, certè opportuniùs prudentiam, reliquaſque virtutes docent. Quare ſic ſtatuo, crebriora hæc iudicia, documenta, diuinationes, coniecturas, cæteraque Hiſtoriæ quaſi emblemata, & moras plerumq; lectorum aut omnino reſecanda, aut verbo contrahenda, aut obliquè ac diſſimulanter inſinuanda. Et quemadmodum inter Poetas, de quibus contraria ratione, quàm de Hiſtoricis definire par eſt, quo quiſque plura comminiſcitur, ſuique plus affert in carmine, eò propiùs Poetam agit: ita inter Hiſtoricos quo quiſque pauciora conquirit à rerum geſtarum expoſitione diuerticula, ac minùs interponit ſui, eò caſtiùs & cautiùs Hiſtoriam ſcribere exiſtimandus eſt.

Hiſtoricorum apertè narrantium tacitè inſtruētium.

Diſcrimē inter Poetas & Hiſtoricos.

Atque

Atque hoc eſt de Hiſtoricorum iudicio iudicium meum, à quo non modò diſſentiendi, ſed etiam aliò prouocandi liberam vtrique poteſtatem volens libenſque facio. Sed antè (quoniam hoc, quod poſtremo loco diſceptauimus, exemplis illuſtrari à me, vobis non erit opinor ingratum: atque hoc ipſo conſilio libellum hunc mecum abſtuli) accipite quò nugarum me nuper impulerint Card. Hippolyti preces, an imperium; recitare non verebor apud vos, qui ſoletis.

Meas eſſe aliquid putare nugas, *Catul. carm. 1.*
Aggreſſus ſum enim induta nobiliorum Hiſtoricorũ perſona facinus aliquod (Leonis X. obitum mihi præſcripſit Hippolytus) variè referre, ſtylo ad ſingulorum imitationem conformato. quamquam omiſſis interim cæteris, ne longum faciam, T. Liuium tantummodo producam, & Cor. Tacitum, ſcriptores hoc ipſo, de quo diſputatum eſt, charactere ſanè diſcrepantes. licebit ex his aut ſpecimen capere vtriuſque narrationis, deque meo iudicio periculum facere: aut ſaltem fateri, idem aliter atque aliter poſse cum laude tractari, ſi quis ad veterum normam ſeſe exploret. Et Liuianum quidem exemplum hoc eſt.

Narratio vnius rei ad Liuianam & Cornelianam rationem cõformata.

Per eos dies ſeceſserat Leo Pontifex in Manlianam villam, cùm victoriæ nũcium, cuius expectatione diu trepidauerat, accepit.

Liuianum exemplũ.

Pontificij ac Cæſariani Mediolanum contendentes.

Guicciar. lib. 14. & Onuph. in vita Leonis.

Gallorum ſecuritas.

Nam Pontificij, Ductore Friderico Mantuæ Principe, fœdus inierant cum Cæſarianis, quorum cohortibus impoſitus erat Ferdinandus Piſcarius; belli ſummam Proſpero Columna adminiſtrante. & iam rerum ſucceſſu læti, erectique in ſpem Mediolani potiundi, eò properè ire pergunt: tantò minùs ceſſandum rati, quòd inaudiſſent Lotrechium vnà cum M. Antonio Columna, cæteriſque Ducibus, qui Sfortianis infenſi Gallico nomini fauebant, Mediolani ſegniùs rem agere: tanta ſecuritate contemptuque hoſtium, vt Lotrechio cum globo nobilium vrbis vias obequitanti, cùm M. Antonius nunciaret, hoſtem ad portas eſſe; riſerit meticuloſam vocem: quòd diceret, pluuio illo die, ac fallente vbique veſtigio non videri accommodatum iter protrahendis vehiculis, ac cæteris tormentorum impedimentis. Sed Proſperi conſilium, Ferdinandique virtus cuncta ad victoriam aperuere: nam tormentis impeditiſſima quamquam via ſtrenuè deportatis, Ferdinandus expedita cum Hiſpanorum manu anteuertit: ac de nocte aggreſſus ſuburbia, potiùs exploraturus hoſtium vires, quàm vlla ſpe rei tum quidem conficiendæ, aggeribus ſuccedit: ac territis ſubita pilarum procella hoſtibus vallum tranſilit, ſubrutaque porta, ac pulſo inde Venetorum præſidio, intra munitiones cum parte copiarum Itali-

Ionius in vita Ferdinan.

Suburbia expugnata.

Italicarum irrumpit, Heluetios tumultuaria ope accurrentes proturbat, Ducem obtruncat ipſe in prælio: tanta ſuburbijs trepidatione illata, vt hinc Heluetij amiſſo Duce vagi palanteſque, illinc Veneti effusè fugientes, in vrbem truderent ſeſe, ipſeque Veneti exercitus Imperator Triuultius in manus Ferdinandi venerit accepo vulnere. Sub idem tempus cùm reliquo exercitu aduolant Proſper, ac Iulius Mediceus Legatus. eademque vi Fredericus cum infeſto Pōtificiorum agmine ad Ticinenſem portam obices moliuntur, ac munimenta tranſmittunt, direptiſque hoſtium caſtris, admittentibus intrò amicis, vrbem momento occupant. Nec Lotrechio in tam inſperata clade, aut mens, aut opportunitas fuit colligendi militem ſomno conſopitum. Et quamquam verſa ad Arcis defenſionem cura, illuc fortiſſimi quique Gallorum accurrerent, ac ſeſe conglobarent ad ſigna, tamen in ſumma rerum deſperatione conſternati omnes, eadem nocte, Comenſi porta effunduntur, vrbemque victoribus relinquunt. Quòd ſi Pontificij, Cæſarianique inſecuti fuiſſent ad extrema ab tergo carpenda, propè erat, vt Gallicus equitatus ea nocte profligaretur memorabili clade. Nuncium tantæ victoriæ cùm Leo Pontifex de rei euentu ſollicitus accepit, incredibilis animum lætitia inceſſit; ſed vt ſunt

Mediolanum captum.

Leonis repentinus morbus.

humanæ res, non ſatis diuturna. Eo ipſo die ſebri correptus, luce inſequenti in Vrbem relatus eſt. Vbi neglecto primùm morbo, mox deplorato, opinione hominum celeriùs deceſſit. Paucis ante obitum horis cùm

Eiuſdem mors.

nuncius de recuperata Parma ſuperueniſſet, coniectis in cœlum oculis Leo; Bene habet, inquit, quòd antequam morior, Placentiam, ac Parmam ſine vulnere Pontificiæ ditioni reſtitutas tandem video. Vixit annis ſeptem

Commendatio.

& quadraginta, regnauit octo, & totidem menſibus, dignus qui vitam iuxtà atque Imperium diutiùs prorogaſſet, cùm ob cæteras animi virtutes, tum ob ſingularem munificentiam, ac patrocinium litterarum.

Cauſa mortis varia.

Tenuit fama, Leonem nobili aliquo veneno repentè ſublatum: ſeu vulgo ex celeritate mortis, violentiam interpretante, ſeu quodam Principum fato, quaſi eorum nullus ſine aliqua properatæ mortis ſuſpicione extingui poſſit. Et quamquam non deerant, qui obitus cauſam medicis rationibus referrent partim in fiſtulam, ex qua puris plurimùm egerebatur, repentè obſtructam, ac medicamentis irritantibus inuictam: partim in peſtilentes nebulas flante ijs diebus Auſtro delatas ad Manlianam è campis circà paluſtribus; tamen multorum animis auelli ea veneni ſuſpicio non potuit; quòd & viſcera ſubita morbi vi præter

morem

morem exeſa fraudem arguere viderentur: & Aulicorum nonnullis in vincula coniectis, nihil propius fuerit, quàm vt confeſſio extorqueretur, niſi Iulius Card. Mediceus è caſtris rediens caſtigaſſet inertes querelas, vetuiſſetque huiuſmodi de veneno quæſtiones, quæ, vt aiebat, plerunque exitus inexplicabiles habere ſolent. Atque hæc ad Liuij, ad Taciti autem exemplar ſuper eodem argumento hæc accipite.

Eadē narratio ad Corn. Taciti rationē efficta.

Romæ ob victoriæ nuncium multus vbique ſermo: cœtus paſſim per fora, per templa viſebantur de obſidone, de pugna, deque occiſorum numero variè differentium: atque Vt quiſque procax lingua, ac miſcere cœtus hiſtrionum more doctus, ita propiora veris dicere in vulgus credebatur. Nec ſatis conſtabat penès quem Ducum ſtetiſſet gratia patrati belli: quippe In vrbe partibus obnoxia, & quæ pro affectu metiatur fidem. Alij enim Legati prudentiam extollebant, cuius ad exercitum acceſſu tunc primùm cuncta in melius verterant. Pars omnia Proſpero tribuebat, quòd occupato celeriter Addua, deportatoque ratibus exercitu, opportunitatem victoriæ corrupiſſet hoſti. Alijs Ferdinandi fortitudo potior habebatur, qui per lubrica viarum eniſus, auſuſque nocturnam oppugnationem, murum ſucceſſerat primus, inter obſtantes ferro

Romæ ſermo de victoria diſcors.

Pars laudantium.

ſibi viam patefecerat, Helueticum Ducem manu confoderat, caſtra Venetorum, ipſumque Triuultium Ductorem ceperat. Sed alij rem aliò trahebant. Plurimùm quidem momenti fuiſſe in traiectu Adduæ, ſed Gallorum moram in eo aditu muniendo nullius celeritati locum reliquiſſe: neque victoriam tam virtute noſtrorum partam, quàm hoſtium temeritate, atque incogitantia, conſcijs in Vrbe ciuibus, & Lotrechium ab rerum prouiſu abalienantibus ſpecie ſecuritatis. Quid enim operis fuiſſe, Ferdinandum occupaſſe ſuburbia, aut Pontificios vrbē intraſſe, quos ipſi Gibillinæ factionis principes inuitaſſent expoſito per vrbē lumine, ac recepiſſent demiſſo etiam ponte? niſi fortè magnum quid fuerat cœpiſſe Triuultium inermem ac penulatū, qui ad rei tumultū mula inuectus accurrerat rerum ignarus, ac ſemiſomnus: aut Heluetijs fuga dilapſis, iugulaſſe Ducem imparatum, & ambiguum pugnandi. Nam quod ferebatur de caſtris Venetorum direptis, prędaq; parta; magnificè in ſpeciem dici, re autem vera paucos fuiſſe cumulos nummorū, quos in menſis expoſitos, dum fortè Quæſtores Veneti militibus numerabant in ſtipendium, Hiſpani in tēpore potiti ſunt. Nec fuiſſe dubitandum, ſi itum eſſet in ſententiã M. Antonij, & Lotrechius collecta ſuorum manu ad Arcem conſtitiſſet obfirmato animo;

Par deprimentium laudes.

Lotrechij mores.

mo;

mo; quin Cæſarianos ac Pontificios tandem reieciſſet. Sed Lotrechius ſiue in re trepida præceps, ſiue vt ſolebat, conſilium quamuis egregium quod ipſe non afferret aſpernatus, ſiue nouas inſidias in vrbe veritus, abſceſſit, atque Vrbem amiſit veriùs quàm noſtri ceperint. Hæc, aliaque Romæ agitabantur, vana plerunque, & ijs comperta minùs, qui confidentiùs iactabant: ſed tandiu materies in ore vulgi futura, quandiu noua res obijceretur; more Vrbis, in qua Sermo ſermonẽ trudit. Nec abfuit diu, cùm ſermones aliò repentè tranſtulit ægri Pontificis in Vrbem reditus: cui cubiculum ſubeunti obuius architectus ligneam ſepulchri effigiem oſtendit, Henrico Reg. deſtinatam, non dubio omine imminentis fati. nam febris neglecta à Medicis turpiter hic etiam adulantibus, an conſcijs & flagitio deſignatis? breui erumpente vi morbi, ſuſpenſis omnium animis, Leonem extinxit, anno Imperij octauo, ætatis quadrageſimo ſeptimo, victurũ haud dubiè longiori æuo, niſi, quæ eſt communis hominum querela, medentium acceſſiſſet aut ſecuritas, aut flagitium. Certè Præfectus abaci, qui biduo ante Leonis obitum, ſumpto in pilulis, pharmaco, quo Pontifex vtebatur, repentinò interijt ſuſpicionem fecit. Pluribus tamen authoribus facinus transferebatur in pincernam familiarem & continuum Principis:

Mortis pſagium.

Suſpicio illata mortis.

Iouius in vita Leonis, & in vita Ferdinan. Guicciar. lib. 14.

Onuph. in vita Leonis.

pis: & vulgò cedebatur, quaſi non abhorreret à cætera hominis vita: auxitque famam ſubita eius fuga ſub auroram, vix dum Pontifice extincto; ſed captum à Prætorianis, Iulius Mediceus vbi primùm ad comitia Romam venit è caſtris, ſtatim dimiſit, incertum an alicuius flagitij compertum; an potiùs ne arcanis fruſtrà euulgatis ipſe odia multorum ſubiret, ac priuatis ſuis rationibus officeret? Quin nec illud ſatis conſtitit, prætuleritne corpus veneficij ſigna? nam Vt quis præſumpta ſuſpicione, aut ab effectu liber, diuerſi interpretabantur. Illud palàm atque in vulgus, Principem obijſſe excellenti iudicio, varia litteratura, & quod proximum eſt, præſidem litteratorum: ſed liberalem in primis, & qui raro exemplo huius æui preces anteuerteret, vt conſuleret accipientium pudori. quamquam hæc ipſa non perinde omnibus æſtimabantur: quaſi hic ſubeſſet ingens Cupido gloriæ, quæ etiam ſapientibus nouiſſima exuitur.

Elogium Leonis.

Atque hæc ad imitationem Taciti conformata, inquit Muretus. Cæterùm vos (ſi audiſtis hæc libenter, imò vt ex fronte conijcio, quia libenter audiſtis) vtrumque exemplum committite, atque ex hiſce particulis, ſi quam habent imaginem antiquitatis, de vniuerſa vtriuſque Hiſtoria coniecturam facite. Cumque illi incredibili voluptate atq;

admi-

admiratione ſuſpenſi, feciſſe ſe interim de eius ingenio abundè coniecturam affirmarent; aggredienti neſcio quid ea de re ſtatim Antoniano interceſsit Bencius, vetuitque: quòd appetente iam nocte, cælo paulò inclementiore, timeret ille Mureto ſuo. Ergo condicta in ſequentem diem poſteriore diſputatione, quæ ſupererat de verbis Hiſtoriæ, ex hortis illicò diſceſſum eſt.

PROLVSIO III.

MVRETVS.

Siue

De ratione ſcribendæ Hiſtoriæ Dialogi pars poſterior, quæ ad verba pertinet.

An Hiſtorici cum Poetis Oratoribusque ſtylo conueniant: pleriſque Hiſtoricorum ob id examinatis: exemploque compoſito ad conciones pugnasq; narrandas; ac demum vna eademque re hiſtoricè, oratoriè, ac poeticè diſcriminis ergo deſcripta.

INTERLOCVTORES
Jjdem, qui in priore Dialogi parte.

Condicto die redeunt in hortos, intermittente iam æſtu, Antonianus, & Bencius. (Perſequor enim iiſdem diſputatoribus inſtitutum de Hiſtoria Dialogũ, Cardinalis Ampliſſime.) Dumque Muretum præſtolantur cũ Hippolyto Cardinali Eſtenſe,

ſe, ı eſcio quid otioſiùs domi tranſigentem; occupat Bencius, rogatque Antonianum, vt (quando per Mureti moram licet) paucis, niſi moleſtum eſt, referat extemporale illud carmen, & carminis vaticinationem, cuius mentionem fecerat apud Hippolytum heſterno die. Annuit ille, ſtatimque ex areola, qua inambulabant, proceras admirati platanos ab ſtirpe ad primos vſque ramos hedera ita conueſtitas, vt ſummæ quidem arbores ſuis frondibus, imæ verò alienis virerent; concedunt in proximũ xiſtum,quẽ gradata hinc buxus & conciſa in plurimas ſpecies,inde Tarentina myrtus variè tonſa,aliæque preſſæ atq; retentæ manu arbuſculæ belliſſimè concludebant. In medio fons æſtuabat intra marmoreum cratera, è cuius labro caducus, veli inſtar tenuiſſimi expandebatur demittebaturq; in ſubiectam piſcinam;quam circum ſyphunculi plures expreſſi micabant è ſolo, atque in cratera reciproci miſcebant ſuauiſſimum murmur. Hic in loculamentis trifolio virentibus molliſſimas nacti ſedes ac puluinos aduerſi conquieſcunt. Tunc Antonianus; Facio,inquit, omninò libẽter quod poſtulas,Benci,vt humaniſſimi Principis munificentiam omnibus teſtatam habeam. Res ita ſe habuit. Exceperat Franciſcus Card.Piſanus natalitio, vt conſueuerat, epulo Cardinalium complures; & ne carmen, appendix

Loc⁹ Dialogi.

Hortorum fontiſque deſcriptio.

con-

Antonianus fidicinē agens ſup̄ mēſā.

conuiuij, deeſſet; aderam ipſe ſuper Heroum menſam fidicinem acturus. Et iam ſingulorum laudes conuiuarum, octonis verſibus Italico rhythmo concluſis, ex re atq; ex tempore concinueram, illis demirantibus, in ea ætatula (neque enim duodecimum annum tum expleueram) volucre, vt aiebant, atque extemporale ingeniū; cùm me intuitus Alexander Card. Farneſius; Age dum, inquit, puer: &, quoniam tam bellè Vatem agis, cape hunc florum faſciculum, eique munus trade, quem è noſtro hoc ordine fore Pontificē Max. arbitraris. accipio, ſingulorum ora contemplor, ſuſpenſſique in re vel ludicra Patribus, ad Io. Angelum Card. Mediceum rectà feror, flores futuri omen Imperij prompto priùs carmine in manus trado. Enimuerò Mediceus, quamuis ea deſignatione tacitè omen acciperet, gauderetque in ſinu; palàm tamen rubore ſuffuſus amicè conqueri cœpit, quòd irridendi ſui gratia ex compoſito rem tranſegiſſet Alexander, meque adornatum cum verſibus iam diu domi factis illuc opportunè compuliſſet. Id Alexander ſeriò pernegabat: ſed cùm neutiquam proficeret; Quin tu, inquit, periculum per te facis, pueroque argumentum tuopte ingenio præſcribis? quod ille ſi pro re nata, præſenti verſu commentabitur, coniecturam, credo, capies, nullum tibi à me fucum hodie factum. Quid multa?

Ex temporale ingeniū pueri.

Vaticinatio futuri Pricipat⁹.

multa? placet ea conditio; dumque aliquid ſecum animo verſat Mediceus, fortè horologium, quod inibi erat prælto impoſitum pegmati, horarum ſignum excluſit. Ergo optimum factu viſum, ſi ea ſuper horarum mole aliquid ipſe ſubitario carmine comminiſcerer. Tunc ego ſubſiſto pauliſper, fidiculam præcentione aliqua percurro, ſic incipio. *Horologij deſcriptio.*

HÆC, quæ metitur vocalis tempora moles,
Cum cælo tacitum, credite, fœdus habet.
Nam cælo Sol quidquid agit noctuve diuve,
Inſcriptum nobis machina fronte refert.
Artis opus miræ. Ad terrā reuolubile plūbum
Nititur, & ſpiris throclea verſat onus.
Pondere ab hoc motus: nā dū vi vertitur axis,
Dentatas cogit mordicus ire rotas:
Morſu illo implicitos, obuerſoſq; orbibus orbe:
Pendula ſuſpenſo examine libra mouet.
Æneº hinc monitor turri ſonat, & ſimul horas
Mobilis inſcripto lingula in orbe notat.
Diuidit hic Index vitam; totamque minutim
Concidit, ſolidum dilaceratque diem.
At vos, Heroes, quorum metimur ab ore,
Et regimus veſtro tempora noſtra ſono,
Diſcite non dare poſcenti reſponſa, priuſquam *Ad Cardinales conuiuas.*
Multa agitet ſecum mens operoſa diu:
Diſcite non vllam ſine pondere reddere vocē:
Diſcite (ne multis) ore manuque loqui.

Finieram, cùm exceptus eo, quem mihi ætas conciliauerat, plauſu: atque auro adhæc

R tor-

torque donatus à Card. Tridentino ob rem ex eius animi ſententia geſtam, è conuiuio dimiſſus ſum; relicta in omnium animis opinione, non ſine aliquo cæleſti afflatu eo die vaticinationem puero excidiſſe. Et ſanè ſublato paucis pòſt annis Mediceo ad Pontificatus Imperium, felix euentus non modò mihi ſummi Principis gratiam, ſed etiam Poetarum nationi laudem aſſeruit vaticinandi.

Pius IV. Pont. Max.

Verùm hæc dum auditore Bencio narrat Antonianus; ecce tibi Muretus, qui poſt exedram myrto conſtratam aliquandiu latuerat, dat in conſpectum repentè ſe: &, Itane verò, inquit, abſente me Senatus Principe, vos minoris ſubſellij Patres ſenaculum ſoli ſolum celebraſtis? Imò verò, excipit Bencius, ſi pergis argutari, nos ex te multam pignuſve capiemus, quòd Curiam in tempore non intraueris. Sed mihi crede, moram iſtam ac deſiderium tui numquam ego quidem meliùs, quàm Antoniani oratione lenire potuiſſem. Age iam, atque hoc, quem relictum tibi vides, medio puluino conſide nobiſcum vnà, & interpoſitam diſputationem, quod bene vertat, aggredere.

Propoſitũ in hac proluſione.

Tunc is nihil vltrà cunctatus; Hiſtoriæ, inquit, exędificationem conſtare diximus & rebus, & verbis. illæ heſterna quæſtione definitæ, hæc hodie ſuperſunt, ſuuſque character

ac

ac nota ſcriptoribus Hiſtoriæ reddenda eſt. Et quamquam non me fugit, aliam eſſe legem præſcribendam Hiſtorijs, aliam Hiſtoriarum particulis, annalibus, commentarijs, faſtis, ephemeridis, indigitamentis, tabulis, breuiarijs; tamen facilè patiar in præſentia, nihil horum præcipuè, ſed omnia perinde conſtitui: non enim Hiſtoriæ nunc inter ſe membra formaſque conſideramus, ſed Hiſtoriam à Poetica atque Oratoria ſeparandam ſuſcepimus. Et verò ita ſeparanda eſt, vt non minore interuallo, & (vt Lucianus aiebat) Iſthmo etiam maiore, diſtet illius ſermo ob Oratorum, Poetarumque lingua, quàm in rebus enarrandis diſcrepare inter ſe priore diſputatione confecimus. Cuduntur in eadem quidem veluti officina verba omnia ſiue hiſtorica, ſiue oratoria, ſiue poetica, vnumque in locum & cumulum promiſcuè congeruntur; non tamen promiſcuè vſurpanda, atque è cumulo, pro vt quæque ſors obtulerit, eximenda ſunt. id quod factitari interdum non ſine riſu videmus à nonnullis, qui Nuſquam niſi inter epulas elegantiam norunt. quaſi enim ex armamentario haſtas ac tela in repentino tumultu rapiant, ſic ad verborum auxilia, vt quæque in promptu fuerint, ſcriptores ſubitarij confugiunt. Hic Antonianus. Nimirùm, inquit, religioſiùs aliquantò ac ſeueriùs

Hiſtoriarum ſpecies.

Stylus hiſtoricus à poetico & oratorio ſeparandus.

In opuſc. quomodo ſit ſcrib. Hiſtor.

Officina verborum vna.

Quomodo inde verba extrahenda.

exordiris, vt video, Murete. An tu ſcriptores tam longinqua inter ſe regione patriaque ſeiungis ac diſparas, vt in alterius quemque lingua hoſpitem ac ſurdum putes? Quaſi verò neſcias, Antoniane, Bencius ſubdit, M. Antonium qui magnum ab Hiſtoricorum ſermone fructum capiebat ad Eloquentiam, dixiſſe apud Tullium ſe omninò Poetas non attingere, quòd aliena quadam lingua locuti viderentur. Sed perge porrò, Murete, & condoce, qua tandem ratione ex eo verborum aceruo, atque congerie aptæ cuique ſcriptori voces eligendæ ſint. Nam ſi, quod vſu venit legulis & coactoribus litterarum, id accideret Hiſtoricis, bellè res ſe haberet. illi enim in ingenti teſſerularum cumulo typos ex ſua quemque nota facilè internoſcunt, ac ſeparant in arculas: ex quo fit, vt diſcreta loculis elementa cùm opus eſt, committant cōponantque celeritate mirabili. hic autem quam tu, rogo, notam, quem characterem vocibus inuſtum vides, vt in earum elegantia & commiſſione tuti eſse poſſimus? Video, inquit Muretus, ac verbo dicam. Finis, qui ſingulis ſcriptorib. propè ac propriè prefinitur, ſi probè inſpiciatur, hic rectà ducet vnumquemque ad ea ſecernenda è multis verba, quæ in rem ſuam futura ſint. Oratori propoſitum eſt (vt interim hoſce fines qualicumque ratione ſeparemus) quod eſt perſuaſibile,

lib. 2. de Orat.

Typorum verborumque comparatio.

Ex fine delectus verborum.

Poe-

Poetę admirabile, Hiſtorico verum. Exploret igitur, ac ſeparet vnuſquiſque ſibi ea præſidia verborum, quę perſuaſionem, admirationemve, aut veritatem in loco iuuēt. Iuuat perſuaſionem (quod ad dictionem quidē pertinet) acris, & pugnax oratio, exaggerata, magnifica, incitata, quæq; non ſine palæſtra ac nitore plagam faciat. Admirationē ac plauſum excitat pulchritudo quædam, & lætitia dictionis, grāditas & pompa verborū, peregrinitas vocum; modulatio numerorum, nihil non oblitum pigmentis, commentationibuſq; conditum, omnia fama & vero maiora. At veritatē ſimplex æquabiliſq; decet oratio, nihilq; magis cōmendat vera dicentem, quàm ſinceritas elocutionis. Quare cōdonet Hiſtoricus exaggerata Oratori verba atq; flexanima, Poetæ peregrina & numeroſa, ſincera verò atq; dilucida eximat ſibi. Atque hinc eſt, quòd Lucianus in libello de præceptis Hiſtoriæ, cùm ei finem ſtatuiſſet vtilitatem, quæ ex ſola veritate conciliatur, áddidit; *Verbis quidem hiſtoricis vnum eſſe propoſitum, vt planè ac ſimpliciter enarrent, & quàm clariſſimè rem, vti eſt, ob oculos ponant.* Adde Luciano Phalereum, ſubdidit Bencius, ſcriptorem Luciano non paulo meliorem: qui dum periodum hiſtoricam ab alijs ſeiungit, atque definit. Quæ neque circumducta in orbem, neque remiſsa vehementer ſit: ſed in medio vtriuſque conſiſtat,

Quæ verba ad Oratoris finem apta.

Quæ apta ad finem Poetæ.

Quæ ad Hiſtorici finem.

De elocut.

hæc adiungit; *Vt neque oratoria videri poſſit & aliena à fide propter circumductionem, & honeſtatem habeat, & hiſtoricum ex ſimplicitate.* Addite, excepit Antonianus, antiquiorem vtroque Tragicum Poetam, cuius illa vox eſt apud Senecam in epiſtolis, Veritatis orationem ſimplicem & concolorem eſſe. Tum verò Muretus; Quoniam, inquit, ſuffragijs mirè conſentimus, placetne Senatuſconſultum fieri in hæc verba? Bonum factum, vt Hiſtorici non ambitioſo & circumlato, ſed ſincero placideque fluenti genere orationis ſcribant. qui ſecus fecerint, malam famam vltimi ſupplicij loco ſubeunto. Cùm placere reſpondiſſet Bencius; interceſſit Antonianus, negauitque ſe ſcribendo adfuturum, donec planiùs aliquantò perciperet eam notæ ſinceritatem ſimplicitatemque, quę ſibi quidem magnopere probaretur, nonnulla tamen aduersùm eſſe, quibus expeditis libentiſſimè ſe in Mureti ſententiam conceſſurum. Cui Muretus; Ius & æquum poſtulas, inquit. Et quãquam Phalereus (cuius teſtimonio tu me, Benci, modò interuertiſti) dum periodum hiſtoricam, inter circumductam & remiſſam, quaſi mediam, & in vtriuſque confinio ſuſpendit, rem totam gemino indicauit verbo; nos tamen, quando ita videtur, liberaliùs expendamus.

lib. 6. ep.

Hiſtorici oratio qua.

Periodus hiſtorica.

Partitio diſputationis.

Character hiſtorico præſcribitur inter ſubli-

ſublimen, atque humi ſerpentem: ſcopulus vterque ſi cautè videtur, nauigatur in portu. Et verò, vt hinc exordiar, quid magis obeſt ſeria narranti, quam oratio quæſitis infuçata verbis & modulis numerorum;quorum vitio tolli funditus veritatem & fidem faber ipſe numerorum Tullius affirmare non dubitauit? quid lectori ſuſpectum eſt magis, quàm hominis artificium verba verbis ſollicitè concinnantis, iiſque conſuendis miſerè intabeſcentis? vt ſanè (quòd ait in Rhetoricis Ariſtoteles) non minùs caueant auditores ſibi, nec minùs affecti ſint contra huiuſmodi inſidias compoſitæ orationis, quàm aduerſus permiſta & confuſa vina ſuſpenſo inſenſoque ſolent animo eſſe compotores. Hiſtoricorum oratio non ſeſe lectori venditet obtrudatque, ſed res geſtas continenti narratione proferat, ipſa ſe ſubtrahat. Atque ego quidem oleo ſimillimam appellare ſoleo hiſtoricam dictionem: ſicuti enim huius liquoris prima laus eſt, ſi non ipſe palato ſapiat, ſed efficiat vt ſapiant epulæ, quæ illo condiuntur: hinc cùm oleum commẽdamus, vulgò dicimus, ipſum guſtatu nihil ſentiri. Ita mea quidem ſententia hiſtoricus ſermo tunc prima dignus eſt laude, cùm placidè rebus affuſus ſic eas lenitate condit, conditaſque defert in animum ſine ſenſu, vt placeat quidquid in Hiſtoria legitur;at quam ob rem placeat vix intelligatur. contrà quiſquis

Orationis ſublimitas & põpa nõ apta Hiſtorico.

Artificiũ dictionis ſuſpectũm lectori.

Lib.3.

Oratio cõpoſita & vina permiſta.

Comparatio dictionis hiſtoricæ cum oleo.

Vitiū aliquorū Hiſtoricorū.

Hiſtoricorum, rebus haud magna cum cura temperatis, totus in eo eſt, vt concinna elaborataq; ad plauſum oratione, ipſe concinnitatis artifex legatur, hic oleum & opera perdit. nam rerū ſerie incurioſè oſcitāterq; pertractata dum lectorem transferat ad eā verborum pompam, ac miracula ſublimis exploratæq. ad numerum dictionis; interim cognitione factorū, quibus ad animum admouendis inſiſtendū erat, quique eſt fructus Hiſtoriæ maximus, illū penè defraudat. Definit, vt heſterna diſputatione dicebamus, Hiſtoriam M. Tullius, *Rem geſtam à noſtra ætatis memoria remotam*. Atqui Hiſtoria res geſta ipſa non eſt, ſed explicatio rei geſtæ. quid ergo? num adeò conſpicua in re aberraſſe virum artis ſuæ apprimè gnarum putandum eſt, an potiùs tacitè docuiſſe, ita cōſcribendam eſſe Hiſtoriam, vt lector nullo elocutionis illicio abſtractus à rebus, nullaque retentus mora verborum, imò charactere ipſo dicendi propemodùm non animaduerſo, ac ſurda ſtyli voluptate præteruectus, non tam ad rerum commemorationē acceſſiſſe, quàm rebus intereſſe videatur?

Lib. 1. de Inuent. lib. 1. ad Her.

Qua quidem laude ſi non primus, certè in primis mihi eſt Suetonius Tranquillus, adeò tranquillè & æqualiter fluit, rebusque vnicè addictus orationis ornamēta non negligēs, ſed ſecurus præterit, & tamen hūc ipſum ornatum veluti vmbram non id agens trahit.

Suetonij laus.

Criſpus

Criſpus autem Salluſtius, ſi pauca excipias verba, quæ partim nouauit ipſe, partim ex alieno ſeculo, ac potiſſimùm ex Catonis originibus, vt aiebat Auguſtus, inuidioſè decerpſit: cęterũ quam procul agit à fuco & copia orationis totaq; ſupellectile oratoria? qui genere dicẽdi breuiſſimo aptiſſimoq; dominari omniũ teſtificatione tporũ dict⁹ eſt. Nã de C. Cæſare nihil attinet dicere: de quo quoties cogito, toties illud venit in mentẽ, quod de Romanis vulgò ferebatur; Ciui Romano Latinè loquenti nõ minùs turpe eſſe rẽ quãque ſuo non demonſtrare vocabulo, quã hominẽ non ſuo nomine appellare. At Q. Curtio, quamquam ijs virtutibus exornato, quibus cõſtat aut heroicis eum temporibus vixiſſet, aut dignum fuiſſe qui viueret; non defuere, qui obijcerẽt quæſiti interdũ medicamenta cãdoris, & numerorũ vſum paulo intemperãtiorẽ. cui ſanè ſtudio, quàm metuo, Bẽci, ne Maffeius tuus plus nimio indulgeat. cõicauit ille mecum paucis antè diebus, an menſibus, particulas aliquot Hiſtoriæ, quam molitur, rerum Indicarum: demiratus ſum florem ac numeros orationis: dixi, ſcriptorem mihi videri non huius æui, ſed è veteri illo ordine & quidem patricio Hiſtoricorũ: nihil vſpiam incultum neglectũque, concinna & perfecta ſanè omnia? niſi fortè eò peccaret, ꝙ nihil peccaret: nam & ingeniũ ſcriptoris anxium apparebat interdũ, & dictio

Salluſtij laus. *Sueton. in vita.*

Cæſaris laus.

Q. Curtij laus cum exceptione.

Maffei laus.

Cum exceptione.

vide-

videbatur exquiſita ad ſomnum, eumq; ſimili modulatione crebrò fuſum. quare monui (nam & ego verum dicere aſſueui, & ille libenter audire) vt orationis culturam ſæpiùs libentiuſque diſſimularet, nec verba ita traijceret quaſi quædam complementa numerorum: cæterùm intelligeret, ſi rem ad calcem eo quo cœperat tenore deducere, ſe facilè ſcriptoribus huius ſeculi palmam, me iudice, prærepturum. Hic Bencius, qui ægriùs aliquantò tulerat, ſtudiorum ac vitæ ſocium cū ea exceptione laudatum; Ego verò, inquit, prò Maffeio habeo interim aduerſùm re gratiam, Murete, nec dubito quin ille cautionem abs te æqui boniq; conſuluerit: neq; enim vlli patientiùs reprehenduntur, quàm qui maximè laudari merentur. Sed quid facias? Nullum ſine venia placuit vnquam ingenium. tamen dicam hoc pro humanitate tua confidentiùs; Durus es erga Hiſtoriam quam ornamentis ſuis vſquequaque ſpolias. Sic ſum, inquit Muretus; ſpoliatam decet eſſe veritatem. Velare Poetarum eſt. Et tamen, occurrit Bencius, Poetam non agit in Oratore Tullius, dum *placere*, ait, *in Hiſtoria atque epidictico genere dici Iſocrateo Theopompeoque more, vt tanquam in orbe incluſa currat oratio quoadusque inſiſtat in ſingulis perfectis abſolutiſque ſententijs.* neque aliter antè in eodem Oratore ſtatuit: dum *finitimam eſſe* dicit *Hiſtoriam eorum orationi, qui verba ita diſponunt,*

Propugnatio Maffei. Pro ornatu & pompa dictionis hiſtoricæ. Ciceronis teſtimoniū

ſponunt, vt pictores varietatem colorum, quique paria paribus, aduerſa contrarijs, ſæpiſſimeque ſimiliter extrema definiunt. Quid? apud Liuium quàm multa Poetarum more ac modo dicuntur? *Inde equitum certamen erat: Hæc vbi dicta dedit, ſtringit gladium, cuneoque* (audiſti verſum hexametrum?) *facto per medios vadit hoſtes: Iamque dies conſumptus erat: Multa iam edita cæde ſeneſcit pugna;* atque alia eiuſmodi non rarò. Alpium deſcriptione quid grandius, atque Alpibus penè ſublimius? *Ex propinquo viſa mõtium altitudo niueſque cælo propè immiſtæ, tecta informia impoſita rupibus, pecora iumentaque torrida frigore, homines intonſi & inculti, animalia inanimaque omnia rigentia gelu, cætera viſu quàm dictu fœdiora terrorem renouauere. erigentibus in primos agmen cliuos apparuerunt imminentes tumulos inſidentes montani, qui ſi valles occultiores inſediſſent, coborti in pugnam repentè, ingentem fugam ſtragemque dediſſent.* Audis hæc verò, Murete, & ſimplicitatem illam tuam in Hiſtoria requiris? Audio hæc enimuerò, inquit, nec ſententiam muto: quia ſimul audio: propterea Liuio priorem habitum eſſe Salluſtium, quòd ille paulo inflaret vehementiùs, & oratione minùs cagiſtata quàm Hiſtoriæ poſtulet authoritas, effluere interdum & luxuriare videatur, cùm tamen Salluſtium ſcriptorem ſeriæ ſeuereq; orationis, ac proprietatis ſeruãtiſſimum

lib. 1. Dec. 3. Alpiũ deſcriptio.

Liuij & Salluſtij comparatio.

A. Gell. l.17.c.18. mum antiquitas appellauerit. Nec tu me teſtimonio Ciceronis abſterres. Exornandam ille quidem cenſuit Hiſtoriam epidictico etiam more, ſed *cùm pugna* (ſic enim loquitur) *aut regio deſcribitur* (in quo minùs fortaſſe peccauerit Liuius deſcribens Alpium regionem) *aut cùm conciones interponuntur & hortationes, in quibus tamen tracta quædam & fluens expetitur, non hæc contorta & acris oratio.* Audis, opinor, Benci, ac planè intelligis, quo loco, & quatenus per Ciceronem liceat, dicendo vt ſeſe attollat Hiſtoricus. locorum interdum ſitus ſæpiùs ardor dimicantium copiarum, ſæpiſſimè verò Ducum adhortationes, quippe quę Poetarum è ſchola plerunque transferuntur, canorum aliquid in Hiſtoria poſcunt ac tubam. in cæteris autē partibus eodem tenore, hoc eſt, temperatè caſteque, nec ſine elegantia (quæ tamen rebus tacitè inſeruiat, non contumaciter officiat) narrandum ego quidem ſentio, nec diſſentire, Tullium, aut quemquam dicendi Magiſtrum puto. Hic Antonianus ad Muretum conuerſus; Bene habet, inquit: liberaſti me magno metu, dum ad extremum confeciſti, non eſſe ab re Hiſtoriæ, conciones & pugnas complecti grandiore ſtylo. atq; huc te vt deducerem, ſpectabat illa demum interceſſio mea: attuleram enim ipſe id, quod heſterna nihil die, ſicuti etiam Bencio, recitan-

Quando ornari ſe diligētiùs patitur Hiſtoria.

Prælia potiſſimùm & conciones quomodo ſcribenda.

citandum hodie præſcripſiſti; ſed cùm audirem, Hiſtoriam à te ſpoliari glorioſis hiſce nominibus, verebar ne, ſi quid lucubrationum mearum, te mihi non conciliato, proferrem; reas ſtatim ambitus ſine vlla ſpe veniæ pronunciaretis, itaque decreueram hac ſuper re verba in ſenatu facere omninò nulla, ſed veteri forma, In alium diem: Iam verò quandoquidem Hiſtorico ſuos etiam lacertos ac toros cùm opus eſt, accõmodas; vtar poteſtate à te facta, & æquiore animo referã aliquid Hiſtoriæ, quam Pij V. Principis noſtri iuſſu aggreſſus ſum de nauali prælio paulo antè ſumma huius ſeculi felicitate commiſſo; idque etiam libentiùs referam, vt te, Benci, ad ſymbolum quoque tuum in commune deferendum, exemplo compellam meo. Eius narrationis particula hæc eſt, nam decerpens hinc atque hinc aliquid, non continenti rerum ſerie ſcribo.

Conatus & adumbratio pugnæ concionisque hiſtoricè ſcribendæ.

Naualis certamen.

Pugnæ principium ab ſiniſtro cornu factum: præerat Auguſtinus Barbaricus, conſilio æquè ac manu promptus; quem idcirco obtinere eum locum iuſſerat Aſcanius Corneus vniuerſæ claſſis inſtruendæ Magiſter, vt aduersùs ferociam Mehemetis Alexandriæ Proregis, qui dextrum cornu promouebat, virũ opponeret impigrum ac fortem. Et res ſuccedebat ex ſententia; nã Bragadinæ Quinqueremes duæ inuſitata magni-

Quinqueremium impetus & pugna.

tudine,

tudine, & duplici grandium tormentorum verſu formidabiles ante cornu paulùm progreſſæ ſe in hoſtium claſſem induerant primæ, atque exploſis à fronte, à tergo, à latere tormentis, multis momento perforatis dilaceratisque Othomanorum nauigijs, trepidare primùm, mox etiam iuclinare dextrum cornu cœpit. Enimuerò Mehemetes ex dedecore in rabiem actus; Hæccine, aiebat ad ſuos, illa pugna eſt quam poſcebatis, ante prælium feroces, in ipſo diſcrimine ignaui? Ac ſimul vociferans, ſimul acinace in timidiſſimum quemque irruens trepidationem ſiſtere adnitebatur. Sed fruſtra omnia: cùm nihil à Quinqueremibus intermitteretur, ſed repetita ingruentium vi globorum paſſim perterebratis nauium lateribus, ingens ederetur claſſiariorum ac remigum ſtrages. Et verò atrox ſpectaculum fuit infecta ſanguine maria contueri, mutilas ac vulneratas vbique naues, fluitantes malos, remosque iuxtà ac informia cæſorum cadauera, & trunca animæque adhuc plena complurium membra per vndas miſerè colluctantium. Nimirùm vbi exutum ſe magna ſuorũ parte vidit Mehemetes, ex deſperatione conſilium nactus, cum aliquot roſtratis nauibus proripit ſeſe ex illo Quinqueremium occurſu, & littus adradens ad Acheloi fauces curſum dirigit tanta celeritate, vt crederetur fuga compulſus

Mehemetis furor.

Clades à Quinqueremibus.

Aſtus Mehemetis.

ſus

ſus in proximas Syrtes impacturus. Sed homo gnarus loci, cùm ſciret eam littoris oram præalto eſſe mari & nauiū patiente, ſecurus illac adnauigans, improuisò Barbaricum à tergo aggreditur, qui fraude ſerò animaduerſa, dum iubet cornu obuertere, inconditis repentè clamoribus in latera aliæ rurſus, atq; aliæ Othomannicæ triremes incurrunt, & vndique infeſtæ circumſiſtunt. Obſidetur Pretoria à quinque hoſtium triremibus, pugnatur extremis vtrimque viribus, nec vſquam in tota acie atrocioribus animis. Et iam Mehemetes militum numero atque aſtu potior, cum expedita ſuorum manu exſcenſione tandem facta, per foros ad Prætoriæ vſq; malum intulerat ſeſe, cùm Barbaricus; Itane verò, inquit, Commilitones? primi hoſtem diſiecimus, noſtriq; interea ſocij, inchoatam per nos victoriam tota perſequuntur acie, nos hic indefenſi, inulti, pecorum more contrucidamur? Et patiemur hæc ſigna, naues, noſtra hæc corpora inter Othomannica ſpolia in Thraciam captiua deportari? patiemur ſocijs in patriam redeuntibus narrari tanta cum Veneti nominis ignominia, ex vniuerſa claſſe vnum Barbarici cornu Turcarum prædæ ceſſiſſe? Quin potiùs, quando in eum deuenimus rerum articulum, vt vel hauriendus, vel dandus ſit ſanguis, agite, vt eſtis viri, aduocate quantùm eſt virium in dexteras

Concio Barbarici.

paulo

paulo antè victrices, denſatoque cuneo hoſtes temerè affuſos inuadite ac propulſate. ipſe quamquam id ætatis, id virium, primus in hoſtem pergo; aderit mihi pugnanti, vt ſpero, ſummus è cælo Imperator Deus, cuius cauſa pugnatur. Quòd ſi fortè ei ſit cordi, meo ſanguine ac vita repræſentare ſalutem veſtram, en caput hoc in omnem aleam volens libenſque deuoueo. Vix ea, cùm ipſe, ábrepto clypeo è militis manu, ſtrictoque ferro præcurrere in hoſtem cœpit: valuitque adeò apud militem Ducis oratio, & oratione melius exemplum, vt renouato ſumma virium contentione prælio, hoſtemque ferociter aggreſſi, alios ferro cominùs iugularent, miſſilibus transfigerent alios, alios ſcutorum occurſu in mare proturbarent, donec ad extremum exacto per ſummam fortitudinem Mehemete, perfunctam periculo Prætoriam obtinerent. Tenuit ea pugna horæ circiter ſpatium. Sed in ipſo ardore dum Barbaricus nullam omittit partem Ducis ac bellatoris, imperaturus neſcio quid in rem præſentem; poſtquam animaduertit, vocem obiectu clypei non exaudiri; detegit faciem, ſtatimque inter volantia ex aduerſo tela transfigitur, adactoque intra oculum lethali ferro, interclusa illicò voce concidit exanimis: atque è pugna ſublatus, paulo pòſt nihil intermittente doloris vi, certior factus, penes iam noſtros

Exempli vis.

Cædes hoſtium.

Mors Barbarici.

ſtros ſtetiſſe victoriam; fato conceſſit. Vir planè memorabilis cùm ob cæteras laudes, oris maieſtatem, linguæ facũdiam, animi fortitudinem; tum potiſſimùm eo nomine poſteritati commendandus, quòd ſubortis inter fœderatos non ſemel grauiſſimis diſcordijs; vnus in eo totius Europæ flore repertus eſt omnium arbiter, qui raro exemplo, Chriſtianæ rei dignitatem priuata vtilitate inanique patriæ nomine potiorem perpetuò haberet. *Præconiũ eiuſdem.* Hæc vbi abſoluit Antonianus, rogare vtrumq; enixè inſtitit, vt quorum iuſſu illa fecerat, eorum caſtigatione ſibi perficere liceret: ſed vtroque, ſiue ex animi ſententia, ſiue gratiæ aliquid darent, mirum in modum collaudante omnia, addidit Bencius, tum demum à ſe percipi, cur Hiſtoriam M.Cicero rem geſtam vocaret; adeò ſibi viſus erat non tam narrantem audire, quàm pugnantes in acie ſpectare. Quamobrem amens ſim, inquit, ſi cum viuo, quod aiunt, cane meum ipſe prauè imperiteque depictum compoſuero. adde tu potiùs, amabo te Murete, quæ ſuperſunt ex Hiſtoriæ præceptis: ego ſi audiar ſub finem, ab Antoniano ſcilicet quàm remotiſſimus, abundè eſt. Tunc Muretus; Addo, inquit, te tamen ſponſione non libero.

Nauigare diximus Hiſtoricum inter geminos ſcopulos, quorum iam alterum euitauimus: ſed ne

Hor. in Poet.

In vitium ducat culpæ fuga ſi caret arte,
monſtrandus eſt alter; qui vt eſt aſpectu inamabili ac triſti, facilè abalienaret omnes, niſi aliqui reperirentur, qui hanc ipſam orationis mœſtitiam amarent. Infractum dicendi genus ex induſtria, diſſipatum, ſalebroſum, amputatum, & vbi minimè expectes, relictturum; hiſtorico muneri arbitror perſanè incommodum. Nam ſi promouendus eſt continenter in Hiſtoria lector, atque abſtrahendus vndecumque, modò medias inter res quàm minimo laboris traducatur; quo id modo præſtet Hiſtoricus oratione offendente velut inter ſaxa, & reluctante, aſpera, hiatibus interrupta, afferente legentibus obicem ſubinde ac moram? Equidem ipſe impedito & calculoſo itinere non propero, quoties autem inter legendum offendo iſtas verborum ſententiarumque ſalebras, & tanquam ferreos murices humi ſparſos, eluctor ſanè vt poſſum inter eos aculeos; at inde perfunctus vix tempero, quin malè ſcriptoris infelicitati dicam, qui me ijs ſenticetis ne quidquam induerit. At hæc loquendi ratio, ſubiecit Bencius, propior videtur ſimplicitati, ad cuius normam tu paulo antè Hiſtoriam exigebas. certè ea res indicat non integratam negligentiam hominis de re magis quàm de oratione laborantis. Atque vt nonnullæ ædium ſacrarum rudes attritæ-

Incultum aſperũque dicẽdi genus an aptum Hiſtorico.

Salebroſa oratio legentium mora.

Quid laudis aliqui tribuant huic generi orationis.

tritæque ac vetuſtate propemodùm corruptę religioſiùs interdum coluntur, quàm quæ magnifico ſunt opere atque eleganti; ſic illa incurioſa ſermonis ſtructura ſępenumero maiorem habet venerationem ac fidem. Cui ſubridens Muretus; Nimirùm, inquit, matertera etiam mea aduersùs Principem ſtomachabatur olim, quòd ſacellum neſcio quod malè meteriatum ac ruinoſum refeciſſet inaurato albario, ſectoq; ac perpolito marmore, aiebat enim excidiſse ſibi ab animo omnem eius loci Religionem. Sed non omnis verborum indiligentia atque ceſsatio ſinceritati conducit orationis. quamquam hæc non tam indiligentia eſt, quàm ignoratio; ignoratione porrò ſtultè nimis colligitur opinio veritatis. Ego verò, excepit Antonianus, Cor. Taciti (nam hic monſtrari digito ſolet) dictionem illam ex horrido comptam, intercisam, & ad expectatum rarò cadentem non arbitror ignoratione ac temerè prolatam, ſed conſultò ac ſtudio laudis, quam ſe adepturum ex eo dicēdi genere putauit, Egregiam verò laudem prędicas; inquit Bencius. An quiſquam eſt aure vſque adeò agreſti, vt ſe iſtius lectione fraudatum non intelligat? Sperauit, credo, Tacitus, ſe gratiam initurum apud lectorem, ſi ſuſpicioſis eum intimiſque ſententijs ſuſpenſum haberet identidem, atque à narrationis Hiſtoricæ

Veteris ac ruinoſi templi cũ rudi oratione comparatio.

De Corn. Taciti ſtylo.

Aduersùs eum tanquam obſcurum.

Et durũ.

curſu ſtrenuè moraretur. Nam quid ego de numeris loquor? quos; ſi quis inter legendum aurem ſuam interroget, numquam iſtic ſentiet: niſi fortè amet muſicam duriuſculam, delecteturque percuſionum modis, qui non tam deſinant, quàm cadant præter ſpem & modum. Qui potes, blandè ſuſcepit Antonianus, poeticos numeros in eo deſiderare, qui Annales ſuos ab integro hexametro eſt exorſus? *Vrbem Romam à principio Reges habuere.* Nempe, reſpondit illicò Bencius, tam numeroſa ſunt cętera, quàm iſte cadit hexameter numeroſè. Et tamen hic idem ſcriptor infenſus adeò concinnitati ac numeris Poetarum, ita ſe interdum in Poetarum familiaritatẽ inſinuat, vt non quę apud illos vſitata atq; communia, ſed quæ rara & extremæ cuiuſdam licentiæ ſunt, ea confidenter, atque etiam intemperanter vſurpet. Mitto illa, *Occultus odij. ferox ſcelerũ, ingens animi, pecuniæ modicus, ambiguus pudoris, maris potẽs, oblatæ occaſionis properus, turbidus conſilij, in obſcuro lucis, multo iam noctis, cuncta cãporum, ſpirantẽ ac vitæ manifeſtã aduertunt, quoquo facinore properus clareſcere*; atq; alia his nõ ſanè modeſtiora, quę apud cõfidentiſſimos quoſq; Poetarum quàm apud Tacitum rariora ſunt. Quid illa? nonne Poetarũ libertate dicuntur? *Præmiſſo Cæcina, vt occulta ſaltuũ ſcrutaretur, ponteſq; & aggeres humido paludũ & fallentib.*

Et liberũ poeticumque.

Exempla dictionis poeticæ apud Tacitum.

lib. 1. Annal.

lib. 1. Annal.

cam-

campis imponeret; incedunt mæſtos locos, viſuſq; ac memoria deformes. Aut illa? *Nox per diuerſa, inquies, cùm barbari feſtis epulis, læto cantu, aut truci ſonore ſubiecta valliũ ac reſultantis ſaltus cõplerent.* Illa verò mera ſunt Poeſis: *Sceuinus promptum vagina pugionẽ vetuſtate obtuſum increpans, aſperari ſaxo, & mucronẽ ardeſcere iuſſit* Addite quoq; illa eiuſdem notæ; *Meſſalina non aliàs ſolutior luxu, adulto autumno, ſimulacrum vindemiæ per domum celebrabat: vrgeri prœla, fluere lacus, & fœminæ pellib. accinctæ aſſultabant vt ſacrificantes & inſaniẽtes Bacchæ: ipſa crine fluxo thyrſum quatiens, iuxtaq; Silius hedera vinctus gerere cothurnos, iacere caput, ſtrepente circùm procaci choro.* Nõne hic, rogo, character ille ipſe eſt, quem Poetæ ſuũ prædicãt eoq; arceri ab ſe alios ſcriptores gloriantur? Vt ſanè Tacitus dũ ex vna parte orationẽ infringit ac diſſipat, abhorretq; ab ea; quã à Poetis habemus, ſuauitate ſermonis: ex altera dũ paulo familiariùs cũ Poetis facit, eorũq; dicẽdi peregrinitatem indiſcreto propemodùm ſtylo trãsfundit in Hiſtoriã è duob. ſcopulis, quos tu, Murete cauẽdos paulo antè deſignaſti, neutrũ prorſus euitaſſe, mea quidẽ ſentẽtia, videatur. Et tamẽ nõ deſunt, qui hũc ſcriptorem hac etiam dicendi laude magnifaciant tanto ſtudio, vt eum vel Cæſari, Salluſtioque ſi minùs præferant, certè non poſthabeant. Non id opinor, ſuſcepit Antonianus,

li. 15. Annal.

li. 11. Annal.

Quid in Tacito cōmendandū videatur.

Acumina contracta dictionis.

laudatur in Corneliano ſtylo, ſed acumen cōtractæ dictionis & ſubiti quidam ictus ſententiarū, in quibus Plus intelligendū plerunque quàm legendum ſit: Et vero vnius aut alterius verbi quaſi ductu ſententiam finire, atque audientiū animis ea etiam ſubijcere quæ nō audiunt, artis eſſe atque ingenij laudē arbitror nòn vulgarem. Nam ſi Extrema corporum pingere, & verſuras oſtendere deſinentium membrorum, rarū in ſucceſſu artis inuenitur, vt pingendi artifices affirmant. ambire enim ſe debet extremitas ipſa, & ſic deſinere, vt promittat alia poſt ſe, oſtendatq; etiam quæ occultat; cur, obſecro te, orationem ingenioſè ita conformare; vt poſt eius finem aliquid etiā legatur, non dicemus ad artificij ac ſtyli præſtantiam pertinere? Neque hæc eò dico, Benci, quò omnia Cornelianæ dictionis tueri velim. cætera eius quæ dicis vitia nihil moror (quamquā ego non tam vitia hominis appello, quàm temporis. Neceſſe erat ea tū ſcribi, cùm non niſi ea legerentur) ſed ea nihil purgo, vno verbo ad lectorē prouoco, à quo cùm videam aliorum volumina interdum & quoquo modo lectitari, hanc vnius Hiſtoriā intentè ac ſeriò legi, litem mihi videor peroraſſe. Tunc Muretus; Satius erat, inquit, ex Platonis lege de re generatim præcipere non declinare ad hominum ſingulos. ſed quoniam huc quoque me altercando deduxiſtis, accipite

Picturæ & orationis comparatio.

Temporis vitia.

cipite hac ſuper re ſententiam meam. Apertum dicendi genus, & cum lenitate quadam æquabili profluens, nemo adhuc, quod ſciam, magnopere ſuſpexit in Tacito. quam ille dictionis formam ſiue deſperatione reformidauerit, ſiue iudicio, quod propius eſt vero, refugerit; certè aſperitatis aliquid, tenebrarumque interdum non euitauit; non eas quidem tenebras loquor, quas in hoc ſcriptore vident aliqui ex eo genere hominũ, qui quod vitio fit ſuo, penès alios ſtatuunt culpã: haud abſimiles amico vtriuſque noſtrum, Antoniane, qui quò ſurdior in dies fit, eò miratur queriturque magis, quòd inualuerit inter homines hoc tempore conſuetudo ſumiſſius quotidie loquendi. Sed in Tacito aliquid reſidere culpæ non propterea negauerim. nam nimio illo ſemel adamatæ locutionis ſtudio, ſenſa ſuſpenſione vocum obſcurauit aliubi, aliubi orationem interſiſtentem & claudicantem ægrè promouit, numeros aliubi concidit, delumbauitque ſententias. hæc autem tantò minùs commendationis afferunt ſcriptori, quantò lectori plus afferunt cunctationis atque moleſtiæ. Tractam fluentemque orationem aſſignauit Hiſtorico M. Tullius, vt ſupra dicebam; Hiſtoriam currere debere ac ferri, ideòque minùs ei conuenire interſiſtentes clauſulas apertè docuit Quintilianus; probauit Phalereus hiſtoricam

Iudicium de Taciti ſtylo.

Propriorũ vitiorum culpa in alios trãſfuſa.

lib. 9. c. 4.

periodum neque ambitu circumductam operoſiùs, neque remiſſam negligentius: Lucianus inter numeroſam fractamque conſtituit: in ipſo Thucydide orbem orationis deſiderauit M. Tullius; nos elocutionem in Tacito diſſolutam cultamque laudabimus? Licuit hoc quidem Hiſtoriæ veteri, in qua vt erat rudior, nemo, Tullio teſte, aliud quæſiuit ornamenti genus, quàm vt mendax non eſſet. at verò nouam, vt idem affirmat, ornatam omnes volumus, diſſimulanter tamen ac decenter, in eaque etſi non numeros, numeroſi tamen aliquid amamus, prouehit enim continenter lectorem æquabilis ille curſus ac volubilitas orationis eumq; ſecum tacitè rapit ad nouam ſubinde factorum cognitionem, quorum fructu metiendam vnicè putamus Hiſtoriam. Illa verò dictionis acumina paulo ſecretiora; veluti ſenſa myſteriorum, totumque illud artificium multa paucis complectendi, dicendique etiam illa quæ non dicuntur, quamquam & ingenij, & prudentiæ laudem habent, ego tamen, quod ſpectat ad hanc diſputationem, ſi laudarem in Hiſtoria, iniuriam facerem M. Tullio, qui in ipſo Thucydide non probauit ſententias eiuſmodi, vt ille loquitur, conciſas nec ſatis apertas, quæq; contractione ſua officiant, ac nimio acumine. Sint illa vt libet ingenioſa, ſint politica atque huius temporis;

In Orat.

Veteris Hiſtoriæ lex.

Acumina ſententiarum ſecretiora haud valdè probãda in Hiſtoria.

In Bruto.

obſcu-

obſcura certè ſunt: atqui dictum eſt vetus, Egregiam muſicam, quæ ſit abſcondita, eam eſſe nulli rei. Quid, quòd hæc ipſa dum tenui & ambigua luce præteruolant, hærentem conantemque lectoris animum fatigant, eundem dum percipiuntur, & admirationem ſui pariunt, non ſine aliqua Hiſtoriȩ mora, tranſferunt ad ingenium ſcriptoris ſuſpiciendum? Vt ſanè ſiue ignorata, ſiue cognita, ſemper legentis auiditatem à curſu rerum geſtarum nonnihil interpellent. Sed nos leuiſſima iam, vt video, conſectamur, perfuncti paulo grauioribus, ex ijs quæ diſquirenda erant hodie de verbis Hiſtoriæ. Hæc ſi addantur ad ea quæ de rebus heſterno die definiuimus, abſoluta videri poterit de ſtylo hiſtorico diſputatio, quam communi ope atque opera diſceptauimus; ſi tu tamen, Benci, vti pollicitus es, addideris ſupremam manum.

Tunc ille; Faciam, inquit, quando nullum mihi effugium ex hoc, quò me compuliſtis, angulo relictum video, & quomodo peccetur aduersùs præceptiones tuas, neque enim expectare vos aliud à me iubeo, oſtendam luculenter exemplo meo. Facinus certè in medium afferam dignum annalibus, quod nuper eſt auditum poſt expugnationem Cypri, ſtragemque Nicoſiæ factam ab Othomannica claſſe. id, vt tu, Murete imperaſti, tum Hiſtoricorum, tum Oratorum, tum

Facinus memorabile poſt expugnationem Cypri.

tum Poetarum tripartito ſtylo complexus ſum. Accipite igitur hæc primùm ad hiſtoriæ fidem ac normam loquendi.

Hiſtoricè narratum.

Expugnata iam Nicoſia, vrbe totius Cypri opulentiſſima & ſexaginta hominum millibus frequente, Muſtaphus rerum ſucceſſu ferox, vrbis reliquias prædabundo militi donat. Deſiderati dicuntur in ea cæde veriùs quàm pugna ſuprà quindecim millia Cypriorum, capti ad viginti millia. Præciſum Danduli Prætoris Inſulæ caput Salaminam, muneris loco, mittitur ad Vrbis Præfectum.

Cæſorum captiuorumq; numerus.

Ex manubijs atque omni præda Muſtapho pretioſa quæque ſeruantur: ille nauigia duo, & ingentem Myoparonem ſpolijs onerat. in primis verò egregios forma pueros, puellaſque tota ferè Inſula conquiſitas Myoparoni imponit, traditque omnia quadringentis prætorianis militibus Selimo Imperatori comportanda: ſiue vt eſſent argumentum victoriæ, ſiue vt eo lenimento ſibi conciliaret ambiguum Principis animum.

Captiui et ſpolia Bizantium directa.

Vehebatur eo Myoparone inter captiuas Cypria puella nobilis, quæ ſecum reputans, quid eueniſſet patriæ ac ſuis, quid ſibi in Selimi poteſtate euenturum eſſet; magnum quid animo agitare cœpit. Et iam è portu ad duo milliaria proceſſerant, cùm milite nitratum puluerem extrahente ad vſum tormentorum, interuenit inibi puella cum lumine. Enimuerò

Cypria vna ex captiuis puellis.

Eius facinus.

uerò nacta patrandi facinoris opportunitatem; ardente in animo flāmina, reſpectans modò patriam, modò cælum; propiùs repentè proſilit; ac deliberata morte ferocior, ingenti ſanè auſu intra ea receptacula ignem iacit: Emicuit illicò feralis flamma, magnoque fragore áuulſa à ſedibus ſuis tabulata; atque in altum excuſſa, rapuere ſimul eadem vi ſemiuſta hominum corpora: permiſtaque & conglobata omnia in aquam decidere miſerabili ſonitu. cæteri aut colliſi inuicem & conſauciati, aut incenſi exceptique vndis expirauere: Nec ſe intra Myoparonem continuit clades, fragmentis hominum tabularumque ex alto latè decidentibus corripuit ignis proxima nauigia, horæque vnius ſpatio, quantùm erat toto Regno conquiſitum prædæ hominumque, quatuor exceptis, ex quibus rei ſeries dein cognita; in oculis Inſulæ, Muſtapho ipſo inſpectante cōſumptum eſt. Sic vna captiuarum ſiue hoſtiū odio, ſiue amore pudicitiæ; præſenti certè conſilio; & eadem opera & barbari Ducis ambitionem fregit, & ſe ſuóſque ſubtraxit ſeruituti; atque dedecori. Hæc narrata ad Hiſtoriæ legem: addo nunc eadem Oratorum more conformata.

Incēdium nauigiorū atque hominū clades.

Intulerat iam ſeſe in Vrbem Othomannicus exercitus & ſuopte ingenio ferox, & victoriæ licentia, conceptaque populationis

Idem Oratoriè repetitum.

ingenti

ingenti ſpe furens ac præceps, cùm ad illatam Chriſtianæ rei cladem omnium maximam, ne quid miſeriarum deeſſet vltrà, Muſtaphi Ducis indulgẽtia, ſubijciuntur ciuium bona militum prædæ atque libidini. Diripiebatur Vrbs Inſulæ caput, in quam Regni opes atque arma confluxerant: deliciarum ſedes, & quondam hoſpitium gratiarum, voluptuaria ac beata hominum natio, immani hoſtium truculentiſſimorum furore ac rabie cædebatur: fluebat per fora ac vias cadaueribus oppletas interfectorum ſanguis: non ætati, non generi parcebatur: &, quod ſine commiſeratione dici nequit, arę paſſim ac templa, Cælitumq; imagines indignis ſanè modis polluebãtur: matronę nobiles puellæq; ac ſacræ Deo virgines è gynæceis ac penetralibus ad omnem barbarorum libidinem fœdiſſimè rapiebantur: ciuium fortunæ, templorum ſuppellex, captiuorum corpora, ſacra profanaque omnia, rapina, cæde, ludibrio diſtrahebantur, conculcabantur, violabantur. Muſtaphus ad augendum ijs, qui ſupereant, ciuibus terrorem, circumduci per Vrbem ſuperbè iubet Danduli Prætoris caput, mox ad Salaminæ Præfectum deportari. Ipſe interea quãtùm erat tota vrbe ac Regno gemmarum, quantùm auri argentique cùm cælati, tum rudis, veſtem præterea opere vario, ac ſigna complura; demum præcipuos quoſ-

Depopulatio Vrbis.

Muſtaphi ſæuities.

Eiuſdem rapacitas

que

qúe captiuorum,& præſtantium forma puellarum puerorumq; greges duabus onerarijs ac Myoparoni impoſita Selimo Imperatori Bizantium dono glorioſè mittit. Vix ſoluerant è portu nauigia ſpolijs onuſta, cùm in magna captiuorum lamentatione, ac fœminarum in primis eiulatu reſpicientium ſubinde patriam, vltimumque ſalutantium; vna puellarum reperta eſt, quæ, forti animo ac ſtante vultu, facinus eſt aggreſſa omnium ſeculorum memoria prædicandum. Hæc, vt erat integritatis amantiſſima, id vnum timebat ſcilicet, id vnicè Deum rogabat, vt periclitanti pudicitiæ opem ferret, confirmaret ſibi eam mentem quā dederat ad eam diem, auferret à ſe corrumperetq;, ſi quid erat formæ, cuius gratia peruersè amabatur, aut ſaltem vitam auferret ac ſpiritum, quo ſpoliari potiùs quàm pudore non cupiebat modò, ſed etiam ardentiſſimè flagitabat. Et verò auditæ preces: nam dum claſſiarius ollas ſulphurati pulueris ex vſu, procurat, fortè illac virgo præterijt accenſa face, ſtatimq; ſuccendi ſibi animum ſenſit immiſſa è cælo flamma: neq; enim aliunde crediderim conflagraſſe tā generoſum pectus. Vidit dari iam ſibi mentem ac locum, quo rem momēto tranſigeret, iaceret extremam omnium aleam, ſeq; ſemel ab infami iugo ac meretricio dedecore, quod infra nihil ei accidere

Cypria puella.

Eius ad Deum preces.

Oblata facinoris opportunitas.

pote-

Iraſcus animus puellæ. poterat, vindicaret. Ergo propior militi facta nihil tale cogitanti, ad ea loculamenta manu clàm ſtrenuéque admota (o fortitudinem puellæ inauditam! o manum! o mentem!) medio nigri pulueris aceruo ſubijcit facem. Enimuerò, flamma celeriter concepta, omnia tetro ſimul incendio conflagrarunt, ſimul ingenti tonitru diſſiliente nauigio, alij veluti è tormentis muralibus in altum ſublati, alij aut vapore præfocati, aut igne combuſti, tabuliſve vnà fumantibus implicíti, in aquis perquàm miſeris modis extincti ſunt. *Strages cõflagrãtiũ nauiũ hominũque.* Demum tranſmiſſo pariter igne in proximas onerarias, graſſante incendio per tabulata pice adipeque illita, ingentes illæ machinæ laxatis compagibus, ac diſtractis toto æquore fragmentis conciderunt. Atque in hunc modum opes tot annorum ſpatio collectæ, ac Cypriæ flos nobilitatis, proſpectantibus è Nicoſienſe littore ciuibus, ſtragemq; ſuorum tanquam in ſcena lamentantibus, voraci inter vndas incendio celerrimè deflagrarunt. *Puellæ præconium.* Et tu quidem, puella nobilis, vlta patriæ ruinam, vlta tuorum necem, reſtrinxiſti ea flamma tot faces libidinis, interceſſiſti captiuorũ ſeruituti, obruiſti hoſtiũ auaritiam, præconiumq; victoriæ, exemplum denique defenſæ fortiter pudicitiæ poſteris reliquiſti. Hæc ab Oratoribus; à Poetis eadem poſtremò accipite in hunc modum.

POST-

POSTQVAM res Cypri, ſedēq; euertere Regni Odryſiæ potuere acies, ceciditque ſuperba Nicoſia, atque omnis mœret Cythereia tellus. Muſtaphus bello victor truculentiùs ardet
Poetica narratio eiuſdē rei.
Attollitque animos, ciueſq; vrbemq; remittit Militis arbitrio, & prædā poſcentibus addit. Inuadūt vrbē, & quidquid modò cœca nocēdi Præterijt rabies, ſubitæque inſania cædis, Hoc inhians prædæ repetit furioſa cupido. Et ſtrages non pugna fuit. pars altera ferro,
Præda & ſtrages.
Altera pars iugulis agit. Implacabilis ipſe Signa mouet Ductor, ſectumq; ante ora ſuorū Prætoris caput oſtentat: ſimul agmina circum It vagus, attonitamq; replet terroribus vrbē.
Mupaſthi furor.
Nō ita ſanguineum quaſſat Bellona flagellum Ægidis obiectu, ſi quando in prælia Mauors Biſtonas immittit, cogitque aſſurgere valles Oſſibus albentes, & euntes ſanguine campos. At ſpolijs, quæcūq; (Ducē namq; illa remordet Cura magis) tota rapuere è diuite Cypro, Tres onerant latas pretioſa merce carinas.
Præda nauibus impoſita.
Veſtes argento intextas, defoſſa talenta Infecti factique auri, ſigna aſpera gemmis, Craterasque auro ſolidos, captiuaque Regni Agmina nobilium, pueros atque ore puellas Ingenuo, multo vigilandam milite prædam Nauibus imponunt. IPSE HÆC monumenta triumphi Threicio mittit Muſtaphus dona Tyranno. Iamq; relinquebant portum, ventoq; ſecundo
Odry-

Odryſias vexilla dabant errantia lunas.
Aufugiunt puppes, retroq; remurmurat vnda
Matrum querimonia & anceps cura. *Icta ſalo, humentique albeſcunt æquora ſulco.*
Littore ſtant lõgo matres, & rapta per vndas
Pignora chara vidẽt: nec quid ſoluẽtib. optent
Inueniũt. quid enim prodeſt per cerula curſum
Poſcere felicem, ventoſque orare ferentes?
Scilicet vt faciles contingere mœnia Thracũ
Detur, & immiti longum ſeruire Tyranno.
Naufragiũ, Caurosq; truces, finemq; malorum
Orarent potius; refugit tamen iſta parentum
Mollis amor teneroq; micans in pectore ſenſus.
Suſpenſis igitur votis, ſine fine querelas,
Quod ſupereſt, fundunt, & queſtu litora cõplẽt.
Nec minus ingẽti ſulcata per æquora luctu
Reſponſant naues, & fœmineo vlulatu
Myoparcnis deſcriptio. *Cuncta ſonant, repetũtq; incertæ littora voces.*
Illa, quæ geminas inter ſublimior alto
Innabat puppis, veliſque capacibus omnem
Hauribat Boream, & magna ſe mole ferebat;
Fortè vehebatur præſtanti corpore Virgo
Cypria: plorantes hęc inter ſola puellas
Sicca genas, alto facinus ſub corde premebat.
Nec tacuit; portu nam vix egreſſa, dolentes
Cypria ſocias puellas cõſolãtis oratio. *Affari, & dictis lenire ita cœpit amicis.*
Quid iuuat, o ſociæ, crinẽq; & pectora palmis
Dilacerare modis non proficientibus? aut me
Credula ſpes fallit, grande aut aliquid canit intus
Inſidens animo Numen. Sequar omina tanta.

Quidquid id eſt, certè magnum eſt, quod tendere dudum
Mēs agitat mihi, nec ſegni cōtenta querela eſt,
Talia conanti ſimilis, ſimilisque furenti
Cypria ſed miſeris non exaudita canebat.
Eſt locus extremis ſubducta in parte carinis, **Receptaculum ſulphurei pulueris.**
Quo grandes ex ære globos, & pulueris ollas
Sulphurei, plumbiq; moras tabulata coercent.
Hic miles dum nitra manu liuentia tractat.
Affuit & Virgo, ſubitoque in pectore flammæ
Exarſere nouæ, ſecumque; En, inquit, apertus **Cypria de liberantis conſilium.**
Libertati aditus, faciam quod Numine dextro
Iamdudum meditor: miſero via nulla pudori
Iam ſupereſt, turpes niſi flamma abſumere flammas,
Et niuibus ſperare meis incendia. Quantùm
Heu peragam ſtragis, ſtrages ſuper ipſa futura!
Seu peragam: SIC igne iuuat ſuccēdere pectus. **Moritura oratio.**
At vos ô flammæ, vicinæ pabula morti,
Accipite hanc animā, meq; his arcete periclis,
Et ſceleris puram, donec licet, addite cælo.
Interea extinxiſſe nefas laudabor, & hoſti
Prædam auertiſſe, & cineres ſatiaſſe meorum.
Sic memorat, fatoque inſtante ferocior odit
Iam lucē, dextraq. facem, quā fortè gerebat, **Facinoris aggreſſio.**
Suſtulit accenſam, Diuesque in vota vocatis,
Reſtitit ancipitis ſimilis, dein concita rurſum,
Quid ceſſas anime, increpitat, quando IPSA vocat res?
Ah pereat mecū, mihi ſi quid amabile formæ eſt:

Atq;Helena ſaltē caſta flagret æquore Cyprus!
Nec plura his, iaculata facē ſtetit. Ilicet arſit
Incendiū. *Extemplò fulgur, tonitruque exterrita pinus*
Euomuit flammarū vndas, & fragmina cælo
Suſtulit auulſæ diſiecta mole carinæ.
Nec tantùm, ruptis quoties fornacibus Ætna
Horrēdum ſonat, accēſas liquefacta per auras
Saxa volant, piceuſque ambuſtæ nimb. arenæ
Pellitur, atque imo diſcluditur Inſula fundo:
Horrifico quantùm tabulata excuſſa fragore
Strages. *Aere diſſiliunt, trunciſq; cadauera membris,*
Semineceſq; artus, & grandes orbe molares,
Flagranteſq; trabes nube euoluuntur eadem,
Et cælo confuſa gemunt, magno inde ſonore
Præcipitāt, pelagus ſtridēti extinguit in vnda.
Incendij & ſtragis incrementa. *Nec verò ſtetit hic ſtrages, ſed tēpore eodē*
Africus incumbens pelago tædaſque volātes,
Præcipiteſque globos, & ſaxa reciproca longè
Detulit, & ſocias ſubeuntes pone carinas
Inuoluit flammis: illæ piceo vnguine-pingues
Accipiunt inimicum ignem, ſimiliq; fatiſcunt
Clade ambæ. Furit immiſſis Vulcanus habenis
Trāſtra per, & liquidis manātia robora ceris,
Auulſaſque trabes diſterminat æquore toto,
Triſtes relliquias. Fluitat captiua ſupellex.
Scuta virū, galeæq; & Cypria gaza per vndas,
Signaq; rapta Ducū, trāsfixaq; pectora remis,
Et ſingultantes extis fumantibus artus.
Quin etiam extincti paſſim ſuper æquore piſces
Ex illo viſi, tabulæque in gurgite vaſto

In-

Innantes, & adhuc incendia ſola ferẽtes. (mis
Multa quoq; ad terras ſemiuſtis corpora for-
Venerunt, æſtus eiectamenta furentis, Matrum dolor.
Impleruntq; ſinus deſerto in littore matrum;
Quæ dubios artus, incertaquę membra legẽtes
Sed charas tamẽ exuuias, vos terque quaterq;
Inuidere, quibus cum libertate cadente
Cõtigit oppetere, & patriæ ſupereſſe negatũ eſt.
Tu verò ante alias fortunatiſſima Virgo,
Quæ dudum ingratis latuiſti ignota ſub vndis,
Tẽpore iã ex iſto, ſi quid mea carmina poſſunt,
Emerges me Vate, tuumque in ſecula nomen
CYPRIA defenſi dabit argumẽta pudoris:
Et priſcas inter numeraberis Heroinas.

Sic Bencius: vixq; deſierat, cùm Muretus, qui vnà cum Antoniano defixus aptuſque ex ore dicẽtis audierat, illicò hominem complexus; Macte, inquit, iſta tam multiplici virtute; atq; ore trilingui. iam verò ego quoq; mihi ſumo tuis quæſitam meritis ſuperbiam, iubeoque meo inſcribi elogio, Muretum præceptorem Bencij. ac ſimul exúrgẽs; Dimittamus, inquit, Senatum: pudet enim non ſilere poſt tã canoras Muſas. Atq; hæc ſunt, Auditores, quæ de nota & charactere Hiſtorico quaſi à nobili Triumuiratu pertractata, mihique à Bencio tradita, Dialogi fide dicenda propoſui. Quibus aliquando abſolutis, vt tum quidem Muretus ſuos, ſic ego nunc meos dimitto veteri forma, Nemo vos tenet.

PROLVSIO QVARTA.

Forma legendæ, ſcribendæque Hiſtoriæ ex Tito Liuio petita.

Siue

Ciuilis inſtitutio, & Politica præcepta ad omnem vitam cùm in pace, tum in bello temperandam, ex narrationibus rerum geſtarum, quæ vna Liuiana Decade continentur, expreſſa.

QVÆ ſuper hiſtorica dictione de Bencio præceptore meo apud Hippolytum Card. Eſtēſem Tyburi agente didici, & duobus continenter annis, in hiſce repetitionibus litterarum cum Auditoribus communicaui (Cardinales Ampliſſimi, tam ſecunda omnium admurmuratione plauſuque ſunt excepta, quæ veſtræ tum humanitatis in me, tum ſtudij aduersùs Muretum, Antonianum, Bencium, magna illa nomina laus eſt; vt exiſtimauerim, amplius ea de re pronunciari poſſe, atque in ſpem venerim fore, vt etiam extra ſcenam atq; Dialogum, meoque propoſita nomine nō vtique vulgò

vulgò diſplicerent illa, quę addimenta forent eorum, quæ alienis dicta nominibus ipſa ſe, vobis tantopere probauiſſent. Ad opus animum adieci aggreſſione ſpecioſum, ſed exitu tardum atque anceps. Nam tertio abhinc anno, dum accuratè de Hiſtoria dicerem ex hoc loco, & hiſtoricos vocarem, quod aiũt, ad calculos; oſtendi Corn. Tacitũ nulla mihi gratia odiove nominatum, animaduerſionibus præceptiſque inter narrandum ſæpiùs aliquantò, quàm hiſtoricum deceat, interſiſtere: ac propiùs interdum accedere ad politicum præceptorem, quàm ad ſcriptorem Hiſtoriæ. Et vera audire tum ſe fatebantur, opinor, omnes: nam etſi ad Hiſtoriam vitæ magiſtram pertinet vitam inſtruere; id tamen continenti rerum geſtarum narratione facit, non crebra apertaq; ſubiectione conſiliorum. dum verò commemoratione factorũ clàm docet, non minùs vitam inſtruit, quàm ſi præceptionum parerga ad ſingula palàm exempla quamuis acutè ſubijceret. Quo nomine T. Liuium animaduerſionum parciſſimum tanti ego quidem facio, tantumq; habere momenti prædico ad hæc priuatæ vtilitatis compendia, in quibus hoc tempore ingenioſi ſumus ſupra omnem antiquitatem; vt eum Corn. Tacito politicæ calliditatis magiſtro non ſanè poſthabeam in ea ipſa ciuilis doctrinæ ſchola, vbi ille Regnorum arbiter,

Occaſio huius proluſionis.

Tacitus politicus præceptor.

Munus Hiſtoriæ.

T. Liuij commendatio.

An Liuius poſthabẽdus ſit Tacito in ciuili doctrina.

multorum ſententia, dominatur. Quæ fuit cauſa, vt magnum quid animo conciperem, conſiliumque inirem, Liuium cum Tacito committendi: vt periculum facerem, vter eorum plura ad ciuilem doctrinam præcepta mortalib. ſuppeditaret. Imò auſus ſum etiam ſperare, oſtenſurum me; vix vllum eſſe paulo callidius conſilium arcanumve Imperij (quorum hodie poſſeſſio penès Tacitum eſt) quod è Liuiana Hiſtoria elici abundè non poſsit. Verùm dum rem ſpei plenus aggredior, ac magnos inter ſeſe ſcriptores conferre incipio; ecce mihi diuturnioris operæ atque otij ægrè molem promouenti alia interim res ab ea quam cudebam, naſcitur inter manus. Nimirùm ita vſu venit in rerum difficilium tractatione. Qui auri confecturæ (Alchimiam Arabicè nominamus) hoc tempore ſtudent fumoſi homines ac deuota igni capita, quãuis auri comparandi quam capiunt artem nuſquã adinueniant, multa tamen eadem opera condiſcunt, ac ſępenumero mira naturę arcana in lucem proferunt. Sic olim argentum, quod viuit micatque perpetuò, conflandi auri occaſione repertum potiùs quàm inuentum ferũt: ſic hodie rationem gemmas emaculandi, aerem in niues cogendi, aquam pro oleo ad lumen vſurpandi, aliaque complura haud prorſus auro inferiora didicere nõnulli, dum vnicè aurum quærunt. quare operam

Alchimia

Mira ex Alchimiæ ſtudio.

non

non ij perdunt, qui defraudati licèt auro, in hæc tamen admiranda plerunque diuertunt. Ita in hac comparatione ſcriptorum quam animo agitabam, euenit mihi: qui etſi nondum planè tetigi quod auebam, proximo tamen in gradu ſteti: nec interim operam luſi, dum eò me ſors impulit, quò vela, non vota dirigebam. Quid hoc ſit, verbo ſemel expedio. Aio è T. Liuio tantùm doctrinæ ciuilis addiſci, modò lectorem habeat ingenio non omninò agreſti aut decertante, vt vel ex vna librorum eius Decade non dubitem quin vita penè omnis intimis prudentiæ conſilijs informari poſsit. Primum eiuſdem volumen (hanc enim hodie decuriam veſtro, Auditores, ſuffragio prærogatiuam nomino) quid niſi arma & bella complectitur? & tamen ſi oſtendero hauriri ex eo (nam de cæteris Liuianæ Hiſtoriæ libris ſilendum mihi decreui) penitiſsima quæque Imperij iura, ſtatumque ciuitatis in re cùm bellica, tum pacata conſtitui; lineamenta profectò ducam eius operis, quod nunc ordior, aliquando ad exitum perducam: ac ſimul Rhetorib. meis Annales veterum euoluentibus præibo, quidque ex huiuſmodi litterarum monumentis in rem ſuam transferre debeant, hodierna proluſione monſtrabo. Adeſte igitur, Auditores: & dum è Liuianis exemplis ciuilia hæc præcepta concinno,

Summa orationis.

Fructus ex hac proluſione.

ſtylumq; propterea pluſculis ſententijs exacuo & euibro; quid deceat eum, qui ad Hiſtoriam ſcribendam, quidve eum, qui ad legendam accedat, attentè vt facitis, pro veſtra, quam toties ſum expertus, humanitate cognoſcite.

Stylus eiuſdem.

Monitũ I.

Initium mihi operis ſit cura fundandæ ciuitatis, quam diuturnam fore putabo ſi Ordinandæ Rei Imperium penès vnum ſit, atque apud eundem aliquandiu conſiſtat, mox æquato imperio cum pluribus adminiſtratio multo commodiùs communicabitur conſtituta re, quàm ſtatim ab ortu. Sic Romana res cœpit, ſic eadem creuit: quam à principio Romulus & conſecuti ab eo Reges habuere atque obtinuere tandiu, donéc eam legibus armiſque fundarunt ac ſtabilierunt: tum verò adultam firmatamq; ac veluti compotem ſui Iunius Brutus opportunè libertate donauit. Et ſanè quid futurum eſset, ſi conuenarum plebs transfuga plerunque è ſuis populis dum cogitur vnum in locum, impunitatem dicendi agendique illicò nacta, libertatis ſpecie ſerere inter ſe certamina atque diſcordias, ſoluta Regio metu inciperet priùs quàm pignora coniugum liberorumque, & Charitas, ſoli cui longo tempore aſſueſcitur, animos conciliaret? ageretur diſſipareturque ciuilibus immaturè diſſidijs ea fortuita hominum ſocietas, quam vnius impe-

Quomodo ordinãda rerum initia.

Liu. lib. 1.

Liu. lib. 2.

Vnius imperium quid commodi habeat.

imperium continere validiùs patriæque addicere potuiſſet. Videlicet Sua Quoque vrbibus eſt pueritia, quam præſtat metu regere, quàm intempeſtiua libertate corrumpere. Accedit quòd plurium dominatus (quæ forma eſt liberæ ciuitatis) quantùm vrbi prodeſt conſeruandæ, tantùm inſtituendæ obeſt. quo enim minùs idonea eſt condendis legibus multitudo ob animorum arbitria variãtium, alioque atque aliò (vt ſunt humana) trahentium: eò eſt accommodatior eiſdem ſemel conditis diutiùs retinendis ob eadem voluntatum diſſidia, quibus ne antiquetur aliquid, facilè dum diſſidetur, euincitur.

Plurium dominatus quid commodi non habeat.

Sed accipite interea aptum ex eo, quod diximus, atque in loco conſilium. Quiſquis aut Vrbem condit, aut certorum hominum ſocietatem inſtituit, aut nouum aliqua ratione principatum dominationemque molitur; plus ſpei repoſitum ſibi putet in exteris longeque poſitis gentibus, quàm in vicina Principum ope. Nam Noua omnis potentia finitimis Principibus plerunque ingrata eſt. Fundanti oppidum Æneæ, quod ab nomine vxoris Lauinium appellauit, Rutulorum Rex, cui pacta Lauinia ante aduentum Æneæ fuerat, prælatum ſibi aduenam ægrè patiens, bellum intulit: ſed victus eo certamine ad florentes Etruſcorum opes, Mezentiumque eorum Ducem confugit. Mezentius nulla

Monitũ 2. In rerum conditione publicarũ qua ratio finitimorum, qua externorũ habenda.

Liu. lib. 1.

nulla priuata iniuria Troianis offenſus, ſed iam inde ab initio minimè lætus nouæ origine vrbis, ratus non ſatis tutum eſſe accolis rem Troianam creſcere; haud grauatè ſocia

Liu. lib. 1. arma Rutulis iũxit, validoq; exercitu Æneam inuaſit. Nec Romulus in Romana re, quàm Æneas in Lauiniẽſi felicior fuit. Legatos circa vicinas gentes Romulus miſerat, qui ſocietatem connubiumq; nouo populo peterent: nuſquam benignè legatio audita eſt: adeò ſimul omnes ſpernebant, ſimul tantam in medio creſcentem molem ſibi poſteriſque ſuis formidabant. quid multa? dum Latini, Volſci, Hernicique, ac reliqui circùm populi naſcentem Romanæ vrbis gloriam perpetuis bellis premunt, & tanquam humi continent, Carthaginienſes tam longè diſſiti amicitiam

Liu. lib. 7. Romanorum enixè flagitant, ſociale auxiliũ vltrò pollicentur, dona in Capitolium ob rem aduersùs Faliſcos bene geſtam magnificè mittunt. Scilicet Domui noſtræ non metuimus, niſi ab vicinis ædibus, ne ſi fortè porrigant ædificium, cœlum nobis ac lucem obſtruant.

Monitũ 3. Belli paciſq; tẽpora legibus muniẽda.

Age, fundata iam vrbs legum mœnibus ita coercenda eſt, vt Duorum Temporum Rationem Princeps habeat in ordinanda Rep. belli paciſque: Pax difficilior eſt, ideo pluribus hanc quàm bellum præſidijs fulciat. Etenim multa militia iuuãt: neceſſitas exprimit,

mit, timor externus regit, & ſi cætera deeſſent, hoſtis docet. at curam domeſticam ipſa ſecuritas diſſoluit. Quis Furio Camillo, quo vno toties ſtetit Romana res, inter arma præſtantior fuit? hic tamen tueri ſe innoxium domi ſuæ non potuit aduersùs Tribunitium furorem, quominùs in exilium reus ageretur. Marcium Coriolanum inuictum bello ciuem ciuilis diſcordia perdidit. nemo vnus Imperatorias artes, quas parando gerendoque bello edidit plurimas, opportuniùs calluit quàm Kæſo Fabius; & tamen hic contra ſeditionem ſuorum remedium nullum habuit, certè non adhibuit. Adeò Excellentibus etiam ingenijs citiùs defuerit ars, vt ciuem regant, quàm vt hoſtem ſuperent. Quare peccauit Romanæ rei conditor (pace dixerim; ſiue Quirini, ſiue Romuli) qui bello intentus eò leges, eò diſciplinam contulit, pacem penè perdidit, dum neglexit. Quòd, ſi quantùm ciues aduersùs externa bella militari exercitatione communiuit, tantùm contra inteſtinas diſcordias ciuilibus præceptis armaſſet; næ ille multo ſapientiùs vrbi quam æternam eſſe decuit, conſuluiſſet: nec Roma tota ciuium omni laude præſtantium clades ſingulis fermè ætatibus deploraſſet: nec felicior foris apud hoſtes, quàm inter ſuos domi Romanus fuiſſet. Subit ingens animum admiratio, cùm Populum gentium victorem conſi-

Pax difficilior bello. Liu. lib. 6.

Liu. lib. 2.

Liu. lib. 2.

Romulus quid in re Romana fundanda peccauerit

Cur Populus Romanus foris quàm domi felicior Imperij Rom. forma.

conſidero domi tam diſcordem atque ex legem; plebem Patribus inuiſam, ordines inuicem infeſtos, ciuitatem planè bicipitem; tam multas imperij formas, modò Reges, modò Conſules, modò Tribunos militum, modò Decemuiros, toties additos, toties reiectos. illane vrbs, quæ tot habuit tamq; certa ſuperando, perdendo, profligando hoſti præſidia; impos conſilij tandiu fuerit, ſe vt regeret, imponeretque ſibi aliquem imperij modum; ne quantùm in acie campoq; Martis acquireret, tantùm in vrbe alteroq; Martis campo iacturam faceret? Videlicet Populus germana tanquam ſoboles, parentis ſui mores obtinet. dicam planiùs, Romulus belli, quàm paucis peritior, Romanos eodem ingenio finxi. Quòd ſi qua Reſp. imperium alterutro ſe laborare animaduertit, ſentitque ſe magis aut belli, aut pacis artibus inſtitutam; curet etiam atque etiam (id enim ſupereſt remedijs) vt ciues ab ea qua deficit parte, cõtinenti occupatione, in eam transferat qua plus poteſt polletq;. imitetur, quoad fieri honeſtè poterit, Romanum Senatũ, qui cùm videret ſibi plus ineſſe fortitudinis in hoſtes, quàm concordiæ apud ſuos; perpetua armorũ tractatione ciues diſtinebat, accerſebatq; vltrò bella, quib. ab domeſticis cõtentionibus abſtracta, ſuperior Romana res erat: vbi verò ceſſere arma, mole laborauit, imò labauit ſua,

Quid remedij ſit ei qui alterutro laboret.

Iam

Iam verò quod ad militarem diſciplinam pertinet, principio Ad Rem Bellicam Religionem Princeps adhibeat, nullum enim inſtrumentum euocandis, atq; in omnem belli aleam compellendis militum animis, nullum ſoſpitandis, fortunandiſque prælijs opportunius Religione repertum eſt. Hęc telum acerrimum, quo ſemel armatus exercitus, humana omnia ducit inferiora præ illa; Glorioſi iſti Duces, Dei hominumque contemptores, & qui ſe alijs faciunt feroces, dum cœlo minitabundi gradiuntur; artis quam profitentur elementa nondum tenent. Romanis Imperatoribus, cum quibus, ſi vſquam gentium, bellandi ars fuit ac fecit; nihil erat antiquius ante pugnam, in acie, pòſt victoriam, quàm vt Religionis curam plerique haberent, omnes certè præ ſe ferrent. Hinc ea ſolemnis procuratio Deos conſulendi, eorumque placita ex animantibus cęlo terraq; ſciſcitandi: nempe vt militi perſuaderent, bellum non tam à Senatu Populoque Quiritium, quàm à cœleſti Deorum concilio eſſe decretum: nec tam Ducibus pugnam placere quàm Dijs victoriam cordi eſſe. Hinc dimicationi preces Imperatorum præmiſſæ, promiſſa Dijs munera, & in partem futuræ prædæ Dij ante homines vocati. *Tuo*, inquit Furius Camillus, *tuo ductu Pythice Apollo, tuoque Numine inſtinctus pergo ad delendam vrbem Veios, tibique*

Belliſsimus præceptis inſtrũtum. Monitũ 4. Quãti facienda Religio ad rẽ militarẽ.

Religionis contemptores ignari militiæ.

Religionis cura Romanis pugnam.

Liu. lib. 5.

tibique hinc decimam partem prædæ voueo, te ſimul Iuno Regina, quæ nunc Veios colis, precor, vt nos victores in noſtram, tuamq; mox futuram vrbem ſequare, vbi tê, dignum amplitudine tua templum accipies. Hinc repetitæ in ipſo pugnæ diſcrimine preces, ac vota palàm cencepta & inſtaurata. *Tu pater Deum hominumque*, inquit improſperè pugnans cum Sabino Romulus, *tu arce hinc hoſtes, deme terrorem Romanis, fugam fœdam ſiſte, hic ego tibi templum Statori Ioui, quod monumentum ſit poſteris, tua præſenti ope ſeruatam Vrbem eſſe, voueo.* Hinc ob rem bene geſtam perſoluta Dijs vota, tẽpla ædificata, ſpolia ſuſpenſa, additæque litteris incisæ tabulæ, muneris Deorum teſtes. Et Dictator quidem T. Quintius perfunctus ingenti bello, multisque Latinorum oppidis vi captis celeritate mirabili, Præneſte ſimulacrum, quæ tunc vrbs opulentiſſima & belli caput erat, Ioui Imperatori, hoc ſubiecto epigrammate, dedicauit. *Iupiter atq; Diui omnes hoc dederunt, vt T. Quintius Dictator oppida nouem caperet.* Nec pluribus tantum bellum intra viginti dies ſuſceptum abſolutumq; commentatus eſt.

Cura Religionis in pugna. Liu. lib. 1.

Eiuſdem cura poſt victoriã.

Liu. lib. 7.

Religionis & modeſtia pulcherrimũ argumentum.

Nec diuino tantùm, ſed etiam humano Metu regenda Eſt armata multitudo. Alibi Princeps beneuolentiæ locum quærat: Inter arma timebit, niſi timeatur. Certè Romani Duces ex hac diſciplinæ ſeueritate, qua non

Monitũ 5. Seueritate milites regendi.

minùs

minùs ſuis quàm hoſtibus terrori erant, omnes triumphos ac laureas tanquam è ſinu victoriæ deduxerunt. T. Manlius Conſul, quòd filius extra ordinem conſeruiſſet manus, eius ſanguine (triſti, at ſalubri exemplo) non in illud modò tempus, ſed in poſterum obedientem Romano Duci militem fecit. quid L. Papyrius Dictator? ne quid laxamenti caperet diſciplina, atque Imperatoria maieſtas, nonne in Q. Fabium equitum Magiſtrum, quòd iniuſſu ſuo pugnaſſet viciſſetque, virgas expediri iuſſit, nec militum ſtudio, nec Senatus authoritate, nec populi ſuffragio quidquam de inuicto illo imperio ac ſeueritate remiſit?

Liu. lib. 8.

Liu. lib. 8.

Sed hæc cautè audienda, neque ego omnibus eadem perinde cano. Ijs ſuadeo Ducibus diſciplinæ ſeueritatem, qui excellenti aliqua virtute iampridem militum animos occuparunt. Furius Camillus verè vir vnicus in omni fortuna, captis Faliſcorum caſtris, prædam in milites non diuiſit, ſed ad Quæſtores indignante exercitu redegit: imperij tamen ſeueritate milites victi Eandem virtutẽ oderant & mirabantur. Sed Appio Claudio nullius magnæ virtutis, præterquàm ſeuerioris diſciplinæ tenaci longè aliter euenit. Deportarat Appius in Volſcos exercitum, eumque ſæuo imperio vexabat. ſed infenſum iam Duci militem nec metus, nec pudor coercebat: ſegni-

Monitũ 6. Qui apti ad hãc ſeueritatem exercẽdã.

Liu. lib. 5.

Liu. lib. 2.

Exercitus contumacis deſcriptio.

ſegniter, otioſè, cõtumaciter omnia agere: ſi Conſul citiùs agi vellet agmen, tardiùs ſedulò incedere: ſi adhortator operis adeſſet, omnes ſua ſponte motam remittere induſtriam: prę-ſenti oculos atque ora demittere, prætereuntem tacitè execrari. quid multa? productus in aciem Romanus miles turpi fuga petit caſtra, vixque à vallo ſubmouet inſtantem hoſtem: nec ferox Appius, omni nequidquam acerbitate prompta, continere ad extremum ſuos potuit, quin caſtris exinde motis, non exauditis imperijs, turbatis ordinibus, effuſo agmine, per ſtragem corporum armorumq; Romam euaderent. Nimirum Principi Eatenus exigenda eſt diſciplinæ ſeueritas, quoad alijs virtutibus comitata eſt. ſi ſola exerat aculeum, ac ſola exerceat imperium; periclitatur ipſa, & corrumpit authoritatem, cuius deniq; vis omnis ſita eſt in conſenſu obedientium.

Seueritas ſine alijs virtutib. nulla.

Monitũ 7.

Quo tempore inuadenda hoſtilis vrbs

Subdam hoc loco aliquid alienum à ſententia vulgi, pluriſque idcirco faciendum, quia vulgare non ſit. Tempus Inuadẽdæ Hoſtilis vrbis non illud eſt, cùm ea inteſtinis factionibus concutitur: quaſi verò diſtractas vires profligare, ac rerum inclinationibus momentum addere facile ſit, cùm potiùs ex ea aggreſſione partes inter ſe proniùs coeãt, & ad vim hoſtilem illicò retundendam animos, certè vires coniungant. tum quòd Maioris

ioris mali metus cogit vel inuitus, tum etiam quòd Vnuſquiſque non grauatè abſiſtit à contentione, quam ſpecioſo Patriæ nomine depoſuiſse videri poteſt. Etruſci ac Veientes magna ſpe bellum Romæ inferunt, rati diſcordia inteſtina, cuius tum flamma præter modum flagrabat, extingui rem Romanam poſse. quare maturato opus eſse aiebant, dum Romani in ſe maximè deſæuirent. id vnum venenum, eam labem repertam eſſe vrbi alioqui non deſituræ, diu ſuſtentatas Romanas opes, partim Patrum conſilijs, partim patientia plebis, iam ad extrema veniſſe. profectò ſi quid addatur, ac foris inſtetur, ſuo milite vrbem quāprimùm vinci: nihilque aliud opus eſſe, quàm indici oſtendique bellum: cætera ſua ſponte fata ac Deos eſſe geſturos. Hac ſpe armati Romanorum caſtris portiſque obequitando, contumelias ac maledicta, pugnæ irritamēta miſcebant. Audienti hæc militi Romano nunc indignatio, nunc pudor pectora verſabat, auertebatque paulatim ab inteſtinis priuatiſque diſcordijs. quamquam enim nolebat proſperè aliquid euenire Patribus, inultos tamen hoſtes pati non poterat: dumque in hunc modum externa & domeſtica odia certabant in animis, tandem externa vicerunt. Ergo frequentes Prætorium circumſiſtunt, pugnamque ferociter efflagitant.

Liu.lib.2.

Diſcordia ciuilis.

Internorū externorūque malorū pugna.

Exercitus reconciliatio.

iurant reconciliatos ſe Patribus à fide non deſtituros : ſi fallant, Iouem ſibi iratum inuocant. prȩit verbis Centúrio; idem in ſe quiſque iurat. Datur igitur ſignum, vaditque in pugnam Romanus irarum plenus, ac primo concurſu Etruſci Veienteſque fugantur, cæduntur, profligantur: vnaque illa pugna, non magis ex hoſtibus quàm ex plebe Romana multis ciuilibus prælijs infenſa nobilitati, victoria reportata eſt.

Monitũ 8. Quare alia potiùs eſt ineunda ratio opprimendæ vrbis ciuili diſcordia laborantis; in cuius tamen excidium non libido regnandi, ſed ius faſque compellat. Permittendum Eſt Vt Ipſa Se ciuitas inteſtinis factionibus conficiat : idque vt certiùs faciat, pars altera clàm & diſsimulanter ope conſilioque eſt adiuuanda. ac poſtremò debilitata iam res, inſtructis ac recentibus militum copijs aggredienda, & (quod non difficile eſt factu) expugnanda. Vidit hoc Marcius Coriolanus, dum diſſidenti Patriæ inferens arma, agrum Romanum populari cœpit maiori aſtu quàm vi, cuſtodibus inter populatores ſuos miſſis, qui Patriciorum agros intactos ſinerent: tum plebis odio; tùm vt inde diſcordia gliſceret inter Patres, plebemque. & profectò fuiſſet voti compos, ſi, quam diſſidij flammam accenderat, vires paulatim permiſiſset acquirere, & non ipſe

Inuadẽdæ hoſtilis vrbis occaſio

Liu. lib. 8.

ipſe feſtinatione nimia extinxiſſet, dum propiùs ad Vrbem arma promouit, fecitque nobilitatis ac plebis communem cauſam. tunc enimuerò Externus timor maximum concordiæ vinculum, quamuis ſuſpectos infenſoſque inuicem animos conſociauit.

Scitum illud vulgatumque conſilium, Ne Imperator illuc hoſtem redigat, concludatque vnde ex deſperatione creſcat audacia. Sanè Manlius Coſ. reuectus in caſtra, in quæ Thuſcorum manus prædatum irruperat, ad omnes portas milite oppoſito, hoſtibus viam clauſit. ea deſperatio Thuſcis rabiem magis, quàm audaciam accendit: cùm enim incurſantes quacumque exitum ſpes oſtenderet, vano aliquoties impetu circumiſſent, conglobati in ipſum Conſulem armis inſignem vadunt tanta vi conatuque, vt & Conſul mortifero vulnere ictus ceciderit, & cæteri circa illum in fugam acti. quare Thuſcis creſcit audacia, Romanos terror per tota caſtra palantes impellit: & ad extrema ventum eſſet, niſi Legati rapto Conſulis corpore patefeciſſent vna porta hoſtibus viam.

Monitū 9. In hoſte vincendo quid cauēdum ſit.

Liu. lib. 2.

Inſtaurata deſperatione vires.

Quid igitur agat potitus vrbe, concluſiſque intrà hoſtibus Imperator? Quod Furius Camillus eadem cum gente Thuſcorum egit ad Sutrium: cùm præſenti conſilio rationem docuit, qua nec liberi dimittantur hoſtes, nec propterea ſalutis ſpe compellantur

Monitum 10. ad pugnam : ſed Eis Extrema Certandi neceſſitas adimatur, quibus opportunus certãdi locus adimi non poteſt. Captum Sutrium, eiectis inde Sutrinis ſocijs Populi Rom. victores Thuſci impunè populabantur ; cùm adeſt in tempore, infeſto agminè Camillus: iterum eodem die Sutrium capitur. Thuſci, quibus conglobandi ſeſe, aut arma capiendi ſpatium non fuit, cùm paſſim telis peterentur, pro ſe quiſquè ad portas tendere, ſi quà fortè ſe in agros eijcerent : ſed cùm eas clauſas (id enim Camillus imperauerat) inueniſſent : arma tandem capiunt, coeunteſque ſupremam illam periculi ſocietatem, ferociter adornant prælium ; quod accenſum ab deſperatione hoſtium fuiſſet, ni Camilli imperio, præcones per vrbem dimiſſi iuſſiſſent parci hoſtibus qui arma poſuiſſent, ac tantummodo armatos contrucidari. quæ res effecit, vt etiam ij, quibus animi in ſpe vltima obſtinati ad decertandum fuerant, oblata ſpe vitæ paſſim arma iactarent, ſeque inermes (quod tutius fortuna fecerat) hoſtibus offerent. Ita ducis conſilio, quod malè Manlius Coſ. Romanus cum Thuſcis geſſerat, reſtitutum eſt; ſimulque apparuit, Ducibus validiorem quàm exercitu rem militarem eſſe.

Quid agẽdum ſit in hoſte vincendo.
Liu. lib. 6.
Ducis conſilium.

Patis tempus præceptis inſtructum. Venio nunc ad alterum tempus, cuius rationem haberi in ordinanda Repub. paulo antè dicebam ; ac ciuili domeſticæque admi-

adminiſtrationi, hæc è multis pauca ſepono. Quiſquis Ad Nouum Principatum accerſitur aliundè, aut nouos ſibi populos ſubigit, ſe cum eorum moribus ingenioque ſub initia dominationis attemperatè componat: veſtitum gentis more, ſermonem, cæterum cultum adamare præ ſe ferat. hæc enim mirum quantùm multitudini ſunt in oculis. Æneas quidem certè nouus in Latio Dominus, homo externus, ac paulo ante hoſtis, hinc demereri ſibi ſuſpenſos Latinorum animos cœpit; iuſsit in eorum mores tranſire Troianos, abolitoque Troiæ nomine, vtramque gentem Latinos appellari voluit. idque valuit vt Latini nec ſtudio, nec fide erga Regem Æneam Troianis vnquam cederent.

Monitum II. Dominus in nouo Principatu quì ſe gerat.

Ad hæc Non Mutandus Eſt Illico ſtatus ſubiectæ recèns vrbis, nec etiam retinendus; ſed media quædam ineunda eſt via: res quidem pleræque tollendæ ſunt, nomina rerum & tanquam ſpolia conſeruanda. Capitur enim vanis hiſce nominibus multitudo, atque in ijs imaginem antiquitatis amplexa, nondum ſe ſua poſſeſſione deiectam planè intelligit. Iunius Brutus alter Romæ conditor, dum nouam vrbi faciem induceret, id egit, vt nemo Romæ regnaret: at veſtes, lictores, ſellas, reliquam Regũ pompam abundè tenuit. quin etiam dum

Monitum 12. Res priſtinæ quatenus mutandæ.

Liu. lib. 2.

Reges funditus auferebat, non abſtulit Regis nomen: nam cùm publica quædam ſacra per Reges fierent, ne quem caperet deſiderium Regis, Regem Sacrificulum creauit: id tamen Sacerdotium Pontifici ſubiecit; vt additus nomini honos nihil officeret libertati.

Monitum 13. Quantùm ſpei ponere in maieſtate debeat Princeps.

Liu. lib. 1.

Sed illud interea maiori cura Princeps ſecum ſtatuat aduersùs populi turbas: Ne Maieſtati Nominis Atque honorum inſignibus plurimùm tribuat ac fidat, ſeque tutum dignitate ducat. eſt enim Obnoxia iniuriæ maieſtas, quam vires non confirmant. Tumultuabatur in foro ſuperbè Romana plebs ob Voleronem neſcio quem à lictore, Conſulum iuſſu prehenſum: atque, vt Coacta multitudine nihil eſt procacius, creſcitque ignauo cuique audacia ex aliorum contagione; ita intemperijs acti agenteſque ludibrio palàm habebant Conſulare imperium, quippe cui dignitatis plus ineſset quàm virium aduersùs plebem. quid enim? quatuor & viginti lictores apparere Conſulibus, eoſque de plebe: formidandum enimuerò ſatellitium. nihil contemptius, nihil infirmius, ſi ſint qui contemnant. ſibi quemque ea magna & horrenda facere. abeſset modò opinio, cætera nugas eſſe. Hæc atque alia contemptim obloquentibus; infeſti cùm ſe illuc Aemilius, ac Virginius Conſules intuliſsent, facilè experti ſunt,

Irata multitudinis voces.

Parum

Parum tutam maieſtatem ſine viribus eſse. nam violatis eo tumultu lictoribus fractiſque faſcibus, è foro in Curiam compelluntur. Quare peccauerunt in ſe inque Rempublicam Conſules, dum authoritatem ſuam, quã maioribus remedijs integram ſeruare debuiſſent, tentandam haud ſanè in tempore præbuerunt.

Maieſtas inermis nõ exponenda multitudini.

Nec tamen contumaces diu ciues experietur Princeps, ſi hæc audiet: Concitata Multitudo Mora Potius ac perleui declinatione flectenda eſt, quàm ſubitò atque enixè frangenda. vis eius omnis in impetu eſt: poſt principia ſedatior eſt & melior. Docuit id ſemel Romana plebs, quam inter & Patres, cùm de creandis plebeis Magiſtratibus, tantis pugnaretur animis, vt iam ob perpetuas conciones arma timerentur; veriti Optimates, ne quia plebem ſolito ferociorem experti erant, de veteri poſseſsione deijcerentur; comitia mox futura formidabant, eoque quantùm poterant differebant. vt tandem ad ea ventum eſt, euentus docuit, Alios animos in contentione; alios ſecundùm depoſita certamina incorrupto iudicio eſſe; Tribunos enim omnes patricios, plebeium nullum populus creauit. Adeò Ferocior plebs eſt ad rebellandum, quàm ad bellandum, & libertatem magis tentare, quàm tueri nouit.

Monitum 14. Cum incitata multitudine quomodo agendum. Liu. lib. 4.

Æquiora poſt contẽtionem iudicia.

Monitum 15. Quòd ſi, vt interdum euenit, ſeditioſorum furor more fluminum vires acquirat, hoc ipſo Fluminum Inundantium More ſeditio coercenda eſt. Etenim amnis transfuſus extra alueum, ſi fortè metus ſit, ne infeſtus vrbem vicinam adeat atque obruat; aut procul ſuſtinendus eſt; permittendumque vt per campos ſtagnantibus vndis liberè vagetur: aut diuertendus atque in riuos complures extenuandus eſt, vtroque enim modo, aquis ſiue diffuſis, ſiue diuerſis vrbem innocenter intercludet. ſic etiam ne aucta multorum conſpiratio Principem petat opprimatque, alterutro ex hiſce remedijs eſt opus. nam aut permittendum eſt aliquid, ac ſolito blandiùs ſpes ac vota conſpirantium alenda atque eludenda ſunt, irrito poſtea euentu: aut diſtrahenda eſt multitudo, procaciores quique & concionales homines honorificis vt volent nominibus aliò diſparandi; poſtremò Cœtus omnes & gregales conuentus, quibus conſenſus multitudinis maximè alitur, ab ſtirpe recidendi ſunt. dum enim non conueniunt, dum capita non conferunt, dum ſeſe vt fluctus fluctum non impellunt, ſed ſoli ſe reſque ſuas curant; profectò ſpiritus demittunt, & Ex Ferocibus vniuerſis, ſinguli ſuo quiſque metu obedientes fiunt. Delinierat militum Romanorum animos Capua, inſtrumentum om-

Quid remedij aduerſus creſcētem populi ſeditionē.

Torrentis ac ſeditionis comparatio.

Iratæ multitudini aliquid pmittendũ.

Eadem diſtrahenda.

Gregales conuētus.

Liu. lib. 7.

omnium voluptatum, auerteratque à memoria patriæ. iamque conſilia clàm inibant, pulſis dedititijs Campanis eorum agros inuadere, illaque vbertate camporum frui potiùs, quàm Romam redire, & in peſtilenti atque arido circa vrbem ſolo diutiùs luctari. Hæc, quæ manauerant conſilia in exercitum omnem, cùm Martius Rutilius Conſul explorata haberet, non illicò laſciuienti militi obuiam ire ſtatuit: ſed optimum ratus ſpem differendo, militarem impetum fruſtrari, rumorem diſſipat, in ijs Campaniæ oppidis, etiam anno poſt, exercitum hybernaturum. Eo laxamento cogitationibus dato, quieuit in præſentia ſeditio, mox purgare exercitũ miſſionibus turbulentorum hominum inſtituit, cùm diceret alijs emerita ſtipendia eſſe, alios graues iam ætate, aut viribus parum validos: quidam in commeatus mittebãtur, ſinguli primò, deinde & cohortes quædam, denique per ſpeciem militarium vſuum, cùm alij aliò diſtraherentur, plerique ablegati ſunt. Atque his artibus Conſul Rutilius, tum violentis ingenijs indulgendo, tum ludificationis ignaros abalienando; ſeditioſorum conatus in præſens coercuit; quos multo antè Virginius, Æmiliusque Coſſ. dum vi frangere aggrederentur, fractis ipſi honorum inſignibus temerè confirmarunt.

Laſciuiens exercitus

Diſtrahenda multitudinis ratio.

Hæc

Monitum 16. Hæc in ipſo tumultu. quid eo, vtcumque tulit ſors ratiove compoſito? Diſcordiæ, Ac Reliqua Scelera numquam tollentur, quãdiu authores tolerantur, aut etiam honore afficiuntur. Cuius enim rei præmium ſit in ciuitate, eam rem maximis ſemper auctibus creſcere neceſſe eſt. Quod maius vnquam Romæ diſſidium fuit, quàm cùm plebs, Patrum odio Vrbem deſeruit, atque in ſacrum montem trans Anienem Sicinio adhortante ſeceſſit? & tamen turbarum hic author, tantùm abfuit vt aliquid pœnæ dederit, vt inter primos Tribunos plebis adlectus ſit. Facinus per ſeſe improbum, & exemplo paucis pòſt annis exceptum. Nam Tribunitijs concionibus incitata plebs, minacior tamen, quàm pernicioſior, ſacrum montem repetijt, Vrbemque Patricijs incolendam reliquit. reconciliata A. Virginium, L. Icilium, P. Numitorium, ipſos ſeceſſionis authores Tribunos creauit. Publium autem Voleronem, qui à lictoribus ac virgis ſeminudus aufugerat, populumque, ad quem prouocauit, ciuili atrocique ſeditione in Conſules concitauerat, plebs fauore complexa proximis Comitijs Tribunum fecit, refecitque. mitto Canuleios, Sextios, Lectorios, aliosque nobilitatis odio nobiles, nec niſi concitata tempeſtate in altum prouectos, perque vndas ſeditionum elatos. Id autem dum Romæ agebatur, dum turbulentiſſimo

Diſcordias tollẽdi principiũ vnde capiendũ. Liu. lib. 2.

Liu. lib. 3.

Seditionibus nobiles.

tiſſimo cuique locus & honos erat; quid, niſi diſcordiæ aliæ ex alijs ſerebantur, factiones in Vrbe perpetuæ fouebantur, eodemque ciues ingenio exemploque conformabantur? Etenim Qui In pace ordinumque concordia nullos ſe vſquam eſſe vident, facilè ineunt aliam viam, turbatamque rem volunt: ſi fortè honores, quos quieta ciuitate deſperauerant, perturbata conſequantur. quòd ſi animaduertant, id ex ſententia ceſſiſſe nonnullis, quibus concitata multitudo honori aut quæſtui fuerit; dant ſeſe in hanc aleam, & tanquam Artifices improbi opus quærunt, voluntque ſemper ægri aliquid eſſe in Republica ad cuius curationem adhibeantur. Nam ſic ego quidem ſentio: Res Omnes perinde laudantur & appetuntur in Ciuitate, vt earum rerum vſus eſt. Milita præmijs exercetur. Vbi præmia improbo dempſeris, nemo omnium gratuitò malus eſt. Vt ſanè concludere cum Quintio Coſ. liceat, Finem factionum non fieri, nec futurum, donec quàm felices diſcordiæ, tam honorati diſcordiarum authores ſint.

Fruct⁹ eſt impunitate aut felicitate flagitij.

Honos incitamentũ rerum omnium.

Liu. lib. 4.

Sed quando cœpimus, Ciuitatem contagioſa factionum peſte quantum poſſumus eximamus: id fiet, ſi Calumniatores, Homines Neque Frugi, neque operæ probæ, quique priuato in cœtu clàm aliorum famæ crimen intendunt, cogat Princeps vt iure

Monitum 17.

Quid cum calumniatorib. agendum.

agant,

agant, & accuſationem legitimè ac palam adornent; &, ſi quidem id faciant, criminationemque probent, præmio dimittat: ſi recuſent animaduerſione ſeuerè compeſcat. certè numquam permittat, cuiquam vt liceat impunè alicuius flagitij inſimulare honeſtos viros, ac priuato iure eorum vitam ſeu falſa, ſeu vera criminatione damnare. M. Manlius Capitolinus Camilli primùm gloriæ priuatim infenſus, mox traducto (vti fit) ad vniuerſam nobilitatem odio, cùm ſe plebi ducem conſtituiſſet, inuidiam vndique creare ſtudebat ordini Senatorio, domique concionantis in modum ſermones plenos criminum quotidie miſcebat. Inter cætera affirmabat, theſauros auri Gallici ab Optimatibus occultari, pecuniamque ex hoſtibus captam in paucorum prædam ceſſiſſe: quæ auri ſumma ſi è Patrum ſinu excuteretur, poſſe obæratam nexamque plebem facilè ſolui. Ea obiecta ſpe, cùm plebs mota mente fureret, A. Cornelius Dictator, quæſtione ea ſuper re inſtituta, Viatorem ad Manlium mittit: accitum ad tribunal iubet euoluere iſtos incubantes Gallicis theſauris: vt, quando ille ſpem Ciuitati fecerat, ex ea præda quam Primores nobilium occultent, debitum ſolui poſſe; moleſto fœnore plebem Romanam liberaret. quod niſi faceret, vincula minatur: nec enim paſſurum

Liu. lib. 6.

Inuidētiæ ſtimulus.

Calumniæ illatæ quæſtio.

ſe

ſe periclitari Patres tam odioſa calumnia, & multitudinem tam fallaci ſpe Romæ concitati. Cùm Manlius ambages necteret, vrgeretque eum Dictator, aut peragere verum iudicium, vanique furti reos prodere; aut fateri facinus inſimulati falſo crimine Senatus, impoſitæque calumniæ; impos conſilij à Viatore arripitur, ac paulo pòſt damnatus è ſaxo Tarpeio, vnde ille repulſo Gallo Patriam liberauerat, præceps deijcitur: locuſque idem in vno homine, & eximiæ gloriæ, & pœnæ vltimæ monumentum fuit. Sic vocata ad quæſtionem calumnia, & calumniatore damnato: vnius ſupplicium Manlianæ tunc quidem ſeditioni, ac deinceps Manlij ſimilibus ingenijs frenos iniecit. Quòd ſi ad hunc modum hoc genus homines in verba proiecti, quique per hæc turbamenta vulgi, priuatæ ambitioni viam ſternunt, ſeriò cogerentur, vt aut maledictis abſtinerent, deque aliorum vita conticeſcerent, aut ſi tantum vitiorum eſt odium, legitimè id ac iure tranſigerent; multò ſanè pauciores forent, qui Malignitate ingenij, cui falsò ſpeciem libertatis obtendunt, tam facilè euerſum irent alienam famam, tantumque odiorum ſererent inter ciues, quantùm immortales paſſim factiones oſtendunt, quæ magis exitio fuere ſemper, eruntque potentibus populis, quàm bella externa, quàm fames,

Finis Tragicus.

Calumniatorum deſcriptio.

Ratio cum ijs agendi.

mor-

morbive, aut alia cælitum ira in humanum genus.

Monitum 18. Sed his lætiora ſubtexo, nec minùs vtilia. ſæpe enim fit, vt qui authoritatem vbiq; eodemque tenore tueri volunt, eius iacturam faciant, quòd illam plus nimio tuentur. Idcirco Princeps Cum Videt Multos In rem quampiam concedere eamque præcipit animo facilè ſecuturam eſſe; euentum feſtinè præueniat, authorque ſit vt id fiat, licèt rationibus ſuis minimè conducat. Nam ſi cunctetur, aut etiam repugnet, abundante multitudine tranſuerſus agetur ipſe, cogeturque viuens ac videns in contrariam partem: ſimulque omnes intelligent, illo inuito, aut certè inſcio peractam rem eſſe: ac ſibi facilè perſuadebunt, multa in poſterum fieri poſſe eo non authore, quo ſine ſemel hoc impetratum eſt. Quare non ſolùm minoris haberi Principis authoritas incipiet, ſed aſſueſcet etiam populus in Dominum palàm obniti, ab eoque impunè ac feliciter diſſentire. Non ita Senatus Romanus, qui & firmandi Imperij articulos norat omnes, & famæ plurimùm dabat. Nam cùm Hernici à Romanis victoribus conditiones accepiſſent, Ne aduersùs vllam gentem pugnarēt, repugnarentve iniuſſu Senatus Populique Romani, qui ſocijs numquam defuturus erat; obſeſſi ab Æquis, ac Volſcis Legatos properè Ro-

In rebus decernendis quo modo pluriū voluntati anteuertēdum.

Venenum authoritatas.

Liu. lib. 3.

mam

nam mittunt,opemque ab Senatu flagitant. Patres, graſſante in vrbe peſtilentia, cùm ex vna parte auxilium polliceri nullum poſſent, ex altera probè intelligerent, ſi Hernicis non permitterent arma ſumere in hoſtes, fore vt ipſi non modò per ſe, ſed etiam accita aliorũ quos poſsent ope, iniuſsu Romanorum id facerent, neceſſitate arma extorquente, reſpondent; Placere Populo Romano, vt Hernici ipſi cum Latinis res ſuas tutarentur; in præſentia morbo implicitam teneri Ciuitatem, cùm primùm eius mali quies veniret, ſocijs opem laturos. Quo reſponſo occuparunt, anteuerteruntque in loco Patres, eiuſque conſilij, quod inijſſent Hernici per ſeſe, ipſi voluere authores eſſe; ne quid neſcientibus aut inuitis vſpiam locorum agi videretur: ſimulque ne reliquis ſociorum accederent animi ſe eodem exemplo commouendi inconſulto, neglectoque in poſterum Senatu. *Prudens reſpõſum.*

Perge, atq; in ambiguis conſilijs conſilium indicemus: nam ſcopulus hic eſt, ad quem Gubernatorum complures ferri, ac frangi ſapientiæ ſimulatione ſolent. Neque ego tardum dictu exiſtimauerim, Plus Operæ & conſilij eſse in ancipiti conſilio ſecernendo, quàm in malo declinando. Qua in re etſi non ignoro Via Vna incedendum eſse, non vno gradu; in vniuerſum tamen ſuadeo, Conſiliorum Extrema non vſque adeò fugienda, *Monitum 19.*

idque

In re ancipiti qua conſilia ſequenda. idque temperamentum, quod in re ancipiti adhibendum calllidiores putant, non rarò peſtem eſſe conſiliorum; cùm tertijs hiſce medijſque conſilijs, vt plurimum, neq; odium vitetur, neque gratia ineatur. Finge tibi diſſidium eſſe cũ aliquo paulo ferociore: hic aut *Media cõſilia rarò ſalutaria.* officijs obſequioque mitigandus eſt, aut confidentia patiq; ferocia deterrendus. neutrum ſi placet, ſi ſupplicem cum eo agere alienum à te putas, tibique imperare non potes vt te demittas: & ex altera parte mens & ratio nõ eſt quemquã lædendi; inijſti planè viam, qua illum neque ex inimicis vmquam eximere, *Liu. lib. 6.* neque ad amicos transferre poſſis. Samnites documento erunt: qui deliberabundi quid de exercitibus Romanis quos intra Caudinos *Conſultatio ad Caudinos ſaltus.* ſaltus concluſerant, agere deberent; cùm certi aliquid illicò non ſuppeteret, vt in re læta & inſperata accidere ſolet; Pontius eorum Imperator ad Herennium patrem, qui non procul aberat, conſulendum properè mittit. Herennius nuncio expeditè reſpondet; Sibi videri omnes Romanos ex ea cauea quamprimùm inuiolatos dimittendos. Non placet. *Extrema cõtrariaque reſponſa.* iterum ſenex conſulitur: vertit ille ſe in alterã partem, diſertè pronunciat; Sibi videri Romanos ad vnum omnes interficiendos. diſcors enimuerò reſponſum eo magis irridetur, quaſi hominis animus in effœto iam corpore conſenuiſſet. Accitur tamen ipſe plau-

ſtro

ſtro inuectus in caſtra, nihilque mutata ſententia tantùm cauſas huiuſmodi adiecit. Si Romani honorificè habiti dimitterentur, poſſe cum potentiſſimo Populo perpetuam pacem firmari: ſi de medio tollerentur omnes, poſſe in multas ætates bellum non timeri ab ijs, qui amiſsis duobus exercitibus ſerò vires reparauerint: tertium nihil eſſe. nam quod ipſi meditabantur Romanos dimittere, ſed non ſinè ignominia; legés iure belli victis imponere; ſententiam eſſe eam, quæ neque amicos parat, néque inimicos tollit; Tutum non eſſe ſeruare quos irritaueris. Neutram patris ſententiam Pontius accepit. Dimiſsi tum quidem Romani, ſed traducti ſub iugum rediere mox ferociores ad pugnam, ingentique cùm hominum, tum vrbium ſtrage, Samnitium nomen penè deleuerunt. Ac tum demum Herennij dicto oraculi fides acceſſit.

Eorum cauſa.

Denique ne, dum aliud ex alio naſcitur, oratio excreſcat in immodicum modum; duco hic ſupremam quaſi lineam, tranſitumque mihi vltra præcludo. Atque in Rerumpublicarum conſeruationem amplificationemque vniuersè intuens, ſic de earum varietate Principum ad extremum ſtatuo: Ciuitati Conducere Si Principes ſortiatur vario potiùs inter ſe ingenio, quamquam mediocri; quàm ſi ingenio eoſdem

Monitum 20. Varietas ab excellentia. Principũ plus conferat ciuitati.

habeat excellenti, ſed ſimili geminoque. Anceps fortaſſe dictum, atque in vtramque partem à prudentibus viris arbitrandum. Sed ego rationem ſubijcio. Nam cùm multa ſint, quæ fundato ſemel Imperio, Statuique debentur, incolumitas ciuium, vrbis opulentia, Religio, leges, armorum tractatio, pacis ſtudium, ſeueritas in loco, vbique authoritas, omnes ciuilium artium diſciplinæ: tot tamque diuerſa expectanda Ciuitati non ſunt omnia, niſi poſt multas ætates, cùm ſcilicet Principum alij alijs ſuccedant, qui varia animorum propenſione, partim armis, partim adminiſtrationi domeſticæ, partim rebus alijs fauentes, demum vniuerſa complectantur. Quod ſi eodem ferrentur omnes, eodemque curas & cogitationes perinde conuerterent: quamuis excelſo, minùs tamen commodo ingenio forent ciuitati, cui parum prodeſset ætatum Principumque conſequentium numerus, ſi plures vnius inſtar, certarum ſtudio rerum, præteritis alijs caperentur. Accedit, quòd vt multa, eaque contraria ſecum affert dies, ita ferociore interdum Principe, interdum, vt ſe dant tempora, mitiore opus eſt. Sanè hac Principum varietate Romana res creuit. Incitatior aliquanto Romulus fuit, armiſque penè violentus: ſed talem exordia virum poſcebāt, vt Regnum inuaderet, vt diſcordes inter ſe

Ratio aut Principū varietas vtilis ſit Reip.

Exempla pro eadē varietate. Liu. lib. 1. Romulus.

con-

conuenarum animos noua in vrbe compeſceret, eoſque aduersùs finitimorum iniurias incitaret. Romulum inſecutus eſt Numa, quo nemo ciuilior, religioſior nemo fuit: nempe vt rudes paſtorum mentes, belloque ferociores effectas Deorum metu mitigaret. Multa adhuc bello deerant: ſucceſsit militiæ artifex Tullus, bellatoribus viris apprimè neceſsarius, vt ante id tempus tumultuaria vi pugnātes arte firmaret, acueretque ratione virtutem. Ab Tullo ædificator Ancus aliò curam opportunè tranſtulit, vrbem colonia extendit, ponte commiſit, muro defendit. Ancum Tarquinius excepit, ſuſcepitque relictam ab alijs maieſtatem Senatus, Magiſtratuum inſignia, ordinum ornamenta. Neque adhuc factum ſatis fuiſſet, ni Seruius Populum Romanum cenſuiſſet, digeſſiſſet in claſſes, curijs collegijſq; ſeparaſſet, ac magnæ iam tum ciuitatis, veluti priuatæ domus diſcrimina publicis tabulis complexus eſſet. Poſtremò Tarquinij alterius importuna dominatio, non parum vrbi profuit, vt populus cupiditate libertatis incēſus vltimum eſſe Regnum vellet, quod ſcelere partum ſcelere adminiſtrabatur. Atque in hunc modum ſingulorum Regum (quos excepto Superbo conditores vrbis appellare poſsis) pugnantia inter ſe ingenia, quaſi elementa fuere Romanæ

Numa Pomp.

Tullus Hoſtili.

Ancus Martius.

Tarquinius Priſcus.

Seruius Tull.

Tarquinius Superbus.

felicitatis. Ac mihi quidem, niſi decretum eſſet è Liuiana Hiſtoria pedem non efferre, quàm facile foret, perleui traiectione percurrere multorum Regna, quibus hæc ipſa Principum varietas ſaluti ornamentoque apprimè fuit? Pontificium Imperium annon ſentimus ipſi quantùm ex hac quidem parte capiat emolumenti ac dignitatis? Recordamini per vos, Auditores (nam plerique poteſtis) Pij, Gregorij, Xyſti, atque inde reliquorum; ſimul veniet in mentem, quàm diuerſi Chriſtianam Remp. amplificauerint. Pius aduersùs communem hoſtem armis rem egit tranſegitque. Hoſtes adhuc plures illa complexa orbem terrarum Charitate Gregorius nouo genere dimicationis adortus eſt: atque excitatis vbique gentium litterarijs munimentis, ibique tanquam intra Religionis propugnacula perpetuo militum præſidio conſtituto, non præſentium modò turbas ſibi coercendas exiſtimauit, ſed ita poſteritati conſuluit, vt in hoſtes fidei quacumq; ætate locove ſecuturos noua quotidie prælia reparari poſsint. At verò Xyſtus aucto ſupra omnem memoriam antiquitatis, ærario, inſtrumento rerum omnium, tutatus Imperium, ciuitatibus ornamenta, ciuibus ſecuritatem, hoſtibus Pontificij nominis metum incuſſit. Quid Clemens Religioſis ordinibus luſtrandis, pacificandis Regibus,

Pius V. *Gregor. XIII.* *Xyſtus V.* *Clemens VIII.*

Pan-

Pannoniæ ſubleuandæ, amplificandæ Eccleſiaſticæ ditioni quantùm contulit; Nam de te, Paule, cuius ego Maieſtatem ex hoc loco perſanctè veneror, nihil attinet dicere. Vidit is, qui tibi eligendo, illuſtribus argumentis inter mortales fuit ac præfuit: vidit, quid hac tempeſtate opus eſſet eo Paſtore populorum, qui ſingulari Iuſtitia prouinciales vrbanoſque Magiſtratus in officio contineret: opportuna moderatione erumpentes bellorum faces extingueret: felici vigilantia populos vbertate frugum exhilararet: inſigni Religione hominum virtutem cælo templiſque reciperet: Romana magnificentia Vrbem orbis terrarum caput amplificaret. Quam tu quidem Vrbem domibus occupatam veriùs alicubi quàm diuiſam, apertione viarum, aquarum irrigatione, molitione templorum, ſuburbiorum ſeu potiùs Vrbium Vrbi adnaſcentium acceſſione, dignam te Principe ſedem reddidiſti. Vt meritò, Pontificum Maxime (quod olim bonis Principibus acclamabatur) De Noſtris Annis augeri cupiamus annos tuos; vt ea, quæ iſta altitudine animi meditaris: in lucem continenter exponas Chriſtianę rei bono, & noſtrorum temporum felicitati. Atque inter hæc vota liceat mihi per vos, Auditores, repetito feliciter exitu conquieſcere.

Paulus V.

PROLVSIO V.

Academia Prima.

Siue

De ſtylo poetico, qui partim Poetis ob oculos poſitis, partim explicata Poeſeos natura monſtratur.

DE triplici ſtylo dicere iampridem aggreſſus (Cardinalis Ampliſſime) poeticæ dictionis, quæ reliqua eſt vna, controuerſiam in præſentia refero ad hanc Sapientium coronam, quam tãta omnium ordinum nobilitate florentem video veneror que: ac ſpero tam bonis atque excellentibus arbitris facilè poſſe componi. præſertim cùm hac de re plurimùm laboris & mihi ad dicendum, & vobis ad arbitrandum hodierna die ſubtractum ſit. Non ſolùm, quia in obſcœnos carminum ſcriptores cùm olim diſſerui, multa neceſſariò occupanda fuere de Poetarum ſtylo: ſed etiam quia proximis hiſce, qui continenter elapſi ſunt, annis, dum à poetico ſeiungebam oratorium, atque hiſtoricum characterem; ſæpenumero in Poetarum confinia pedem intuli, corum-

eorumque regionem oculis attentè luſtraui, vt qui circum ſingulas facultates ducendi limites forent, finitor ipſe cognoſcerem. Quare non tam laborandum mihi hodie video, vt ab Oratoribus Hiſtoricíſque Poetas abſtineam, ne prædabundi in illorum dictionem, tanquam in ditionem finitimorum crebrò excurram; quàm vt ciuiles inter ſe Poetarum diſcordias componam, ſi quo modo poſſim, eorumque primigeniæ legitimæque ſoboli maioribus veluti Comitijs principatum linguæ decernendum ſedulò curem. Et quamquam tot inter familias Poetarum, quæ ex vna eorum gente proſeminatæ ſunt, haud promptum eſt eam internoſſe, quæ ab ſtirpe rectà pullulet, nihilve in agreſtem ſuccum ſpeciemque degeneret, cùm Poetarum ſanè ſit nemo, qui ſe germanam Phœbi prolem non venditet, fidemque apud poſterorum aliquem non inueniat: ſi quidem nos In Veterum æſtimatione facilè diſcedimus in ſtudia, proque arbitratu quiſque ſuum Poetarum principem nominamus; tamen & ſplendor ipſe Poeticæ maieſtatis, qui demum Luce ſe prodit ſua, & conſtans ſapientium virorum ſuffragatio, habent profectò aliquid ex quo, ſi de Poetarum dictione ſententiam feram, haud temerè eam tuliſſe videri poſſim. Accedit hominis non indiſerti hac ſuper re diſputatio, quam

Conſilium ĩ hac Proluſione.

Difficultas optimi eligendi.

Ratio id præſtandi.

ſi quemadmodum mihi hæret in animo, ita oratione promiſero, næ ego hodie in ſpem venio fore, dignum vt aliquid re quam molior, dignumque auribus hodiernæ quàm lectiſſimæ concionis afferatur. Age igitur, & quando in hac, cui nuper interfuiſſe me aio, diſputatione, momenti plurimùm putamus eſſe, in eam ſi placet, omiſſis alijs animum atque orationem vnà conuertamus.

Sermo cũ Alex. Burgio habitus. *Burgij cõmẽdatio.* Eram aliquot antè menſibus cum amiciſſimo capite Alexandro Burgio, Sacrorum ac litterarum Antiſtite apprimè nobili: cuius in recenti obitu iacturam ſanè incomparabilem fecimus quicumque ſaluam Rempublicam litterariam volumus. Erant alij nobiſcum, deque commẽtis veterum Poetarum neſcio qua ſermonis traiectione differebamus. admirabamur aliquorum granditatem atque orationis imperium, placebat aliorum ſuauitas & cultus, nonnullorum acumine *Sententiarum diſcrepantia.* contortuliſque aptè ſententijs delectabamur. cùmque vti fit alios præ alijs haberemus, iamque in diuerſa traheremus paulo pugnaciùs, nec tam veterum quàm noſtris ingenijs faueremus; negaui tum ipſe ſtatui quidquam poſſe in tanta ſcriptorum varietate, quorum plerique peculiare quid habeant, quo præferantur: vt ſæpenumero qui diſſimiles ſunt, pares nihilominus æſtimari poſſint. Ad hæc Burgius (credo vt pugnaturis anteuer-

teuerteret) præclarum ſanè inuentum ad eam quæſtionem opportunè diſſoluendam ſibi relatum dixit ab Hieronymo Amaltheo viro clariſſimo, quo cum ſene magna tunc ſibi adoleſcenti familiatrias intercedebat. Ego ad Amalthei nomen, quem legeram à M. Antonio Mureto laudatum tanquam Poetarum apud Italos præſtantiſſimum, auidè mentem aduerti, vnaque cum alijs rogare inſtiti, vt quid illud eſſet non grauatè afferret in medium. negauit ille, quidquam ſibi eſſe iucundius, quàm de eo viro loqui, à quo tam multa identidem inuadierat de Sadoleto, de Bembo, de Naugerio, deque tota illa doctorum hominum cohorte; vt ſibi videatur illius beneficio, ſuperiori ſeculo interfuiſſe. cùm præſertim animaduertam, inquit, hac narratione poſſe me noſtræ huic controuerſiæ non vſitata ratione ſatisfacere. Sic igitur accipite. *Hieron. Amalthei præconiũ.*

Florebant ea tempeſtate Romæ cœtus excellentium virorum, qui ſtatis diebus conferre capita, deque re litteraria verba facere conſueuerant. Quem veterem Academicorum morem Romæ repetierant Theodorus Gaza, Flauius Blondus, Platina, Campanus, alijque litterarum Proceres, qui apud Beſſarionem, virum ſanctimonia æquè ac litteris memorabilem, conuentus habebant. Quos excepere non multo *Alex. Burgij narratio.* *Academia Romæ reſtituta.*

post

poſt Hercules Strozza, Naugerius, Bembus, Parrhaſius, Sadoletus, Caſtilionius, Iouinianus, eiuſque notæ complures, quibus interdum coactis Leo ipſe Princeps interfuiſſe dicitur. nam Vt Ille digna carminibus gerebat, ita in primis carminum conditores amabat. Sed horum conuentus adhuc ardentiùs celebrari cœptus eſt, cùm ex Germania rediens Hieronymus Aleander, cui poſtea aditum ad Romanam Purpuram virtus aperuit, numerum illum auxit excellentium ingeniorum acceſſu ſuo: &, vt litteras non minùs amabat quàm callebat, eratque memori comprehenſione rerum ſupra omnem antiquitatem; ita illam eruditorum ſcholam apud ſe libenter aduocabat. Atque hi quidem, quòd noſtrorum temporum Poeſim recoquendam præcipuo conatu ſibi delegerant, in poetico ſtylo veterum per veſtigia conformando, exigendoque ad Ariſtotelis normam, multùm operæ collocabant: &, quo euenire facile fuit, in antiquorum monumentis inter ſe comparandis, Poetarumque alijs ante alios extollendis quotidie diſſidebant. Iamque eò factiones proceſſerant, vt palàm eorum aliqui Lucretiani vulgò dicerentur, Statiani nonnulli, alij Virgiliani, nemo non alicuius affectator haberetur: ſeque propterea facetijs inuicem peterent, nec factis etiam feſtiuioribus, vt eſt ridicula Poetarum natio, abſtinerent.

Leonis Pontificis amor erga Poetas Academicos.

Hieron. Aleandri laus.

Academicorum exercitatio.

Diſſenſio & factiones eorundem inueterum Poetarum iudicio.

rent. Sanè Andreas Naugerius Valerio Martiali acriter inſenſus, ſolemne iam habebat in illum aliquantò petulantiùs iocari. Etenim Natali ſuo accitis ad geniale epulum amicis, poſtquam prolixè de Poeticæ laudibus ſuper menſam diſputauerat, oſtenſurum ſe aiebat à cœna, quo tandem modo laudari Poeſim deceret. mox afferri iubebat Martialis volumen (hæc erat menſæ appendix) atque igni propior factus, illuſtri conflagratione abſumendum flammis imponebat: addebatque eo incendio litare ſe Muſis, Manibuſque Virgilij, cuius imitatorem cultoremque præſtare ſe meliùs haud poſſet, quàm ſi vilia Poetarum capita per vndas inſecutus ac flammas perpetuò perdidiſſet. Nec ſe eo loco tenuit, ſed cùm Syluas aliquot ab ſe conſcriptas legiſſet, vt ſolebat, in concilio Poetarum, audiſſetque Statiano characteri ſimiles videri, iratus ſibi, quòd à Martiale fugiens aliò declinaſset à Virgilio, cùm primùm ſe recepit domum, protinus in Syluas coniecit ignem, eiuſque calore ſuccenſus verſiculos propè extemporarios fudit, quos in eodem conuentu qui proximè coactus eſt, ſub ruſtici Acmonis perſona recitauit in hunc modum.

Naugerij ſolemne facinus in Martialẽ.

Martialis Epigrãmata in ignẽ cõiecta ab eo.

Idem infenſus Statio.

Has Vulcane dicat Syluas tibi villicus Acmon,
Tu ſacris illas ignibus vre Pater.
Creſcebant ducta è Stati propagine Syluis,
Iamq; erat ipſa bonis frugib. vmbra nocẽs.

Andr. Naugeri⁹ ſua carmina cõburens.

Vre

Vre ſimul Syluas, terra ſimul igne ſoluta,
Fertilior largo fœnore meſſis eat.
Vre iſtas, Phrygio nuper mihi conſita colle
Fac Pater à flammis tuta ſit illa tuis.

Sed ea res multorum animos offendit, quòd homo Virgilianæ imitationi obnoxius, impunè aliorum exiſtimationem per haſce ambages imminutum iret. Verùm cùm eiuſmodi ſpectacula quotidie ab alijs alia ederentur, tuerenturque ſinguli pertinaci ſanè ſtudio Apollines ſuos; placuit controuerſiam credere Iacobo Sadoleto, eius tum Senatus Principi, quem vnicè habebant in quo nulla factionis ſigna deprehenderant. Quare hominem conueniunt, quantùm arbitrij volentes libenteſq; ei commiſerint, exponunt: rogant prouinciam ipſe ſuſcipiat, deq; Poeſi, & eius natura in illorum cœtu ex intima, quam tenet, arte diſceptet. quid in ea glorioſum & minax, quid languidum aut exculcatum, quid cultum Muſiſque & Phœbo dignum cenſeat, in medio ponat. ſingulorum dictionem, quo quæque loco ſit, liberè commoneat. ſe dicto audientes fore, ſuorumque faſces ingeniorum, eius (vti par erat) imperio ſubmiſſuros. Ille gratijs perhumaniter actis facturum quidem ſe, quod cuperent, vltrò recepit, & quoniam tantùm ei tribuebant, etiam conaturum, vt promptis ex Ariſtotele locutionis poeticæ legibus ipſi

Iacobus Sadoletus Academiæ Princeps.

Cõtrouerſiæ definitio inter Poetas Sadoleto cõmiſſa.

ipſi de ſe ſententiam ferro poſſent; tamen pro comperto habere, parum hæc ei, quam diu alerent, controuerſiæ profutura: ac præuidere iam tum animo, quid ſinguli dicturi ſint: quam enim audient præ cæteris commendari dictionem, affirmaturos certatim omnes, eam planè eſſe, cuius ſpeciem ipſi adamant, quam in aliorum plerisq; deſiderant, atque in ſeſe conantur exprimere. ita enim natura comparatum, Quid Faciendum ex re ſit, vident omnes eodem modo: quid ex re ſit factum, ſuiſmet oculis ſinguli vident. Quare ſatius fore aliò transferre cauſam. ſe quidem excogitaſſe aliquid, quod multo faciliùs, ſi aggredi velint, litem dirimat. id eſſe, ſi indicto non tantummodo ſuorum Senatu, vt mos eſt, ſed aduocata nonnullis inuitationibus audientia, quiſque me ditatum domi aliquid afferat ad eius imitationem Poetæ conformatum, quem præ cæteris laudat: idque in ea omnium ordinum corona proponat. profectò ex auditorum vultu ac nutu animaduerſurum vnumquemque, quæ dicendi nota populi ſuffragium ferat. Populum optimum eſſe arbitrum æſtimatoremque: ad eum ſi prouocent, minore inuidia componi quæſtionem poſſe. Quid multis? ſiue quòd vera, ſiue quòd facilia dicere Sadoletus videbatur, accepta conditio eſt: modò ipſe non ſe oneri omnino

Præcipere generatim facillimũ.

Inuentum dirimẽdæ controuerſiæ.

Populus optimus rerum æſtimator.

exi-

eximeret, ſed aliquo diſputationis inuitamẽto Recitatoribus præiret. Ergò quò res eſſet illuſtrior; alliceretque frequentiorem ſolito concionem; in rem fore viſum eſt, ſi quiſque in Comitium veniret ejus Poetæ habitu ſymboliſque conſpicuus, cuius partes ſibi tuendas vltrò ſuſceperat; vt quoniam iam Bacchanaliorum inſtabant feriæ, ipſi ſuas quoq; pompas exponerent, & cum Dioniſijs coniungerent Apollinares ludos. Vix conſilium emanauit in vulgus, cùm ad rei famam ingenti hominum concurſu, tum Aleandri domus, quò conuentus erat indictus, tum viarum flexus & capita, quibus eò accedebatur, obſideri cœpta ſunt.

Academia ſolito celebrior indicta.

Academiæ locus.

Pōpa Poetarũ Academiam adeuntiũ.

Primus ſe in conſpectum dedit Iouianus Pontanus, ſatiſque oſtendit ab ſe referri Papinium Statium popularem ſuum. Præalto ferebatur impoſitus equo, cui non vulgaris in inceſſu gradus, ſed ſonora alterno crurum explicatu glomeratio; videbatur

Iouian. Pontanus Statium referens.

Equus ſuꝑbè ĩcedẽs.

Virg. lib. 8. Æneid.

Quadrupedante putrem ſonitu quatere vngula campum.

Ipſe auro Indiciſque diſtinctus vnionibus, & tanquam

Stat. in Eq Dom.

——ſuper impoſito moles gemmata Coloſſo,

eam ſpeciem referebat, quam olim ſpeciem ex poetico ad Albam certamine victor intulit Romam. nam & lauream capitis, & torquem pectoris auream, quam ei Domitianus

impo-

impoſuerat, magnificè oſtentabat, identidem inclamans,

——Medijs videor diſcumbere in aſtris
Cum Ioue, & Iliaca porrectum ſumere dextra
Immortale merum.——

Stat. in Ep. Dom.

Proximus ibat Balthaſar Caſtilionius Claudiano ſimilis, gradario inſidens equo, peregrinis phaleris, bracteiſque ſonorè tinnientibus inſtrato. veſtitus idem, qui in eius marmorea ſtatua ad forum Traianum viſebatur. plexum hedera capillamentum, chlamys acu picta; nulli in veſte ſinus aut rugæ, explicata omnia, ac poetico planè metro compoſita.

Balthaſar Caſtiloni⁹ referens Claudianum. Equus gradarius.

At Herculi Strozzæ, qui P. Ouidij perſonã gerebat, longè aliud ornamentum. expeditus in equulo ſtatim emicuit, fracto cum arcu teliſque ſub Tomitano palliolo; nec facilè apparuiſſet in ea hominum frequẽtia, equeſne an pedes iret, niſi acrem volucremq; belluam agitator ipſe callidus in omnem partem ingenioſè flectendo omnium admirationem, quò ſe cumque moueret, excitaſſet.

Herc. Strozza referens Ouidium. Equulus agitatus.

Herculem Petrus Bẽbus Lucretij ſub perſona ſedatior aliquantò ac tardior inſecutus eſt. Non quòd ei vis ignea furorque ſupra omnem Poetarum inſaniam deeſſet; ſed ſiue quia pedes, vti Philoſophum decebat, incederet: ſiue quia Philoſophorũ pallio Romanam togam ſuperinduxerat; ideo cogebatur operoſè ingredi, ac paſſim interſiſtere. lætus

Pet. Bembus referẽs Lucretiũ.

tamen illo compoſitæ ab ſe veſtis artificio, eaglorioſè repetebat:

Lu. lib. 1.

Auia Pieridum peragro loca, nullius antè
Trita ſolo: iuuat integros accedere fontes,
Atq; haurire, iuuatq; nouos decerpere flores,
Inſignemq; meo capiti petere inde coronam,
Vnde priùs nulli velarint tempora Muſæ.

Ianus Parrhaſius referens Lucanum.

Interea exaudiri è proxima vicinia Bætici fragor equi, ac turba latè calcibus ſubmoueri. Erat hic Ianus Parrhaſius Annæum Lucanũ referens: qui dum quadrupem paſſim fatigat, eumque modò tolutim ac volutatim incedere, modò ſe in aera ſaltu librare docet, nactus equum refractarium & caducum, excuſſo in terram galericulo minùs bellè pompam equeſtrem dabat.

Equus refractari⁹.

Andreas Naugerius referens Virgiliũ.

Sed illinc auertit extemplò in ſe omnium oculos, qui Virgilium agebat, Andreas Naugerius. Quadrigis vehebatur tiumphanti ſimilis, regebatque manu equos, quamquam volucres, &

Virgil. 12. Æneid.

Qui candore niues anteirent, curſibus auras,

ita tamen moderatur, vt ſuſpenſo ad numerum gradu incederent, vngulaſque certa per interualla modulatè colligerent.

Equi gradarij.

Caluus Poeta.

Ipſe autem, cui Virga dedit memorabile nomen
Laurea, ——————

è lauro virgam manu præferebat, toga purpurea indutus, & quaſi pro victoria iam tum vota conciperet,

Victor

—*Victor ego* (aiebat) *Tyrio cõſpectus in oſtro* *Virg.3. Georg.*
Centũ quadriiugos agitabo ad flumina currus:
Ipſe caput tonſæ folijs ornatus oliua
Dona feram. Iam nunc ſolemnes ducere põpas
Ad delubra iuuat.

Mitto iam reliquos aut mannulis iuuenili- *Turba* ter exultãtes, aut priſca libertate è plauſtro *Poëtarũ.* loquentes, aut iunctis bobus paſtoritia meditantes. Quos ingens aula cùm accepiſſet, ſediſſentq; ſinguli maioribus ſellis, non alio quàm quo venerant ordine diſpoſiti, adfuit è proximo conclaui Sadoletus, admiratusq; *Celebritas* concionis frequentiam, ac florem Romanæ *loci.* nobilitatis, traductus penè per humeros ad ſuggeſtum, Poetarum corona, ac tota illa virorum panegyri ſalutata, in hunc fermè modum exorſus eſt.

De Poeſi verba facientem ſicuti facile eſt *Sadoleti* in Senatu veſtro perhumaniter audiri (Poe- *diſputatio* tæ & ingenio, & imitatione clariſſimi) ita *de ſtylo* perquàm difficile arbitror de ea præcipere *poetico.* conantem in tanta ſtudiorum altercatione probari, nec quiſquam mihi poſteriorem hanc hodie partem impoſuiſſet, niſi probè intelligerem, non tam expectari à me vt pugnam conflictatione dirimam, quàm vt claſſicum pugnaturis canam. idque eò libentiùs, quoniam ita voluiſtis, aggredior, quò magis magiſque ſpero, meam hanc orationem, & vobis inuitamentum ad dicendum,

& cæteris, qui tanquam Iudices hic ſedent, momentum fore ad diſceptandum. Ac mihi quidem poeticam dictionem quaſi veſtem explicaturo percommodè ſe ob oculos ponit amplæ locupletiſque domus veſtiarium, in quo veſtium aliæ ſint viatoriæ atque campeſtres, domeſticæ vrbanæq; aliæ, aliæ Theatrales, & in vſu tantummodo pomparum. atque vt harum finis omnium idem non eſt, ita nec forma. Viatoribus adſtrictum contractumque conuenit tegumentum corporis, non latum & fuſum, ne properantibus mora ſit laxitas veſtium. At dignitas Vrbis, atque ipſa Senatus ac fori facies poſcit elegantiam & cultum. Verſicolorem verò ſyntheſim ſpeciemque peregrinam atque exoticam amat ludus & Theatrum. Ita ſe res habet. Verba quoddam ſunt veluti rerum indumẽtum. Hiſtoricum in locorum factorumque narratione properantem caſtigata decet oratio & circumciſa, non compta nimis & otioſè circumducta. Oratori, qui in Senatu ſententiam dicat, aut concionis animos regat, altiùs exaggerata pauloque vberior quęrenda eſt dictio. Demum Poeta Theatro ac voluptati ſeruiens, perſonatis quodammodo verbis opus habet, meritoque lepores venuſtateſque conſectatur omnes, nec vllam omittit pompam pulcherrimæ orationis. Atque vt ciuis ſi fortè Senatum adeat orna-

Veſtis, & orationis ſimilitudo.

Veſtis viatoria.

Vrbana.

Theatralis.

Dictio hiſtorica.

Oratoria.

Poetica.

tu ſcenico ludibundus, aut curſor ſenatoria ſuffarcinatus toga contendat in ſtadio, ridiculus meritò habeatur; ita reprehenſione riſuque dignus ſit, qui cùm hiſtoricum agat, verborumque propemodùm neceſſitate metiri ſcriptionem debeat; diuerticula Poëtarum identidem quærat; atque ad voluptatem laxet orationem: aut contrà qui Poëtam cùm referat, obtineatque liberum oblectandi campum; hiſtoricæ ſe contractioni pudorique oratorio ſponte ſubijciat. Verùm de hac permutatione tranſituque ſermonis dicendum mihi non eſt; ſed tantummodò monſtrandum, quamquam poetico charactéri finem præſcripſimus voluptatem, non minùs quàm dignitatem oratorio, atque hiſtorico neceſſitatem; non continuò tamen omnem verborum lętitiam vel de fundo Poëtis hauriendam eſſe: ſed multa circulatoribus ac ſcurris, mimorumq; venalium gregib. vltrò relinquenda. Verùm animaduerto Poëtarum multos, dum mediam inire nituntur viam, in claſſes diſparari omninò duas: quarum vtraque dum ſe ab altero extremo ſollicitè proripit, concepto ſemel impetu tranſilit medium, extremumque alterum carpit. Atque vt quas ego claſſes hominum loquor apud vos in medio ponam. Prior eſt eorum, qui ſiniſtro Apolline Poëſim aggreſſi nihil in verſu magnifaciunt præter ſen-

Triplex hæc dictio non permutanda.

Summa huius prælectionis.

Duplex Poëtarum claſſis.

Poëtæ de re non de metro ſoliciti.

tentiam. hanc ſublimem electamque volunt, illum ſerpere permittunt, aut etiam iacere: & ſi fortè ad limam reuocant, atterunt potiùs atq; arrodunt, quàm expoliant, & illuſtrent. Hinc inſacetum aridumq; carmen, hinc coagmentatio verborum hiulca & lacunoſa, hinc Poeſis ingratis planè Gratijs concinnata. Atqui ſi voluptas, qua blandè concilientur hominum animi, finis eſt poeticæ orationi: quo tandem artificio ſectantur ij voluptatem, quove lenocinio carmen architectantur, qui tam ieiuno ac ſtrigoſo dicendi genere vtuntur? An Poeſis ad amorem ſui quemquam alliciat facie iſta exangui ac penè cadaueroſa? Neque ij malo medentur qui ſolam dictionis Latinæ munditiam præoptantes, cætera poſt illam habent, verſumque vt libitum eſt lacerant atque eneruant: cùm in re vna partes non expleant eius artis quam profitentur omnes, & interea languidam fluxamque Poeſim reddant, quæque elabitur ex auribus, nec vllum ſui veſtigium relinquit. Scio veterum fuiſſe Poetarum aliquos, qui, ſiue natura, ſiue iudicio, hanc elocutionis infractæ nequitiam amarent: quorum ſententiæ interciſæ, diſſilienteſque numeri, ac verſiculi retractantes & calcitroſi in delicijs hodie ſunt apud aliquos, qui hæc antiquitatis ramenta legunt, & Reliquias imperij veteris vbique exoſculantur. Ego

Verſus hiulci & interciſi, Cur non laudandi.

Cur ſola munditie dictionis non defendendi.

verò

verò etſi illos Poetarum Proceres veneror ſanè omnes, cùm mihi tamen aures defraudari ſentio ea in arte, quæ aurium inſeruit aucupio; commendare admirariq; huiuſmodi artificium ex animi mei ſententia non poſſum. Quid enim? Oratori adhibitum ſæpè fiſtulatorem Romano in foro legimus, qui cantu tū remiſſo, tum citato modos orationi faceret, præmonſtraretq; numeros, quibus aut iacentem erigeret, aut ferocientem ſæuientemque cohiberet. in carmine, quod eſt à cantu dictū, deſiderari concentum, ac Muſas modulatione ſpoliari impunè poſſe arbitrabimur? At ex infractis hiſce & confragoſis verſibus haurire ſe affirmant aliqui ſuauitatem quandam latentium numerorum. Audio, atque admiror, nam ego interrogo aurem meam, quam tamen ſurdā non experior omnino in alijs rebus, eamq; ad occultū huiuſce modulationis ſonum, inanem perpetuò iacentemque reperio. Sed nimirum etiā Pythagoras arcano neſcio quo cæleſtium concentu orbium inter mortales vnicè fruebatur. Saltem curtū iſtud atque inamabile genus carminis aliquo dictionis ſapore, quod factitarunt veteres, mitigaretur; profectò conuicium poetico nomini haud facerent carmina nonnullorum languida ac febriculoſa. Nàm quod attinet ad acumina ſententiarum, quibus in hoc genere complures ingenium probant ſuum;

Aurium iudicium.

Cic. 3. de Orat.

Quintilia. li. 1. c. 10.

Fiſtulator Oratori additus.

Argutia & acumina ſententiarum.

dicamne hominum vitium eſſe an temporũ? Ad Inſulam parum ſalubrem cùm appuliſſet olim Seneca, cœpiſſetque febricula tentari, morbum loci dixit eſſe non hominis. Ita cadit in rem noſtram. Tempus plerunque ſtylum format, atque in orationem facilè immigrant mores. In muſicis (ne longiùs à Muſis abeamus) in cantu vocum atque neruorum, faſtidit hæc ætas noſtra, quem tamen ſuperior quæſiuit, concentum ſtabilem & grauem, plenumque authoritatis. modulos neſcio quos amamus & frequentamenta quibus concidatur minutim cantus, fractuſque diſſiliat, ac plena illa & ſonora vocum vis ac poteſtas eneruetur. reuocati promiſſique ex inſperato numeri, colliſi duriùs ſoni, ſuſpenſa illicò vox, & vbi minimè expectes amputata, artis hodie medulla ſunt, plauſumque multitudinis conſequuntur. Annon hæc eadem in Poeſi peruerſitas? Satietas iam nos ſolidæ ſuauitatis cœpit: delicias è fuco quærimus. Vibratæ aliquot ſententiolæ, dicta punctim aculeata, inæqualium morſiunculæ numerorum, hæc languentem plerunque guſtum irritant, oſcitantique huius ſeculi palato apprimè ſapiunt. Cùm interim digna illa Muſarum ſpecies, æquabiliſque numerorum volubilitas, ac natiui carminis mollitudo præ iſtis argutiarum præſtigijs facilè contemnatur.

Quid ſtylo cõferat tempus.

Muſica huius temporis duriuſcula.

Similis aliquorum Poeſi.

Sed

Poetæ de metro magis quam de ſententia ſolliciti.

Sed quantùm iſti deficiunt ab voluptate propoſito Poeſi fine, tantùm finem eundem poſterior Poetarum claſsis excedit. illi ſic loquuntur, vix vt vlli videantur canere: hi verò ita canunt, vt non videantur cuiquam loqui. limati illi quidem, ſed exeſi: hi copioſi, at contumaces: vtrique procul à deſtinato; illi aures defraudant, hi fatigant. Præcipitis opinor (Poetæ) quo hæc altera complectar hominum claſse. Illas aio ingentes animas, cœlo capita alta ferentes, nubes & inania perpetuò captantes, centum linguas, centum ora vel in culice depoſcentes: vno verbo illam Giganteam

Grãditas & tumor orationis.

Poetarum ſobolem, quam in quotidiano ſermone fulminamus omnes, dictiſque figimus, non tamen omnes (quid enim diſſimulemus) non, inquam, quotquot hic ſumus omnes perinde fugimus. Nimirùm arripuit, tenetque hic tumor ætatem noſtram, vt iuſto maiora omnia peruelimus, & Decreſcentibus in dies, mundi veluti ſenio, corporibus, proceriores tamen animos contumacioreſque

Seculi vitium omnia augentis.

geramus. Conſiderate quibus amicimur, veſtes: olim laneæ erant etiam Patriciorum; nam ſericum non tam veſtimentum, quàm ornamentum fuit; adeò vt Valeriani Imperatoris ætate, ſicut Vopiſcum ſcribentem legi, libra ſerici penderetur auri libra: conſecutis inde temporibus vulgarior aliquantò eius

Sericum quanti olim erat.

vſus & vilior fuit, diu tamen manſit apud nobilitatem; hodie opificum vulgus ac ſellularij, ſericati & holoſericati translucent. Quid ornamenta domorum? quid aulæa textili auro illuminata? quid vela acu picta pro foribus? quid rhedæ, & currus penè triũphales? quid peregrinantis gulæ inque ſuccos omnes inquirentis induſtria? quid purpura? quid argẽtum? quid domeſticum ſeruitium? quantùm luxuria faſtuque ſuperiorem ætatem antecellũt? Orationis idẽ eſt morbus. Exaggeratas olim eminteſq; dicẽdi notas, quibus ſermoni conciliabant veteres admirationem, quaſi diuturna conſuetudine protritæ iam ſint, admirationemque longo vſu amiſerint; nos longè liberaliùs cõfidentiuſque ſuſtollimus: & quo loco illi cautè deſierunt ruinam veriti, ſi progrederentur vltrà; nos ſapientiores inde volatum explicamus, deque victa antiquitate per cælum liberi, plaudenteſque triumphum agimus. Hinc omnia ſupra famam & fidem. Verba tanquam Vaſa, ſono quæſita, non captu: ſententia prodigaliter elata, & obtorto veluti collo per nubes tracta: verſus de muſto, & lacu feruidi. dictio tota ſuperba & minax, quæque Tyranno ſimilis, malit metui quàm amari. Has verò bullatas nugas dum proijciunt anhelantes iſti Recitatores auriumq; carnifices, quàm ingenti ſpiritu dicũt, Deus: im-

Vitia exaggeratæ orationis.

Verba vaſorum inſtar.

immortalis, quàm hiante ore, buccisque inflatis perſonant, perinde quaſi pondus dare fumo; quod ait ille, connitantur? In conuentu hoc noſtro audimus interdum ſemipoetas neſcio quos (liberè ego apud vos loquor, nam pleroſque veſtrum vidi ad huiuſmodi ſpectacula riſum mappa compeſcentes) qui in Muſarum choro ſi Apollinem agerent, næ illi non agerent tam gloriosè: Reſiſtunt initio parumper ea quidem ſpecie, vt iam intelligas adornari pomparum fercula: mox verba ſenſim eliquant proponuntq; per otiũ contemplanda: ſententiam circultumq; verborum antequam deſinant, ſuſpendunt nonnihil quaſi finiendi ancipites incertique: an quòd hærentem in labijs orationem ægrè expediant præ dulcedine? demum expreſſo, quod ſupererat verbo, ambitum illum orbemque ſententiæ feſtiuò ridentique nutu capitis concludunt: inter hæc ad auditores identidem oculis prouocant, ac mercedis loco plauſum emendicant; quem ſi fortè ſibi conſequi videantur, tum verò beatuli per cælum quadrigis inuehuntur Iouis: funditant illicò verſus, qui pronunciantis exhauriant anhelitum grandes carminum offas, quibus vel Cerbero ſpiritum intercludant, iterum ac ſæpiùs ingeminant; ſtillant ex oculis rorem, gaudio immodicè gliſcũt, colliqueſcunt. Cùm tamẽ ſeſquiuerſus iſti ſi deni-

Stat. Perſ. 5.

Proſopopœia Recitantiũ.

que

que exprimantur, neque ſucci, neque ſani quidquam habeant, præter exuuias inaniaſque ſonantium verborum. Neque verò hæc à me dicuntur ea gratia, quòd immania iſtorum carmina noſtro è choro ſubmouenda penitùs exiſtimem; quin potiùs ſicuti qui cothurnos aut ſoccos vendunt, cothurnum ex officina ſuſpendunt in via prægrandem enormique magnitudine conſpicuum, qui nullius quidem pedibus vſui eſſe poſſit; ſed documento ſit prætereuntibus, ibi cothurnos confici diſtrahique; Sic ingentium hæc portenta carminum equidem ante fores harumce ædium propoſuerim, vt ſi minùs cuiuſquam præterquàm Gigantum pedibus accommodata ſint, tanquam inſignia ſaltem ac ſimulacra metrorum ſignificent, in hac ſchola habiles poetico operi verſus conformari.

Soccus ante officinã penſilis.

Hæc dum Sadoletus fauẽte mirum in modùm concione diceret, interſiſtere continuò cogitur, excitato in vicinia ingenti hominum clamore, incertum plaudentiũ, an exſibilantium? Scilicet ad Senatum in tempore accedebat Poetarum additamentum Camillus Quernus Monopolitanus, is quem Roma Principi blandita Archipoetam paulo ante ſalutauerat. Cùm enim audiſſet eo die conuentum haberi maximum Poetarum, ratus abſque ſe Patrum numerum haud legitimum

Camillus Quern⁹ Archipoeta.

fore,

ſore, properauit quantùm per quadrupedem licuit ad vulgi clamores ſubinde reſtitantem. Nec aliam induit ſpeciem ab ea, qua pridem Tiberina in Inſula plaudente Populo Romano triumphauerat. Elephantum conſcendit tapete Babylonico inſtratum, ſparſimque argenteis crepitaculis circumſonantem ? ipſe ſegmentata veſte conſpicuus, reiecta in humeros verſicolore chlamydula manu lyram tangebat, obuioſque Romanos Proceres extemporario carmine compellabat. capiti illi eadem corona inerat perplexa pampino, lauro, braſſicaque qua ſuper Tiberim publico exceptus epulo inter immania pocula donatus eſt. circùm ingens hominum plauſus tanquam in theatro identidem acclamantium,

Eius pompa ad Academiã cõtendentis.

Corona eiuſdem.

Acclamatio.

Salue braſſicea virens corona,
Et lauro Archipoeta pampinoque,
Dignus Principis auribus Leonis.

Hac ille ſpecie plauſuque cùm ſe in Senatum intuliſſet, ſediſſetque; veritus ſanè Sadoletus, ne quid turbarum afferret popularis ea turba, atque in iocos effuſa, cachinnos (quod propè erat) ſuſtolleret, ludoque tam ſeria ducerentur; conſilium in arena cœpit, ſtatuitque orationem præcidere, ac Poetarum certamen proferre in alium diem. Ne tamen minùs honoris haberet homini, quem nouerat Pontifici eſſe inter inſtrumenta eruditæ voluptatis; officij duxit, pauca in ſpeciem

ſubij-

ſubijcere, ſed vt apparebat animo paulo commotiore. ſic enim addidit:

Hæc verò (Poetæ) quamuis in noſtros carminum buccinatores quotidie ludamus fermè omnes, non tamen huic malo pro eo ac decet medicinam facimus. Serpit in dies magis magiſque hæc affecti corporis prurigo: nec quidquam iam modi pudoriſve ſupereſt in hac arte, quam adeò verecundè caſteque veluti rem ſacram attigerunt Maiores noſtri, quibus Quo Cordis plus erat, eò erat & oris minùs. Nam quæ iſthæc hodie confidentia eſt? an tu tibi poeticam mercem ita conduxiſti, vt illam arbitratu tuo contrectes, permutes, dilapides? Cædibus gladium paſci dixerunt Veteres quaſi magnum quid auſi. tu id legis ſcilicet haud ſine nauſea, nec bene de Poeſi meritus videris, niſi gladio & dentes, & ſtomachũ ſuperaddas. Noctem Oceani Terræq; partũ nominaſſe Veteribus haud parum fuit. quantò ipſe liberaliùs partum hunc alis & foues; dum zonis, faſciſque cœleſtibus inuoluis, nocturno rore lactas, lunæ curuatura (cunas tu vocas) iacentem excipis, eique poſtremò ſomnum agitatione cœleſtium orbium, ſignorumque crepundijs blandè concilias? Sol mundi menſor dictum eſt perantiquum. ingenioſius iam videtur ſi pluſculum audeas, eumque appelles perpetuum cœli tabellarium, piſtorem lucis,

Tranſlationes audaces atq; inuerecũda. Earũ aliquot exempla.

vmbra-

vmbrarum carnificem, aruorum cœleſtium aratorem: quòd ſi publicum mundi laternarium vocares, lepidius adhuc idcirco foret, quòd in occaſu lampada percommodè aquis extingueret. Itane verò? in Poetæ nomen inuadere ſe ſeriò putant qui hæc dicunt: an potiùs deridiculi gratia pueris ludos faciunt, & Caudam à tergo volentes trahunt? nam quid eſt aliud, obſecro, ineptire, quàm ætatem ingeniumque inanibus hiſce nugarum commentis terere, iiſque deliramentis (quo enim præterea nomine appellem, neſcio) dignitatem maieſtatemque Poeſeos æſtimare? Sed hæc in ea parte diſputationis meæ ſepoſueram ad extremum, in qua, quæ generatim vniuerſeque de poetica dictione proluſi, præcipuè ac peculiariter aut excuterem ipſe, aut à vobis (Poetæ) veſtra in medium afferentibus caſtigarentur. Verùm, vt video, nec mihi operis quod ſum aggreſſus abſoluendi, nec vobis quod polliciti eſtis inchoandi tempus ſuperat. neque enim hiſce in anguſtijs, quantùm in me erit, habenas ingeniorum veſtrorum circumflectam. Quare quod reliquum eſt, ſi qui hic eſtis, qui non tam errore animi, quàm ſtudio & factione, de Poeſi aut anguſtiùs quàm eius amplitudo poſtulat, aut confidentiùs quàm decet illius verecundiam, cogitatis; nolite per Deũ immortalem, Poetæ, inge-

Aduersùs hoc genus Poetas.

Sadoleti peroratio ad Poetas.

nium

nium veſtrum ad omnia ſumma natum tam praua imitatione corrumpere. Corrumpitis, mihi credite, dum aut Poeſim ſiccè ac minutim complexi, illius copiam & flumen anguſta quaſi per incilia & colliquias immittitis, atque extenuatam in riuulos diſpertitis, planeq; diſperditis: aut impetu delati nō ſatis habetis pleno alueo puroq; ferri, niſi extra ripas turbidi ac minaces omnia latè loca teneatis; cùm tamen Poeſis nolit vel ſuis aquis orbata, nidore gloria: vel turbata, alienis torrentibus maiore odio fluere. Ecquam rogo æternitatem carminib. veſtris polliceri poteſt hæc orationis ſiue ſiccitas ſeſe ipſam exedens planeque conficiens: ſiue Tumor momento enaſcens, momentó euaneſcens? Nimirùm quēadmodū in Luſitania ad Oceanum (vt eſt ad apud Varronem) equarū nonnullæ vento concipiunt admiſſario, atque intumeſcunt: ſed ex his, qui naſcuntur pulli non plus triennium viuunt; ita hæc ſubitaria, ventoſaque carmina, quæ à parentibus inanitate extemplò tumidis emittuntur, breuis omnino vitæ ſunt, ventoque facilè difflantur ac celeriter euaneſcunt. At verò vos, quorum vnicè in ſinum malè acceptæ alibi Muſæ hoc tēpore confugerunt, agite per veſtram fidem, Poetæ: &, quo eſtis ingenio, aduersùs deſultoriam iſtorum leuitatem vires opponite: ſcabiem iſtam minuti neſcio cuius afflatu

Vēto cōcipientes.

gregis

gregis immiſſam à Poeſi affecta iam, nec dum corrupta prohibete: iſtas Gigantum minas, & quas homines inaniſſimi efflant glorias ſpiritusq; comprimite. veteris autem aduocate Poeticæ amorem, numerorum integritatem, dictionis munditiam, carminis maieſtatem: atque efficite, vt ætati huic noſtræ ob Poeſim veſtro merito reſtitutam, omnis hinc ſecutura poſteritas gratuletur. Dixit: Academiamque accitu reuocandam ſuo Sadoletus officiosè dimiſit.

PROLVSIO VI.

Academia Secunda.

Siue

De ſtylo poetico, qui tum admotis rurſum ad oculos Poetis, tum exemplis ad eorum imitationem conformatis, tum demum iudicio de ſingulis prolato, qualis eſſe debeat oſtenditur.

REdeo ad Academiam poetarum, quam ante annum de Poetico ſtylo feſtiuiùs aliquãtò diſceptaturus inſtitui (Cardinales Illuſtriſſimi) Redeoque tantò nunc,

Ratio ferẽda ſententiæ de aliorum ingenijs.

quàm primò libentiùs, quantò quotidie magis comperi, nullum eſſe opportunius callidiuſque conſilium ferendæ ſententiæ de aliorum ingenijs, quàm quod olim ſuper diſſidio Poetarum ſua tempeſtate nobilium à Iacobo Sadoleto Poeta, & ipſo venæ non vulgaris, oſtenſum eſſe multis ex hoc loco decebam. Quo enim modo viris non malè litteratis maiore ſtudio, quàm iudicio diſſidentibus de veterum æſtimatione Poetarum. ac ſæpenumero Poetam aliquem, quòd alter eum poſthabuit, præferentibus; priuata quis authoritate ius dicat ſine offenſione complurium? à quibus abeundum eſt, ſi vni demum accedendum ſit. Citiùs abs te cauſam reijcias, & digladiantes allèges ad populum, cuius iudicium neſcio qua ratione doctiſſimi quiq; ſecuti ſemper veritique ſunt. ſiue quia ſtandum eſſe putarent eorum animis, quorum auribus voluptatique ſcribebant; ſiue quòd In Numero ipſo ſit quid dam magnum, ſuppleaturque ab omnibus, quod ſingulis deeſt. Itaque Pomponius cognomento, non dignitate cuiquam Poetarum ætate illa ſecundus, ſi qua fortè in re diſſentiret ab amico, qui familiariùs oſtendiſſet fabulas ſuas; dicere ſolebat, Ad Populum prouoco: atque ex multitudinis, apud quam recitabat, vel ſilentio, vel plauſu, aut ſuam, aut amici ſententiam ſequebatur. Atque in hunc modum magnis illis litterarum

Populi iudiciũ cur magni factum.

Pliu. lib. 7. ep. 17.

Proceribus, Herculi Strozzæ, Naugerio, Bembo, Iouiano, Parrhaſio, Caſtilionio, alijſque perpetuò diſſidentibus, in eo qui tunc ſplendide cogebatur Poetarum cœtu; author fuerat Sadoletus poetici Senatus illo anno Princeps; vt in tanta ingeniorum altercatione non vnius ſententiam ſpectarent: neue ſe vnum, quem dirimendæ litis arbitrum cooptauerant, magna inuidię mole nequidquam oppreſſum vellent: ſed exemplo Pomponij, cauſam cum pluribus communicarent, hoc eſt, ad Academicum conuentum ſolito magnificentiùs indictum ſinguli afferrēt aliquid à ſe ſcriptum ad eius imitationem Poetę, quē præ alijs habendum tantopere pugnabant: recitanteſque ſubinde intenderent in concionem, agnoſcerentque ex auditorum oculis ac vultu, qui in eorum animos dicendi character ſuauiùs influeret, atque adeò qui veterum Poetarum hoc ſeculo plurium ſuffragijs dominetur. Eam ſibi videri litis componendæ viam tutam iuxtà ac expeditam: quoniam Nemo ſibi factam eſſe iniuriam à multitudine ſeparatim conqueritur: & In Omni re quem debeas è multis eligere, populi conſenſu, ſi velis agnoſcere, plerumque monſtratur. Et ſanè res ibat ad votum conſiliumque Sadoleti. nam Poetæ & alacriter acceperant conditionem pugnæ, & ingenti omnium ordinum frequentia conuenerant recitaturi.

Conſilium dirimenda Poetarum controuerſia de ſtylo.

Poetarum certamen acceſſu Archipoeta dilatum.

 Sed

Sed dicentem è ſuggeſto Sadoletum, vti iuſſus erat, de poetico ſtylo, concertaturiſque ea diſputatione præeuntem, Camilli Archipoetæ repentinus aduentus ita turbauit, vt exhilaratæ ad Poetæ nundinalis aſpectum plus æquo concioni ſeriò intercedendum, ſuorumque certamem vtcumque prorogandum exſtimauerit. Verùm Sadoleti conſilium longè alium exitum habuit, quàm ipſe præceperat animo. Nam cùm apud Pontificem Leonem ſuper menſam, vt mos erat, Camillus argutaretur, homo nihil reticens eorum, quæ grata Principi eſſe ſciret, Poetarum altercationem conſiliumque patefecit. Et fuit id Leoni periucundum: qui explorata haberet illorum ingenia, & ſolitus eſſet interdum ſeueritatem Imperij, atque acres generi humani curas eruditis hiſce voluptatibus temperare. Quare iuſſit ſuo nomine Poetis offerret Palæſtram ad hæc Muſarum ſpectacula non paulo ſplendidiorem: propediem ſe in Manlianam otij cauſa conceſſurum; illuc frequentes conuenirent: fortaſse habituros ſe ſuo in cœtu etiam Leonem. Quod vbi permanauit in vulgus; mirum quantum erexit ſubitò ſtudia multitudinis, quæ in rerum nouarum famam ſedulò intenta, hunc demum diem veluti primos in circo miſſus penè conuicijs flagitabat. Poetæ verò, quos non tam expectatio mul-

Leonis Pōtificis humanitas erga Poetas.

Multitudinis expectatio de Poetarum pugna.

multitudinis,quàm benignitas Principis præter modum ſollicitos habebat, rati indignum ſe commentiſque ſuis fore, ſi eodem, quo priùs, apparatu ac pompa procederent in Senatum (vt eſt ingenioſa hominum natio) nouo ludo plebem paſcere, vtque tunc equis, ita nunc aquis inuehi (imminet enim Tiberi Manliana villa) optimum factu exiſtimarunt.

Ergo in dextro littore Portuenſis viæ propè Cæſaris olim horros nauigatione adornata, obſeſſiſque frequenti populo ripis, tanquam ad Naumachiæ ludos; tandem ſecundo flumine deferri cœpit ingens immaniſque Rupes, quæ nullis incitata remis, ſed rotis ſenis impoſita, quadrigarum more terebat aquas, ſeque ipſam temperata quadam velocitate concitabat. Cuius artificij ratio hæc fermè erat. Latebat intra huius vterum Montis, in imo eiuſdem ſolo ſeu carina, tractoria machina, quæ vectarijs equis obnitentibus circumducta alios atque alios verſabat orbes, quorum conuerſionib. tranſuerſi iacenteſque per carinam axes rotarum, quæ vtrimque ternæ, vt dixi, regebant molem, obuoluebantur quàm celerrimè. inde rotæ, quibus de loquor dum verſabantur, quia in ambitu ſeu curuatura extantes radios denteſve tanquam palmulas habebant, aquis impactæ fluuium ſcindebant remorum vice, Rupemque eodem molimine atq;

Apparat⁹ Poetarũ.

Rupes in aquis ſe ipſa mobilis.

Parnaſſus incitatione propellebant. Hæc autem moles quam ſpeciem referret, Mons ipſe biceps ſeu bicornis, primi in radicibus aditus vepribus impediti & calculoſi, iuga explicata, lauroque conueſtita, Pegaſus excuſſo iam fonte ſublimi; non modò facilè ſubijciebant oculis: ſed etiam, quòd nulla è nouem Camenis appareret, præter Calliopem, quæ carmina libris heroica mandat; Parnaſſi partem heroicis Vatibus ad incolendum attributam non obſcurè ſignificabant. Imò huc etiam aliqui transferebant ſenas rotas, quibus tanquam totidem pedibus, heroico ſanè inceſſu ferebatur Moles. quamquam argutuli nonnulli, Parnaſsum meritò mobilem, rotiſque verſatilem fuiſſe figuratum garriebant, quòd ea res mirificè referret ingenium Poetarum inſtabile ac tranſlatitium: qui vagi, atque verſatiles (nempe quorum opera verſus eſſent) modò huc, modò illuc accederent: &, ſi fortè ſteriles dominos, tanquam malam viciniam nati eſſent, colligerēt ſubitò ſarcinulas, ſubiectiſque domui rotis aliò cum familia commigrarent. Hac igitur Mole vnà omnes, quos nominaui Poetæ, poetico planè nauigio vehebantur: ſingulique eam inſedere montis partem, quæ maximè libuit. Et Iouianus quidem Pontanus, qui Statij Papinij tuebatur nomen, ſublimiorem è geminis Parnaſsi collibus occupauit;

Parnaſsus cur ſenis rotis mobilis.

Quā Parnaſſi partē Poetæ ſinguli tenuerint.

Statius à Pontano relatus.

con-

conſenſoque eius ſupercilio, e rupis eminebat crepidine minax ac penè præceps: eaque oſtentatione, omnium in ſe oculos, ceu funambulus periculo proximus, attrahebat. Ex altera parte Balthaſar Caſtilonius pro Claudio Claudiano alterum bicipitis Parnaſſi cacumen obſedit, depreſſius illud quidem Statiano faſtigio, ſed explicatius: paulo tamen ſterilius, herbiſque Latio ignotis alicubi conſitum. Sed Petrus Bembus Princeps Lucretianæ factionis ad radices agebat aliquid: vt enim ipſe genus illud nauigij ex antiquitate petierat, didiceratque à Philoſophia motum impertiri rupibus inter aquas; ita eius machinæ rotarumque temperator ſedulò inſtabat operi: quò fiebat, vt inter ea machinamenta circumſtanteſque vepres, in quas interdum ſeſe induere neceſſe habebat, ſemiconſpicuus appareret, operiſque ſui amore vix inde conſurgeret ad reliquas Poetarum amœnitates. At verò Hercules Strozza Ouidio ſimilis non loco conſiſtebat vno, ſed Parnaſſum penè totum dexteritate mirabili peragrabat: quamquam vt erat impatiens moræ, quæ in ardui montis iugum contendenti neceſſaria erat, libentiùs curſitabat in imo. Nullus tamen in locum emicuit illuſtriorem, proiectioremque ſub oculos quàm Ianus Parrhaſius Lucani Patronus. Hic Pegaſum ipſum in media Rupe

Claudianus à Caſtilionio.

Lucretius à Bembo.

Ouidius à Strozza.

Lucanus à Parrhaſio.

ſublimem iuueniliter animoſeque conſcendit, vnaque cum bellua volatum adornante, velle nubes petere videbatur, verùm quia Quadrupes poſterioribus tantùm pedibus inſiſtebat humi, ſublato reliquo corpore, idcirco ægrè locum decliuem lapſantemque Poeta retinebat: vt identidem in poſtrema delatus penè penſilis inhæreret; caſuruſque iam iam ab omnibus conclamaretur. Denique Andreas Naugerius, cui Virgiliana non magis dignitas, quàm virginalis eiuſdem verecundia cordi erat; propè Calliopem Laureto inumbrante conſedit; quo in receſſu fefelliſſet oculos ille multorum, niſi quòd in Calliopem intendere obtutum nemo poterat, qui ſimul aſſidentem inibi Poetam non videret.

Virgil. à Naugerio.

Ad hunc ergo modum vehebantur Poetæ, cum prope Manlianam obuium habuere ſymphoniacis actum remigibus Phaſelum, cui Archipoeta præibat Delphino impoſitus, Bacchi habitu ſpecieque: apto nimirum commento ad venæ celeritatem ſuæ figurandam. ipſe autem, quippe remigum moderator atque celeuſtes, iuſſis illicò ſymphoniacis ad nauticos modos inhibere remos, extemporali Poetas carmine ſalutauit, inuitauitque. Sed illi ludrica hæc perleui riſu tranſmittentes, deque pugnæ expectatione ſolliciti, exſcenſione facta, ædes ſubeũt,

Camillus Quernus Archipoeta.

Sado-

Sadoleto deducente: atque in Aula omnium ordinum frequentia, & Pontificijs potiſſimùm aſſeclis referta, nullo exedrarum, locique diſcrimine confidunt. Nam Leo Pontifex ratus inferius eſſe maieſtate Principis, ſi ſe in conſpectum concioni daret; in Aulæ receſſu, loculamento ſe ſuo ſublatus in ſpeculam inſeruerat. Tunc ex altiori ſella Sadoletus totius palæſtræ atque certaminis temperator, pauca præfatus in laudem Principis, amoremque eius in Poetarum nationem: reuocatoque illis in memoriam conſilio, quod inierant antiquę penituſque alicubi antiquatæ Poeſeos repræſentandæ; agerent iam, hortatur, in ea luce, qua ſplendidiorem neque veteres ipſi Poetæ, quos imitabantur, vnquam nacti fuerint: effunderent quantùm eſſet virium, laxarentque ingenijs liberaliter habenas: cauſamque, cui quiſque patrocinabatur, dicendo meliorem facerent: ac digna demum illo Procerum conſpectu, digna ijs quos tuebantur Poetis, digna tanti Principis domo proferrent in medium.

Academiæ locus.

Leo Pontifex in ſpecula.

Sadoletus ad Poetas.

Pugna poetica principium.

Hiſce ita prædictis conuerſus ad Ianum Parrhaſium Sadoletus; Quoniam, inquit, multùm referre arbitrati ſunt olim Duces in militum delectu, vt boni eſſet ominis is quem primum appellarent; te ego, Iane, primum nomino, teque recluſo bellum cæteris indico. Age, & Lucanum tuum nobis ſub oculos

Ian⁹ Parrhaſius.

pone. Tunc ille; Accipio, inquit, omen: primumq; locum Annæo Lucano debitum non recuſo. Vos audite facinus Hiſpani Ducis aduersùs filium, dignum ea profectò natione facinus, eoque Poeta.

Lucanus.

AT verò Hiſpanis pluſquàm Mauruſia cāpis
Arma mouet truculentus Arabs ronteſque lacuſque,
Et totum galeis Bætim victricib. haurit.(ſtrat
Quo magis Alphonſus ſibi credita mœnia lu-
Impiger, & latè Mauro defendit ab hoſte
Cartheiam denſa dudum obſidione gementem.
Ecce per hoſtiles reſono clamore phalangas
Attolli plauſus, atque inter barbara ſiſtra
Captum oſtentari puerum videt. Ilicet arſit
Vt natum pater agnouit. ſat nota micantis
Cæſaries capitis, neque fallunt viſcera patrē.
Illum inter comites (& erat hæc vna ſuperſtes
Alphonſo proles) agris dum fortè pererrat,
Abſtulerant hoſtes, nunc, circum mœnia ductū
Obijciūt patris ante oculos, gladijſq; minātur,
Ni dedat, quam non longum tutabitur, vrbem;
Acturos ſeſe nati intra viſcera ferrum,
Et patrium charo ſparſuros ſanguine vultum.
Expauere alij, atque animum ſubiere parentis:
Exuit ipſe parens. toruo quin lumine Mauros
Deſpectans, Menc, inquit, deterrere putaſtis
VENALES ANIMÆ, & dominos mutare paratæ?
Si me feciſſet proles centena parentem,

Alphōſus Cartheiæ obſeſſæ Dux.

Captiuus filius.

Alphōſus ad Mauros.

Staret

Staret & hoſtili natorum turba ſub ictu ;
Nil me propterea recti de ramite flectant?
Exarmentve Ducē lacrymę , morteſq; meorũ,
Mœnia ſunt ferro,non patris viſcera nato
Aggredienda.meam per me condicite prolem,
Dilaniate artus,æquate & vulnera membris,
Et ſemel Alphonſum maiorem diſcite patre.
HÆC dicēs ſubitò vagina liberat enſem,
Elatoque minax : Rabies ſi tanta cruoris
Cædiſque innocuę ſtimulat pręcordia , ferrum
Hoc, ait, accipite : & FERRVM DE MOENIBVS ALTIS *(uiſit* *Patris facinus memorabile.*
PROIECIT PATER : inde ſuos & tecta re-
Securus, potuitque paratæ accumbere menſæ.
Obſtupuere acies, tonitruq; ſimillima rauco
Alphonſi vox illa fuit,ferrumque cadentis
Fulminis in morem ſpectantē exterruit hoſtē.
Mox animi rediere truces, ſubijtque pauoris
Ira locum:certum eſt vlciſci in prole parentē. *Nex filij.*
Tunc ferrum in venas pueri nil tale merentis,
Et fruſtra palmas ad mœnia nota leuantis
Immergũt,donumq; patris in viſcera cōdunt.
It ſubitò ad cœlum clamor : quantuſq; niuali
Fit ſonus,incubuit Boreas cùm ſtridulus Oſſæ;
Tantus ad aſpectum cędis dolor vrbe reſultat.
Euocat Alphonſum fragor , atque in mœnia currit:
Et nati aſpiciens letho languentia membra,
Quamquam animo redit vſque pater ; tamen excutit illum

DVX

DVX MELIOR.: ciueſque obiurgans ; Hoc erat, inquit,
Quod veluti capta complorauiſtis in vrbe?
Voſne, puerque meus caſu pendetis ab vno?
Illum ego nutribem Patriæ : iam reddidi ; & vrbi.
Hæc, reor, infenſum placabit victima Numen.
Dixit, & extemplò ad cōuiuia cœpta reuertit.
O ingens anime! o fato inſuperabile pectus!
Digna erat hęc ſcribi Bruti ſub nomine Virtus,
Ni foret Alphonſi, moresque referret Iberos.

Amor in patriā ſingularis. *Alphonſi præconiū.*

De Lucano iudiciū

Vix Ianus abſoluerat, cùm tacita admurmuratione patuit iudicium multitudinis: Nempe vt quiſque de Lucano opinionis anticipatione ſentiebat (ſentiebat autem adeò diuersè, vt alij ſummum, aut ſummo proximum, alij infra infimum recenſerent) ita quoque auditum carmen variè extollebatur, arguebaturque, in hoc tamen plerique conſpirabant, atque ita de Lucano vniuersè ſtatuebant: ingenium ei eſſe oppidò magnum, ſed contumacius, quàm vt arte regi poſſet; dictionem ingenio parem, animoſam, peracutam, eruditam: at inamænam, tragiceque feralem, & quæ neſcio quas turbas amet, famæque magnæ malit eſſe, quàm bonæ vno verbo Lucanum eſſe, qui primus inclinaſſe ſtylum auſus ſit. At Sadoletus nihil vltrà cunctatus Petro Bembo, qui propter Parrhaſium ſedebat, ſignificauit vt diceret.

Petrus Bēbus.

Cui

Cui Bembus; Habeo gratias, Sadolete, quòd Lucretium euocaueris poſt Lucanum: vt quid interſit inter natos Romæ Poetas, & Romana ciuitate donatos paucis verſibus palàm fiat. Quamquam Lucretius comparatione iſta, quà ſibi gloriam quæreret, haud egebat. Atque vt argumento ludam non inani, eos qui mecum in eadem naui iactãtur ſcribendis epiſtolis, rationem expeditiſſimã docebo abſentes admonendi nullis eò miſſis tabellis, nullis tabelarijs. res ita ſe habet.

MAGNESI genus eſt lapidis mirabile, cui ſi
Corpora ferri plura ſtyloſue admoueris; inde
Non modò vim, motumque trahent, quo ſemper ad Vrſam,
Quæ lucet vicina polo ſe vertere tentent:
Verùm etiam mira inter ſe ratione modoque
Quotquot eũ lapidẽ tetigere ſtyli, ſimul omnes
Conſpirare ſitum motumque videbis in vnum,
Vt ſi fortè ex his aliquis Romæ moueatur.
Alter ad hunc motũ, quãuis ſit diſſitus longè
Arcano ſe naturai fœdere vertat.
Ergo age, ſi qd ſcire voles, qui diſtat, amicũ,
Ad quem nulla accedere poſſit epiſtola; ſume
Planum orbem patulumque, notas elementaque prima
Ordine, quo diſcunt pueri, deſcribe per oras
Extremas orbis: medioque repone iacentem,
Qui tetigit magneta, ſtylum; vt verſatilis inde
Litterulã quamcumq; velis, contingere poſſit.

Lucretij ſtylus.

Ferrei ſtyli tacti à magnete ſeruantes mutuum motũ diſtracti diſtanteſq;.

Planus orbis litteris circũſcriptus.

Huius

Huius ad exemplũ, ſimili fabricaueris orbem
Margine deſcriptum, munitumque indice ferri,
Ferri quod motum magnete accepit ab illo.
Hunc orbem diſceſſurus ſibi portet amicus,
Conueniatq; priùs, quo tẽpore, queiſve diebus — *Ratio alloquendi ab ſentẽ abſque nuncio & epiſtola.*
Exploret, ſtyl⁹ an trepidet, qd ve indice ſignet.
His ita cõpoſitis, ſi clàm cupis alloq ami-
Quem procul à tete terrai diſtinet ora; (cum,
Orbi adiunge manum, ferrum verſatile tracta.
Hic diſpoſta vides elementa in margine toto:
Queis opus eſt ad verba notis, huc dirige ferrũ,
Litterulasque, modò hanc, modò & illam cuſpide, tange,
Dum ferrũ pareas iterumq; iterumq; rotando,
Componas ſingillatim ſenſa omnia mentis.
Mira fides. longè qui diſtat cernit amicus
Nullius impulſu trepidare volubile ferrum,
Nunc huc, nunc illuc diſcurrere: conſcius hæret,
Obſeruatque ſtyli ductum, ſequiturque legendo
Hinc atque hinc elementa, quibus in verba coactis — *Ratio reſpondendi eodem modo.*
Quid ſit opus ſentit, ferroque interprete diſcit.
Quin etiam cùm ſtare ſtylũ videt, ipſe viciſſim
Si qua reſpondenda putat ſimili ratione
Litterulis variè tactis, reſcribit amico.
O vtinam hæc ratio ſcribendi prodeat vſu. — *Commoda huius inuenti.*
Cautior, & citior properaret epiſtola, nullas
Latronũ verita inſidias, fluuiosq; morantes.
Ipſe ſuis Princeps manibus ſibi cõficeret rem:
Nos ſoboles ſcribarũ emerſi ex æquore nigro,

CON-

CONSECRAREMVS CALAMVM MAGNETIS AD ORAS.

De Lucretio iudiciũ

Finierat: aſſenſuſque ferè omnium non tam Lucretius probatus eſt, quàm calliditas Bembi commendata, qui lepido illo documento ſopierit auditorum mentes, abſtraxeritque ab ea ſtyli ſimplicitate numeriſque penè ſolutis atq; innumeris, quibus nihil profectò fuiſſet ingratius, ſi ſoli propinati eſſent. Apparebat tamen doctiores paulo aliter ſentire, atque affirmare Id Proprium eſſe Lucretio vt ſemper aliquid agat, & doceat: ac propterea docenti orationem illam aptiſſimam eſſe, eorumque palato, Qui Romane ſapiunt, ſuauiſſimam videri. Quòd ſi aut materiæ difficultas, aut ſtudium antiquitatis hominem non feſelliſſent, Lucretiano carmine nihil ſanè futurum fuiſſe perfectius. Ad Bembi latus aſſidebat Balthaſar Caſtilionius, in quem intuens Sadoletus; Ex te, inquit, Claudianum expectamus, vt vides, Caſtilioni. Tunc ille, vt erat ad omnem vrbanitatem aulicamque pompam vnicè factus, ſalutata officioſè auditorum corona; Si Poetis, inquit, gratia concilianda eſſet à patria, quod Bembus exiſtimauit, prodeſſet hodie Claudiano perhonorifica tranſlatio in Florentinum nomen. præſertim cùm Naſci alicubi fortunæ ſit, adoptari verò virtutis. Sed vos, quoniam laudes hominum, non gen-

Balthaſar Caſtilionius.

Ob Leonẽ Pontificẽ.

tium quæritis, quo loco patriaque ſit digna Claudiani virtus, ex hac vna Philomelæ, ac citharœdi concertatione, cui nuper ipſe interſui, iudicate.

Claudiani ſtylus.

I A M Sol à medio pronus deflexerat orbe
Mitiùs è radijs vibrans crinalibus ignem.
Cùm fidicen propter Tiberina fluenta, ſonanti

Fidicen.

Lenibat plectro curas, æſtumque leuabat
Ilice defenſus nigra ſcenaque virenti.
Audijt hūc hoſpes ſyluæ Philomela ꝓpinquæ,

Philomela.

Muſa loci, nemoris Siren, innoxia Siren,
Et propè ſuccedens ſtetit abdita frondib., altè
Accipiēs ſonitū, ſecūq; remurmurat, & quos
Ille modò variat digitis, hæc gutture reddit.

Fidiū exploratio.

Senſit ſe fidicen Philomela imitante referri,
Et placuit ludum volucri dare. pleniùs ergo
Explorat citharam, tentamentumque futuræ
Præbeat vt pugnæ, percurrit protinus omnes

Par Philomelæ reſponſio.

Impulſu pernice fides. Nec ſegniùs illa
Mille per excurrens variæ diſcrimina vocis
Venturi ſpecimen præfert argutula cantus.
Tunc fidicen per fila mouens trepidentia dextram,
Nunc contemnenti ſimilis diuerberat vngue

Ad Hiſpania citharæ modū.

Depectitque pari chordas & ſimplice ductu:
Nunc carptim replicat, digitiſq; micātib. vrget

Minuritio

Fila minutatim, celerique repercutit ictu.
Mox ſilet. Illa modis totidem reſpondet, & artem

Par Philomelæ reſponſio.

Arte refert. Nūc ceu rudis, aut incerta canēdi

Proij-

Proÿcit in longum, nulloque plicatile flexu
Carmen init, ſimili ſerie, iugique tenore
Præbet iter liquidum labenti è pectore voci:
Nunc cæſim variat, moduliſq; canora minutis
Delibrat vocem, tremuloque reciprocat ore.
Miratur fidicen paruis è faucibus ire
Tam variũ, tũ dulce melos: maioraq̃; tentans
Alternat mira arte fides: dũ torquet acutas.
Indicitque; graues operoſo verbere pulſat,
Permiſcetque ſimul certantia rauca ſonoris,
Ceu reſides in bella viros clangore laceſſat.
Hoc etiam Philomela canit: dumq; ore liquẽti
Vibrat acuta ſonum, moduliſque interplicat æquis;
Ex inopinato grauis intonat; & leue murmur
Turbinat introrſus, alternantique ſonore
Clarat, & infuſcat, ceu Martia claſſica pulſet.
Scilicet erubuit fidicen, iraque calente,
Aut non hoc, inquit, referes Citbariſtria ſyluę,
Aut fracta cedã cithara. Nec plura loquutus
Non imitabilius plectrum concentibus vrget.
Namque manu per fila volat, ſimul hos, ſimul illos
Explorat humeros, chordaq; laborat in omni,
Et ſtrepit, & tinuit, creſcitque ſuperbiùs, & ſe
Multiplicat relegens, plenoque choreumate plaudit,
Tum ſtetit expectãs, ſi quid paret æmula cõtrà.
Illa autẽ, quãquã vox dudum exercita fauces
Aſperat, impatiẽs vinci ſimul aduocat omnes
Ne-

Fidiũ variã alternaque percuſſio.

Fidium omnium multiplex ac plena cõplexio.

Philomelę reſponſura conatus.

Nequicquam vires nam dum diſcrimina tāta
Sed impar *Reddere tot fidium natiua & ſimplice tentat*
Voce, canaliculiſque imitari grandia paruis,
Impar magnanimis auſis imparque dolori
Ei⁹ obit⁹. *Deijcit, & vitā ſummo in certamine linquens*
Vis æmulationis. *Victoris cadit in plectrū, par nacta ſepulcrū.*
VSQVE adeò & tenues animas ferit æmula Virtus.

De Claudiano iudicium. Enimuerò dicentem ingēs Aulæ plauſus excepit, acclamatumque Belle, ingenioſè, ſuauiter: mox etiam ſingula diſtinctè laudata. Prima Claudiani virtus pleriſque viſa, argumentum oculis expoſitum, reſque ipſæ verbis adæquatæ multos canorū illud in verſu, tractuſq; nullo ſyllabarum ſeſe cædentium hiatu volubilis mirificè tenuit. fuerè qui vana mirantes, ſimilitudinem neſcio quam affinitatemque Etruſcæ Poeſeos in Claudiano reperirent, atque Italiciſſantem amarent, dignumque vel hoc nomine cenſerent, qui ab Etruſcis adoptatus fuiſſe diceretur. ridentibus ad hæc iudicia nonnullis, & infuſam Latio peregrinitatem ſtyli, numerorum æquabilitatem (quam tamen Caſtillonius hic temperaſſet) ſatietatemque, ſententiarum ambitionem ac pompam ſeriò libereque damnantibus. Interea Sadoletus ad Herculem Stroz- *Hercules Strozza.* zam conuerſus loco & vrbanitate Caſtiliono proximum, commendatione verò paterni in re poetica nominis etiam ſuperiorem; Age,

inquit,

inquit, Hercules Strozza, & Ouidij perſonã, quam tibi Titus pater impoſuit, ſuſtine vt Herculem decet educatum in gremio Muſarum. Cui Strozza; Contendam, inquit, & vt ſpero, tua præſertim auditorumq; fultus humanitate ſuſtinebo. Atque vt me ad Ouidij fingam non modò phraſim, ſed etiam mentem, dicturus de Chryſomagnete ſeu lapide aurum attrahente, non ferrum, cauſam huiuſce virtutis à poetica Metamorphoſi deduco in hunc modum:

FORTE mihi puero putei ſuper ore ſedenti *Ouidij ſtylus.*
Annulus exciderat, nec erat ſpes vlla legendi;
Cùm pater è filo lapidem demittit in vndas
Prædatorem auri: ſubitoque excitus ab imo
Annulus accurrit fundo, lapidique cohærens
Tãquã hamo piſcis, ſummas effertur in auras.
Talia mirantẽ pater occupat. Accipe cauſam *Vis Chryſomagnetis.*
Nate, ait, & lapidẽ (non lõga eſt fabula) noſce.
Deucalion & Pyrrha (genus mortale duobus
In quib. omne fuit quõdã, & duo turba fuerũt)
Vt reparent populos, ſua poſt veſtigia iuſſos
Proijciunt lapides: lapides ceu ſemina frugum *Cur aliq. duriorib. moribus.*
Molleſcunt, inq; oſſa virum mutantur, & ora.
Quamquam homines aliqui nondum digeſta videntur
Effigies, & adhuc retinent de marmore multũ,
Duritiaque docent; qua ſint ab origine nati.
Iam noua creſcebat ſoboles, & cura trahebat
In diuerſa animos; nã prout cecidere p vndas,

Aut per agros lapides, aut per ſpelæa ferarũ
Aut propter montes ferrique aurique feraces;
Vnde morum varietas. *Sic genium traxere loci. venatibus ille*
Indulget, terram colit hic, illi æquora ſulcant,
Hi ferri venas, aurumque per omnia quærunt,
Et ſceleris quærũt, mortiſq; per omnia cauſas.
Auaritia. *Tunc verò hæc oculis inuitamenta malorum*
Abduxit Natura parens, & intima terrę
Viſcera contraxit, Maneſq; remouit ad imos.
Sed tamen huc quoq; deſcendit furioſa cupido,
Abdita rimatur, terramq; euiſcerat omnem.
Scilicet indignato homini Natura; quis vltrà
Finis erit, dixit? tellus exhauſta metallis (ſcat.
Antè gemet, quàm dira fames ſaturata quic-
Dũ loquitur, mẽtẽ magneſia vertit in arua,
Et puduit vertiſſe. videt molimine longo
Inſtantes operi, defoſſique vltima mundi
Scrutãtes arcana, & opes (ſua damna) petẽtes:
O PRONA in terrã, clamat, perituraq; turba,
Quodq; ſibi fodit ꝑpe Tartara, dignã ſepulchro
Conuerſio cadauerũ in magneſia ſaxa. *Dixit; & irato tremefecit Numine terram,*
Oppreſſitque viros, & glebę immiſcuit artus
Quã malè tractabãt ꝑ aperta pericula glebã.
Quin flãma è ſtygijs, vt erat vicina, cauernis
Illam membrorũ terręque ſine ordine maſsã
Fumida corripuit, coctamque in ſaxa coegit:
Vnde color, ſpecies & adhuc ſemiuſta remãſit.
Nec tantùm color; at viuos quę torſerat olim
Magnetes, etiam lapides ſenſuque carentes
Tangit auaritia: vtq; aurum, ferrũve legentes

Oppreſſit

Oppreſſit fatum; ſic ipſa cadauera prædam
Quęque ſuam agnoſcunt, geminaque cupidine feruent.
Et trahit hic ferum Magnes, ille attrahit aurũ.
Tũc ego ad hęc patris ridẽs miracula; Sanè
Quàm metuo, dixi, quãdo aurũ poſcim⁹ omnes,
Ne genus humanum ſaxa in magneſia migret.
Sic me fabellis pater oblectare ſolebat.

Cauſa cur à Magnete ferrum aut aurũ trahatur.

Conticuit; apparuitq; illo concionis applauſu, quid ſtudia, quid iudicia valerent. Etenim alij quia Herculis indolem, fatalemque in ea familia poeticæ laudem admitarẽtur, ac iam tum prę́ſagirent animo, fore vt apud eam gẽtem (id quod hodieq; abũdè videmus) Apollinaris haud vnquam laurus exareſceret; aliquantò proniùs in Ouidium ferebantur. alij Ouidiana iam pridem facilitate capti, factiq; ad illam, quidquid ad eã normam, ex eaq; officina prodiret, id vnicè probãt. Et ſanè licèt ex hiſce laudib. exciperent multi non pauca; plurib. tamen ſuffragijs euictum eſt, Ingenioſi nomen Ouidio tribuendum: dictionem verò, quæ non nemini tanquam in triuijs inuenienda vileſceret, eſſe nimirum ex eo genere rerũ, quas Omnes inueniãt inuentas: poſtremò cõcluſum, Ouidio cùm in vita, tum in verſu nihil magnopere obijci poſſe præter ingenium ſuũ, cui ſe moderari, quàm indulgere maluiſſet, næ ille feliciùs ſoboli ſuę proſpexiſſet & ſibi. Hinc inuitatus à Sadoleto Põtanus, doluit

De Ouidio iuditium.
Strozzia gẽtis laus.
Iouianus Pontanus.

mortali voce Statium eſſe referendum, qui aut ſuo, aut Apollinis ore deberet audiri. nihil tamen Statij perire dixit, dum referebatur potiùs, quàm audiebatur; cùm Statianæ magnificentiæ proprium ſit, vt nequeat cuiuſquã in ore vileſcere. idque oſtenſurum ſe narratione pugnæ, quam Luſitanus Germanuſque milites de bellica laude certantes iniere in obſeſſę Viennę defenſione. Hanc ille pugnam ad Statiani carminis legem ita exorſus eſt.

Statij ſtylus.

Halitus animi corporiſque.

IAM ſteterant ambo viſuri iudice ferro,
Luſiadæne magis præſtent, an Teutones armis,
Largus vterque animæ, ſpes huic cum corpore creſcit,
Illi decreſcit contracta in mole tuendi
Cura ſui, multũq; videt quod in hoſte laboret.
Iamque manu ferale rubens effulſerat enſis,
Extremoſque artus animoſum frigus habebat;
Cùm ſubitò à tergo creſcit fragor, armaq; miles,
Arma, ſubit muros, & portas ſubruit hoſtis,
Vrbem bellũ intrat. Conuertit lumina Teuton,
Scandentẽq; videt ſuperantẽq; ardua Thracẽ
Mœnia, vexillumque manu lunare gerentem.
Stat dubius cui bella ferat, cui differat iram.
Luſiademque tuens, & amaro nubilus ore,
Eripit, exclamat, mihi te fortuna: videres
Vane, qd hoc poſſet (ſineret modò patria) ferrũ.
Alter ad hæc anceps & formidabile ridens,

Ratio virtutis oſtẽdenda.

Enſe darem (& ſoleo) reſponſa libentiùs, obſtet
Ni cõmune malũ. ſed qd malè perdim⁹ horas?

Vis

Vis hanc murorum partem, qua nititur hoſtis,
Tutemur ſoli? ſpectet Germania pugnam
Gratius, Odryſiuſque expertus cæde ſuorum
Iudicium noſtri ferat, indoleatque ferẽdo. (tu
Sic placet: amplexiq; ambo ſe in mœnia ſal- *Luſitani facinora in vrbis propugnatione.*
Proripiunt, agmẽq; ipſi gemini agminis inſtar
Incurſant celeres, læuo ſe tramite flectit
Luſiades, Threſſæque locantem inſignia Lunæ
Occupat aduerſum, reſupinatumque remittit:
Cui comites iubet ire alios, aut enſe reciſos,
Aut fractos clypeo, aut occurſu pectoris ictos.
Nec minùs interea dextro de culmine Teutõ *Germani facta non minora.*
(Æmula quẽ virt⁹ acuit, ſuaq; admonet ira)
Proijcit obſtantes, ſubeunteſq; opprimit hoſtes,
Obliquoſque rotat procumbenteſque reuulſis
Inſequitur ſaxis, & mœnia mœnibus arcet.
Ecce autẽ dũ totę acies in Teutona rũpũt,
Plumbeus atq; vnum circa conſumitur imber;
Horrẽdas inter flammaq; & murmure glãdes *Vulnus Germano illatum.*
Traiectus clypeo, fumantique ære ſiniſtra
Protinus auulſa, ſopitus concidit ictu.
Aduolat extemplò lætuſque & turbidus idẽ
Luſiades, ferroque hoſtes procul arcet ab hoſte. *Luſitani auxiliãtis fortitudo.*
Ipſe ſubit totam pugnę nubem, ipſe cadentum
Saxorũq; pilarumq; imbre inuoluitur, VNVS
PAR BELLO, ET BELLO NON
EXPVGNABILIS VNVS.
Et iam ſurgentem clypeo læuaque minorem
Hinc dolor, inde pudor gemina face in arma
remittunt.

Inflictum Luſitano vulnus.

Teutona; cùm lethale volans traiecit arundo
Luſiadis dextram, gladioque affixit: & ille
Hærebat capulo implicitus, haſtamq; trabalē
Excepturus erat dorſo: ſed protinus illic
Teuton in gyrum ducto implacidiſſimus enſe
Submouet inſtātes, telumq; in terga minātem
Obtruncat, galeamq; rotat per nubila plenam.
Donec Luſiades telo extricatus, in arma
(Quamquā impar gladio dextra labēte ferēdo)
Aduolat, & ſocio clypeatam accōmodat irā.

Mutuum auxiliū.

Mutua res agit. clypeo caret alter, & alter
Enſe caret. ſed Luſiadis ſub tegmine Teuton
Dum ſe defendit, dum magni Teutonis enſe
Pugnat Luſiades, vnus ſeſe armat vtroquè:
Vnaq; mens animat non diſſociabilis ambos.
Stant nexi implicitiq; ſimul feriuntq; dolentq;
Miſſus & vnius de vulnere ſanguis vtrumque
Sauciat, alteriusq; dolorem vlciſcitur alter.
Iamq; cadaueribus latè, ſpolijsq; cadentū
Concluſi denſam præportant pectore ſyluam:
Fracti armis integri animis, A MORTE propinqua
Vim capiunt, iramque ſuā (noua tela) minātur.
Nam dū murorū quatefacto è culmine pēdent,

Clades vtriuſque nō inulti.

Incerti qua parte cadant; cum mœnib. hoſtem
Inuadunt, SEQVE, ET STRAGEM ſuper agmina portant.
Sic obeunt: ſuaq; ÆQVATOS VICTORIA CONDIT.

De Statio iudicium.

Hæc Iouiano concinente, illicò veteres ſuper

per Statio factiones exarſere pugnaciter. Acclamare palàm alij, veterique forma, grande illud Sophos Ac Papæ ingeminare. iſtuc eſſe heroicè demum dicere, ſeque ſupra cæteros oratione, ac fama ſuſtollere. alij nihil medij, modicique habere: gladiatoriam carminis immanitatem ludere, numerorum terricula ridere, ſeſquipoetam deſultorium appellare. pauci inter vtroſque conſiſtere, remque ita partiri; in Statio plurimùm ſanè poetici coloris atque ignis eſſe, ſed tantumdem etiam fumi, quo ſtyli candorem nonnihil infuſcauit: carminis maieſtatem Tyranno, quàm Regi propiorem videri: per nubes ire illum quidem, aut certè trahi, ſed inde ad terras non ſemel Icario exemplo deponi: denique Statium inter Poetas (id quod Alexander inter Heroas) Magnas Virtutes magnis vitijs adæquaſſe. Supererat, præter Camillum Quernum, Andreas Naugerius: qui cùm videret expectari à ſe erecta præter modum concione Virgilium, admonente Sadoleto vt diceret; nihil præfatus in laudem Vatis, quem eſſe aiebat extra omnem iudicij aleam, ſed de ſua (vt apparebat) imitatione ſollicitus, argumentum propoſuit Auenionenſis puellæ tota Gallia longè pulcherrimæ, quæ ab Amalio Dynaſta per vim rapta, pudorem tutata ſuum dicitur in hunc modum. *Andreas Naugeri⁹.*

Virgilij ſtylus.

INTEREA è larib. patrijs, & paupere tecto
Theutillam famuli abſtulerant, prædaq; potiti
Ibant per noctem, & Domino ſpolia ampla ferebant.

Theutilla raptus.

Quã miſer vt vidit, venis namq; hauſerat ignẽ
Altiùs, & nimiùm hærebat ſub pectore vult⁹,
Expedit amplex⁹, & amori immittit habenas.
Illa ſed, in tenera quæ magnum ętate gerebat,

Eiuſdem in tuenda caſtimonia conatus.

Regalemque animum, nulli tractabile pectus:
Auerſata virum: quamquam deprẽſa tenetur,
Vt deprenſa graui venantum indagine cerua;
Excutit amplexus, & turpia vincla reſoluit,
Si qua viam vis inueniat. Stat pectore fixum
Antè mori, quàm ſacra Deo violare pudoris
Iura fidemque ſui, & fędæ ſuccumbere flãmæ.

Somnus.

Noctis erat medium, & ſomnus ſua Regna reuiſens,
Amalium cura feſſum, vinoque grauatum
Acceſſit prope (ſic Superi voluiſtis) & illum
Lethæa mulſit medicati aſpergine rami,
Terque recuſanti nutantia lumina clauſit.
At non, ſollicita euentu Theutilla futuro
Soluitur in sõmũ: ſed enim vigil omnia luſtrat,
Si ſpes vlla fugæ, vino dùm languidus alter,
Et captus ſomno poſuit caput. at loca latè

Querela eiuſdem & lacrymæ.

Clauſa vidẽs, lacrymiſq; genas pfuſa decoras,
En quid agã? (aiebat) rursũne in prælia, rurſum
In fluctus, iuuenis ſceleri deuota reſeruor?
Heu pudor infelix, & FORMA INIMICA PVDORI!

Hacte

Hactenus eluſi laqueos, vim viribus exij
Sciſſa comas, lacera vngue genas, & dentibus ora;
Pura tamen ſceleris.
At nunc maius opus ſupereſt mihi. vicimus hoſtem.
Nempe mero victũ: quid cùm vigilauerit, & ſe
Eluſum agnorit; quo te virguncula niſu
Expedies, & robuſto pugnabis amori?
Tu Superum Regina, niues cui pectoris huius
Seruo libens, tu Diua meo ſuccurre dolori.
Dixit, & Amalij ſupra caput aſpicit enſem
Suſpenſum thalamo: conſpecta protinus illo
Neſcio quid menti magnum ſubit. atq; ſalutẽ **Subitum conſilium.**
Hicne mihi dabit enſis, ait, longoque Tyrannũ
Componet ſomno? Furijs ita percita ferrum
Denudat, cœptiſque ingentibus effera Virgo
In iuuenem fertur, cædiſque interrita ſignat
Antè locum; ſed dextra gelu tardata repentè
Abſtinet, & ſecũ mota iam mente; Quid audes
Stulta, nec euentũ reputas Themilla futurũ?
Pone animos, pone arma tuis nõ ęqua lacertis.
Iamq; recondebat ferrũ, cùm ſæuior intus
Ira iterum aſſurgit: iam cordi tota pudoris
Cura redit, iam multa animo IVDITTA recurſat, **Exempli vis.**
Impellitque manus, operiſque accendit amore.
Hoc placet exemplũ: ſeq; infert turbida lecto,
Et iuueni crinem læua implicat, & ſimul enſẽ **Puella**
Intorquens dextra; Dextram tu dirige, dixit; **facinus.**

Non

Non ignara mei victrix Hebræa laboris.
Sic iugulum connixa petit repetitq; nec vltrà
Faucibus immerſum capulo tenus exigit enſẽ.
Illum expirantẽ famuli, & ſuprema gementẽ
Audiuere ſimul furiata mente ruebant
Virginis in cædem.
Ipſe ſed exanimis, ſingultantique coercens
Voce, oculiſq; ſuos, Vos (inquit) parcite vitæ,
Parcere nam Superi ſic me voluere pudori.
Dixit, & hac moriens vitam cũ voce reliquit.
Sed te Francigenas inter fortiſſima quondã
Nulla dies oblita premet: tuaq; inclyta dextra
ARGVMENTVM ingens patriæ virtutis; in æuum
(Si tantum ſperare licet à carmine) viuet:
IVDITTAMQVE SVAM FORTIS QVOQVE GALLVS HABEBIT.

Mors Amalij. *Theutillæ præconiũ.* *De Virgilio iudiciũ*

Hic nimirum excepto omnium beneuolentia aſſenſuque Naugerio, itum eſt ex illo in Virgilij laudes, hominum potiùs admiratione, quàm plauſu: Quæ paucique, ſed concordiſſimè concluſum, Quis in Virgiliana dictione deſideret, non ea humano ingenio, ſed Poeſi deeſſe. Quamuis hic quoque non defuerint nigræ quædam animæ, quæ Virgilij verſus non raro iacentes atque intermortuos, certè ſine vitio potiùs, quàm cum virtute, animo quidem ſuo videri muſſitarent. Quorum offenſus iudicio Sadoletus, inuitandum ſibi putauit Archipoetam

(præ-

(præſertim cùm is prætermitti non poſſet Leonis in villa) vt ſui demum ſapore carminis occurreret aliquorum ſtupori, quorum ſapientiſſimum ſcilicet palatum auditi modò Poetæ acerbitas habetauerat. Ad quæ Camillus, vt erat præſenti feſtiuitate, comiter hilariterque ſubridens; Ego verò, inquit, ago tibi, Sadolete, gratias, qui me in hunc locum, quæ ea cumque ſit cauſa, reſeruaueris; effeciſti enim, ſi neſcis, vt huius vſura temporis ſubitarios verſiculos meos, nempe hoc ipſo die cum Sole in lucem editos, mecũ ipſe retractauerim, eorumque lacunas aliquot (vti fit) noua interim æquatione ſuppleuerim. Agite ergo, & quod heſterno contigit die, dũ Hadriani moles feſtis ſub veſperã ignibus Principi noſtro gratulatura fulmine repente tacta, ex inopinato miſſiliũ flãmarum ludos edidit; id à me feſto quoq; feſtinatoque carmine adumbratum vos accipite, ac mihi fabulam cõcludenti plauſum adornate.

Camillus Quernus Archipoeta.

Eius ſubitariũ ingenium.

NOX aderat tãdẽ, & cœlũ ex Cyclope diurno
Nocturnus tũc Arg⁹ erat; cùm Roma feneſtris
Gaudia diſponens velarat tecta domorum
Torque lucernarum, & collo ſuſpenderat alto
Verſicoloratis contexta monilia flammis.
Quin etiam in triuijs Cynici verſatile tectum,
Et veteres Bacchi exuuias damnauerat igni.
Vltima reſtabãt Thuſcæ ſpectaculo Molis,
Vnde ſuos contra cælum Romana Gigantes

Archipoetæ ſtylus.

Nocturna lumina & ignes per vrbem.

Moles Hadriani.

Ætna

Ætna mouere ſolet.magica hic miracula dextræ
Cernuntur: calamus ſubitò nam tactus in angues
Vertitur, igniuomos angues; rurſumque videbis,
Nil præter calamos ſupereſſe ex anguibus illis.
Iamque propinquabat tempus: ſtudioque videndi
Quiſque oculos in ſublimem proiecerat Arcem.
Et iam concentu horrifico centum ora canebant
Ferrea, multipliceſque exploſa metalla ſonoros,
Tormenta bellica. *Et tormenta dabant peracutos muſica flatus.*
Ipſa autem querulo Moles paritura gemebat
Murmure, & ignita edebat ſuſpiria cælo.
Hæc inter cœpit obnubi nubibus æther,
Vera toni trua. *Orbari ſtellis orbes, veroque tonitru*
Cælum indignari; Romæque indicere bellum.
Roma nec abſiſtit.dumq; hinc atq; inde tonabat,
Alterniſque choris cælumque ſolumq; canebant;
Fallebat ſpectatores gratiſſimus error,
Anne darent plauſum nubes, anne æra tonarent?
Cæleſti clauſum fureret ſub nube metallum,
An nubes fureret Romano incluſa metallo?
Ne multis, finem pugnæ cognoſcite mecum.
Tubuli papyracei circa malos. *Non vna eſt alijs erecta in turribus Arcis*
Arbor arundineo frontem circumdata ſerto.
Germinat hæc numquã, niſi quãdo acceſa capillos
Explicat in flammas, calidamq; è vertice ſyluam
Fundit, ramoſoſque expanditur arbor in ignes.
Ergo dum vero baubatur murmure cælum.
Scinditur in nubes, & aperto apparet ab ore
Lingua triſulca poli.cadit illa & fulminat Arcẽ,
Diſpoſitumque alta ſuccendit in arbore textum.

Arbor

Arbor it ĩ flãmas, proq; vno fulmine reddit *Fortuita tabulorũ conflagratio.*
Fulmina mille, ſagittiferoſque irata maniplos
Explicat, haſtatoſq; ſuos, haſtaſque micantes
In cælum mouet. at clypeo ſeptemplice cælum
Obſtat, & ad terras ea tela retuſa remittit.
Illa quidẽ redeunt, animaſq; per aera fundunt
Sulphureas animas, crepitãtiq; imbre querunt
Victa mori, atq; atro pagũt ſibi funera fumo.
Vidimus hæc, Princeps, nuper ſpectacula, *Aſſentatiuncula.*
Indulgente tibi, Cęlum ſpectare ſolebat, (Cælo
Tunc actor fuit, & ludos te Principe fecit.
Nẽpe tuas, Leo Magne, Pilas Orbeſq; dicebat,
Cælum par opifex vt tormentarius eſſet,
Supremuſque tuis colluderet Orbibus Orbis.

Dixerat, ac theatrali ſcilicet hilaritate Aula perſtrepuit, ſæpiuſque repetitum, Euge Poeta. ſiue id fieret Aulicorum ingenio Principi vbique blandientium, ſiue conductis pretio acclamationibus, ſiue quòd aliqui id ſeriò ſentirent, nec lapides interea pertimeſcerent. Certè tunc primùm in ea Vatum corona prodire eſt auſa, & tanquam in theatro iudicium multitudinis experiri portentoſa illa Poeſis, quæ poſtea familiam duxit eorum, qui Camiliano exemplo Archipoeticè dicere inſtituerunt, in quos diſtricturus erat pro re nata ſtylum Sadoletus, cùm ecce repentino tubicinum cornicinumque clangore Manliana perſonare cœpit. quod etſi primò ad Camillum relatũ eſt, quaſi diſpoſitis eius *De Archipoeta iudicium.* *Dictionis Archipoeticæ initia*

gratia

gratia ſuccentiuis tubis ante fores; tamen vbi nuncios adeſse victoriæ à Pontificijs copijs relatæ in Ciſalpinis auditum eſt, tumultuante iam ac dilabente concione, Sadoletus, ne illi priùs audiendi finem facerent, quàm ipſe dicendi; ſurgit è ſuggeſto conuerſuſque properè ad ſuos: Bene habet, inquit: ite in hac publica lætitia, vos quoque Poetarum Proceres, & fortunatiſſimo Principi; cuius in domum Mars & Apollo opportunè conſpirant, Ciſalpinam victoriam, Muſarum nomine, gratulamini, iudiciumque, quod apud multitudinem anceps experti eſtis; ab illo demum Leone, qui Vnus par eſt theatrum ingenijs veſtris, certum atque etiam in hac gratulatione munificum expectate.

Anceps iudiciũ multitudinis.

Hæc habuit Iacobus Sadoletus apud Poetas: hæc eadem nobis Alexander Burgius enarrauit: ſic ille Academiæ ſuæ; hic controuerſiæ noſtræ aliquando finem impoſuere.

FINIS LIBRI SECVNDI.

PRO-

PROLVSIONVM ACADEMICARVM LIBER TERTIVS.

PRÆLECTIO PRIMA.

MOMVS.

Siue

Satyra Varroniana, Poeſi Poetiſque cognoſcendis accommodata.

ANTEQVAM de Inſignium natura, quibus ab incœptando inditum vulgò eſt Impreſijs nomen, ea dicam, quæ in poſterum ſepoſito deſtinatoque in ſingulis hebdomadis ad hanc rem die, dicenda conſtitui; dabitis mihi hanc veniam (Viri ſapientes honorumq; & ſanguinis claritudine nobiles) vt diſputationi ſicuti ſpero non iniucundæ, in præſentia caput aliquanto feſtiuius imponam, & ea, quæ propria quondam erat huius menſis, Decembri libertate proludam. Te verò in primis, Virgini Cæſarine,

Occaſio ſatyræ ac tẽpus.

ſarine, iuuenis Illuſtriſſime, cuius ingenium comprehenſionemque rerum iam dudum Roma plauſu non vano miratur; per iſtam ſingularem in me, qua meritò glorior, beneuolentiam tuam, oro, vt Decembre hoc munus deſtinatum præcipuè tibi, ſicuti Saturnalitium ac ludicrum quid eſt; ita tu non ea iudicij,quo potes polleſque ſeueritate, ſed æſtimatione paulo clamentiore, omiſſioreq; animo perpendas.

Agite igitur; quid actum ſit hoc anno in Senatu Poetarum Cl. Claudiano tertium, & Torquato Taſſo Coſſ. litteris conſignemus bona Hiſtoriæ fide: nam gratiam odiumve, ſolemnes plerunque ſcribendi cauſas iamdiu procul habeo,nulli mortalium infenſus,offenſus nulli. Veritatem, quam in ludicris hiſce commentationibus impunè negligunt hodie plerique ſcriptorum, ego muneris mei memor, volo de me exigi perquàm religioſè. Fuit, cùm ipſe nec Heliconidas, pallidamque Pyrenem videram, nec in bicipiti Parnaſſo ſomniaueram. nunc poſteaquam ſpecillis oblongo tubulo inſertis effectum eſt, vt remotiſſima quæque abditiſſimaque admoueantur intuentium oculis, & tantùm non manibus teneantur; Parnaſſi arcana nulla ſunt vlli: nec modò Mons ipſe biceps, hortorum amœnitates, laureæ circùm ſyluæ, ipſa Apollinis Regia, ſed etiam

Perſ. in prol.

Appa-

Apparet domus intus, & atria lõga pateſcũt; *Virg. lib. 2. Æneid.* & quidquid in Senatu, quidquid in triclinijs, quidquid in conclauibus agunt Poetæ, perſpicuè ac minutim obſeruatur. Atque vtinam, quod ingenioſè feliciterque peractum eſt de viſu, idem de auditu dilatando, adiuuandoque auriculari aliqua fiſtula, quod audio noſtros Archimedes hodie meditari, belle ſuccederet; profectò ſicuti meis egomet oculis, quæ narro de Poetarum conuentu, ſum contemplatus omnia, ſic nullius egens auribus idem auritus ipſe in hac Hiſtoria teſtis accederem. Nolo tamen minùs idcirco fidei haberi narrationi meæ. Etenim authores ad hanc rem illicò proferam, ſi neceſſe fuerit, non Curatorem viæ Appiæ, qui Annæo Senecæ, quid actum eſſet in cælo ſub mortem Cl. Cæſaris euulgauit: *Satyra aliquorum.* neque Menippum, loquaculum illud & curioſum animal, qui Luciano Deorum ſecreta ſæpenumero palàm fecit: neque Ianum Douzam, qui Iuſto Lipſio Senatus Romani apparatum ritumque dormienti ſub aſpectum dedit: neque Morpheum, qui Bencio meo Senatuſconſultum de ferijs anniuerſarijs conſcripſit. Teſtes ego verò habeo complures, qui quotidie illuc ad Poetarum ſedes abeunt redeuntque, atque in Muſarum iuga quondam inaceſſa, nunc (quæ eſt felicitas huius temporis) arbitratu ſuo penetrant, affirmantque faciliùs ſibi ad

Heliconis caballinum Romæ Mõtem, quamquam molliore nunc cliuo, aditum patere. Sed inter cæteros amicus mihi eſt vetus, ac planè vetulus, quippe ſexagenario maior, ita illum diu ſoſpitem fortunatumque habeam; qui nunc demum indolis ſuæ memor adiecto ad Muſas animo, illuc recens adrepſit, exceptuſque inibi peramicè, obſeruauit pro aduenarum natura omnia diligenter, mihique Poetarum arcana fidus interpres enarrauit. Ex hoc quæcumq; accepi, exponere iam molior eiuſdem fide verbiſque: quæ verba ſi metro interdum concluſa recitabo, id vos in repentinos amici progreſſus in poetica referte, ſimul creſcenti Poetæ propitiam ſenes recoquentem Medeam exorate.

Tempus veſpera proximum.

IAM labor exiguus Phœbo in decliue ruenti
Reſtabat, iamque occiduo ſurrexerat Aura
Veſpertina mari, quę nũciet aura, propinquos
Affore ſolis equos, queis frena diurna relaxet,
Puluereumq; lauet puro Thetis æquore currũ.

Sed erit, credo, perſpicua magis oratio ſi dicam. Pomeridianum erat tempus, flexo in veſperam die, cùm indicto pridem Senatu, ad Hyampeum, alterum bicipitis Parnaſſi iugum concurſus fieri Poetarum cœpit.

Curia Poetarum in Parnaſſo.

VERTICIS in ſummo, ſeniũ quà nobile ſyluæ
Irriguis nigreſcit aquis, contermina templi
It moles cælo, & nemoris ſupincubat vmbris.
Hæc auro & latè candenti Regia ſaxo

Augu-

Auguſtum ſede in media conclaue coercet ;
Immortale opus : internum cui Pieris orbem
Concilio Vatum fabricata, ſedilibus æquè
Strauit odorata è cedro ; Patrumque Latinas
Atque Italas variè ſcidit in ſuffragia claſſes.

Vno verbo, hæc Poetarum Curia, hic locus habendi Senatus eſt. Iamque huc frequentes vndique conueniebant, more planè Romano, Qui Senatores, quibuſque in Senatu ſententiam dicere licebat: hoc eſt ex cenſu tum veteri, tum nouo. Digna res erat viſu riſuque, contemplari vultus, & veſtium ornatus alios atque alios. Primi illi Poetarum, Accij, Pacuuij, Næuij, homines priſci ac boni, complexi alter alterum ſine fuco ac fallacia, more maiorum, hoc eſt, ſuo expediti ac leues properabant aut nudo capite, aut tutulis incluſo, penulis ad collum iunco paluſtri obligatis, ac paulo infra cincturam productis, femoralibus, & caligis ſanè adſtrictis, atque artus exprimentibus, ſocculis obſtraguli loco ſpina, ruſcoque conſertis. Inter quos videre erat Ennium Patrem

Poetæ ad Senatum accedẽtes.

Priſci aui Poetæ.

—— genua ægra trahentem,
Quaſſantemque vtroque caput, ——

Virgil. li. 5. Æneid.

Santhonico bardocucullo tunicatum, manuleatum, ſculponeatum, aurito pileo quàm ampliſsime fungino more petaſatum. Quorum appendix Turpilius ſequebatur præ vetuſtate ſituque marcentibus oculis ; pu-

trique naſo, atque auribus corroſis, ideoque vti ſpretus deſertuſque à ſocijs, paulo attentior ac triſtior agmen concludebat. Sed qui elegantiori atque imperatoria ætate vixere, inceſſu habituque longè alio gradiebantur: vultus pleriſq; graciles ſubalbidique: cothurni alijs, alijs ſocci, omnibus hedera doctarum prǽmia frontium blandè capillamentum implicabat; chlamys ſerica ad terram fluitabat multiplex ac ſinuoſa; ad collum verò anguſtis replicatiſque minutim plagulis, reiecto ad tergum breui reticulo, aurea ante pectus fibula coercebatur. Denique alios ex ore veſtiumque cultu noſtrorum temporum Poetas ſtatim agnoui. Facies nitidiores, & vt in dies homines ſapiunt magis, bene curata cute habitiores: compta & calamiſtrata coma, aut etiam ſparſa ferociter & negligentiam diligentiſſimè mentita, barbula poetico metro compoſita: galerus cum argentea ſpira & clauiculis capitatis, breue rotundumque pallium; collo torques, ferrum lateri, omnia militi, quàm Poetæ ſimiliora. Quamquam officioſa inter eos verba, grandes quæſitæque è cælo appellationes, ac cælo, cùm ſudum ſerenumque eſt, illuſtriores tituli, mira deliciarum lenocinia aucupiaque, crebra inter eundum de gradu deque ſitu certamina, meros Aulicos oſtendebant;

Medij temporis Poetæ.

Poetæ recentiores.

Officioſa atque aulica verba.

Proſopopœia officioſè concertantium.

DEXTER ego lateri gradiar tibi, ſydera teſtor,

Non

Non patiar. Quidni maior patiare? ſiniſter,
Ergo ibis? Nigras hodie mihi ſurgere luces
Phœbe iubes: i prę, comitū dulciſſime. Cur hoc?
Imò ego ponè ſequar. Non, ſi me traxeris, ibo.
Tene ego pręcurrā? pereā malè: frigora flāmis
Iungentur priùs, & brumæ miſcebitur æſtas.
Sed præeo, quādo ipſe iubes: mihi teſtis Apollo,
Inuitus pręeo. dum ſpiritus hos reget artus,
Dū memor ipſe mei, ſemper mihi corde ſub imo,
(Ni mihi cor excors) hęrebit gratia facti.

Nugis hiſce ac tricis inuicem altercantes in Curiam plerique pergebāt: paucis exceptis,

——— quos ęquus amauit
Iupiter, atq; ardens euexit ad ęthera virtus: *Virgil. lib. 3. Aeneid.*

qui à turba ſolitarij, meditanteſque ſecum, credo, quid in Senatu paratè dicerent, aſpectu ipſo priſcam illam Poetarum maieſtatem præ ſe ferebant. Introgreſſis Curiam ecce lictores laureatis cum faſcibus ad fores: ſequuntur conſules Apollinari laurea trabeaque conſpicui, Senatus, vt eſt moris, aſſurgit, clauſoque templo de legitimo Patrum numero quæſitum. Duos deſiderari ex omnibus compertum eſt, ex Latinis Plautum, ex Etruſcis nouum hominem, quem adnitente P. Ouidio Conſule in Senatum nuper admiſſum, ſuperiore anno in ſexto P. Virgilij, & ſecundo Annibalis Cari Conſulatu, Seuerinus Boetius Cenſor, cùm illius Poeſim bonis obeſſe moribus oſtendiſſet, exutum hedera, *Pœna impudici Poetæ.*

præcinctumque peregrinæ arboris coronamento Fracaſtorij manu plexo, Parnaſſi finib. abire iuſſit, Caſtalia aqua, & igni poetico interdixit. At verò M. Plautum L. Annæus Seneca Cenſor hoc eodem anno Senatu mouerat per quinquennium, quòd nimirùm Patribus ſeriò conſulentibus frequenti congreſſu, cùm Ennio, cui aſſidebat, pileum diſſimulanter è capite detractum ante Conſulum pedes abieciſſet; admonitus, Patribus non placere quemquam Poetarum in Senatu ſcurrā agere, non modò dicto audiens non fuit, ſed paulo pòſt vltimo Senatu, Statio Papinio Neapolitano, eleganti cum ſagulo recèns à Claudia vxore ſibi tranſmiſſo, carbaſiſq; ad collum bipedalibus quaſi maiorib. velis in Curiā magnificè ſe ſe inferenti, ſecumque neſcio quid grande ſollicantibus buccis ampullanti, clàm à tergo papyraceum ſulphureo oppletū puluere crepitaculum latenter affixit: quod, vbi ille ſubſellio ſecurus incubuit, concepto igne, multiplici ſtatim ſclopo ſtrepitare cœpit, furentemque ac ſufflāte retrò flamma excitum è ſella repentè Statium, atque in medium ignea cum cauda ambuſtoque ſago proſilientem, implorantemque Poetarum fidem, riſere primùm Patres, quòd homini mimalloneos carminum bombos identidem inſtanti opportunè ea fibula videretur affixa: poſtea verò opplera fumo tetroque odore Curià,

Plautus Senatu motus.

Eius ſcurriles luſus aduersùs Ennium. Et in Statium.

exire

exire inde properè coacti, malam Plauto crucem precati minatique ſunt. Ergo facta, vt moris eſt, à Claudiano Conſule, qui Senatum habebat, dicendi poteſtate, Cenſor Verba fecit de Momi litteris in Senatu recitandis: ipſumque Momum paulo antè ex annua peregrinatione reuerſum ante Vrnam ſtatuit. Huic mos eſt quotannis Parnaſſi verticem conſcendere, ad Senatum intromitti, quidquid inter homines ſiue clam, ſiue palam de re poetica tacendum æquè ac dicendum ſentiatur, nullo cuiuſquam metu liberè profari. Proceſsit igitur in medium libellorum faſciculis onuſtus, quos hoc vno anno, dum Vrbes inuiſeret, ac mores multorum obſeruaret, partim ipſe memoriæ cauſa conſcripſit, partim à publicis priuatiſque Academijs traditos accepit, vt eos in Poetarum Concilio recitaret: quibus in Cenſoris Vrnam coniectis, nam

Momus in Senatum introductus.

Momi libelli.

CONCILIO in medio ſedet ingens Vrna, capaci
Quantùm vteri concha, gracili tantùm inuia collo.
Vatibus hanc perhibent ducēdis ſorte libellis
Quæſitorem Herebi dono Minoa dediſſe.
Argento pars interior nitet interraſo,
Artis Mentoreę facili circumcaua torno.
Aurea ſed faciem multis emblemata ſignis
Phidiaco variant cęlo, qua baltheus Vrnam

Vrna in Poetarum Senatu.

Zodiacus in Vrna.

Signifer obliquat, biſſeniſque vna figuris (lis.
Mõſtra vehit, totidẽq; micat Zona aurea bul-
Argumentũ ingens:pendent hinc omnia,motu
Ex vno pẽdẽt pecudumq; hominumq; labores.
Frondibus hinc latè colles, & gramine multo
Prata virent,bifidis verruntur cærula caudis,
It fera per ſaltus, cæli ſpatia ampla volucres
Impediũt,hominumq; augentur cœtib. Vrbes,
At parte è calathi gemina, quà tortilis anſa
Circinat vtrimque anguſti chryſendeta labri,
Sortes. *Implicitæ manibus ſortes, & lumine caſſæ*
Colludunt ,fatumque regit,ludumque coercet.

Sed hæc verſuum parerga moleſte nimis interturbant incohatam narrationem: redeo, vnde digreſsus ſum. In Cenſoris Vrnam coniectis litterarum faſciculis, ſic exorſus eſt Momus. Velitis iubeatis,Patres Conſcripti, lina incidi, faſciculos explicari, libellos propalàm legi. Cùm conſules iuſſiſſent, ille mota tantiſper Vrna libellum extrahit, tantaque voce, quantam exerunt Grammatici pueri, dum in Comitijs ſuis ſolemne carmen, Quod bonum fauſtumque ſit, præfari ſolent epiſtolam, quam ſortitus eduxerat,recitare cœpit.

Querela Typographorum.

SOCIETAS TYPOGRAPHORVM
Senatui Populoque Poetarum S. D.

CRESCIT in dies magis magiſque numerus eorum, qui noſtra opera in voluminibus edẽdis abutũtur. Id vitio potiſſimùm fit veſtri gene-

generis hominum, qui Quæ noctu ſomniant, hæc mane lucem videre illicò geſtiunt, occaſionemque Iliadum & Æneidum vndique venantur. Nullus hodie mortalium aut naſcitur, aut moritur, aut prœliatur, aut ruſticatur, aut abit peregrè, aut redit, aut nubit, aut eſt, aut non eſt (nam etiam mortuo iſti canunt) cui non illi extemplò cudant Epicedia, Genethliaca, Prorreptica, Panegyrica, Epitalamia, Vaticinia, Propemptica, Soterica, Parænetica, Nænias, nugas. Nulla eſt intemperantior hominum natio, nulla aduerſum nos contumacior: ſi quid in verſu, quod nō rarēter accidit, illis excidit, cōtinuò in nos, pro ea quā ſibi ſumunt mentiendi licentia, confertur abundè culpa. Malum ſerpit quotidiè latiùs; nos onere opprimimur, nullo (quod caput eſt) operæ pretio. Edita enim horum pleraq; vix in manus hominum veniunt, cùm aut exploſi iam antea nomen ſcriptoris, aut prodigioſi veſtibulum operis ſtatim lectores abſterret; noſque, raro deinceps emptore, ad apinas & nugas ne triobolo quidem venales quoquo poſſumus modo diſtrahendas, cogimur malè properata volumina aliò transferre, ac ſcombris inuolucra & tunicas dare; aut in vicum deferre

Prurigo ſcribendi.

Finis non nullorum voluminū.

——vendentem thus & odores,
Et piper & quidquid chartis amicitur ineptis. *Hor. lib. 2. ep. 1.*

Hæc pauca de multis vobis indicare viſum eſt.

eſt. Vos ordinis veſtri bono ac famæ conſulite, nobis tantum oneris detrahite, ac valete.

Vix Momus abſoluerat, cùm Cenſor iram inter & riſum; Quid nobis, inquit, quotidie cum Typographis? an ſi quid illi fortè decoquunt, & iacturam fortunarum faciunt, idcircò reſarciendum nobis eſt? Reſarciendum, reſpondit Momus, ſi veſtra cauſa iacturam faciunt. dicam enim liberè more meo,

Hor. in Arte poet.

Ludere qui neſcit cāpeſtribus abſtinet armis:
Indoctuſque pilæ diſcive, trochive quieſcit,
Ne ſpiſſæ riſum tollant impunè coronæ.
Qui neſcit, verſus cur audet fingere?——

Sed video cur tam facilè Poetis ignoſcatis: nempe non ignari malorum miſeris ſuccurrere didiciſtis.

Id. ibid.

Scimus, & hanc veniam petimuſque damuſque viciſſim.

Quid pro Typographis decretum.

Annuebat verſibus ſuis Horatius; cùm Claudianus Conſul, indicto manu ſilentio; ad Horatium librorum Quæſitorem ac Muſæi cuſtodem deferri libellum iuſſit, ei cauſam permiſit: Sermonem ſcriberet de libris nonum premendis in annum, pœnas præproperis ingenijs ſtatueret, deque re tota ad Senatum referret. Cui Conſulum alter Torquatus Taſſus addendum putauit; Videret Quæſitor, ne in Apollinarem Bibliothecam noui quotidie libri admitterentur, antequam ijs ſtatueretur aliquid certi. hunc enim aditum

De libris ī Parnaſſi Muſæum nō admittendis.

ſi ſibi

ſi ſibi interdictum ſentiret fartores iſti carminum fortaſſe tardiores in conſcribillandis paginis deinceps futuros. At Horatius id verò feciſſe ſedulò ſe ad eam diem affirmauit, idque ſatis apparere ex aggeſtis cumulatiſque codicibus, qui tam multi ante fores Bibliothecæ præſtolabantur ingreſſum, vt ſanè pauciores Maro deſcripſerit animas apud Cocyti ſtagnum orantes:

Tendentesque manus ripæ vlterioris amore.

Sed ſe non minùs Portitore illo Stygio inexorabilem fore: etiamſi offenſurus iterum eſſet Torquatus ipſe Conſul, & ex vtroq; pede laboraturus. Etenim Torquatus paucis antè diebus Bibliothecam ſub veſperam ingreſſurus, dum enititur aperire ſibi aditum ea voluminum multitudine penè occluſum, imprudens offenderat in codicem neſcio quem ab Academicis Furfurarijs Florentiæ conſcriptum, prolapſuſque ſuborta capitis oculorumque vertigine, ex læuo etiam tum pede claudicabat. Tunc Conſul Torquatus, nec eam dixit placere ſibi librorum turbam in Bibliothecæ veſtibulo, qui ſi quotidie, vt iam cœperant, eo loco accreſcerent, quo dein modo patere per eos cumulos in Muſæum potuiſſet acceſus? Quare quamprimùm eos amoueret inde: ac, pauciſſimis exceptis, qui digni illo litterarum Sacrario ei viderentur, reliquos alium aliò diſtraheret:

Virg. lib. 6. Æneid.

Torquati caſus.

partim

Quò deſtinandi aliquorum libri.

partim valuarum rimis obſtruendis, vt Anagrammatarios pleroſque & minutos litterarum glutinatores: partim flabellis ad ventulum concinnandis, vt Amadigios omnes, & promercalium nugarum inſtitores: partim feneſtrarum velamentis contra pluuiam & Solem opponendis, vt confidentiloquos iſtos & duros Capitones, qui loricato ſunt pectore aduersùs omnem iniuriam: &, ſi qui adhuc ſupereſſent, præſertim ex ijs qui fœdè Principibus adulantur, traderet eos funerum Curatoribus, vt in proximis Mœcenatianis exequijs, ad ſtramineam eius viri ſtatuam poetico tormento explendam, inculcandam, farciendam liberaliter adhiberent; atque ea ratione, impoſita pyræ honoraria illa imagine tot grauida præconijs inflataque, ſimul cum ea, Poetarum vota multorum conflagrarent, atq; in cinerem nihilumque deſinerent. Cæterùm, ad auertendos in poſterum huiuſmodi librorum concurſus, Optimum factu ſibi videri, ſi eos non à Parnaſſi modò Regia, ſed etiam à finibus idem Quæſitor abſtineret, nec priùs admitteret ad faſtigiũ Montis, quàm in conſtituto ad radices hoſpitio quatuor dierum decadas exegiſſent, ſuſpicionemque ſui purgaſſent. Ad quæ Venuſinus, facturum ſe libenter imperata reſpondit: imò, ſi Senatui videretur, acturum ſe aliquid, quod ſubitarijs iſtis ingenijs moram

Adulatores Principum.

Cautio anteq̃ ad Parnaſſũ admittãtur libri.

eſſet

eſſet non minimam allaturum: nempe Ex codicibus quos admiſſurus eſſet, electurū ſe vnum alijs deteriorem, eumque nōn illicò inſerturum in pluteos & loculamenta cum cæteris, ſed ignominiæ cauſa in media Bibliotheca ſublimem apud Filices muſcarios appenſurum, ac retenturum ibi tandiu, dum liber illo nequior acceſſerit, qui eum loco trudat, ipſe ſuccedat; tunc demum redigendum in claſſem, ſuaque in arcula nidoque componendum. Hæc autem etſi magnopere probauit Claudianus Conſul, quia tamen peculiari Senatu opus habere dixit, pollicitus ſe breui de ea cauſa Patres conſulturum, ſtaturumque id, quod plures cenſuiſſent, re tum infecta, diſceptationem diſtulit in aliud tempus. Et iam Momus alium ex Vrna ſortitus erat ſupplicem libellum, iuſſuſque perlegere inſcriptionem tergo additam, quæ erat; *Ex admiſſis libris deterrim⁹ quomodo plectēdus.*

POETIS PRISCIS AC BONIS LECTORES.

In veteramentarios carminum ſutores.

Explicata pagina, īteriorē epiſtolā recitauit. *Lectorum querimonia.*

Nec pudor eſt, nec modus vllus hac tēpeſtate carminū ſcribendorū: inuaſit enim mortales hęc peſtis, exeditq; multos mala hęc ſcabies, Poetæ vt vulgò ſalutentur: ideoq; nouis quotidie voluminibus, in quibus tamen Nihil eſt noui præter titulum, ad legendū homines inuitant, & tantùm nō mercede cōducūt: oculi legendo, manus volutādo dolent: vſq; adeò

alijs,atq; alijs poematibus continenter obruimur. Sed quod magis dolet, opera expectatioque legentium luditur. Ad nouum opus inauditumque commentum euocati magna ſpe ingredimur, cùm paulatim vetera fermè omnia, & exoleta, ſed expolita & fuco interpolata reperimus: *præfractam ſtrigilem, & ſoleam*, vt ait Lucilius, *dimidiatam*. Scilicet huc tandem recidit huius æui Poeſis. eruta ex antiquitatis tumulo ferramenta paſſim recoquuntur recuduntùrque, & inducto alio rebus colore ac forma (quàm tamen diſpari forma, quàm inepta?) pro nouis repentè mercibus extruduntur. Vos, quorum res agitur, quorumq; opera miſerum in modum à ſcrutarijs iſtis refiguntur, ac dilacerantur; videte per Apollinem, Poetæ, ne fraus hæc, quæ artis hodie locum & quæſticulum inuenit, impunitate ſuccreſcat; atque aliquem furacibus iſtis ac veteramentarijs ingenijs, pro veſtra ſapientia, modum ponite. Plura in hanc ſententiam noſtro omnium nomine ſuperaddet is, qui has litteras afferet ac tradet Momus. Valete.

Calliditas furacium Poetarum.

Vix ea, cùm rogatus à Senatoribus Momus, vti proferret in medium, ſi quid appendicis loco euulgandum putaret; Pauca, inquit, ſed paucis multa. Eram Florentiæ, addideratq; ſe mihi comitẽ ſeſquipetrarcha neſciò quis, qui me infimis in horas precibus

Momi narratio.

obtun-

obtundebat, vt opuſculum deferrem ad vos ſuum, immortalitatiq; in Apollinari Muſæo conſecrarem.hoc ego ſocieno per Vrbem intentus mortalium ſtudijs curſitabam. Acceſſimus ad Cerarij Fictoris officinam, qui cereas icunculas ac ſigilla Deorum, hominumque, ac ſtirpium, ligneo teretique ſcalpro conformabat. Erat illi tum fortè in manibus arundo, quàm è cera, certa per interualla diſtinguebat nodis,educebat ex ea fundebatque geniculatim folia, leue faſtigium craſſiore paniculæ coma finiebat. hæc dum ageret, adfuit qui laurum arbuſculam ab artifice poſtulauit, vt venderet. tunc ille; Hæc, inquit, quam molior arundo, laurus erit. nullaque interpoſita mora, è calami folijs alia demittit ad truncum, alia ſpargit in ramos, ramos frondibus opacat, baccas occultat inter frondes, hæc addenſat, illa incidit, alia dilatat, vno verbo, pro arundine laurum emptori tradit. Diſcedebat hic,cùm ecce alius vir honeſtus & grauis, qui magni Alexandri icunculam mercari cupiebat, quã quia inter ea ſigilla non vidit, abibat. reprehenſum hominem voce, mox etiam pallio, ſubſiſtere Cerarius enixè rogat, oſtenditque pro Alexandro Mercurij ſignum perilluſtri ceratione perfectum.negat emptor,exoculatum eſſe adeò ſe, qui non videat Quid diſtent æra lupinis: Alexandro ſibi opus tunc eſſe,

Fictor Cerarius.

Mira eius in fingẽdo celeritas.

Arundo in laurum.

eſſe, non Mercurio. At ego, inquit artifex, Alexandrum tibi vendo. Hic ego intentiſſimis oculis expectabam, quibus tandem præſtigijs pileatum Mercurium, alatum, nummatum, caduceatum, nulla non re diſſimilem Alexandri, traducere ad Alexandrum poſſet; cùm ille tanta celeritate, vt alis exuiſſe Mercurij pedes, ſuas induiſſe manus videretur, è loculatis arculis nunc excerpens aliquid, nunc aliquid eò reponens, diſcolores illas ac miniatulas ceras facili tractatione variare cœpit: Mercurij caduceum, quod ærat læuæ manus geſtamen, adſtringi ac producit in haſtam: crumenam nummorum plenam, quæ pēdebat è dextra, comprimit atq; in fulmen exacuit, opportuna ſanè traiectione, è talaribus atque ex alis ocreas ad genua vſque deducit: galerum ac pinnas in galeam ac plumas altè ſuſtollit, oculos rotundat, genas exporrigit, producit naſum atque amplificat (nam Alexandrum hac etiam parte fuiſſe magnum ferunt) dilatat frontem, in ſiniſtrū humerum ceruicem aliquantulùm proijcit, colores confinio temperat, nigrum, ſubnigrū, auſterum, lacteum, luteum, ſubalbidum, purpureum, lentum; vitreum furfuroſum modò diluit, modò infuſcat, modò exacuit, modò obtundit, atq; ita commutabiles illas cerulas hinc atq; hinc traducit, operique addit adimitque, vt Alexandri ſimulacrum momento

Mercuri⁹ in Alexandrum.

ena-

enatum videremus, ignoraremus antè quid de Mercurio factum foret. Hærebam hic ego attonito ſimilis: ſed comes vt erat natura procacior, ad artificem; Itane verò, inquit, mi homo, tam facilè vnaq; productione naſi tu nobis Alexandros extemplò paris? Quid ni? reſpondit, cùm producendum eſſe naſum, non corripiendum veſtra de ſyllabis Senatus conſulta proclament? nos autem id artis didicimus à Poetis, cum quibus commune habemus fingendi nomen. Doctè enimuerò, inquam, & ſupra ceram, & ſcalpum conuerſuſque ad ſocium, Inſere nunc Melibœe pyros. Riſit ad hæc emptor Alexandri, &; Hoc ipſum, inquit, recurrebat animo, dum Cerarium id operis molientem intuebar: videbar enim mihi Poetam inſudantem videre carminibus concinnandis, atque vnde vnde transferendis, operique ſuo per æqua, per iniqua conſuendis. Nam quid hac tempeſtate ſolemnius? priſcorum reliquiæ conquiruntur, noua priſcis adduntur oppidò pauca, multa diſſimulantur, foris intima, intus extima conuertuntur, quadrata rotundis permutantur, quid verbis opus eſt? ex antiquo nouum repentè opus inter Poetæ manus enaſcitur: & nobis interim, qui hæc audire cogimur, aut legere feſtinamus magnificis illecti deceptique titulis, propter quos deſeri poſſit, vt ait ille, vadimonium; fraudi plu-

Scommata & ioca.

Cerarij & Poetæ comparatio.

Interpolatores carminum.

Plin. in Præfat.

rimum eſt ad eadem toties nullo operæ pretio reuocari. vt ſanè in deterius abitura res ſit, niſi aliqua demum animaduerſione hæc Poetarum coerceatur impunitas. Obmutuerat ſatis meticuloſè argutulus comes ille meus, alioque ſimulabat ſe animum, dum ea dicebantur, auocaſſe; cùm ego ad emptoris aurem inſuſurrans; Bono, inquam, ſis animo: ego ad Senatum Poetarum propero: animaduertent illi, vt opinor, in horum licentiam, tibique ac cæteris idem ſtudentibus exoptantibuſque conſultum erit. Et verò, Patres Conſcripti, ſi minùs lectorum vos querelæ ac preces mouent, moueat decus certè veſtrum, ac dignitas iſtius ordinis, qui iam vulgò, ſi neſcitis, deridiculo eſt veſtra ſunt quæ ſutores iſti diſſuunt, conſuunt ſibi, vos iſti expoliant, vos expilant, exoculant, expectorant, euiſcerant; ſibique aliena dum accommodant, quos inter homines cachinnos, Deus immortalis, quæ ioca, quas fabulas excitant? Vidi ego iampridem Romæ, in Vrbe vti ſcitis, mores aliunde omnium complectente, hominem noua indutum & collectitia ſanè ſyntheſi, hoc eſt, ex aliquorum quos hic intueor, veſtibus contexta ridiculum in modum. ſurripuerat Dantis Aligerij ſagum holoſericum ſubſutum ſacina Damaſcena, oblongis anguſtiſque manicis: ſed, ne furtum deprehenderetur, inuer-

Expilatores vterũ Poetarum.

Ad explicando aliquorum furta.

terat,

terat, proque veteri ſubſuto nouum abdiderat, idque mirificè variauerat. Nam reſectis ex Cino Piſtorienſi fimbrijs, detractis à Boiardo ligulis, reciſus è Guittone Aretino anſulis, veluti polymitam veſtem verſicoloribus licijs ac cæſuris intexuerat. Ita verò induerat inductis in manicas pedibus non planè incommodas ſibi caligas, ſed femoralia paulo arctiora confacerat: collare autem ſagi ad renes, atq; vmbilico tenus diſtributum ſuis aciculis obfirmauerat: reliquum extremumque ſagum ſublatum vſque ad collum, eiuſdem veſtis cingulo coercuerat, atque in hunc modum magnificè ſe circumſpiciens, ac noui ſe operis artificem venditans, homo belliſſimus ſegmentato & collatiuo cum centone per Vrbem incedebat. Cui ego hæc pauca:

Veſtis variè conſarcinata.

Quid ſi fortè ſuas repetitum venerit olim *Hor. lib. 1. ep. 3.*
Grex auium plumas? moueat Cornicula riſum
Furtiuis nudata coloribus.——

Hæc Momo dicenti, atque eloqui planiùs eadem paranti Cenſor, admonente P. Virgilio interceſſit negauitque æquum ſibi videri, in ea inſectatione vſq; adeò prouehi, vt nullo diſcrimine ſimul inuoluerentur optimi quiq; ſapienter ac feliciter imitantes, tempeſtiuiſq; alluſionibus carmen eruditè condientes; & audaculi neſcio qui nullo modo, nullo metu in aliena inuolantes, nihil ingenio promptum, nihilq; labore partum habentes,

Diſcrimen inter imitatores & fures.

ac non niſi rapto, apertaque populatione victitantes. Placuit ea verò Conſulibus interceſſio viſumque, Vti A. Perſius Conſul deſignatus, adhibita ad eam rem opera Samonici Sereni, cauſam ſedulò cognoſceret, medicamētumque, quod olim idem Serenus prurigini arcendæ compoſuerat, transferret ad pruriginoſos hoſce Vates, quo ea ſcribendi ſcabies inungi ac deliniri poſſet. Quamquam palàm tunc Perſius teſtatus eſt, nō opus eſſe eo lenimento cum furaci hominum genere ac refractario: ſed ſi Patribus videretur, ſe oſtenſurum Ignem ex fatidicis Idę lignis nuper ab ſe repertum, in quem quidquid miſtum ex reb. diſſimilibus conflatumq; conijcitur, illicò ſecernitur, atq; ex ſeparatis partibus, ſi quæ veteres ſunt, flammis abſumuntur, nouæ perdurant. id optimum fore Poetarum experimentum aut ſupplicium: quorum libris antequam in poſterum euulgentur, iniectis in decretorium hunc ignem, quidquid flammis illæſum inuictumque ſupererit, id tantummodò nouum, vernaculumque, ac proprium cenſendum eſſe; cætera, quæ conflagrabunt, tanquam aliena, furtique damnata meritò pœnas dediſſe exiſtimandum. nec dubitare ſe; quin, ſicuti recēs à lacū vinum dum deferueſcit, tumore poſito extenuatur decreſcitque, ita multorum libri apud igneum hunc exploratorem adſtringendi contrahendique

Quid decretū contra furaces Poetas

Carm. prur. & ſcab. arcenda.

Inuentum ad Poetarum furta deprehendenda.

Et caſtiganda.

diquc

dique ſint adeò, vt ſæpenumero ex magno ac tumido aliena ſartura volumine, extracto exſiccatoque quidquid erat inanis, & non proprij ſucci, atque adeò in libellum ſanè tractabilem manualemq; redacto, non plures quàm ſex ſeptemve ſuperſtites futuræ ſint paginæ, quas iure ſcriptor agnoſcat ex illo incendio reliquias ſuas. ſic nouos Poetas à ſcrutaria, quam ignauiter artem factitant, abſterrendos: & lectores moleſtia, & in quam inducuntur, fraude liberandos. Riſit eo nimirum commento Momus, quòd videret, Conſulum alterum, ac Senatores aliquot ad Perſianum illum ignem plus nimio refrixiſſe. Nihil tamē cunctatus iniecta in Vrnam dextera libellum eduxerat, explicabatque, cùm Conſul imperauit, vt duos præterea ſortito extraheret, quos nulla interpoſita commētationum mora continenter recitaret, ac Senatus dimitteretur. paruit ille, vocem contendit, ac legit.

Interpretum Virgilianorum poſtulatio.

P. VIRGILIO MARONI INTERPRETES SVI. LABORAMVS in explanandis Æneidos tuæ locis, nec pœnitet operæ ac laboris: in pleriſq; enim aut acu planè tãgimus id, ꝙ dixiſſe te oporteat, aut aliquid affingimus, quod te dixiſſe non pudeat. Vnus incidit nodus ſanè Gordianus, cuius occultum cæcumque caput extrahere nullus adhuc interpretũ auſus eſt, ſed ſacro omnes ſilentio præteriuimus. Nimirum laqueus eſt ex eo genere,

qui fauces ſtatim obligat, ac ſpiritum intercludit. Cur enim inducto apud inferos Anchiſce, qui Æneam Romanorum Reges ordine & accuratè docet, è ſeptem Regibus vnum prætermittis? Nam à Romulo exorſus,

lib.6. Aeneid. Primus Romanorum Rex.

Quin & auo comitem ſeſe Mauortius addet
ROMVLVS, Aſſaraci quē sãguinis Ilia mater
Educet. viden' vt geminæ ſtant verticæ criſtæ,
Et pater ipſe ſuo Superum iam ſignat honore?
En huius nate auſpicijs illa inclyta Roma
Imperium terris, animos æquabit Olympo,
Septemque vna ſibi muro circumdabit arces
Felix prole virum. qualis Berecynthia mater
Inuehitur curru Phrygias turrita per vrbes,
Læta Deum partu, centum complexa nepotes
Omnes cælicolas, omnes ſupera alta tenentes.

Secundus Rex.

Addis deinde Numam,

Quis procul ille autem ramis inſignis oliuæ
Sacra ferens? noſco crines incanaque menta
Regis Romani, primus qui legibus Vrbem
Fundabit, Curibus paruis, & paupere terra
Miſſus in Imperium magnum.——

Adiungis demum cæteros,

——Cui deinde ſubibit

Tertius.

Otia qui patriæ rumpet, reſideſque mouebit
TVLLVS ī arma viros, & iã deſueta triūphis

Quartus.

Agmina: quē iuxtà ſequit̄ iactãtior ANCVS
Nunc quoq; iã nimiū gaudēs popularib. auris.

Quint⁹ & ſeptimus.

Vis & TARQVINIOS Reges; animamque
ſuperbam

Vltoris

Vltoris Bruti, faſceſque videre receptos?

Hæc de Regibus Romanis. At in hoc cenſu, Seruium Tullum, qui medius inter Tarquinios Priſcum, & Superbum fuit, tu bonus Regum Cenſor omiſiſti. Ecquæ te cogitatio aliò tunc agebat, quove abalienato tunc animo peregrinabaris, vt tibi Rex tam probus, ac Romanæ rei propagator excideret? Hæc vna res (ingenuè fatemur) vniuerſam Interpretum nationem conturbauit, viſaque eſt, de qua te ipſum conſultum vellemus, ac nodum te ſolo vindice dignum tu tanquam è machina diſſolueres, ac lectoribus occaſionem ſubtraheres quidquam aut de Authoris, aut de Interpretum indiligentiâ ſuſpicandi. Vale. *Sextus cur relictus.*

Epiſtolam vix recitauerat Momus, cùm ex imperio Conſulum detulit ad Virgilium, qui petitioni interpretum ſatisfaceret; legitque ſubinde aliam in hunc modum. *Cauſa ad Virgilium delata.*

ANTIQVARII, CHRONOGRAPHI, MYTHOLOGICI Q. VAL. CATVLLO SVO.

TRIVMVIRATVS noſter paucis te vult, elegantiſſimè Catulle, id quod refert tua plurimùm, & noſtra non parum, qui tecum facimus. Summa hæc eſt, nam breuiloquentem eſſe Magiſtratum decet. In nuptijs Pelei, & Thetidos, paucos intra verſiculos, doctos (Iuppiter) & laborioſos, tui tamen te cepiſſe videtur obliuio. Principiò enim cantas, Argo, *Interpretū Catullianorum queſtum.*

qua vecti ſunt Heroes ad Colchicam expeditionem, primam fuiſſe nauim.

Carm. 65. *Peliaco quondam prognatæ vertice pinus*
Dicuntur liquidas Neptuni naſſe per vndas
Phaſidos ad fluxus, & fines Æætcos.
Cùm lecti iuuenes, Argiuæ robora pubis,
Auratam optantes Colchis auertere pellem,
Auſi ſunt vada ſalſa cita decurrere puppi,
Cærula verrentes abiegnis æquora palmis.
Diua quibus retinẽs in ſummis vrbibus arces,
Ipſa leui fecit volitantem flamine currum
Pinea coniungens inflexe texta carinæ.
Prima nauium. *Illa rudẽ curſu PRIMA imbuit Amphitritẽ.*

Addis, è pelago excitatas eius nauigij nouitate Nereidas, viſamque à Peleo Argonauta Thetidem illicò adamatam inter cæteras Nymphas, eique à Ioue in matrimonium collocatam.

Tum Tetidis Peleus incenſus fertur amore,
Tum Thetis humanos nõ deſpexit Hymenæos,
Tum Thetidi Pater ipſe iugandũ Pelea ſenſit.

Deſcribis ad hæc torum genialem purpurea conſtratum veſtẽ, qua in veſte inter alias acu variatas figuras pingis Ariadnam eiulantem ob Theſeum celeri cum claſſe fugientem.

Puluinaris deſcriptio. *Puluinar verò Diuæ geniale locatur*
Sedibus in medijs, Indo quod dente politum,
Tincta gerit roſeo conchylis purpura fuco.
Hæc veſtis priſcis hominum variata figuris
Heroum mira virtutes indicat arte.

Nam-

Namque fluentiſono proſpectans littora Diæ
Theſea cedentem celeri cum CLASSE tuetur
Indomitos in corde gerens Ariadna furores.

Iam verò ſi Argo prima nauis ponti fuit, &
Illa rudem curſu prima imbuit Amphitritem;
quomodo ante illam, Theſei mentionem fa- *Nodus in*
cis cum claſſe ac velis remiſq; in patriam re- *Catul.*
meantis? Hic Aqua hæret. Conuenimus Anti-
quarij, Chronographi, & Mythologici: & neq;
antiquitatis memoria, neq; ex temporum cō-
putatione, neque ex fabularum inuolucris
quidquam ad componēdum diſſidium erue-
re potuimus. Ad te rem integram referimus,
Tute hoc intriſti, tibi omne eſt exedēdū. Vale.

Legerat Momus, & ex authoritate Conſu- *Ei cōmiſ-*
lum Catullo dedit, qui in ſequenti Senatu no- *ſa ſolutio.*
dum ſolueret ſtatimque poſtremum ex ijs,
quos ſortitu extulerat, libellum recitauit.

ACADEMICI IN ITALIA EI, QVÆ IN PARNASSO COGITVR, ACADEMIAE POETARVM. *Academicorū petitio.*

FLORET inter cæteras Academicorum exerci-
tationes hoc tempore ſtudium conſcriben-
dorum Inſignium, eoque perductum eſt, vt
ex Academijs foras deriuatum illitterati pa-
riter, litteratique complexi ſint: atque è ple-
be iam quilibet in triuijs, & compitis auctio-
narijs hoc de argumento paſſim philoſopha- *Exercitatio*
tur, ac vulgus ipſe zonariorum ſellurario- *Inſigniū condē-*
rumque ſermonem hac ſuper re ſecurè mi- *dorū ma-*
ſcet, ſibiq; certa quædam, quæ ſuſpendat ante *xima.*
offici-

officinam Inſignia ſymbolaque procudit. Sed quò res facta vulgatior eſt, eò eſt etiam in plures diſtracta ſententias, atque obſcurior proinde, difficiliorque reddita. Quin etiam iij, qui lucem ac facilitatem rei afferre conati ſunt, conanturque hodie complures, ſententijs plerunque pugnantibus pertractant hanc prouinciam, legeſque pro arbitratu quique ſuo huic generi commentationis imponitur: ac cæteri, qui ex hiſce ſcriptoribus hauriunt, ſi paulo verecundiores ſunt, ancipites ſuſpenſique omnia verentur, quaſi plenum opus aleæ tractent, & incedãt per ignes ſuppoſitos cineri doloſo. Vſque adeò in ſumma ſententiarum pugna.

Sed ars incerta.

Perſ. ſat. 5.

Velle ſuum cuique eſt, nec voto viuitur vno.

Quas ob cauſas.

Quòd ſi iſti, qui in hac arte familiam ducere tantopere cupiunt, ac leges præceptioneſque tam facilè ſanciunt, eas rationum præſidijs, vt par erat, ſtabilirent; profectò ſi minùs moueret nos authoritas docentiũ, ſaltem argumentorũ firmamenta mouerẽt. Nunc autem quando in hoc genere ſcribendi nec Ariſtoteles, Phalereoſve, aut Tullios habemus, quorum teſtimonia rationis loco ſint: nec adhuc in magna Doctorum copia videmus argumentorum momenta, in quibus acquieſcere iure poſſimus; ad vos, quod vnum ſupereſt, veluti Ad ſacram anchoram confugimus, petimuſque vti rem pro imperio

perio definire, leges conſcribere, præcepta monſtrare, præceptorum cauſas rationeſque ſubijcere: ac modum huic artificio tandem aliquando ponere pro veſtra humanitate velitis. Nos quidquid ex iſto Senatu proueniet, id ratum fixumque & immutabilis oraculi loco omnes habebimus. Valete.

Tum Claudius Conſul, Torquato Collega ſuggerente, intuitus in Petrum Bembum; Tuum, inquit, munus de hoc eſto, Bembe, vt commentarium perbreuem & capitalem hoc ſuper argumento conficias, atque ad proximas Kal. frequenti Senatu recites. tunc enim rogatis, vt moris eſt, Patrum ſententijs, Senatus conſultum de Inſignium natura conſcribemus. Hæc cùm dixiſſet, Senatumque tenere ſe vltrà negaſſet, Curia ſtatim omnes exceſsere.

Petrus Bēbus cognoſcēdis Inſignib. præfectus.

PRÆ-

PRÆLECTIO SECVNDA.

Plautina Prima.

Siue

Poetæ Comici virtutes ad Plauti commendationem explicari cœptæ.

NOVVM opus enuncio in præſentia Rhetoribus meis (Præſules ſapientiſſimi) iubeo illos deponere tantiſper è manibus Ariſtotelem, eiuſque viri præceptiones, quibus informantur ad Eloquentiam, intermittere, dum huius loco Plautum hodie ſubijcio, ac priſtinam faciem continuati dudum operis muto. Id ego aggredior authore te, Iuli Stroſa, Præſul & munere, & ingenio clariſſime. nam cùm tu me nudius tertius, vt ſæpe ſoles, humaniſſimè conuenires, ac te in perendinum affuturum mihi ex hoc loco dicenti ſignificares, cumq; ego pro noſtra amicitia ſciſcitarer ex te familiariter, qua de re potiſſimùm diſſerentem audire me minùs ingratum tibi futurum eſſet; tu laudare continuò Plautum cœpiſti: percontanti rurſum mihi, è Plauti Comedijs quid te iudice ſeligerem; non opus eſſe dixiſti, delectum habere in eo Poeta, in quo nihil eſſet non electè

Occaſio prælectionis.

egre-

egregieque conſcriptum: ſatius eſſe de ipſo generatim vniuerſeque diſputare; de quo tu paucis multa complectens oſtendiſti; cum tibi in Romano ſermone Principem videri, quem Ennio æqualem antiquitas, quem operum multitudo, hoc eſt; vt aliqui ſentiunt, triginta ſupra centum Comœdiarum numerus, quem feſtiuiſſimi lepores, quantùm vnquam leporum fuit eritque; facilè commendent. Quæ dum audiebam ipſe, proculdubio intelligebam, deduci indicarique mihi laudationis fila, quæ ſi apud vos, Rhetores, conueſtirem, facili negotio à vobis impetrarem, eũ vt eſſe Plautum iudicaretis, qui ſummo loco habendus inter Comicos videatur. Vtar igitur eo, quod indicatum mihi eſt, argumento, idque ea ratione pertractabo, vti Rhetorem & amicum decet: hoc eſt, præſentis materiæ memor in Plautum laudes abundè congeram, more, inquam, noſtro, qui quæcumque in manibus ſunt, ea ſumma eſſe, cæterorum obliti liberaliter affirmamus: & gratificaturus homini Plautinæ factionis, Plauti virtutes hinc atq; hinc ſeligam, vitijs, quæ ei tribuuntur, amici gratia interim ſilentio prætermiſſis: modò vos, Rhetores, admonitos ſemel habeam, huius Poetæ Comœdias non videri planè accommodatas ætati ac moribus veſtris, quorum inſtitutioni hæc præcipuè dirigenda ſunt liberalium ſtudia

Ratio agendi in hac prælect.

doctri-

mento à planitie pedum indito, Plotus eſt appellatus,qui enim pedibus ſunt planis,plotos vocant Vmbri; poſtea Plautus cœptus eſt dici, Ita nos Pom.Feſtus edocuit; cuius viri teſtimonium facit, ne Plautium nomen deductum opinemur à canibus, quorum aures,cùm languidæ ſunt ac flaccidæ, latiusque patent, vt idem ſcripſit, plauti canes appellantur; niſi fortè etymon vtrobique idem eſt. Floruit in hac Vrbe, circa annum ab ea condita quingenteſimum quinquageſimũ quintum; quo tempore abrogata eſt lex Oppia apud Liuium. *Tunc ſimul M.Porcius Cato,* inquit Gellius, *in Ciuitate Orator, & M. Plautus in ſcena vigebant.* Fortuna, non conditione aut natalibus ſeruire coactus eſt: expertuſq; rerum viciſſitudines primùm Poeta, & quidem pecunioſus, tum mercator, ad hæc decoctor,poſtremò piſtor,ſimulque Comœdiarum ſcriptor iterum fuit.Etenim Romæ compoſitis, datiſque ad Populum fabulis, ingentem pecuniam in operis artificum ſcenicorũ ſibi comparauit,vt Varro teſtatur apud Gellium. Hinc maioris ſpe lucri ad mercaturam animum adiecit, nummiſque negotio attributis, ſolum vertit, ſed malè re geſta, inops excuſſuſque fortunis omnibus Romam redijt, vt idem Varro author eſt apud eundem. Quam eſſe cauſam ſuſpicor,cur nihil ille crebrius habeat in ſuis fabulis, quàm mercatum,

Tẽpus quo floruit Plautus.

lib.34. lib. 17. c. vlt.

Cõditio & vita eiuſdem.

lib.3. c.3.

inſtitorem, trapezitam, pecuniam mutuò acceptam, argentum fœnori datum, ſyngraphas, tabellas, rationes, nummaria negotia. Paupertate, quærendique victus cauſa, in magna præſertim annonæ difficultate, piſtori operam locauit ſuam; occupatus molis truſatilibus circumagendis: quantumque temporis ab hoc opere piſtoritio, ac vertendis lapideis hiſce orbibus ſupererat, tantùm operi poetico, vertendiſque è Græco fabulis, ac vendendis impendebat, vt Euſebius, atque ante hunc Varro, ſcriptum reliquere. Neque verò, cùm legimus piſtorem fuiſſe, aut piſtori operam locaſſe Plautum, de eo exiſtimandum eſt verba fieri, qui panes publicè conficiat, ac venales exponat; hoc enim genus artificum Romæ non fuiſſe Plautino æuo diſcimus à Plinio ita ſcribente: *Piſtores Romæ non fuerunt ad Perſicum vſque bellum, annis ab Vrbe condita ſuper quingentos octoginta; ipſi panem faciebant Quirites*. Erant autem piſtores, vt ait Varro, qui in piſtrino pinſerent farinam. Coqui verò, aut mulieres, ad priuatos domeſticorum vſus coquebant panes, vt Plinius ſubdit laudato antè loco, & oſtendit hoc ænigma Neuij Poetæ.

Piſtores quãdo Romæ cœperint.

in Chron.

Apud Gellium loco cit.

lib.18.c.12

lib.1.de vita P.R.

Coquus edit Neptunum, Venerem, Cererem.

Hoc eſt, interprete Nonio, piſces, olera, panem. Non tamen negauerim, piſtores quoq; adhibitos ad panem coquendum, eoſdemq; fuiſſe

fuiſſe etiam coquos. quò ſpectat Plauti ludus in Captiuis:

Multis, & multigeneribus opus eſt tibi *Act. 1. ſc. 2.*
Militibus, primò dum opus eſt Piſtorienſibus.
Eorum ſunt genera aliquot Piſtorienſium.
Opus Paniceis, opus Placentinis quoque,
Opus Turdetanis, opus eſt Ficedulenſibus.

Hos autem piſtores, quos & coquos deſcribit Plautus, non fuiſſe forenſes ac publicos, ſed domeſticos modò docuimus. *Mors Plauti.* Obijt Romæ Plautus, vt obſeruat in Bruto Tullius, P. Claudio, & L. Portio Coſſ.& Catone Cenſore, cuius cenſuram incidiſſe in annum ab *lib. 39.* Vrbe condita quingenteſimum ſexageſimum ſextum author eſt Liuius, hoc eſt, quindecim annis ante Ennium, quem anno quingenteſimo octogeſimo primo mortuum eſſe, ex eodem Cicerone conficitur. Sepulcro hoc Epigramma fuiſſe inſcriptum, quod ipſe confecerat; *li. 1. c. 24.* aſſerit Varro apud Gellium. quod quamquam ad hanc vſque diem ita vulgò lectum eſt,

Poſtquam eſt morte captus Plautus,
Comœdia luget, ſcena eſt deſerta, *Comœdiarum numerus.*
Deinde riſus, luduſque iocuſque & numeri
Innumeri ſimul omnes collacrymarunt.

exiſtimo tamen ab illo ſic fuiſse ſcriptum,

Poſtquam eſt mortem aptus (hoc eſt, adeptus, ab apiſcor) *Plautus, Comœdia luget, Scena eſt deſerta, hinc riſus, luduſque iocuſque,*

Dd Et

Et numeri innumeri ſimul oẽs collacrymarũt. Hoc autẽ *dubitaſſem*, inquit Gellius, *an Plauti foret*, (credo, quia Plauto indignum ei videbatur) *niſi à M. Varrone poſitum eſſet in libro de Poetis primo*. Reliquit Plautus Comœdias à ſe ſcriptas omnino multas: quarum alij apud Gellium numerant centum & triginta, alij centum apud Seruium, alij apud eundem quadraginta: Sed his omiſſis, aſſentiendum potiùs arbitror M. Varroni in libro de Comœdijs Latinis, qui vnam & viginti Plautinas fabulas primùm agnouit, mox etiam ijs addendam putauit Bœotiam, horum præcipuè verſuum indicio, quos eſſe Plautiniſſimos ait Gellius. Paraſitus ibi eſuriens hæc addit:

lib. 3. c. 3.
In primũ Aeneid.
lib. 3. c. 3.

Vt illũ Dij perdant, primus qui horas repperit,
Quique adeò primus ſtatuit hic ſolarium,
Qui mihi comminuit miſero articulatim diem.
Nam me puero vterus hic erat ſolarium
Multò omnium iſtorum optimũ, & veriſſimũ,
Vbi iſte monebat eſſe, niſi cùm nihil erat:
Nunc etiam quod eſt, non eſtur, niſi Soli lubet.
Itaq; adeò iam oppletum eſt oppidum ſolarijs,
Maior pars populi aridi reptant fame.

Ibidem. Præterea Neruulariam addit idem Gellius ex Fauorini iudicio, & ex ſuo Fretum. Tres autem in piſtrino ſcriptas à Plauto docent Varro, alijque, quarum nomina duarum recenſet idem, quem ſæpiùs laudo, Gellius; Saturio-

turionem, Addictumque: apta nempe nomina homini eſurienti, & molis circumagendis addicto. vt propterea veniat in mentem ſuſpicari, tertiam Comœdiam fuiſſe Neruulariam. Ex quibus ſi ſumma ineatur, ſex & viginti à Plauto relictæ videntur fabulæ: reliquas, quæ tribuuntur Plauto ſimilitudine nominis, Plautianas à Plautio compoſitas fuiſſe Lælius autumat apud Gellium. *Scriptas verò in piſtrino Comędias, mirum videri debet nemini*, inquit Hieronym. Magius (fuit hic capta Cypro in Aſiam abductus, atque enecatus) *mira res hæc videbitur, me captiuum, & Turcæ hominis ſeruum, in ergaſtulo vacuum à libris, de Tintinnabulis, & Equuleo libros conſcripſiſſe*: Atque hæc habui comperta, quæ de Plauti vita proferrem: quibus ſi iudicium de eiuſdem fabulis addidero, abſoluam ea, quę priori loco mihi vniuerſè dicenda propoſui, de Plauti cùm vita, tum ingenij monumentis.

In piſtrino aliqua Comedia ſcripta.

Ibidem.

Duo ſunt, ſi generatim Plautinas fabulas inſpectemur, quorum gratia Plauto plurimùm detulit antiquitas; Latini ſermonis Elegantia, Et Ridiculum. Non inibo ſuffragia ſcriptorum, qui Elegantię laudem ex antiquitate tribuerunt Plautinę dictioni. omitto Macrobium, qui duos tuliſse vetuſtatem ait eloquentiſſimos, Plautum, & Ciceronem, omitto I. Cæſarem Scaligerum qui in libris de cauſis linguæ Latinæ Plautum Romanæ lin-

Iudicium de Plautinis fabulis.

Elegantia earum.

lib. 2. c. 2. Sat.

lib. 6.

linguæ legem appellat: & in Hypercritico, dum pleroſque ſcriptorum ſeuerè perſtringit, Plautum veneratus, *Plautinæ*, inquit, *dictionis genus non eſt noſtrum emendare, qui illi ſanè barbari ſumus: aut ſi Latini, Latini profectò eius beneficio ſumus*, omitto M. Ant. Muretum, cui author Latinitatis longè optimus habetur, atque appellatur. omitto Iuſtum Lipſiū; à quo Muſarum dicitur, & gratiarum hortus. omitto alios, à quibus decima Muſa nominatur. Duumuirum iudicio contentus ero; quorum alter Gellius, hoc eſt, optimus cenſor antiquitatis, alibi Plautum appellat Latinorum verborum conſeruatorem elegantiſsimum: alibi linguæ & elegantiæ in verbis Latinæ principem. Alter M. Varro doctiſſimus Romanorum (vt eſt apud Quintil.) dicere ſolebat, Ælij Stilonis ſententia, Muſas Plautino ſermone locuturas fuiſſe, ſi Latinè loqui vellent. Iam verò in Ridiculo (quod erat alterum) omniū fermè confeſsione ſuperat Plautus, atque adeò in Comœdia, quæ riſui hilaritatique inſeruit, ſummum obtinet locum, quod attinet ad hanc partem. Quare in Saturnalibus Macrobius, *Animaduerto*, inquit, *duos quos Eloquentiſſimos antiqua tulit ætas, Comicum Plautum, & Oratorem Tullium, ambos etiam ad iocorum venuſtatem cæteros præſtitiſſe: Plautus quidē ea re clarus fuit, vt poſt eius mortem Comœdiæ, quæ incertæ ferebantur, Plautinæ* *tamen*

lib. 1. c. 7.

li. 7. *c.* 17.

lib. 10. *c.* 1.

Ridiculum earūdem.

tamen de iocorum copia noſcerentur. Imò victos hac in re Græcos affirmant Sid. Apollinaris in laude Narbon. Vrbis.

Et te tempore qui ſatus ſeuero,
Graios, Plaute, ſales lepore tranſis.

Vt meritò Plautus de ſe vaticinatus ſcripſerit, luxiſſe Plauto mortuo Comędiam, riſumque lacrymatum eſſe. At ridiculo plus nimio operam dare, atque adeò putidior ea in re videtur eſſe non nemini. ſanè dum Poeſeos naturam contemplatur in epiſtola ad Piſones Horatius, amicos admiratoreſque Plauti hoc nomine reprehendere non dubitat. in promptu eſt locus. *An Plautus ridiculo plus indulſerit.*

At noſtri proaui Plautinos & numeros, &
Laudauere ſales, nimiùm patienter vtrumque,
Ne dicam ſtultè mirati. ſi modò ego, & vos
Scimus inurbanum lepido ſeponere dicto,
Legitimumq; ſonum digitis callemus, & aure.

Horatius de ridiculo Plautino.

Verùm ſuper hoc Horatiano iudicio, quod celebre eſt, quid ipſe iudicem, paucis aperiam, quando locus & cauſa poſtulant ſententiam meam. Principio non dicam in Horatium, quod Ioſephus Scaliger non tacuit, dum in Animaduerſionib. inquit, *Quis adeò*, inquit, *eſt auerſus à Muſis, vt lepore ac ſalibus Plauti, & Laberij non tangatur? Horatij iudicium ſine iudicio eſt, qui etiam de Cherili Poetæ verſibus nimis præpoſterè iudicauit*. Non hoc, inquam, eloquar in ſcriptorem emunctæ *Diſputatio de Horatiano teſtimonio.*

profectò naris, acerrimique iudicij. facere tamen haud poſſum, quin Horatianum dictum paulò ſeuerius, acerbiuſque pronunciem. Cur enim penè vnus audeat ab antiquitate, quam ipſe Horatius aduersùm ſe nominat, diſſentire? Certè M. Tullius, cùm iocandi genera diſtingueret, alterumque conſtitueret elegans, ingenioſum, facetum; *hoc* inquit, *genere non modò Plautus noſter, & Atticorum antiqua Comœdia, ſed etiam Philoſophorum Socraticorum libri ſunt referti.* Quare non omnino malè Turnebus, cùm Plautum facetum Comicum commendaſſet; *in huius*, inquit, *ſalibus æſtimandis accedo potiùs ſententiæ veterum ingenuorum Romanorum, quàm Flacci Venuſini hominis libertino patre nati.* Nec præter rem Iuſtus Lipſius *amare ſe* dicit *elegantes & vrbanos Plauti ſales: nec Venuſini illius aliter cenſentis verſus vnquàm ſine indignatiuncula legere.* Quamquam ego cauſam, cur ita ſenſerit Horatius, non illam agnoſco, quam referunt, aut Pet. Victorius, dum dubitat; *Proficiſcine id potuerit à iudicio deprauato, quòd amiſſus magna ex parte tunc foret lepos Latini ſermonis, ac puritas illa vetuſtasque inquinata: de quo multo antea Cicero cum Pæto queſtus fuerat in Epiſtola*, aut Ianus Parrhaſius in Plauti Amphitruonem in hunc modum; *Ingenio Plautus fuit perurbano, & maximè feſtiuo, quod non abſque ſuſpicione liuoris eleuatur ab Horatio.*

lib. 1. Off.

lib. 25. ad uerſ. c. 16.

Ant. lect. lib. 2. c. 1.

Var lect. lib. 15. c. 13.

Sed exiſtimo referendam eſſe cauſam, tum in Naturæ diſſidium inter Plautum, atque Horatium, cùm alter garrulus & facetiis, alter iracundus foret ac taciturnus: tum in temporum, morumque varietatem; decorum enim Horatiani ſeculi à liberiori ac populari genere iocandi abhorrebat. Deniq; non negauerim ridiculum aliquantò crebriùs, quàm deceat, à Plauto quæſitum, congeſtumq; quæ fuit, opinor, cauſa, vt magnam Plautinæ fabulæ partem agant paraſiti, lenones, infirmique ſerui, id quod grauioribus præſertim viris ſæpiùs in Cómœdia placere probarique haud poteſt. Hoc autem nomine peccari interdum à Plauto, profectò ſi non perſonam amici, ſed iudicis induiſſem, poteram in præſentia promptis exemplis palàm facere. Sed iam ab his, quæ generatim vniuerſeque de Plauto dicta ſunt, transferte animum, Auditores, ad præcipuas eius virtutes, laudeſque (quod altero propoſui loco) quarum gratia ſpectabitur ille propiùs probabiturque. Verborum in eo vim, ac varietatem animaduertite: in Sententijs pondus momentumque conſiderate: in Decoro perſoniſque effingendis atque aſſimilandis ingenium multiplex variumque perpendite: Præcepta demum, nam hic quoque non deſunt, inſtruendæ vitæ in memoriam reuocate. Quamquam ex hiſce quatuor capitibus, *Virtutes Plautinarum fabularum.*

vt occurram faſtidio, duo tantummodo in medium nunc afferam, reliqua, quæ poſteriore loco nominaui, duo differam, ſi ita videbitur, in alium diem.

Vis i Plautinis verbis.

Et verò quæ Vis ineſt in verbis, vt res in illis viuunt ac planè ſpirant; Vinum *memoriæ mors*, quàm pulchrè dictum? *Pumiceos oculos habeo, non queo lacrumam exorare*, quàm aptè? *Beneficus es oratione, ad rem auxilium emortuum eſt*, quid illuſtrius, vt Cicero loquitur, & euidentius? *Domi habes hortum & conditamenta ad omnes mores maleficos*, quàm eleganter occaſio peccandi deſcribitur? Serui modeſtè ſe cibo alentes, vt oſtendant ſe pro ſeruorum facultatibus ſumptum facere in cœna, inducta allegoria, *Nos*, inquiunt, *efficimus pro opibus noſtra mœnia*. Eadem tranſlatione de homine ſupponẽte manum mento, *Ædificat, columnam mento ſuffulcit ſuo, vide os columinatum*. De homine, qui arcanum ſibi creditum non diuulgat, quàm ingenioſè? *Mihi quod credideris, ſumes vbi poſueris.* Vulgaris hæc eſſet oratio, nec concinnitatis aliquid haberet; Abijt iam meridies, quæramus locum aliquem occultum, vbi expleamus cœnando hoc reliquum diei, quanto hæc à Comico ſuauior, efficaciorque?

Paraſiti dictum.

Dies iam ad vmbilicũ dimidiatus eſt mortuus,
Sepulcrum queramus, vbi hũc cõburamus diẽ.

Non malè quis ita loqueretur? Heus tu pră-

ſus

ſus es abſente me? ſed non paulo concinniùs expreſſiuſque paraſitus, cùi de conſumpto amiſsoque prandio ægriùs erat, quàm olim Achilli de Patroclo interfecto. Hem vappa hominis, cur auſus es ſepelire hoc prandium, & illi iuſta facere, cùm ego legitimus heres, cui funeris curatio incumbit, non adeſſem? ſic enim Plautus loquitur.

Feciſtis funus abſente me prandio,
Cur auſus facere, cui ego æquè ac heres eram?

Hominem minuſculum, magnoque ſe pileó petaſoque contegentē, quàm lepidè illudit?

Fungino hic genere eſt, capite ſe totum tegit.

Quæ mihi verba in mentem reuocant hominis ruſtici dictum ſanè non ruſticum. In quo referendo permittite me, Auditores, abire pauliſper à propoſito, eaque, qua Prælectores ſolent, libertate vti. Dynaſta fuit inter Cantabros haud ignobilis: nomen ne quærite; erat ille multorum nominum, longumque eſſet negotium ſimul omnia expedire: nempe tam prolixo appellationum ϛυλλάβῳ cenſebatur, vt monitore ad confirmandam memoriam, ac nomenclatore neceſſe haberem; imò (nam libet iocari cum Plauti ſycophanta.)

Homo multorum nominum.

Si ante lucem ire occipiam à primo nomine,
Concubium ſit noctis, priùs quàm ad poſtremum perueniam;

& opus cibo & viatico mihi ſit ad hęc nominum

num ſpatia conficienda. Hic tamen appellationum homo multarum ac multigenerũ, quem immani fortaſſe corporis mole aptaque ſuſtinendis tot nominum titulis ipſi vobis tacitè conformaſtis, quem toto ſuprà vertice ſublimem facile credidiſtis, quem, vt opinor, multiplicem, ac Geryonaceo de genere, aut Enceladi Typhœive ſobolem, ſeu centumgeminũ Briareum exiſtimaſtis, hominis, inquam, hyperbolem, veſpertinam vmbram, Rhodium Coloſſum, Gigantomachiæ Colophonem, vnam ex Herculis colũnis, hoc eſt, hominem cui poſſit inſcribi, *Non plus vltrà*; hic (ne vos pluribus morer) homo bipalmaris erat, homo inquam? hominis indicium dicere volebam, ſomnium hominis, ſalillum animæ, hominis quadrantem, particulam fruſtumque hominis, ſigillum, compendium, aut ſi mauultis, hominis breuiarium. videri illum quidem hominem natura voluit, conataque eſt, & verò apparebant huius conatus in illo veſtigia, ſed opus non abſoluit, ac pro homine hominis ſpecimen dedit. Nimirum lepidiſſimus hic Regulus, qui ſuis ſe appellationib. facilè inuoluebat, totus effluxerat in nomina, diceres punctum ac centrum videri, ex quo lineæ complures abeunt, ac punctum vndique circunſtant, ipſum verò centrum effugit aciem oculorũ: ita illa multiplex nomenclationum ſeries,

Ingens ſtatura.

Minimus ſtatura.

&

& multiformis appellationum veluti ductus circa Comitem apparebat quidem, imò denſatum ſpiſſumq; nominum agmen ſplendidè incurrebat in oculos, ipſum verò Comitem rurſum, prorſum, vndique ſi quæreres, nuſquam inuenires. Hic igitur (nam accedo ad aratoris dictum) bene pileatus, ocreatuſq; Cantaber, inter venandum dum aprum equo inſidens auidiùs inſectatur, ita ſe in ſyluas ſaltuſque induit, vt iam longè relictus à ſuis, viarum ignarus atque inſolens hac atque illac erraret, fortè illum ruſticus non procul aſpexit, ſed equum per ſyluas vagum ratus, de ſeſſore diu dubitauit: cùm famuli ſollicitè anxieque erraticum dominum quæritantes aratorem offendunt, ſciſcitanturque ex eo, Comitemne viderit? ille ſubridens, Vidi, inquit, illac paulo antè prætereuntem equum. At Comitem? inſtant illi. Comitis, inquit, nihil: par ego quidem ocrearum in ephippio equi tranſuerſum, ac peramplum in medio pileum vidi, Comitem verò iſtum, quod ſciam, non vidi. aſſerentibus illis, inter ea dominum latere; Atqui, reſpondit, de homine vos loqui exiſtimabam, non de fungo, quo illi dicto exhilarati, ocrearum indicio ad errabundum dominum peruenerunt. Sed ego à Plauto ſcilicet aberraui, dum fungos lego, redeo ad Poetam.

Cantabri error.

Ruſtici dictum.

Hæc

Varietas ĩ Plautinis verbis.

Hæc porrò verborum ſupellex quàm non curta eſt, quàm varia, quàm copioſa. Seruos verberibus dignos (libet ex vno exemplum petere) quot modis interpretatur, expolitq; ?

Verberãdi vox quot modis expoſita à Plauto.

Verbero, verberabiliſſimum caput, plagigerum genus hominum, gymnaſium flagri, ſtimulorum tritor, carnificinum cribrum, tribunus vapularis: pectam te pugnis: monumentis te commonefaciam bubulis: vlmeæ catapultæ tuum hodie transfigent latus: ego faciam tua latera lorea: virgis loriſque variaberis: ita te hinc ornatum emittam, tu ipſe vt te non noueris: in te irruent montes mali: mali meſſem metes: virgis dorſum deſpoliabo tuum: ego te faciam pilum catapultarium: quaſi in libro cùm ſcribuntur calamo litteræ, ſtylis te totum vlmeis conſcribam: vt myrtheta iuncis, item ego te virgis circumuinciam: caue ſis ne bubuli in te cottabi crebri crepent: ni offerrumentas plures habebis in tergo tuo quàm vlla nauis longa clauos, tunc ego ero mendaciſſimus: virgis te vſque ad ſaturitatem ſauciabo: tibi meſſis fiet in ore mergis pugneis: faciam vt hinc te formicæ fruſtillatim differant: caſtigabo bubulis exuuijs: tibi vlmeam vberem eſſe ſpera virgidemiam, euenturamque hoc anno vberem meſſem mali: paratæ ſunt iam ſcapulis ſymbolæ: væ illis virgis, quæ in tergo morientur tuo: ſexcentoplago nomen indetur tibi: vlmorum Acheruns (quaſi verò ſicut Acheron animarum vorago eſt, ita tergus virgarum diſſipatio

ac mors ſit, an ad Acheruſiō, quod eſſe omne ſatum ſyluoſum arbuſtiuumque ex Ariſtotele aliqui docent, alluditur?) *tuum pulchrè corium pingam pigmentis vlmeis; ita ego iſta latera loris faciam validè at varia ſint, vt ne periſtromata quidem æquè picta ſint Campanica, neque Alexandrina belluata conchyliata tapetia: ſtatuam te vbi viuos homines mortui incurſant boues; meus eſt baliſta pugnus, cubitus catapulta eſt mihi, humerus aries, tum genu vt quemq; icero, ad terram dabo, dentilegos omnes mortales faciam, vt quemque offendero.* Sed ego ire diem video, dū formas enumero, quibus Poeta commentatus eſt plagoſum hoc negotiū, cui, vt opinor, ipſe in piſtrino molas agens nimio crebriùs aſſueuerat. Illud leuiculum, ſed additamenti loco haud ingratum fortaſſe fuerit alicui ex Rhetoribus meis, quòd Plautus cùm fermè ante duas ſeculorum decadas tam procul à noſtra memoria moribuſque vixerit, tamen adeò expreſſam in illo orationem moreſque noſtrorum temporum agnoſcimus, vt inter cęteros ſcriptores vnus interdū Italiciſſare videatur. Videte obſecro vos, quantùm hæc ſapiunt idiotiſmum noſtrum, ſiue ſentęntias malitis, ſiue verba. *Vterus eſt ſolarium omnium optimum & veriſſimum Vocē te ad cœnam, niſi cœnem foris: Meā culpā habeto, ni te probè excruciauero: Mores mali quaſi herba irriga ſuccreſcunt vberrimè: Verecūdari neminem*

Cæl. Rhod. li. 10. c. 8.

Italorum oratio Plautinæ ſimilis.

minem apud menſam decet: Mè intus expleui probè, & quidem reliqui in ventre cellæ vni locum, vbi reliquiarum reliquias reconderem: Vrna hæc litterata eſt, ab ſe cantat, cuia ſit: Tax tax tergo meo erit: Etiamſi ſupplicaſſis, moriri certum eſt: Si poteſſis tacere; nolo murmurillum: Homo malus, ebriacusque es: Quantum eſt mihi cordolium: Non curo minacias tuas: Hic opus eſt vt pappet, babæ, tatæ, papæ; aliaque ſexcenta, quæ Plautus homo priſci æui tanto ante nos, quaſi nobiſcum ita loquitur, vt iam tunc Italici ſermonis lineamenta duxiſſe videatur. Dixi de verbis, quod primo loco pollicitus ſum. Quorum in vſu vnum neceſſe habeo admonere adoleſcentes, ne licere ſibi arbitrentur Plautinas vbique voces vſurpare. ſunt apud illum innouata non pauca: ſunt multa ad riſum excitandum compoſita, quæ ineptè quis ad ſeria conuertat; vt is, qui pro eo, in quo ſumus, ieiunij magni tempore, Plautinè dixit Eſuriales ferias. ſunt aliqua perantiqua ac fermè deſita; cum quibus idem agendum eſt, atque cum veterum vaſis ac ſigillis, quæ domi habere ſolent ad ornatum locupletes atque elegantes viri, non depromere ad quotidianam ſupellectilem, atque detere.

Cautio in vſu Plautinarum vocum.

Iam verò animum, Auditores, cogitationemque conuertite, ſi placet, à verbis ad Sententias, quæ Plautinis in fabulis, neſcio quo

Sententiæ Plautinæ.

ſapore

ſapore leporeque concinnatæ, haud ſcias vtrùm mellis plus obtineant an aculei. Harum dum ego delectum non habeo, ſed veluti tumultuarias copias, vt quæque ſeſe offerunt, in aciem educo: vos, Rhetores, ex his pauciſſimis, de reliquis omnibus in eadem officina conflatis coniecturam facite. Agite igitur, & de conditione in qua ſunt hodie non pauci mortalium, Plautum ingenioſè conquerentem audite.

Ita ſunt omnes noſtri ciues, SIQVID bene
Facias, leuior pluma gratia eſt:
Si quid peccatum eſt, plumbeas iras gerunt.

Nempe plumbeo plerunq; ſunt obtuſoque & iacente animo ij, qui rebus omnibus, præterquàm iniurijs, indormiunt. At contrà euenire par erat. Gratia hærere debuit in animo ſtabilis, non qualibet offenſionis aura inſtar plumæ commoueri, aut etiam auolare, atque euaneſcere: iniuria verò & contumelia ægrè in pectus deſcendere admittive, admiſſa non pertinaciter inſidere, & plumbo grauior immobiliorque conſiſtere. Sanè Pompeio Magno non magis laudi datum lego, quòd tribus ampliſſimis triumphis tres orbis terrarum partes complexus ſit, quàm quòd eſſet, vt Paterculus ſcribit, *amicitiarum tenax, in offenſis exorabilis, in accipienda ſatisfactione facillimus.* *lib. 2. Hiſt.*

In homines ingratos & memores iniuriarum.

Pōpei Magni laus.

Addite hoc ad vini notam inſectationemq;

Vini reprehenſio.

MAGNVM hoc vitium vino eſt, pedes
Captat primùm, luctator doloſus eſt.

Seneca paulo ſeueriùs, & vt Philoſophus aliquantò etiam veriùs, animum dixit priùs vino tentari, quàm pedes. *Sicuti,* inquit, *in vino non antè lingua pedeſque titubant, quàm mens oneri ceſsit, & inclinata vel prodita ea, ita iſta oratio (* Mæcenatis orationem carpit mollem, atque eneruatam *) nulli moleſta eſt, niſi animus labat.*

Epiſt. 114.

Virg. 4. Geor.

———Rege incolumi mẽs omnibus vna eſt,
Amiſſo rupere fidem.———

Rex noſter animus eſt, cùm hic vacillat, nutant omnia. & ante Senecam Horatius, pedum inſtabilium motus in ebrij capitis trepidationem referens,

Sat. 1. li. 2.

———Salta (inquit) *Milonius, vt ſemel icto*
Acceſſit feruor capiti, numeruſque lucernis.

In magniloquos abſque re.

Hoc verò quanti eſt in homines argutulos, ſed inſtrenuos, & lingua quàm manu promptiores?

SINE virtute argutum ciuem mihi habeam pro Præfica,
Quæ alios collaudat, ſeſe verò non poteſt.

Nempe, vt idẽ alibi loquitur, Theſaurus ſtultis in lingua eſt ſitus. Neque hoc minoris eſt:

Nauis & mulier.

NEGOTII ſibi qui volet vim comparare, nauem & mulierem,
Hæc duo ſibi comparato.

Neque hoc etiam:

VIAM

VIAM qui neſcit qua deueniat ad mare, *Exēpli vis*
Eum oportet amnem quærere comitem ſibi.

Ex quo aliquis deducit:

Ego male dicendi vobis neſciui viam,
Nūc vos mihi amnes eſtis: vos certū eſt ſequi.
Si bene dicetis, veſtra ripa vos ſequar:
Si malè dicetis, veſtro gradiar limite.

Illud autem oraculum putate.

ID optimum eſt, tute vt ſis optimus, id ſi nequiueris, *Probitatis gradus.*
Saltem vt optimis ſis proximus.

Cui hoc adiungite ab eodem Apolline;

NIHIL eſt miſerius, quàm animus hominis conſcius. *Cōſcientiæ.*

ſemper videlicet tumidum eſt ſcelus:&, ſi tortores deſint alij, ipſe ſibi animus tortor eſt,& vt ait ille,

———prima hæc eſt vltio, quòd SE IVDICE, nemo nocens abſoluitur.——— *Iuuen. Sat. 13.*

At verò de breui hominum felicitate quàm verè dictum!

Quaſi ſolſtitialis herba pauliſper fui: *Breuis hominū felicitas.*
Repentè exortus ſum, repentinò occidi.

Quid illud? quàm bene, quamquam ab auaro ſordidoque prolatum? quod tamen huiuſmodi eſt, vt in eos nepotulos perpulchrè cadat, quos aliquando videmus magna famulorum, veſtiumq; pompa, & cœnis quàm lautiſſimis planeq; triumphalibus per aliquot dies Regem agere: deficiente mox cenſu *In pdigos.*

excuſſaque crumena, ad ſuos ſe pagos, ſi qui ſuperſunt, villaſque recipere, vbi tanquam remiſſo pompis humanis nuncio, in mera ſolitudine, inopiaque philoſophari coguntur: Huic malo ſic Plautinus occurrit ſenex.

FESTO die ſi quid prodegeris,

Profeſto egere liceat, niſi peperceris:

Iam quotidianas hominum vices, quas diuina Sapientia conſulens rebus humanis iuſto ſemper, at arcano plerunque nobis conſilio vel facit, vel permittit, vnico verbo ante oculos poſitas videte:

Rerum vices. *DII nos quaſi pilas homines habent.*

Nimirum

Ludit in humanis diuina potentia rebus.

Ouid. 4. de Pon. El. 3. Fortunæ ac fati nomen. Quo nomine Heluius Pertinax Imper. vtramque fortunæ paginam planiſſimè expertus, Fortunæ pila palàm appellatus eſt: hiſce enim Fortunæ, Fatique nominibus tanquam Numinibus olim veteres illam vim & rationem prudentiæ ſummæ, quæ mentis humanæ aciem fugit, explicabant: Sed nulli mortalium hæc appellatio veriùs data, quàm Caio Mario: vt ſane ſi mihi viciſſitudinis humanæ conformandum eſſet exemplar; Marium ego commentarer vnum, noſtræque argumentum mortalitatis in ſcenam producerem: Vultis ſingulos Marianæ vitæ Actus percurram, ex ijſque quaſi fabulam; (quid enim eſt hominis vita?) paucis cõtexã?

faciam.

faciam. Arpinum, Roma, Minturnæ, Carthago, iterum Roma Actuum diſcrimina mihi ſunto: Fabulę nomen eſto Marius, ſiue Fortunæ pila. Ergo quod mihi vobiſque, Quirites, vertat bene, fauete linguis, atque adeſte auritis animis. *Marius Tragica veluti Fabula argumentum.*

Marius Arpinatium honoribus impar habitus, diu honores Romæ ſperare, atque enixè petere auſus; patientia repulſarum irrupit magis in Curiam, quàm venit. etenim nulla in honorum petitione notam aliquam non expertus, ſemper vltimo in loco ſtetit, illuſus, deridiculo habitus, bis vno die repulſam paſſus (id quod nulli vnquam contigerat) ambitus accuſatus, capite penè damnatus Arpinum redit. Libet Actum, choro intercinente, ſubſiſtere. *Primus. Actus.* *Principia improſpera.*

O fortuna viris inuida fortibus,
Vt non æqua bonis præmia diuidis.
Fortuna immeritos tollis honoribus,
Fortuna innocuos cladibus afficis.
Iuſtos ipſa viros pauperie grauas,
Indignos eadem diuitijs beas.

Senec. in Hercule fur. ch. 2. *Virg. in opuſc.*

Sed iam Romam ad Marij decora contemplanda mecum redite. Ex illo Mario tam humili Arpinate, Romęque tam ignobili ac reijculo cãdidato, ille Marius euaſit, qui Carthaginem deuicit, qui Africam ſubegit, qui Regem Iugurtham egit ante currum, qui Theutonicorum, Cimbrorumque exercitus, hoc *Secundus Actus. Progreſſus rerum geſtarum feliciſſimi.*

 eſt,

eſt, trecenta bellatorum millia deleuit, qui ſextum Conſulatum ſumma Fortunæ incitatione geſſit, qui Populo Romano acclamante Tertius Romæ conditor appellatus eſt.

Hor. lib. 3. od. 2. En vt tandem..

Virtus repulſæ neſcia ſordidæ
Intaminatis fulget honoribus?
Virtus recludens immeritis mori
Cælum, negata tentat iter via.

Tertius Actus. Verùm transferte hinc animum Minturnas, & Fabulæ Cataſtrophem conſiderate. Hic *Calamitates.* Marius occupante Romam Sylla profugiens, ad Circeum delatus, in littus expoſitus, proditus deſertuſque à nautis, dum in magna ſolitudine, rerumque inopia, fame penè perit; à ruſticano ſene, cuius ad pedes ſupplex ac lacrymans acciderat Marius, Marius inquam,

Ouid. 4. de Pon. El. 3.
Ille Iugurthino clarus Cimbroque triumpho,
Quo victrix toties Conſule Roma fuit,

in tugurio primùm excipitur, mox in paludem immiſſus, calamis & virgultis bis occultatur: demum inde extractus ab hoſtibus nudus cœnoque oppletus, ad Minturnenſes abreptus, carcere apud eos, ac pædore conficitur. Itane verò?

Lucā. li. 2.
Cùm poſt Teutonicos victor, Libycoſq; triūphos,
Exul limoſa Marius caput abdidit vlua;
Stagna auidi texere ſoli, laxæque paludes
Depoſitum, Fortuna, tuum: mox vincula ferri
Exedere ſenem, longuſque in carcere pædor.

Et

Et parum ſcilicet hoc erat. Mittitur in conclaue, vbi Marius ſeruabatur, à Minturnenſibus percuſſor, Gallus an Cimber? Fuerit Cimber, vt memoria reportatæ à Cimbris victoriæ augeret morituro Mario dolorem. Sed deponite, qui vos fortè inuaſit exanimauitque metum. Marium Superi tegunt. Etenim dum Cimber furore percitus cubiculum ingreditur intimum, ac obſcurum; fama eſt ingentem repentè flammam ex oculis Marij prodeuntem ſatelliti viſam eſſe, vocemque inſuper redditam. Tune homo C. Marium occidere audes? Confeſtim igitur proripuit ſe inde barbarus, abiectoque ferro, tota inclamare Vrbe cœpit; Non poſſum C. Marium interficere. Hinc ſtupor, ac religio primùm, tum miſeratio fortunatiſſimi quondam ſenis, denique ſententiæ pœnitentia omnes inceſſit. Nimirùm *Mirum facinus.*

NVLLA fors longa eſt: dolor, & voluptas *Senec. in Thy. ch. 3.*
Inuicem cedunt, breuior voluptas.
Ima permutat breuis hora ſummis.
Nemo confidat nimiùm ſecundis:
Nemo deſperet meliora lapſis:
Miſcet hæc illis, prohibetque Cloto
Stare Fortunam: rotat omne Fatum.
NEMO tam Diuos habuit fauentes,
Craſtinum vt poſſit ſibi polliceri.
Res Deus noſtras celeri citatas
Turbine verſat.

Quartus Actus. Ergo Marius è cuſtodia lætus emittitur, euolutuſque ingenti periculo, nauim conſcendit, & Carthaginem tempeſtate defertur: qua in Vrbe mutata rurſum fortunæ facie luctuoſus vos fabulæ Actus, Quirites, expectat. Nam egredienti Mario è naui ecce lictor à Sextilio Africæ Prætore, qui Mario Africam ne attingat interdicit; ni pareat, mortem minatur. *Marij reſponſum.* Hic Marius præ dolore obmutuit: rogatuſque à ſatellite, quid Prætori reſponderet; Age, inquit, nuncia te C. Marium in Carthaginis ruinis conſpexiſſe ſedentem. ſedentem autem? quid ſi paulo pòſt etiam panem oſtiatim Carthagine emendicantem conſpexiſſes? Equidem non poſſum hic tantiſper non commoueri, Auditores, remque Tragica planè comploratione lamentari: dum mihi ſeſe ob oculos offert Marius, florentiſſimus olim Imperator, regionum Regumque victor, Pater Patriæ, Vrbis conditor, Italiæ conſeruator, omnia vnus adeptus; nunc verò in ſumma ſenectute exul ac vagus à Patria toties ſeruata, vndique excluſus, vbique proditus deſertuſque, eò demum inopiæ ac miſeriarum redactus, vt Carthagine à ſe paulo antè fortiter expugnata, homo id ætatis, id potẽtiæ, homo quantùm hominum fuit feliciſſimus, victum ſibi palàm quæritaret, compellaretque prætereuntes, Vt Mario gentium, quondam *Cum proſperis aduerſa collata.*

vi-

victori fruſtum panis ad vitam ſuſtentandam præberent. Huccine ergo; Mari, victoriæ ac triumphi tui reciderunt? ad hoc te iſta adorati mundo capitis canities, iſta viuax, & verò digna, quæ viueret, ſenecta reſeruauit, vt hoſtilem in terram fortuna delatus, in ea, quam olim victor peragraueras, regione, omnium ludibrio læſus, emendicato ab hoſtibus victu vitam indigniſſimè concluderes? Vbi illa viri maieſtas, hoſtium ille terror, vbi Romæ plauſus & gratulatio, vbi captiuorum pompa, vrbium ſpolia, orbis terrarum Imperium? Commiſeratio. Iuuenal. Sat. 10.

Exilium, & carcer, Minturnarumq; paludes,
Et mendicatus victa Carthagine panis
Hinc cauſas habuere. Quid illo ciue tuliſſet.
Natura in terris, quid Roma beatius vnquam,
Si circumducto captiuorum agmine, & omni
Bellorum pompa, animam exhalaſſet opimã,
Si de Theutonico vellet deſcendere curru?

Sed habuit nimirum Marius prope Carthaginem ſedens, quo ſe modo illarum ruinarum aſpectu conſolaretur, & Carthago habuit vnde leniret apud Marium fatum ſuum: Nec minus ſedentis Marij, quàm iacentis Carthaginis excidium erat. nempe ſi Marius

———pelago delatus iniquo Lucã. l. 2.
Hoſtilem in terram, vacuiſque mapalib. actus,
Nuda triumphati iacuit per Regna Iugurthæ,
Et Pœnos preſſit cineres: ſolatia fati

Carthago Mariusque tulit, paritérque iacẽtes
Ignouere Deis. ——

Et quo igitur vnquam loco licuit veriùs exclamare,

Senec.in Hip.ch. 4. Idem in Agam. ch.1.

Quanti caſus humana rotant?
MINVS in paruis Fortuna furit,
Leuiusque ferit leuiora Deus.
Vela ſecundis inflata notis
Ventos nimiùm timuere ſuos.
Nubibus ipſis inſerta caput
Turris, pluuio vapulat auſtro.
CORPORA morbis maiora patent.
Et cùm in paſtus armenta vagos
Vilia currant, PLACET in vulnus
Maxima ceruix. Quidquid in altum
Fortuna tulit, ruitura leuat.

Quint. Actus.

Verùm quis credat? nondum Marius planè perijt. ex iſto homine iam depoſito, iam ſępe defleto, ex iſto penè ſepulto hominis cadauere neſcio quid ſupereſt adhuc Marij. Sic eſt. bene habet, Quirites: faciem fortuna Mario refert. En ille ex Africa in Italiã redit, collectoque tumultuario milite, & quadraginta nauibus inſtructis, Proconſul à Cinna Conſule ſalutatur, Vrbem Romam victor ingreditur, ſeptimùm Conſul (quod ante ipſum mortalium nemini contigerat) creatur, in Patria, amicorum inter manus, decimo ſeptimo Conſulatus ſui die, opibus congeſtis, quæ multis Regibus ſuffeciſſent, ple-

Marij & fabulæ finis.

plenus honorum pariter atque ærumnarum tandem aliquando moritur.

Ille fuit vitæ Mario modus, omnia paſſo
Quæ peior fortuna poteſt, atque omnibus vſo Lucan. lib. 2.
Quæ melior, menſoque homini quid fata pararent.

Vt meritò claudere fabulam liceat, exclamareque cum Plauto.

DII nos quaſi pilas homines habent:

Hactenus de verbis, atque ſententijs. Ex quarũ laudibus eſſet fortaſſe nonnihil, quod exciperem, minusque commendarem, ſi per omnes Plauti fabulas irem, eſſet, quod alij frigidè, alij intempeſtiuè dictum arbitrarentur. Sed hæc neque tempus, neque perſona, quam ſuſtineo, laudatoris admittunt: quin etiam cùm ex quatuor initio propoſitis, par alterum ſuperſit; Decorum à Plauto ſeruatum, & præcepta ad vitam in hominum conſuetudine degendam ſubminiſtrata, differre placet vobis ita ſentientibus, Præſules Reuerendiſſimi, in alium diem: vt hæc dilatio & vobis continuum audiendi laborem minuat, & mihi ad gratias, qua indecorum eſſet in præſentia extemporarias agi, cum otio meditandas, rationem fortaſſe aliquã, copiamque ſufficiat. Vos interim valete, Rhetores, & Plauto, ſi quid placui plauſum date.

PRÆLECTIO TERTIA.

Plautina Secunda.

Siue

Virtutes reliquæ Comici Poëtæ ad Plauti quoque commendationem abſolutæ.

DE Accio Plauto Comœdiarum ſcriptore feſtiuiſſimo iterum dicimus, (Viri & nobilitate, & ſapientia clariſſimi) ſed non eadem gratia hæc addimus, qua prima dedimus. Plautinam tunc elegantiam ac ſales ſecunda eorum, qui me audiebant, admurmuratione plauſuque perſequutus ſum: nunc eiuſdem Poetæ luſus ac ioca modeſtiæ fines prætergreſſa excuſare cogor planè reorum more. Iamdudum eſt, cùm ego ex hoc loco de Plauto vt dicerem, aliquis me è veſtro ordine, Præſules, inuitauit. parui ſtatim viro de me meiſque, ſi quæ ſunt litteris humaniſſimè ſentienti. diſputationem inſtitui, Comicorum virtutes, collegi, Plautum, quoniam honoris eum cauſa commentabar, in cælum tuli. Sed ex ea diſputatione (quam inchoatam non tum abſolui) dum reliquias more meo moror ac differo, in

Occaſio Plautinæ prælect.

in ipſa cunctatione circumegit ſe annus, inciditque interea Satyram ſcribenti dicentique mihi mentio de Plauto, qui in Senatu Poetarum ita ſe cum Ennio, Statioque procaciter ac ridiculè geſſit, vt cenſoria nota ſubmouendus fuerit à Senatu, & auditorum etiam odia, quorum hic nonnullos intueor, inuidiamque ſubierit. Quæ me res impulit, vt quæ mihi ſuperfuerant dicenda pro Plauto maturarem aliquando, ſi forté hominem è Poetarum choro gradúque miſerè deiectum cum Poetis ac vobiſcum in gratiam reuocarem. Quare cùm duo ſint, me in Plauti commendationem laudeſque compellant hodierna die, & Præſulis amiciſſimi rogatus, & Poetæ lepidiſſimi calamitas; nemini veſtrum (Rhetores) mirum videatur, ſi ſuſcepta & patroni & amici perſona, Plauti virtutes, relictis, ſi quæ ad virtutes adhæſere labeculis, vnice conſectabor. Ergo omittam in præſentia honorifica de Plauto ſuffragia multa multorum, neque Plautum cæteris anteponam ob dicendi genus, quod in eo continenter eſt, acre, viuidum, peracutum, plenum animæ ac ſpiritus. Non reducam vobis in memoriam dictionis varietatem & copiam, qua vnam eandemque rem modò latè ac fuſè, modò carptim ac definitè, hic otioſè atque cunctanter, ibi curſim ac intrà modum,

In Momo.

Vis i Plautinis verbis.

Et varietas.

nunc

nunc in receſſu, nunc in fronte, diſſimulanter, obliquè, propalàm, feriò, iocò, ſexcentis modis quaſi vnum hiſtrionem variè perſonatum ſæpiùs educit, eundemque multiplicat in ſcena. Neque vos ad ſententiarum vim, momentumque, aut ad ſales ac facetia traducam, quibus conſperſæ affatim Comœdiæ, cinctutum quemque ac triſtem facilè diſſoluant, atque à mœſtitia ipſa riſum impetrent. Nihil horum, de quibus abundè diſſerui in priore diſputatione, hodierna die in Plauto magnifaciam: ſed duo mihi in præſentia erunt egregia, quorum alterum difficillimum eſt Comœdiam ſcribenti, alterum audienti ſaluberrimum; Decorum, inquam, perſonarum, & Præcepta vitæ in vtraq; fortuna traducendæ. Vtrumque autem quauta cum laude Plautus complexus ſit, paucis (quoniam vtrumque ſupereſt ex ijs quatuor capitibus, quæ olim ſum pollicitus) pro veſtra beneuolentia, quę toties mihi adfuiſtis, accipite.

Et ſententia & ſales.

Materies huius prælect.

Decorum in Plautinis Comœdijs.

Atq. in Decoro quidem perſonarũ, quocum eſt coniuncta oratio morata (qua nihil ſcriptores experiũtur in vniuerſa dicẽdi facultate difficiliùs) mirus hic homo eſt homĩnũ, ac morũ faber. Non ibo per ſingulas claſſes, ſiue Senis rugoſi paſſiq. ſelicernij, acherũtici, ſuſpicioſi, ſibi ab vnoquoq. præcauentis, omnia ſecus iuterpretãtis, nihil vehemẽ-

Senex.

ter

ter concupiſcentis, cuncta perfrigidè tractantis, & ſola febre calentis, ſiue Serui ſubdoli, vafri, verſipellis, ſcitioris quàm eſt plebiſcitum, verſutioris quàm eſt rota figularis: technas ac dolos tacitè ſerentis, ac ſe artificem fraudis ſepiarum inſtar, atramenti effuſione occultantis: ingenio tanquã cultro vẽtis, quo hominum exenteret marſupia: inſidias veluti Troianum equum fabricantis, quo non in Arcem, ſed in arcam faciat impetum: furis, trifuris, crumenicidę, cum ſenis manibus genere Geryonaceo, quem ſi Argus ſeruet, qui oculeus totus fuit, is numquam ſeruet. ſiue Bellatoris magnifici, & gloriarum pleni, qui rerum quæ ſunt, quæque nõ ſunt, centones farciat, qui ſe hac atque illac quaſi pompam pancraticè atque athleticè præterducat: qui ſe omnibus faciat ferocem, nullique niſi vulnera ac cædẽ debeat: qui ſe vrbicapum, Martis nepotem, Regumque occiſorem dici velit: qui machęram futura hoſtium ſtrage conſoletur: qui hominum animas exorbeat, legiones hoſtiles aſpectu territet, occurſu fuget, ſpiritu difflet quaſi ventus folia.

Seruus. *Bellator.*

His ſilẽtio pretermiſſis, hominem Illiberalem, perparcè parcum, auarum, ſordidum, rapacẽ, hiulcũ, miluinis & aquilinis vngulis, animaduertite, Auditores, quã graphicè ponit ob oculos, & cõquiſitis vitiorũ ſordibus,

Auari deſcriptio.

quæ

quæ in hoc hominum genus confluunt, quàm appoſitè monſtrum concinnat non ſine riſu atque indignatione exſibilandum. Primùm perpetuus eſt peculiolæ ſuæ cuſtos, veluti ſacrorum æditiuus:

Peruigilat noctes totas, tùm autem interdius
Quaſi claudus ſutor domi ſedet totos dies.

Ad hæc inhumanus ipſe ad inhumanitatem ſeruos informat.

Inhumanitas auaritiæ propria.

Caue quemquã alienum in ædes intromiſeris:
Quòd ſi quiſquam ignem quærat, extingui volo;
Ne cauſæ quid ſit, quòd te quiſquam quæritet;
Nam ſi ignis viuet, tu extinguere extempulò.
Tum aquam aufugiſſe dicito; ſi quis petat.
Cultrum, ſecurim, piſtillum, mortarium,
(Quæ vtenda vaſa ſemper vicini rogant)
Fures veniſſe, atque abſtuliſſe dicito.
Profectò in ædes meas, me abſente, neminem
Volo intromitti: atq; etiam hoc prædico tibi,
Si bona fortuna veniat, ne intromiſeris.

Inhumanus enimuerò dominus, & odioſus adeò monitor, vt famulos cogat etiam ad ſuſpendium. certè anus illa, vt auari intemperias heri effugeret, de tumultuario mortis genere ſecum deliberare cœpit:

——neque quidquam melius, inquit, *eſt mihi*
Vt opinor, quàm ex me vt vnã faciam litterã
Longam, mi laqueo collum quãdo obſtrinxero.

Diſputatio de Plautina littera lõga.

Sed reſiſte hic paulùm (ſic enim audire mihi videor ex auditoribus non neminem) quænam

ham Littera hæc longa eſt, quam faciunt ij, qui ſe ſuſpendunt tantiſper(vt alius Plautinus quoque ſeruus loquitur)donec tranſeat ægrimonia? Dicam: nec verebor, ne mihi prælegenti; varietatemque aduerſus faſtidium captanti, vitio dentur huiuſmodi parerga. Sunt; qui nullam certam litteram deſignari putent, ſed charactes ſolito grandiores atq; palmares, vt poſſint ab omnibus procul legi; ita par eruditorum nobile Dion. Lambinus, & Andreas Turnebus. Sunt, qui non diſſimili ratione litteras interpretentur, quæ nominibus præponi ſolent, & capitales appellantur. Alij; in quibus nomen profitetur ſuum Ioſeph Caſtilionius, litteram L, alij Græcum Λ, alij T eſſe Plauto litteram longam arbitrantur. Sed primos acriter inſectatur Iuſtus Lipſius tanquam oblitos Romanorum moris; apud quos olim minuſculæ, quibus nunc vtimur, vſurpatæ non fuere notæ. Sed immeritò eos carpit, mea quidem ſententia. neque enim ignorauerunt illi, vnum Quiritibus fuiſſe ſcribendi genus; ſed cùm ſcirent illud potuiſſe aut produci grandibus & maximis litteris, vt ait Cicero, & cubitum longis, vt ludit Plautus aut minutis litterulis, vt loquitur idem Tullius; exiſtimarunt, Plautinum iocum ad aliquam ex litteris cubitalibus eſſe referendum. Potiùs conuicio Lipſiano vapulare debuerant ſecundi, qui longam Plauti litte-

Quid de ea alij ſẽtiant.

In Aul. Plau. lib. 24. c. 32.

lib. 2. c. 9.

De rect. pron. c. 8.

ram,

ram, primum in vnaquaque ſententia chara-ćterem,& veluti ductorem elementarij agminis interpretantur. Nec minùs aberant, qui ad L, confugiunt: cum figuram huius litteræ nõ magis pedibus exprimant qui pendẽt, quàm qui ſuis humi veſtigijs inſiſtunt. nam qui ad flexum obſtipumque collum id fortè referrent, inuertere deberent elementum. Addite, quòd iſti imperitè ſentiunt, L, ſicut apud nos, ita apud Veteres fuiſſe cæteris longiorẽ: ſiquidem, vti dicebam, litteræ olim Romanis quadratæ, ac pares erant. Nec mihi ſententiam ſuam ſatis probant, qui hominem pendentem diuaricatis cruribus, cum Λ comparant, quaſi eadem vtriuſque figura ſit: hi enim non videntur inter hominis partes enumerare caput & pectus, quas partes in Λ non reperiunt. Doctius interpretamẽtum eſt Cœlij Rhodigini, qui ad elementum T, Plautinas ambages ait referri oportere: quia qui pendet, eius planè litteræ reddit imaginem: pendulum enim libratumque corpus lineam à ſummo ad imum productam exprimit, tignũ verò aut trabs, ex qua laqueus demittitur, tranſuerſum litteræ ductum fingere videtur. Atque hinc eſt, quòd in iudicio vocalium Lucianus facerè inducit Σ obloquentem aduersùs T litteram furacem, ac dignam, quæ ſupplicium in ſua figura ſuſtineat, atq; in crucem ac furcas, quas ipſa exprimit, extollatur.

lib.10.c.8.

Sed

Sed hæc quamquam erudita, non tamen oſtendunt T litteram eſſe longam, eminentemque, quod ad Plauti iocum explicandum neceſſarium erat. Quare longè ijs, quos adhuc nominaui, perſpicaciùs homo omnium oculatiſſimus I. Cæſar Scaliger (à quo mutuatus idem videtur Iuſtus Lipſius) vnum vidit inter elementa characterem cæteris proceriorem, ac pendentis ſtaturæ accommodatum, I litteram loquor, quæ ex gemino I I ſæpè ab Veteribus contrahebatur in vnum, ac ſupra cæteros apices litterarum extendebatur. vt graphicè quidem videatur referre eum, qui ſe ipſo productior oblongiorque fit, dum rectus pendet. Verùm quamuis hæc ita ſe habeant, ingenioſeque dicta ſint omnia; tamen ex animo nunquam meo auelli potuit iniecta pridem ſuſpicio inſignioris alicuius mendi, quo locus ille vitiatus fruſtra viros doctiſſimos in iſtæc diſſidia velitationeſque diſtulerit: donec me, è veſtro eruditorum numero, Auditores, ſed qui mihi ex omni numero eximius ſemper fuit, Hieronymus Aleander coniectura in hunc locum ſua mirificè confirmauit. Etenim hic, quòd præter alia indecorum ei videretur, anum & ſeruam argutari de re litteraria, litteratiſque tantùm viris cognita, imò (vt Taubmannus hic ait) ne ductis quidem omnibus; admonuit me, quem in Plautina

lib. 1. de cauſ. lin. Lat. c. 4.

Noua huius loci interpretatio.

In Plaut.

illa littera hærentem animaduerterat, vt viderem, nunquid aliò transferri poſſet Plauti iocus, & alterutro ex his modis legi. aut,

——neque quidquam melius eſt mihi,
Vt opinor, quàm ex me vt V V A M faciam LINEA
LONGA, mi laqueo collum quando obſtrinxero.

ſic enim non modò perſonæ decorum ſeruatur, ſiquidem muliercularum potiùs eſt, vuam ad domeſticos vſus filo ſuſpēdere, quàm litteras facere; ſed etiam ad nomen σαφυλῄ, hoc eſt, *vua*, quo nomine anus illa vocabatur, alluditur. id quod inſolens Plauto non eſſe ex nominis ſignificatione iocum captanti, quis ignorat? aut (quoniam *litteram*, & *longum*, conſtātiſſimè legitur, hoc in libris manu exaratis, illud vbique) minore litterarū varietate,

——neque quidquam melius eſt mihi,
Vt opinor, quàm ex me vt V V A M faciam AD LITTERAM,
Longum mi laqueo collum quādo obſtrinxero.

Nempe ad litteram, & nominis ſui ſimilitudinem Staphyla ſe vuam faceret, ſi ſe pendulam demitteret. Quæ viri eruditiſſimi coniectura, quam mecum ille dubitando potiùs, quàm certi quidquam aſſerendo communicauit, vt ſimillima vero videatur mihi, faciunt profectò, tum quòd ea locutio ab vna ad ſuſpendium tranſlata planè Plautina eſt.

ſic enim ipſe alibi: cùm adoleſcens ſeruum alloquens dixiſſet,

Auſculta mihi modò, ac ſuſpende te; — In Pœn. Act. 1. ſc. 2.

reſpondentem audit ſeruum,

Si quidem tu es mecum futurus pro vna paſſa penſilis.

tum quòd longam lineam lego in hanc ſententiam eandem apud Columell. dum, *ligato pede*, inquit *longa linea, gallina cuſtoditur.* tum demũ quòd fili flexus circa racemi caput, ac nodi complicatio, vuæq; demiſſo multo meliùs rem ipſam obijcit oculis, quàm cuiuſlibet litterę conformatio. Sed de quæſtione hac ſuſpendiaria, in qua ſex ſeptemve de littera vna ſententias recenſuimus, dictum ſatis. Reuertor ad Plautinas auari hominis notas. Solertiſſimus ille porrò eſt, & conficiendæ pecuniæ articulos nouit omnes. In re aliena ad ſe corriuanda Orcus eſt, ac vultur, qui cadauer expectet: at in re ſua elargienda, Pumex non æquè eſt aridus. — *Cuſtodia rerum ridicula.*

Rem ſuam perijſſe, ſeque eradicarier,
Et Diuum atque hominum clamat continuò fidem,
De ſuo tigillo fumus ſi quà exit foras.

Quinetiam cùm it dormitum, follem quo excitare igniculum ſolet, obſtringit ob gulam, ne quid animæ amittat: aquã plorat, cùm lauat, profundere: quin ei pridẽ tonſor vngues demiſerat, collegit, & omnia abſtulit præ-

ſegmina:quid verbis opus eſt? Ab Hoc homine famem vtendam, ſi roges, nunquam dabit. Denique meticuloſus, ſollicitus, ſuſpicioſus, obſeruari ab omnibus putat, quo pecuniam loco conditam habeat; ideoq; exoculatos homines vellet, quibus veretur oculos eſſe in occipitio. At dolo ablata ereptaque pecunia, hic enimuerò miris actus intemperijs, ac de mentis ſanitate deiectus incurrit in obuiũ quemque, de theſauro interrogat, pallium excutit, ſcrutatur inter tunicas, manum dexteram, ſiniſtram, tertiã expoſcit, implorat quãtùm eſt hominum ac Deorum, ipſe ſe excruciat, ipſe ſe ad inſaniam, ad ſuſpendium cogit.

Met⁹ amittendæ rei.

Inſania ſinis auaritia.

Paraſiti deſcriptio.

Perge. Paraſiti, famelica hominum natio, & frugib. conſumendis nata, quàm veris ſuiſque expreſſi coloribus Plautinam in ſcenam veniunt? Quaſi mures ſemper edunt alienum cibum, ſuo verò ſucco viuunt tanquam cochleæ, ſi ros nõ cadit. vna illos alit ac ſuſtinet ſpes cœnatica: nimirum hoc illi negotium vnicè curant, nihilque metuunt magis quàm

Mart. lib. 5. ep. 79.

Ne triſti domicœnio laborent:

idcirco tanquam vmbræ te te conſequuntur, tibique calceatis cum dentibus præſtò ſunt. nec propterea collatiuos hoſce ventres vnquam placaueris: oppleas tu illos licèt, continuò tamen fame fauces lippiunt, ieiunos videbis tanquam inane dolium, bicongium, barathrum. Vſque adeò ſemper adhæret

ad

ad infimum ventrem fames, & edilitatē perpetuam ſine populi ſuffragio gerunt. Vultis aliquem ex hiſce capitonibus audire? Nam quia edacitate nemo poſſit eos vincere, his cognomentum factum eſt duris capitonibus.

Famem fuiſſe ſuſpicor matrem mihi,
Nam poſtquam natus ſum, ſatur nūmquā fui,
Sed quam ego matri meæ refero inuitiſſimus,
Eam mihi numquam retulit mater gratiam,
Nam me illa in aluo menſes geſtauit decem,
At ego illam in aluo geſto plus annos decem.
Atque illa puerum me geſtauit paruulum,
Quo minùs laboris illam cepiſſe exiſtimo.
At ego nō pauxillulam in vtero geſto famem,
Verùm hercle multo maximā, & grauiſſimā.
Vteri dolores mihi oboriuntur quotidie.
Sed matrem parere nequeo, neſcio quomodo.
Audiui hoc ſæpe vulgò dictum dicier,
Solere elephātum grauidam perpetuos decem
Eſſe annos, eius ex ſemine hæc certò eſt fames:
Nam iam complures annos vtero hęret meo.
Nunc ſi ridiculum hic hominē quęret quiſpiā,
Venalis ego ſum cum ornamentis omnibus,
Inanimentis explementum quęrito.
Oratio vna interijt hominum peſſume,
Eaque optima herclè meo animo & ſcitiſſima,
Qua antè vtebantur: VENI illò ad cœnam, ſic face:
Promitte verò, ne grauare, eſt commodum:
Volo inquam fieri, non omittam quin eas,

Fames mater paraſiti.

Eadem filia.

Partus elephanti.

Inuitatio ad cęnam.

Nunc repererunt ei verbo vicarium,
Nihili quidem herclè verbum, ac viliſſimum:
VOCEM te ad cœnam niſi egomet cœnē foris.
Et herclè verbo lumbos defractos velim.

Sed reuocemus intrò ad ſipariũ Gnatones iſtos plus æquo ſupparaſitatos: ecce enim foras exit Adoleſcens attentus ac triſtis, & quē ſui planè pœnitet, ac palā pudet. quanto cũ decoro, quā moratè, quàm ſcitè loquitur.

Adoleſcētis perteſi mores priſtinos deſcriptio.

Recordatus multùm, ac diu cogitaui,
Argumentáque in pectus multa inſtitui
Ego, atque in meo corde ſi quod eſt mihi cor,
Eam rem volutaui, & diu diſputaui,
Hominem cuius rei, quando natus eſt,
Similē eſſe arbitrarer; ſimulacrumq; habere:
Id reperi iam exemplum.

Homo cui rei ſimilis.

NOVARVM ædium eſſe arbitror ſimilem ego hominem.
Quando hic natus eſt, ei rei argumēta dicam.
Ædes cum extemplò ſunt paratæ, expolitæ,
Factæ probè, examuſſim;
Laudant fabrum, atq; ædes probāt; ſibi quiſq;
Inde exemplum expetunt; ſibi quiſque ſimile
Suo vſque ſumptu, operæ nec parcunt ſuæ.
At vbi illò immigrat nequā homo, indiligēsq;
Cum pigra familia immundus, inſtrenuus;
Hic iam ædibus vitium additur.
Bonæ cùm curantur malè.
Atque illud ſæpe fit, tempeſtas venit,
Confringit tegulas imbricesque: ibi

Domus ob incolarum deſidiam ruinoſa.

Dominus indiligens reddere alias neuolt:
Venit imber, lauit parietes, perpluunt
Tigna, putrefacit aer operam fabri.
Nequior iam factus eſt vſus ædium,
Atque haud fabri culpa: ſed magna pars hominum
Moram hanc induxerunt: ſi quid nummo ſarciri poteſt,
Vſquedum mantant, neque id faciunt, donicùm
Parietes ruunt: ædificantur ædes totæ denuò.
Hęc argumenta ego ædificijs dixi. nunc etiam volo
Dicere, vt homines ædiũ eſſe ſimiles arbitre(mini.
Primùm parentes fabri liberorum ſunt, — **Parentes fabrorum ſimiles.**
Et fundamentum ſubſtruunt liberorum,
Extollunt, parant ſedulò infirmitatem,
Vt & in vſum boni, & in ſpeciem populo
Sint, ſibiq́ue aut materiæ non parcunt,
Nec ſumptus ibi ſumptui eſſe ducunt.
Expoliunt, docent litteras, iura, & leges,
Sumptu ſuo, & labore nituntur, vt
Alij ſibi eſſe ſimiles illorum expetant.
EGO ad id frugi vſque & probus fui, in fabrorum poteſtate dum fui: — **Filij à parentum poteſtate diſcẽdentes.**
Poſteaquam immigraui in ingenium meum,
Perdidi operam fabrorum illicò oppidò:
VENIT ignauia, ea mihi tempeſtas fuit,
Ea mihi aduentu ſuo grandinẽ, imbrẽq́; attulit, — **Ignauia in rerum initijs.**
Hæc verecundiam mihi, & virtutis modum
Deturbauit, detexitque me illicò

Poſt illa me obtegere negligens fui:
Continuò PRO imbre Amor aduenit in cor meum,
Is vſque ad pectus permanauit, permadefecit
Cor mihi. nunc ſimul res, fides, fama, virtus,
Decusque deſeruerunt: ego ſum in vſu
Factus nimio nequior atque ædepollito
Hæc tigna humidè putrent, non videor mihi
Sarcire poſſe ædes meas, quin totæ
Perpetuæ ruant: quin cum fundamento
Perierint, nec quiſquam eſſe auxilio queat.
Cor dolet, cùm ſocio, nunc vt ſum, atq; vt fui,
Quo neque induſtrior de iuuentute erat
Artes gymnaſtica, diſco, haſtis, pila,
Curſu, armis, equo; victitabam volupè
Parſimonia, & duritia: diſciplinæ alijs eram,
Optumi quippe expetebant eam doctrinã ſibi,
Nunc verò nihil ſum, idque meopte ingenio repperi.

Amor pluuie ſimilis.

Verùm transferte iam aures atque animum ad Seruorum par, qui in occurſu miris ſe conuicijs, contumelijsque abundè conſalutant. credat qui iratos malè eſſe, & pugnis rem illicò decreturos, niſi ſciat decorum à Plauto ſeruari. Nimirùm ſicut honeſti, ac bene liberaliterq; educati ciues ab officioſis vltrò citroque verbis negotium exordiri ſolent, ita hæc vilia hominum capita, nihil ſeriò dicere, agereve incipiunt, quin tantiſper maledictis, & conuicijs proludant.

Seruorum morumque ſeruilium deſcriptio.

Gym-

Gymnaſium flagri ſalueto.
Quid agis cuſtos carceris?
O catenarum colone.
O virgarum laſciuia.
Vin' te follem pugillatorium faciam?
Et pendentem incurſem pugnis?
Vin' tibi oculos elidam, vt Sepijs faciũt coqui?

Officioſa ſeruorum ſalutationes.

Satis amicè ac liberaliter, vti ſeruos decet. Sed quid ille, qui argumentum ſocio daturus, ſic eum cùm primùm videt, officioſè ſcilicet compellat?

Congeſta contumeliarum appellationes.

Ehò impure, inhoneſte, iniure, illex, labes populi,
PECVNIÆ accipiter, auide, atque inuide,
Procax, rapax, trahax: trecentis verſibus
Tuas impuritias traloqui nemo poteſt.
Accipiſne argentum? accipe ſis argentum impudens.

Alter, qui linguam habebat referendæ natam gratiæ,

Par pari redditum

Sine reſpirare (inquit) *me, tibi vt reſpondeam.*
Vir ſumme populi, ſtabulum ſeruitricium,
Carnificinum cribrum, ſubiculum flagri,
Compedium tritor, piſtrinorum ciuitas,
Pereni ſerue, lurco, edax, furax, fugax,
Cedoſis mihi argentum, da mihi argentum, impudens.
EODEM mihi pretio ſal perhibetur, quo tibi.

Vultis aperiam, Auditores, cuius eſſe rei ſimiles hoc genus homines exiſtimem? dicam, & vt ſpero, aſſequar oratione, quod mente com-

comprehenſum habeo; ſi tamen priùs, quid mihi acciderit paucis antè diebus, verbo expediam. Eram noſtris ſub ædibus hic ac viæ Latæ quadriuium, vbi Baiulus è ſaxo non infabrè factus aquam fundit è cado, quem circa locum; tanquam ad ſignum militiæ cogi quotidie ſolet manipulus Baiulorum, hoc eſt, hominum, quos non minùs quàm fontinalem illum Baiulum marmoreos credas; atque è ſaxo ſemiſculptos, aut duro dolatos è robore, ac malè complanatos. Sedebant hic ad fontem duo ex hoc ordine malè tum quidem feriati, ſecum neſcio quid altercantes, credo de humeris maiori aut minori pretio locandis; cùm ecce tertius ex eadem familia re bene geſta atque geſtata ſuperuenit ex aduerſo, elataque ſiniſtra, alterum qua parte occipitium in collum deſinit toroſum planè ac ceruicoſum, quanta maxima poteſt vi ictuque palmari, ac ſonanti cædit: eodemque tempore, dextera in pugnum contracta, alteri humeros quaſi fores validiſſimè pulſat, hic ſocius qui mecum ibat, veritus ne id principium pugnæ foret, parùm abfuit, quin illicò accurreret, ac veluti rixantibus intercederet. Sed ego, bono, inquam, ſis animo: hi, ſi neſcis, delicias ſibi faciunt, ſcalpuntque ſe molliter, dum ſicuti vides ſeſe pugnis fodiunt: ſalutationis hoc genus eſt manu loqui. atque Vt æra campana, quorum lingua mal-

Baiulus è ſaxo fabre factus.

Baiulorũ deſcriptio.

Cuius rei ſimiles.

malleus eſt, non alia ratione, quàm pulſando loquuntur; ſic iſti, quorum in manibus eſt lingua, pulſantes ſeſe conſalutant.

At quanto nobiliùs Senex honeſtus & grauis, cui cor modeſtè ſitum erat, cum adoleſcente contendit ſuper dote? dum adoleſcens ſororem ſuam ſeni primario ciui tradere ſine dote indignum putat, ille non niſi indotatam accipere conſtituit. In quo ridiculum quid interuenit tam aptum ad ſeueritatem fabulæ mitigandam, moreſq; iuxtà collatos exprimendos. vt neſcias vtrum plus admireris, facetumne mancipij atque opportunum in re ſubita commentum, an ſenis ſerium honeſtumque reſponſum. nam cùm adoleſcens obfirmato animo dotis loco agrũ ſuburbanum offerret, eius ſeruus qui ægrè ferebat abalienari ab domo fundum ac villam, id eſt (vt ille aiebat) nutricem ſuam; ad ſenem clàm accedit, & quaſi cum eo ſecretum communicaturus ſic in aurem inſurrat. *Viri grauis honeſtique deſcriptio.*

Per Deos, atq; homines dico, ne tu illunc agrũ
Tuum ſiueris vnquam fieri, neque nati tui. *Agri infortunia.*
Ei rei argumentum dicam.
Primùm omniũ, olim terra cùm proſcinditur,
In quinto quoque ſulco moriuntur boues.
ACHERVNTIS oſtium in noſtro eſt agro.
Tum vinum, priuſquàm coactum eſt, pendet putidum.
Poſt id, frumẽti cùm alibi meſſis maxuma eſt,

Tri-

Tribus tãtis illic minus redit, quàm obſeueris.

Mores mali vbi ſerendi. Opportunè ac ſapienter ad hæc ſenex :

Hĉ ISTO in agro oportet cõſeri mores malos,
Si in conſerendo poſſint intercidere :

At alter nihilo minùs pergit in malorum Iliade :

Neq; vnquã quiſquam eſt, cuius ille ager fuit,
Quin peſſumè ei res vorterit, cuius fuit.
Alij exulatum abierunt, alij mortui.
Alij ſe ſuſpendere : audi cætera,
Nam fulguritæ ſunt hic alternæ arbores,
Sues moriuntur angina hic acerruma,
Oues ſcabræ ſunt, tam glabræ, quàm eſt hæc manus:
Hominum nemo extat, qui ibi ſex menſes vixerit,
Ita cuncti ſolſtitiali morbo decidunt.
HOSPITIUM eſt calamitatis, quid verbis opus eſt ?
Quancumq; malã rem quęrens illic reperies,

Hic oblata rurſus occaſione ſenex appoſitè ac feſtiuè :

Mali quò amãdãdi. *Iſte eſt ager profectò, vt te audiui loqui,*
Malos in quem omnes publicè mitti decet.
Sicut fortunarum memorant inſulas,
Quò cuncti, qui ętatem egerunt caſtè ſuam,
Conueniant; contrà iſtùc detrudi maleficos.
Æquum videtur.——————

Verùm hæc verba tam ſcitè prolata transferunt iam me à perſonarum decoro ad alte-

ram

ram partem, in qua de Præceptis, quæ Plautus ad vitam honeſtè traducendam ſuppeditat, dicturus ſum. Sed audio, qui me hinc abeuntem reuocet reprehendatque, quaſi in ijs quæ hinc atque hinc ex Plauto legimus exemplis non tantùm inſit quantùm præ nobis ipſi tulimus momenti ad Plautini decori commendationem: vt enim nullus adeò malus eſt liber, quin complectatur aliquid boni; ita licèt laudandi ſint quos ſedulò conquiſiuimus loci, poſſe tamen ex eodem Poeta nonnullos excerpi reprehenſione dignos. Scio malorum quoque ſcriptorum voluminibus commune hoc eſſe: ideoque non videri Plautum vbique vniuerſeq; propterea commendandum, ſcio à nonnullis hoc ipſo violati interdum decori nomine illum perſtringi. ſcio Velabrum, tres Viros, Tuſcum vicum, Cloàcinæ ſacrum, aliaque Romana nomina Plautinis inſerta Comœdijs, quæ Thebis aut Epidauri dabantur, negotij moleſtiæque plurimùm attuliſſe Latinis Ariſtarchis. Sed hæc ad calculos vocare, diſceptareque diligentiùs, an aliquo Plautus loco declinaſſe videatur à via, non eſt meum, qui (vt ſæpe ſum prolocutus) laudatoris ſuffragatoriſque, non iudicis partes ago. Aggrediar igitur ad eam, quam propoſui, reliquam diſputationem. Quamquam perſtringẽdo rem paucis, curabo vt vnius partis prolixitatem alte-

Quid obÿciatur aduersùs Plautinũ decorum.

Vita documenta ex Plautinis fabulis.

alterius breuitate compenſem. Aio Plautinas Comœdias abūdare documentis ad rerū opportunitates & cōmoda vtiliter occupanda, vitamq; in ciuili hominū conſuetudine componendam: idque interdum in vniuerſa Dramatis fabula doceri, quæ humanæ ſpeculum vitæ refert in eam intuentibus: ſæpe in ſingulis præceptionibus indicari, quæ traditæ in loco, mirum quantùm mores inſtruunt, hominemque ſe ipſo ſapientiorem ſedulò reddunt. Age, quiſquis ſub Domino es, atque in Aula degis, diſce ab Epidico Plautino, quid te potiſſimùm deceat.

Præceptū famulis datum.

PLVS ſcire ſatius eſt, quàm loqui ſeruum hominem:
Ea ſapientia eſt.——————

Diſſimulatio doctrinæ.

Sapienter ac propemodum ex oraculo. Diſſimulare ſapientiam in tempore, nulli profectò non vtile; at apud alium ſeruienti neceſſariū ornamentum eſt. Falluntur, qui ſe argutulos diſertoſque videri volunt apud Principem, à quo ſi conſulantur, facundiā illicò perquàm meditatè promunt omnem, quantumq; præceptorum collegerint toto anno, ſemel effundunt. Princeps non præceptorem, ſed indicem cupit: amat diſcere, non doceri. Atque ego quidem ſi (quantùm ad hoc attinet) Aulico proſpicerem, qui adhiberi ſolet in conſilium; amicè commonerem, ne multis ambitioſeq; in noua ſententia proponenda philoſopharetur:

tur: neue eius rei, quam eſſe è re Principis exiſtimet, author ipſe magnificè videri vellet: atq; hanc ob cauſam inter priuata etiam cum eo colloquia abſtineret ab aperta ratiocinandi vi, & Inductionem libentiùs vſurparet, quòd per hanc minùs docere videamur, quàm per illam. cùm enim Inductio interrogationis genus ſit, in quo paulatim à primo quis progreditur ad poſtremum, dum aſſenſionem captat, & rem denique concludit euincitque; ita diſſimulat victoriam, vt non tam ipſe qui dicit, quàm is quicum dicit, in veritatis cognitionem veniſſe videri poſſit. minùs autem exiſtimat ſe victum, qui fateatur ipſe per ſe, quàm ſi ab alio concluſus vrgeatur. Fingite me cum domino agere illiberali, intentoque cumulandis opibus, non autem adhibendis ad humanos vſus; propoſitumque mihi eſſe, eò illum deducere, vt fateatur, diuitem in vſu pecuniarum eſſe, non in earum tãtummodo poſſeſſione. Principio (libet enim paucis proludere in hanc ſententiam, potiùs artificij explicandi cauſa, quàm exercendi: vt ex hac velitatione ſignificem quid in pugna; ſed cautiùs ſit agendum) transferam ab eo, quem alloquor, orationem, atque inſtar Apologi, quid mihi acciderit cum honeſto laudatoque viro, ſi vnam in eius laudibus excipiam profundum auaritiam, explicabo. dicam; inter alia, quæ

Inductio aptiſſimũ docendi adiumẽtũ

Differendi modus cũ auaro domino.

vltrò

vltrò citroque ſermocinaudo contulimus, vbi ad rem, quam volebam, penitus deuenimus, ſciſcitatum eſſe me: num ille ſtatuam Marij appellaret crederetque dominum Marianæ villæ, velletque aliquis huic marmoreo domino ſimilis eſſe? negaſſe tunc illum, rogatumque cauſam, eam dixiſſe, quia vti fruiq; ea villa ſaxum nequeat. rurſum me percontatum eſſe, num Tantalum, qui

Hor. ſat. 1. lib. 1.

———à labris ſitiens fugientia captat
Flumina,———

Dominum putaret fluminis & pomorum? eandem ille ob cauſam negaſſe, ac memorem Senecæi chori, illa retuliſſe:

Stat luſus vacuo gutture Tantalus:
Impendet capiti plurima noxio
Phineis auibus prǫda fugacior;
Hinc illinc grauidis frondibus incubat,
Et curuata ſuis fœtibus ac tremens
Illudit patulis arbor hiatibus.
Hæc quamuis auidus, nec patiens morę
Deceptus toties tangere negligit,
Obliquatque oculos, oraque comprimit,
Incluſiſque famem dentibus alligat.
Sed tunc diuitias omne nemus ſuas
Demittit propiùs, pomaque deſuper
Inſultant folijs mitia languidis,
Accenduntque famem, quæ iubet irritas
Exercere manus: has vbi protulit
Et falli libuit, totus in arduum

Autum-

Autumnus rapitur, ſyluaque mobilis.

Denique interrogatum à me eſſe, an crumenam, aut arcam nummorum plenam, aut ſeruum theſauri cuſtodem, cenſeret dominum pecuniarum? quod cùm conſtanter ille pernegaret, eoque cauſam perpetuò referret, quòd ſeruus vti diuitijs nequeat arbitratu ſuo: tunc verò laudata, quam is in promptu habuerat, cauſa, ex eo petijſſe, vt eiuſdẽ cauſæ memor videret, quid reſponſurus ſit, ſi interrogetur, an qui compoſitis nummis, cumulataque magna opum vi, ob auiditatem noui quotidie lucri, non vtitur, ſed

——congeſtis vndique ſaccis
Indormit inhians, & tanquam parcere ſacris
Cogitur, aut pictis tanquam gaudere tabellis,

Hor. ſat. 1, lib. 1.

an hic inquam, qui in magna diuitiarum copia, tamen

QVÆRIT, & inuentis miſer abſtinet, & timet vti,

Dominus ſit appellandus, an cuſtos? Atq; hac potiſſimùm ratione, ſed longè cautiùs & callidiùs pertractata, præſertim cùm res difficiliores incidunt, agendum exiſtimo cum Principibus viris, quibus ita ſubijciẽda eſt veritas, vt ipſi eam inueniſſe ſuopte ingenio, ſeq; ipſi correxiſſe videantur. Hactenus qua ratione aduersùm dominos ſe gerant famuli. Perge, diſcant etiam à Plauto, quid cùm famulis agant domini, qui ſi certam expeditamque

viam velint de ſeruitio domeſtico, deque familia benemerendi, efficiendique ne quid domi turbetur, auferatur, in patrem familias coniuretur, Pœnulum audiant id compendio monſtrantem.

Preceptũ dominio datum.

Victus liberalitas.

QVEM tu aſſeruare rectè, ne aufugiat voles,
Eſca atque potione vinciri decet,
Facilè aſſeruabis, dum eo vinclo vincies:
Ita iſtæc nimis lenta vincla ſunt eſcaria,
Quàm magis intẽdas, tanto aſtringunt arctiùs.

Sen. de benef. li. II.

Ita ſe res habet: hoc hamo capiuntur homines ſæpiùs, quàm piſces. Rectè ille, elephantorum feritatem vſque in ſeruile obſequium demeretur cibus. ſed quid ego elephantos loquor? homines victitantes aliena quadra, diuitumque arroſores, vt loquitur Seneca, atq; arriſores, quàm obnoxij viuunt potentium imperijs? dumque ad illorum arbitrium nutumque ſe totos fingunt, & accommodant, quàm dura, quàm indigna patiuntur? vt non neceſſe habeam è vetere Comœdia recordari paraſitos, quibus imminuebatur identidem ſocco caput, atque Aulę in faciem frangebantur: cùm nulla ſit hoc tempore hominum natio æquè patiens iniuriarum, atque ea quæ hiſce vinculis eſcarijs obligata eſt.

Ep. 26.

Paraſiti.

Iuuenal. ſat. 5.

Duceris planta, velut ictus ab Hercule Cacus,
Et ponere foris, ſi quid tentaueris vnquam
Hiſcere, tanquam habeas tria nomina.——

Tria inquam Nomina: quid ad hæc hærentes

vos

vos aſpicio, Rhetores, idque ex me more veſtro ſciſcitari geſtientes? At reuereri vos addecet tam multos, qui me honoris cauſa circumſtant, Præſules ſapientia ac rerum adminiſtratione clariſſimos: quorum in me audiẽdo humanitate non vſque adeò abutendum vobis eſt, vt etiam ad apinas & tricas veſtras recognoſcendas hodie compellatis. Quamquam vos, viri eruditiſſimi, horum cupiditati facilè, vt arbitror, ignoſcetis: quodque vobis prima addiſcẽtibus gratum erat ſcire, neſcire nunc veſtri olim ſimiles Rhetores meos pro veſtra facilitate non permittetis. præſertim cùm in hoc ſoluendo trium nominum nodo, magni quoq; litteratores operam ponere non indignum litteris, ac lectoribus ſuis arbitrati ſint. Angelus Politianus, magno vir ingenio, triumque linguarum peritia nobilis, exiſtimat tribus nominibus Libertos indicari, qui cùm manumittebantur, ad nomen ſuũ addebant nomina Patronorum, ita Eutychidem libertate donatum à T. Cæcilio, T. Cæcilium Eutychidem, & Dionyſium à Pomponio manumiſſum, M. Pomponium Dionyſiũ appellari M. Tullius Attico gratulatur. Sanè Tertullianus ſeruos ad libertatem vocatos, veſtis albæ nitore, annuli aurei honore, & Patroni nomine, ac tribu, menſaque honorari ſolitos dicit. quare hæc erit ſententia Iuuenalis. Adeò tecum ſuperbè aget conuiuij domi-

Tria nomina quid apud Iuuenalem.

In Miſcel.

lib. de Reſur. carn.

Manumiſſionis inſignia.

nus, quaſi eius libertus ſis, ab eoq; manumiſſus, ideoq; perinde ac ſi in te magnā imperij partem adhuc obtineat, ſi quod verbum inter epulas excidet incauto tibi, iubebit ille te à conuiuio ſtatim auferri veluti hominem ſibi obnoxium, quem libertate ſuiſque nominibus donauerit. At Laurētius Valla perpetuus Cēſor litterarum, tribus nominibus mancipium ſignificari nequiſsimum, alludique arbitratur ad vetus ęnigma, Tria cappa peſſima. ſiquidē apud Græcos, ſerui qui aut Cilices erant, aut Cretenſes, aut Cappadoces, mortalium verſutiſſimi habebātur; vt Iuuenalis ſenſus ſit: Tecum actum iri crede in conuiuio, ac ſi ſeruus eſſes ex ijs, quos Græci ſceleſtiſſimos exiſtimant, adeoque rapieris repentè de menſa, non ſecus ac ſi in te tria illa nationum nomina confluerent. Verùm Io. Britannicus Poetæ Iuuenalis interpres haud ignobilis, aliò rem ab alijs trahit, affirmatque, tribus nominibus nobiles deſcribi, qui prænomine, nomine, & cognomine vtebantur. quò illa ſpectant tum Auſonij in Gryp. ternarij numeri,

Hominum verſutiſſimi qui.

Nobilium appellationes.

Edyll. 4. *Tres equitum turmæ, tria nomina nobiliorum:*

tum Pauli Manutij huc transferentis Adagiū, Homo trium litterarum, quo nobiles affirmat indicari, quorum tria nomina primis tātùm litteris ſcribebantur; quaſi Iuuenalis dicat. Si tu inter epulandum tentaueris vnquā hiſcere, ac ſermonem miſcere nobilium liber-

In Adaag.

Homo triū litterarū.

libertate tanquam tribus inſignitus nominibus; aſportaberis illicò è conclaui, nec vlla habebitur ratio nobilitatis. Poſtremò nō deeſt, qui hominem trium nominum interpretetur furem, vt idem ſit, quod apud Plautum in Aulularia ludentem, homo trium litterarum. Nam hunc, cui non licere ſuper menſam quidquam loqui Iuuenalis hic ait: paulo antè dixit, obſeruari magna ſeruorum ſuſpicione tanquam furem, ideoque ad bibendum phialam, non poculum ex auro gemmiſque dari,

Homo triũ literarum aliter vſurpatum.

Vel ſi quando datur, cuſtos affixus ibidem,
Qui numeret gēmas, vngueſq; obſeruet acutos.

Et hoc ipſo loco cum furace illo paſtore comparatur, quem prædas abigentem Hercules è ſpecu magna arreptum vi pedibus abſtraxit: quaſi idem periculum immineat huic conuiuæ, nempe ob eandem culpam:

Duceris planta, velut ictus ab Hercule Cacus,
Et ponere, foris, ſi quid tentaueris vnquam
Hiſcere, tanquam habeas tria nomina.——

Redeo ad Plautum. Vultis Dominos æquè, ac Seruos paucis litteris, vnoque verſiculo ad omnem vitam perſanctè ac ſapienter informari? accipite quid ſenex adoleſcenti filio de dictis melioribus inſtillet.

Præceptũ dominis ac ſeruis datum.

BENEFACTA benefactis alijs pertegito, ne perpluant.

Enimuerò ſiue ad virtutes, ſiue ad beneficia dictum referas, nihil illo reperies humanæ

 vitæ

vitæ ſalutarius. Refer ad perpetuam, nec vnquam interſiſtentem virtutum exercitationẽ, præceptum habes ad ſanctimoniæ palmam contendenti expeditiſſimum. Qui vnico virtutis facinore ſecurum ſe arbitratur, errat, niſi aliarum quoq; exercitatione virtutum ſtabiliat firmetque id, quod ſolùm per ſe nutat ac ruit. Virtus virtutis eget fultura, ne cadat. non ſatis eſt iecilſe fundamenta, parietes extuliſſe, mediana cubicula ſeparaſſe; ſine tecto accipiet domus inimicum imbrem, factoque vitio paſſim perpluet, atque ad terram corruet. Ita & tu te ſimilem domui crede: ſi quid bene pudiceque ſemel feceris, idque eſſe diuturnum cupis, adde nouum facinus quo prius tegas, atque hoc rurſum alio facinore ſartum tectumque cura: alioqui; ſi benefacta benefactis continenter alijs non integes, breui perpluent. Refer hoc Plauti dictum ad beneficentiam; præceptum habes ex intima prudentia petitum. Quiſquis in alium beneficus es, ne malè operam ponas, neue corruptum videas beneficium tuum; nouo beneficio vetus protege, atque vt nouam iſtam liberalitatem ab accipientis obliuione veluti à tempeſtate pluuiaque defendas, benefacta benefactis alijs pertegito, ſic nunquam perpluent. Qui inſtat & onerat priora ſequentibus, etiam è duro & immemori pectore gratiam extundet. Beneficijs illum

Virtutum exercitatio.

Beneficentia non intermittenda.

tuis

tuis obſide, vt quò ſe cumque vertat, memoriam tui fugiens ibi tete reperiat.

Sed hæc peculiaria ſingulaque, quibus humanæ vitæ comparari adiumentum, ornamentumque à Plautinis fabulis oſtendimus, præcepta fuerint: libet iam ad diſputationis calcem, manipulum congerere preceptorum; atq; hunc poſtremum fabulæ actum de Plauto cōcludere eo modo, quo Plautus ipſe primum actum Comœdiæ ſemel inchoauit. Ergo quicumque aut clam remotiſque arbitris honeſti quid agunt, aut flagitia nullo teſte ſecuri committunt; vt ſciant obſeruari tacitè omnia, ac ſuam quemque pęnam præmiumque manere, audiant vocalibus è ſtellis vnam inter homines aſſiduè verſantem, explorantemque ſedulò mortalium vitam, atque ad Iouem accuratè ſingula referentem.

Qui gentes omnes, mariaque, & terras mouet, *Præcepta omnibus data.*
Eius ſum ciuis ciuitate cælitum.
Ita ſum vt videtis, ſplēdēs STELLA, cādida,
Signum quod tempore ſemper exoritur ſuo, *Arcturus explorator rerum humanarū.*
Hic atque in cęlo. nomen Arcturo eſt mihi:
Noctu ſum in cælo clarus, atque inter Deos,
Inter mortales ambulo interdius.
Et alia ſigna de cęlo ad terram occidunt.
Qui eſt Imperator Diuū, atq; hominū Iuppiter,
Is nos per gentes alium in alias diſparat,
Hominum qui facta, mores, pietatem, ac fidē
Noſcamus; vt quemque adiuuet opulentia.

Qui falſas lites falſis teſtimonijs
Petunt, quique in iure abiurant pecuniam,
Eorum referimus nomina exſcripta ad Iouem.
QVOTIDIE ille ſcit quis hic quærat malum.
Mali res falſas qui impetrant apud Iudicem,
Iterum ille eam rem iudicatam iudicat,
Maiore multa multat, quàm litem auferunt.
Bonos in alijs tabulis exſcriptos habet.
Atq; hoc ſceleſti illi in animum inducunt ſuũ,
Iouem ſe placare poſſe donis, hoſtijs,
Et operam & ſumptum perdunt: ideo fit, quia
NIHIL ei acceptum eſt à periuris ſupplicij.
Faciliùs ſi qui pius eſt à Dijs ſupplicans,
Quàm qui ſceleſtus eſt, inueniet veniam ſibi:
Idcirco moneo vos ego hęc, qui eſtis boni,
Quique ætatem agitis cum pietate, & cũ fide,
Retinete hæc porrò: poſt factum vt lætemini.

Boni malique ſcripti in Iouis tabulis.

Quo equidem commento quid vſquam, oro vos Auditores, non dicam ad ingenij ſpecimẽ illuſtrius, ad orationis elegantiam concinnius, ad decori temperamentum accommodatius; ſed ad morum diſciplinam, ſanctitatemq; vitæ ſalutarius excogitari ac fingi potuit? profectò nihil: niſi hæc ſalutaria vitæ monita (permittite me hæc addere, Auditores, ne quẽ adoleſcentium in errorem ac fraudem inducat oratio mea) niſi hæc, inquam documenta impuris amoribus; obſcœnaque imitatione Plautus corrupiſſet. Et enim Affecto ſemel animo aliqua turpitudinis labe

Admonitio ad Rhetores.

Pudicitia ſcauendũ.

labe (Affici autem, aut certè afflati à Plautinis fabulis neceſſe eſt) ſerò per admonitionũ ſubſidia ſalus adornatur. Male per mediam Suburram itur ad ſobrium vicum, aut ad Pudicitiæ ſacellum. Quod etiam atq; etiam admonere neceſſe habeo Rhetores meos, vt intelligant, Plauti Comędias nõ eſſe accommodatas eorũ moribus qui ſaluam integramq; & vitæ, & linguæ caſtimoniam velint: ſed eam apud cautiores interim candidioreſque ſcriptores tutò ac luculẽter addiſcendam eſſe. Sed non id ago in præſentia: neque hiſce, quæ laudaui, præceptis deleri poſſe illius in amore ſordes vnquam putaui. Id autem ago, idq; nunc molior, vt collectis ijs, quæ Poetam Comicum decent, virtutibus, ſimul obſequar ipſe alienæ voluntati, ſimul ſi quid aliquando peccauit Plautus paulo licentiùs in eo conuentu Poetarum, ſi quid aduersùs Ennium Statiumque aliquantò petulantiùs, ac ſupra Comicam hilaritatem admiſit; hiſce tã multis ex aduerſo documentis, dignus habeatur qui eluere iam labeculas illas, atq; omnẽ à ſe culpã noxãmq; amoliri ac deprecari meritò poſſit. Id quod ego ſi à veſtra facilitate impetrauero, Auditores, ſi in priſtinam apud vos gratiam, & quod inde fiet, ſi in Senatũ veſtris ſuffragijs veterem feſtiuũq; Poetã reſtituero; ſatis ille gratulationis ac plauſus datũ à vobis fuiſſe fabulis ſuis mea opera exiſtimabit.

PRÆ-

PRÆLECTIO QVARTA.

Piſtor Suburranus.

Siue

προβλημα, *Cur ſternuentes ſalutentur.*

SEdebam paucis antè diebus in hemicyclo cum aliquot viris amore mihi ac ſtudiorum ſimilitudine coniunctiſſimis (Præſules & munere iſto, & ſapientia Illuſtrimi) cùm ecce ſe ad numerum amicus addit peritiſſimus omniũ, quæ Romæ vſquã aut eueniunt, aut euenire homines rerum nouarum cupidiſſimi cõminiſcuntur. Hic inter cætera refert oſtentum obueniſſe Romæ ingens: Piſtorem Suburranum poſteaquam ter ac vicies continenti ſpiritu ſternuiſſet, vigeſimo quarto ſternutamentò animam efflaſſe. Hic eorum, qui hæc mecum audiebant, vnus intempeſtiuè tunc quidem facetus; Bellè factum, reſpondit; vt qui vigeſimam quartam iam pulſauerat, ei nocteſceret. quo ioculo cæteris haud perinde delectatis, ego rem aliò transferens; Miſeram hominum conditionẽ, inquam, ſcilicet hoc etiam ad reliqua mortis genera addendum eſt, vt inter ſternuendum quis occumbat. Sciebam mille vias lethi: audieram caſibus propè innumeris mortalium vitam

Occaſio p̃lect.

Mortis ad miranda genera.

vitam eſſe expoſitam: legeram apud Lucianum acino vuæ ſuffocatũ perijſſe Sophoclem. non me fugiebat Diodorus Dialecticæ magiſter, qui ludicra quæſtiũcula ſuper cœnam nõ protinus ad interrogationem Stilponis expedita, perſtrictus ob id à Ptolomæo, præ pudore nimio pòſt expirauit. Sed nihil eo admirabilius, quod contigiſſe Zeuxidi inter pictores ſua ætate facilè principi ſcribit Verrius. Hic Vetulam coloribus expreſſerat in tabula edentulam ac vietam, annis ac viribus defectiſſimam: dumq; re abſoluta, vti fit, ad opus agnóſcendum redit, ridiculo illo aſpectu delectatus, dum aniculam contemplatur ſuffarcinatam, breuiculam, aridam, exſuccã, exanguem, bucculentam, recedentibus oculis, pẽdentibus genis, extante deorſum mento, depreſſo introrſum ore, ſuperſtante naſo neque integro, neque ſicco; enimuerò ſuborto affatim riſu, intercluſo ſpiritu, ridiculum ſanè in modum ſeriò extinctus eſt. Hæc, aliaq; compluria legeram, inaudiueram, noueram. iam verò etiam ſternuentem mori deplorandum eſt. Tunc ex ea virorum corona, qua concludebar, aliquis non malè litteratus in me intuens, mirari ſe dixit, cur in mentem mihi non venerit Gregoriani temporis, cùm graſſante per Italiam lue, paſſim homines ſternutamento animum agebant: ex quo factum, vt ſternuentibus, in magno quippe diſcrimine, ſalutem cæteri precarentur: qui mos exinde

In Macrobijs.

Laert. l. 2.

Vetula deſcriptio.

relictus

relictus hodieque viget, vt honorem habeamus ſternuenti, eumque ſaluere officioſè iubeamus. Cui ego, non id reſpondi tritum exploratumque perinde haberi apud omnes: ſed, vt ſe cumque res haberet, certè quod de ſalute impertienda dicebatur, ducebaturque à Gregoriani temporis calamitate, ſatis vereri me, ne fabula nō bonis authoribus emanaſſet in vulgus. Id autem, dum aliquo euincere teſtimonio antiquitatis aggredior, à primario viro (abs te, inquam, Octaui Corſine Præſul Illuſtriſſime) vocor repentè alio, & cogor Senatum illum ſapientium, conceptumq; animo ſermonem illicò relinquere: ſed relicta ſemel ea cupiditas acriùs animum ſtimulauit meum, vt ea ſuper re pluſcula inueſtigarem, atque apud vos, id quo ago in præſentia, de conſuetudine ſternutamenta ſalutandi non ingrata, vt arbitror oratione differerem: ac tibi præſertim, Octaui, hoc qualecumque demum eſt munus offerrem elucubratum magnam partem inuitatu tuo: ſi fortè poſſem hac ratione perſoluere aliquid ob eam, quæ abs te confertur in me, laudem, dum præſtanti ingenio prudentiæque tuę quantùm homines tribuunt, tribuunt autē perſanè multùm, tantùm propemodum tribuere & mihi, qui in te neſcio quid olim poſuerim, videntur. Age igitur, quamobrem ſternutamenta honore proſequimur, ſternuentique ſalutem dicere conſueuimus, inquiramus.

Sternuentem ſalutandi mos vnde.

Et Carolus quidem Sigonius, ſi virum eruditum in paucis audire volumus, quæſtionem facilè profligaſſe videri poteſt, dum annum exequitur quingenteſimum nonageſimum, quo anno Chriſtianæ Reipublicæ moderabatur Gregorius, re quàm cognomento maior. *In dies,* inquit, *magis peſtilentia ſæuiebat. ad cæteros autẽ caſus, quibus homines fœdè paſſim abſumebantur, hoc etiã mali acceſſerat, quòd multi cùm ſternutarent, alij cùm oſcitarent, repentè ſpiritum emittebant. quod cum ſæpius eueniret, conſuetudo inducta eſt, quę nunc etiam obſeruatur, vt ſternutantibus ſalutem precando, oſcitantibus ſignum Crucis ori admouẽdo præſidium quærerent. Quibus rebus permotus Gregorius ad cętera cęleſtis iræ piacula, poſtero anno religioſam in die Reſurrectionis ſupplicationem inſtituit, atq; ſolemni pompa ſanctam Dei Genitricis imaginem extulit.* Habetis iam, Rhetores, ab Hiſtoria cauſam, cur ſalus ſternuẽtib. imploretur. ſed, aut omnia me fallunt, aut Sigonius, & quotquot hũc morem deducunt à Gregoriani tẽporis peſtilentia, ſtrenuè allucinantur, minuſq; animo vident, cùm nõ ſupra milleſimum annum videant id, quod multis ante Gregoriũ ſeculis fuiſſe, compertum habeo. Non multis agam in re haud obſcura. Aio conſuetudinem ſternutamenta venerandi antiquiorẽ eſſe, quàm vt à Gregoriana memoria emanaſſe putandum ſit. L. Apuleius, qui trecentis non minùs annis ante Gregorium ſcripſit, dum in Meta-

li. 1. Hiſt. de Reg. It.

Sternuentium oſcitãtiumq; mortes.

An ex hoc cõſuetudo bene pcãdi

Quãtò antiquior Gregoriano auo mos hic fuerit.

lib. 9.

Metamorphoſi facinus commemorat ſternutamento detectum; ait,apud fullonis vxorem latuiſſe iuuenem marito infenſum, ſed ſuperueniente fullone, mulierem metu exanimatã id in re trepida cepiſſę conſilij,quò iuuenem occultaret.Erat ibi viminea cauea è ſalicibus ſeu malleolis apta in apicem cumulumve cõtexta, qua ſuper crate lintea ac vela mulier explicuerat,vt inalbeſcerent ſubiecto ſulphuris fumo. ergo eo ſub integumento iuuenem cõcludit occultatque,& mẽſæ, quæ erat apud hanc caueam,accumbit ipſa cum marito. *Interim* (verba recito Apulei) *acerrimo grauiq; odore ſulphuris iuuenis ineſcatus atque obnubilatus, intercluſo ſpiritu diffluebat, atque (vt eſt ingenium viuacis metalli) crebras ei ſternutationes commouebat.Maritus è regione mulieris accipiebat ſonum ſternutationis, cumque putaret ab ea ſternutamentum proficiſci,ſolito ſermone ſalutẽ ei precabatur, ſed cùm iteraretur rurſum,ac frequẽtaretur ſæpiùs,rei nimietate commotus, quæ res erat,tandem ſuſpicatur,& impulſa menſa,remotaq; cauea, producit hominem crebros anhelitus ægrè efflantem.* Animaduertitis,Auditores,ſolito ſermone ſalutem ſternuenti dictam ; non ergo à Gregorij tempeſtate inducta hęc conſuetudo. Omitto Athenæum Apulei æqualẽ, qui oſtenſurus ſacrum fuiſſe,veteribus humanum caput, affert iudicij loco ſternutamentum, quod homines venerari atque adorare ſoliti ſunt. Sed ante vtrumque Petronius Arbiter

Excitatũ ſulphure ſternutamentum.

lib.2.c.15.

biter (quem Tiberio Principe vixiſſe fama eſt) in Satyrico ludens non diſſimili figmẽto deſcribit remotum è rixa Gytona puerum, atq; intra grabbatũ & culcitras occultatum dumque omnes putant fugiſſe puerum inter turbam, nec quò abijſſet, ſuſpicari poſſunt, *Gyton* (ita Petronius loquitur) *collect.one ſpiritus iam plenus continuò ita ſternutauit, vt grabbatũ concuteret: ad quem motum Eumolpus conuerſus, ſaluere Gytona iubet.* Videtis, Auditores, ſalutem ſtrenuentibus imploratam quinque fermè ſeculis antè Gregorium. Pergę, Tiberius Imperator triſtiſſimus hominum, vt ait Plinius, & qui religioſis hiſce officijs minimè capiebatur, nonne dum vehebatur curru per vrbem, ſtrenuenti honorem habebat ipſe, ſibiq; ab alijs exigebat? vt refert hic, quẽ laudo, Plinius in Hiſtorijs. Perge adhuc ſupra Tiberij ætatem. Ariſtoteles (videte obſecro, Rhetores quantùm vos ego à Gregorij tempeſtate remoueam, atque in vltima penè antiquitate reponam) dum naturæ cauſas in Problematum quæſtionibus inueſtigat, meritò ait homines venerari ſternutamentum, ac benè ſternuẽtibus augurari, eaq; ſuper re populariter inquirit multa ſapienterq; definit. Sed illud iucundum æquè ac antiquum eſt, quod Græcus Poeta ludit in Proclum, hominem Therſite Homerico deformiorem, bene capitatum, acutè auritum, prolixè ac liberaliter naſutum, atq; (vt quod ad rem pertinet,

lib.28.c.2.

Sect.23. Probl.7.& 9.

Iocus in naſum.

ſolùm

ſolùm loquar) naſum, nempe claſſicum atq; inter omnes anteſignãtum, tam ampla porrectum mole deſcribit, vt eum emungere ac detergere totum nequiret? quippe maior multo erat, quàm vt ad eum manus poſſet pertinere; additq; hinc etiam fieri, vt quando ſternuebat Proclus, nõ imploraret ſibi Deorum opem, neque diceret, Ζεῦ σῶσον, *Iupiter ô adſis*: nimirùm naſus ſatis amplè productus tam longè aberat ab aure, vt ad eam ſternutamenti ſonus non niſi aliquanto poſt tempore perueniret, cùm videlicet iamdudum ſternuiſſet, nec iam amplius ope Iouis opus eſſet. ſic ait:

lib.2.Floril.

Ὁ' δύναται τῇ χειρὶ Πρόκλος τὴν ῥῖν' ἀπομύσσειν,
Τῆς ῥινὸς γὰρ ἔχει τὴν χέρα μικροτέρην.
Ο'υδὲ λέγει, Ζεῦ σῶσον, ἐὰν πταρῇ. οὐ γὰρ ἀκούει
Τῆς ῥινὸς, πολὺ γὰρ τῆς ἀκοῆς ἀπέχει.

aut, ſi mauultis, idem Latinè à me audire.

Non potis eſt Proclus digitis emungere naſum,
Namque eſt pro naſi mole puſilla manus.
Nec vocat ille Iouẽ ſternutãs: quippe nec audit
Sternutamentum, tam procul aure ſonat.

Maneat igitur, quod præfari voluimus, morẽ ſalutis implorandæ ſternuẽtibus ex ea commorientium calamitate non emanaſſe, ſed multò ante Gregorianum Imperium contra Sigonij placitum valuiſſe. Quæ cùm ita res ſit; quærenda adhuc eſt cauſa, cur ſternuentes ſalutẽtur. Ac mihi quidem (nam à ſtirpe ducenda res eſt) quinque veniunt in mẽtem

Quinque cauſæ, cur ſternuẽtes ſalutẽtur.

cauſæ,

cauſæ, ad quas huiuſmodi conſuetudinem reuocare poſſim. Religioſa, Medicinalis, Faceta, Poetica, Auguralis. Hæc dum in medium affero, vos viri eruditiſſimi, quorum hic ego florem tota vrbe delibatum video, ſingulorum momenta non tam pro ſapientia veſtra, quàm pro tenuitate interim mea pendite.

Principio, vt exordiar à Religione, ea ſalutatio, qua ſternuentem impertimur, non eſt ſalutis imploratio (libet enim in præſentia ita rẽ interpretari) ſed veneratio eſt, atque honoris ſignificatio: ſicut, cùm obuios amicos ſalutare conſueuimus, non eis quaſi aliquid aduerſi acciderit, præſentem opem ac ſalutem precamur, ſed officij cauſa honorem ſalutando habemus. Hinc ſternuenti aſſurgimus, caput officiosè detegimus, reuerenter cum eo agimus: quæ omnia proculdubio venerationis argumenta ſunt. Quo in genere nihil illuſtrius, quàm quod ferũt de Monomotapæo Imperatore apud Æthiopas, à quib. more gentis Princeps adoratur hic cùm ſternuit, qui adsũt extẽplo venerabũdi cõcepta verba, quib. bene proſpereq; precari conſueuimus, tanto clamore proferunt, vt facilè qui agunt in Aula proximiſque cubiculis exaudiãt, ac fauſtas conſalutationes elata & ipſi voce cõgeminent: quibus auditis ſequuntur illicò in eũdem modum qui verſantur in foro ac domibus adiacentibus. quò fit, vt alijs ea ratione alios inuitantibus, & precationum verba præeuntibus, ingenti acclamantium veneratione, tota

Prima cauſa.

Nicolaus Godignus in vita Silueríj lib.2. cap.11.

Sternutamentum Æthiopici Imperatoris.

ſimul vrbe ſternutamentum Principis celebretur. Veneramur igitur ſternuentem. At quamobrem hæc ei religio veneratioq; præſtatur? dicã. Sternutamentũ è capite eſt, hoc eſt, è parte partiũ humani corporis principe, imò & ſacroſancta, vt veteribus habita eſt: ſiue ꝙ in capite omnium ſenſuum collocata ſit ſedes, ſiue quòd Pallas è Iouis nata cerebro diceretur, ſiue demum quòd officina ſapiẽtię appellaretur hominis caput. inde communicata videtur cum ſternutamento ſanctitas, creditumq; olim etiam ipſum ſacri aliquid habere. Video me in re dubia verſari. Sed prouoco ad Ariſtotelem, qui in Animalium Hiſtorijs, ſternutamentum ait eſſe augurale ſignum, vnumq; ex ſpirituum omnium generibus ſanctum, & ſacrũ. Et miremur, ſi ij, quibus ſternutamentum ſacrum habebatur, ſternuentẽ veneratione proſequerentur? ſed quid multis opus eſt? eundem in Problematis ita de cauſa diſputantem audite. *Cur, inquit, ſternutamentum pro Numine habetur, non tuſſis? An quia de capite membrorum maximè omniũ diuino, ex quo prouenit cogitatio, ſuam ducit originem?* Atq; ex hac fortaſſe cauſa tranſmiſſam ad nos arbitror eſſe cõſuetudinem ſternuentem capitis honore, officioſaque verborum appellatione venerandi.

lib. 1.

Sect. 33. Prob. 7.

Secunda cauſa.

Altera cauſa è Medicina petenda eſt, ſi fortè cuipiam hæc plena religionis haud facit ad hãc rem ſatis. Sternutamentum eſſe cerebri motum expellentis ſuperuacaneum humorem adiumẽto aeris per nares attracti, Philoſophi ſentiunt:

Quid ſternutamentum.

&

& Hippocrates Medicorum Princeps ſcriptum reliquit, ſternutamẽtum fieri cùm aer inani capite contentus foras erumpit; eò autem ſonum edere, quia per anguſtias ei exitus ſit. Hæc porrò ſalutaris expiratio eſt, vt meritò ſternutamentum appellet Ariſtoteles indiciũ valetudinis: cuius idem cauſam inueſtigans, illo ait ſignificari bene caput valere, & poſſe concoquere: cùm enim capitis calor humorem ſpiritũque conuincit, tunc excitari ſternutamentum ſolet. Quid, quòd etiam inter Medicorũ arcana illud ab eodem Ariſtotele ponitur, ægros affectoſque & graui morbo decumbentes excitandos eſſe vt ſternutent; id niſi valent efficere, eorũ ſalutis ſpem nullam idem ſupereſſe? adeò ſternuere, ac valere ſeſe excipiunt, & conſequuntur. cuius cauſam pluribus inueſtigat Albertus Magnus rerũ admirabilium ſolertiſſimus explorator. Imò ſunt, qui apud Græcos ſcriptores obſeruauerint, ſternutamentum pro ſenſu accipi, idemque interdũ eſſe ſternuere, atque ſentire. certè huc alludit Ariſtophanis iocus, in cuius Poetæ Comœdia Dionyſius baculo pulſatus, ictum plagamque diſſimulans, irridetur ad Æaco qui percuſſerat, diciturque, Ego te fuſte pulſaui; cui reſpondet Dionyſius: Κα'τα πῶς οὐκ ἔπταρον; *At qua ratione non ſternui?* hoc eſt, vt Græco videtur interpreti; *Qua ratione non ſenſi?* perinde ac ſi oſtenderet, plaga ſe affectum non ſecus ac paleæ aut feſtucæ leuioris tactu affici nares conſueuerunt: feſtiuè nimirum conferens fuſtem cum feſtuca,

Alb. Mag. lib. 1. de Animal. c. 8. lib. 7. Aphor. 52. Sect. 33. Probl. 9.

Sternutamentũ indicium valetudinis.

lib. 1. de Animal. cap. 8.

In Ranis.

humeros cum naribus, ſenſum cum ſternutamento; vt quemadmodum tactis palea naribus ſternuimus, ita pulſatis fuſte humeris ſentiamus: quare nullius ait ictum fuiſſe ponderis, tantumque hauſiſſe inde doloris ſenſum, quantum ſi feſtuca leuiter percuſſus eſſet: ideoque mirari ſe, cur tactus ex re, qua euocari ſternutamenta ſolent, ipſe non ſternuerit. Qua ille diſſimulatione, & glorioſi arrogantiam percuſſoris eluſit, & nobis interim indicauit, ſternutamēto tātùm ineſſe boni, vt ſenſu vigere, atque ſternuere differāt quidem voce, re ſanè ipſa non differant. Quorſum igitur hæc de ſternutamenti ſalubritate diſputatio? vt intelligatis, eam vrbanitatem, qua ſternuentem ſalutamus, lætitiæ ſignificationem eſſe, qua ei accidiſſe aliquid boni gaudemus, officioſeq; gratulamur. Argumento ſit, quòd alicubi non *Salue* ſternuentib. redditur, ſed *Proſit.* Addite, quòd apud veterem ſcriptorē legi, morem fuiſſe apud Græcos, non ſalutem exoptare ſternuenti, ſed Deum Sotera venerari, quaſi ob rem, quæ bene ac ſalubriter eueniſſet, gratiā ſaluti haberent; eaq; veneratione referrēt. Verùm, quamuis ex vna parte indicium valetudinis ſit hoc reſpirationis genùs, cùm tamē ex altera, humoris adhuc pluſculum capite cōcluſum ſignificet, adeò vt nec vulgus ignoret, affectum hunc eſſe bonum è mala cauſa; hinc ſternutamentum & indicium morbi habetur fermè aqud omnes, & apud aliquos planè morbus appellatur. imò Hebræis (quorum doctiores hæc tenet opinio)

Cur, Proſit, dicitur ſternuēti.

lib. 2. c. 15.

Aſce-

Aſcerach, morborum hunc vocari Caſaubonus affirmat in Athenæum. Atque ego ſanè non dubito, quin Hebræi, qui ſternuentem hac precatione compellant, Pro Medicina ſit tibi; ad opē ijs quæ ſuperſunt morbi reliquijs implorādā ſolemni eo carmine vtantur. Quin etiam huc ſpectare crediderim morem illū, quē vigere apud Meſopotamię populos enarrauit mihi qui vidit: dum conuiuæ in ſympoſijs ſicut non antè bibūt, quàm ab ſacrorū Antiſtite diducta in Crucis formā dextera poculū ſignetur; ſic vbi ſternuerint, idem ſalutare Crucis ſignū ſuper ſe figurari volunt. nēpe vt morbus, qui reſidere adhuc capite videtur incluſus, ea precatione, manuſq; potentis imperio diſpellatur. Quę cùm ita ſint, cùm ea reſpiratione, quæ dixi, duo ſignificentur, meritò nos ſternuēti & gratulamur, quòd aliquid ei ſalubriter obuenerit, & ſalutē precamur, quòd ſalubritatis adhuc aliquid deſit; vtrumque autem coniūgimus, dum eū ſaluere humaniter officioſeq; iubemus. Id verò Ariſtotelē vidiſſe, hominem quantùm eſt hominum acutiſſimū, facilè ego quidem ex eius verbis interpretor, dū loco quem ſæpiùs laudo, ait homines perinde quaſi bonæ indicium valetudinis, partis optimæ atque in primis ſacræ ſternutamentum colere, beneque ſternuentibns dicere, atque augurari.

Poculum Cruce ſignari ſolitum. Et ſternutamentū.

Venio ad tertiam, quæ non vna eſt, cauſam, ſed eam è multis Faceti homines conflauerunt. Rem in medio ponā, vos eorum, quæ narro, fidē aut originem ne quærire: ſi placuero, authorem vide-

Tertia cauſa eaque multiplex.

videtis; ſi ſecus, reijciam vos ad ſcriptorum veterum fragmenta, quorum nomina Vaticano iampridem incendio conflagrarunt. Spectabãt olim in Theatro Fabullus,Fannius,& Lemniſcus feſtiua ſanè capitula, & ſcurræ primarũ partiũ; cùm forte M. Tullio Conſuli ſonorè ſternuenti vniuerſum ferme Theatrum aſſurrexit, quique propè aderant Senatores, ſaluere Romanum Conſulem iuſſere,Tunc ij,quos nominaui nugatores ſtrenui, murmurantes ſoli ſecum,& Cõſulem clàm ipſi quoq; ſalutãtes, Fannius quidem; Dentilegum te diſcupio, inquit, Romule Arpinas. Fabullus autem; Supremò ſternuas,inquit, Nugypoliloquides. At Lemniſcus, homo facie ac facetijs ridiculus; Aue,inquit,atq; vale cymbalum mũdi, alpha togatorum, ſomnium beatitatum, gloriarum theſaure, Ilias pomparum, verborum mercimonium, võtoſum animal,lingua venditaria,præco vocaliſſime, crepitaculũ Senatus & fori.tum conuerſus ad ſocios; Numquam ego vidi hominem, inquit, cui opus eſſet crebriùs ſternuere, quàm Tullio. cùm illi cauſam ſciſcitarentur; Nempe,inquit,vt plenum illud vento caput, ſternuendo exoneretur. Scitis enim,opinor, idcirco eſſe à natura conceſſa homini ſternutamenta, capitis vt ſpatia inani grauiq; aere oppleta,ea reſpiratione laxentur. atq; ego quidẽ non ſoleo ſternuẽtes perinde omnes conſalutare,ſi quem noui hoc capitis morbo laborare, ac ſternuentem offendo, huic ventoſæ cucurbitæ libenter gratulor, quòd eo laxamento

Scurrarũ colloquiũ.

Glorioſi hominis appellationes.

Quib. crebrò ſternuẽdũ ſit.

Qui ſternuentium ſalutandi

to grauitatem tumoremque capitis imminuat; cæteroquin exiſtimarē me iniuriam facere ſano capiti, ſi cum eo hæc ridicula gratulationis officia communicarem. Cui Fannius; quaſi verò tu hoſpes, inquit, adeò ſis, atq; ignarus; huiuſce conſuetudinis, vt neſcias vnde hæc ſalutādi origo defluxerit. paucis, aduerte, docebo. Prometheus, is qui (vt aiunt Poetæ) hominum genus condidit, poſteaquam è luto hominem finxit, aduocauit illuc animātes fermè omnes, vt particulam diſſectam è ſingulis adiungeret principi limo. Nam timoris aliquid à lepore, nō parùm calliditatis à vulpe, ambitionis plurimùm à pauone, à tigride ſatis ferociæ, nonnihil magnanimitatis à leone, ab aſino ſtoliditatis quantùm ſufficit, aliaque ab alijs excerpſit; hominiq; opportunè inſeruit, atque in loco, ſimulacrumq; hominis collatiuum abſoluit. Vix luteus homo viuere primùm cępit, cùm ei ſtatim neſcio quæ ſternutandi cupido animo inceſſit; credo, quia humoris aliquid è recenti luto cerebro inſederat. Ergo bis terve capite minatus, ſternuit deniq; tanto cum tonitru (illa.n.prima omnia longè maiora fuere, quàm hęc noſtra) vt animantes, quæ circū erant, eo fragore perterritas reiq; ignaras huc atq; illuc abegerit, ac longè lateq; præcipites fugauerit. Tunc enimuerò Prometheus, vt erat acuto vir ingenio, intellexit in cæteras animantes imperiū hominis, quippe qui vnus omnes nutu ſonoque perculiſſet ac fugaſſet, ſtatimq; hominem Regem omniū ſalutauit.

Promethei figmentum.

Homo q̄d ab animātibus habeat.

Vnde fluxit origo ſalutandi ſternuētē.

tauit. Ex quo deinde factũ,vt quoties ſternueret quis,quaſi ob inſtauratiuã memoriam eius ſternutamenti, quo hominum primus imperiũ cepit,eum ſaluere gratulabũdi iubeamus. Hęc vbi abſoluit Fannius;Dicis tu quidem aliquid, inquit Fabullus, ſed rei cauſam tentabundus potiùs petis, quàm attingis. accipe à me medullam veri. Finxerat ex humo hominem Prometheus(niſi nos Poetę fallunt)cùm è veſtigio impetrat à Minerua tutelari Numine, vt ſpatiari ſibi pauliſper liceat inter ſydera.Habebat ille occultatã ſub pallio ferulam,quam,vbi acceſſit ad Solẽ,illicò protulit,admouitq; ad publicum ignem, atq; accendit, ſtatimq; inde ſe proripuit cũ accenſa face,& multo,quàm aſcẽderat,celeriùs deſcẽdit:aiũt;n.eum,qui ex alto cadat,facere viæ cõpendium.Cùm terras attigit, rectà ad ſuum hominis figmentum: quod animæ plenum reperit,eiq; flagrãtem igne ferulam in manũ tradit. ille,vbi facẽ accepit,calefactò,vt opinor,capite ab eo igne,qui vt erat Solis,ita ſternutamenta proritate ſolet,validè ſternutauit, ſimulq. inopinato illo afflatu,& aſperſione facẽ extinxit. Nimirũ perculſus tam repẽtino caſu Prometheus,prę dolore atq; ira, ꝙ videret ignem atq; operam ſe perdidiſſe,parùm abfuit,quin ſublatum è terra ſaxum in hominis ignauiſſimi caput excuteret:feciſſetque, niſi ille idẽ quiextinxerat,altero ſternutamẽto (comitata hæc.n.eſſe ſolent,quęritq. ſapienter Ariſtoteles,cur bis plerũq; ſternuere ſolemus) ſemi-

Promethei furtum.

Sect. 33. Probl. 19.

ſemimortuam facem vehementi ſpiritu fortè ſuſcitaſſet,ac reſtituiſſet.Tũc verò Prometheus gratulatus eſt homini recuperatam lucem, & ſternutamẽtum (recuperationis cauſam)veneratus eſt ipſe,& omnis ab illo poſteritas imitata eſt. Sic ille. At Lemniſcus; Nugæ ac folia,inquit,niſi hæc addatis:Prometheus hominẽ finxit,ex eiuſq; ſternutamento originẽ ſalutãdi in poſteros propagauit. Vero veriora hęcdixiſtis: vna in re aberraſtis ambo,ego inuiã reuocabo. Sternuit is quidem ex argilla fictus homo,non tñ quia humeſceret ei pluſculũ, aut incaleſceret caput,ſed aliam ſanè ob cauſam,quã verbo expedio. Nõdũ opus planè abſoluerat artifex, illudq. veluti caſtigaturus ex interuallo contẽplabatur, vti fit,à fronte, à tergo,à latere,cùm animaduertit naſũ exſiccata cõtractaq.argilla paululùm receſſiſſe, aliquo aliquãtò breuiorẽ, quã ſagacem hominẽ deceat,apparere. Quare in ampliorem formam redigendũ cenſuit;dũq. figularem cretam retractat,ac naſum liberaliter producit, fortè venulã inter nares,per quã ſpiritus permeat,imprudẽs tetigit,ac ſternutamentũ continuò prouocauit. Verùm tanta ille vi ſternuit,vt dentes(quia nondum firmius adhęſerant)ad vnũ omnes excuſſerit, expueritq;. videlicet exanimatus ea re Prometheus, illicò exclamat;Tibi Iupiter adſit.quam opẽ,quemadmodum tũc implorauit, ita in poſterum eidem ſternuẽti ob metum,ne eadem calamitas rurſus accideret, repetere cõſueuit,tràdiditq.

Mos ſalutandi ſternuentem vnde.

Promethei hominis inſtauratio.

nobis

Vnde ad nos peruenerit mos ſalutandi ſternuentem.

nobis veluti per manus hunc morem, vt iiſdem verbis, Dij te adiuuent, ſternuenti præſtò ſimus. Quamobrem vides, opinor, Fanni, cur heſterna die auum tuum ſenem Acherunticum non ſalutauerim ſternuentem: in quo tu me inurbanum, aut ſeueri hominem ſupercilij pro tua humanitate interpretatus es. Quid enim Deos

Senes ſternuētes cur non ſalutandi.

fruſtra fatigarē, cùm nihil edentula iam ſeni timerem ab eo ſternutamento, quod in homine quid ageret, quoſve dentes excluderet, non habebat? Vix ea Lemniſcus: cùm emiſſe in Theatrũ feræ aliò repentè oculos menteſque omniũ trãſtulere. Et vos quoque, Auditores, à fabula & ioco transferte animum ad Poeticam, & Auguralem cauſas, quas veſtræ in me audiendo liberalitati poſtremas hodierno die reſeruaui.

Quarta cauſa.

Quarta à Poetis petenda eſt cauſa. Etenim Homerus,

Ouid. de mor. Tib.

——*à quo, ceu fonte perenni,*

Vatum Pierijs ora rigantur aquis,

exiſtimauit, è ſternutamento præſentionem elici ſecũdam & fauſtam, nimirum inimicorum inſidias breui detegendas, ac retorquendas in earum authores. Id Poeta docuit in Odyſſea, *lib. 17.* cùm Penelope poſt recēſitas iniurias ſibi à Procis illatas, hæc addit:

Εἰ δ' Ὀδυσεὺς ἔλθοι, καὶ ἵκοιτ' ἐς πατρίδα γαῖαν,

& cætera, quæ tranſlatis è Græco verbis, ita ſe habent.

At ſi Dulichius, quo non vſquam fuit alter,
Fortior in Danais, qualis bellator Vlyſſes,

Vtilis

Vtilis & diras, & clades pellere tectis,
Iam venturus erit contingens dulcia rura;
Prole ſua iunctus patrijs fortiſſimus armis
Vlciſcetur, ait. Cùm ſternutauit in arce
Telemacus clarè: riſit Regina ſalutans
Omen Penelope, ſubitoque hæc verba ſubulco
Addit Ades Paſtor, celera reuocetur vt hoſpes
Quãprimùm, anne vides ad ſingula dicta ſonorè
Sternutaſſe mihi natum? ergo turba Procorum
Cæſa omnis, ſed non incerta morte iacebit.

Telemachi ſternutamẽtum.

Ita Homerus, qui ſicuti diſciplinas, arteſque, ac ritus propemodũ omnes edocuit antiquitatem, vt ſcribit in Homero Plutarchus; ſi hiſce verſibus author fuit, vt vulgò exiſtimaretur, ſternutamento arcanã ſignificationẽ ineſſe aduersùs inſidias ac dolos, credereturque, ſi inter loquẽdum de inimico, ſternutamentum cuiquã excideret, eum omni fraude ſuperiorem eſſe futurũ. Cuius moris haud ignarus, is qui naturæ arcana auidiſſimè indagauit, Albertus Magnus ſcriptũ reliquit, huiuſmodi reſpirationes apud homines cõmentitia & vana mirantes duarũ rerũ ſignum eſſe alterum, argumentum afferre veritatemq; conciliare dicto, cui ſternutamentũ interueniat: alterum, eum qui ſternuit (præſertim ſi ſternutamẽtũ repetat) breui liberãdũ eſſe ab ijs, quibus premi videbatur, anguſtijs inimicorum metu. Atque hinc apud veteres conſuetudo induci cœpta eſt, vt ſternuẽti propitios pręſenteſque Deos implorarẽt: nempe vt ſi quid ſupereſſet periculi, quod eius capiti immineret ab hoſtili

Inſidiarũ ſignificatio.

lib. 1. de An. c. 8.

ſtili fraude, ea precatione penitus auerteretur.

Quinta cauſa. Supereſt Auguralis cauſa, quæ huic, qua de agimus, cùm ſimilitudine, tũ loco proxima eſt. Et ſternutamentum quidem inter Auguralia fuiſſe ſigna Ariſtoteles, ac Tullius, ille in animaliũ Hiſtoria, hic in Diuinatione authores ſunt. *lib.1.li.2.* Nec deſunt qui affirment, propterea dici interdum Græcis ſternutamentum ὄρνιν, qua voce & auis, qua concipitur augurium, & ipſa diuinatio ſignificatur, quia nõ minùs ſternutamẽtis, quàm auibus auguria ſæpenumero captarentur. *Obſeruatio tẽporis & loci in ſternuẽdo.* Hinc illa Veterum religio; ſi mane ſternuiſſent, omiſſum putabant, credebantque irritos fore conatus rei, quam eo incepiſſent die. cõtrà, ſi ſternuiſſent à meridie, feliciter euẽtura omnia ſperabant: cuius inueſtigat cauſam in Problematũ quæſtionibus Ariſtoteles. *Sect.13. Probl.11.* præterea exaudire ad dexteram partẽ ſternuentem quempiam, felix omen habebatur, triſte ad læuã. Sic Euſtathius obſeruat Iliados ſeptimo, ſic animaduertit Interpres Theocriti in Edyllium, cui titulus Thalyſia. Sic Themiſtocli ante naualem pugnam in *In vita.* prętorio ſacrificanti, *clara*, inquit Plutarchus, *ex hoſtijs flãma repentè fulſit, & bonũ omen ſternutamento à dextera parte datũ eſt.* Imò qui nõ aliud fuiſſe aiunt celebrem illum, multorumq; diſputationibus nobilitatũ Socratis Genium, quàm ſternutamentũ; opportunè rem noſtrã explicãt. Legimus enim, Socrati quidpiã agere meditãti ſi dextrorsùm aliquis fortè ſternuiſſet, lętum ea re Socratẽ, ſolitũ fuiſſe conferre tũc ſe ad agen-

dum:

dum: ſi ſiniſtrorsùm, Genio ita ſignificante, reſtitiſſe atq; ceſſaſſe. quin etiã ipſius ſternutamẽtum Socratis ſi obueniſſet ei aliquid acturo, cõfirmaſſe eius propoſitum: ſi agenti, inhibuiſſe. Nec alia legendum interpunctione Catullum puto de Acme atque Septimio, quàm vt ad approbationem dextram referatur, dum ait:

Hoc vt dixit amor, ſiniſtra vt antè, Car. 46.
Dextra ſternuit approbatione.

Sed præter hæc duo, tempus inquam, & locum in quo ſternutamentum ederetur, video nihil certi in eo poſitum fuiſſe: imò animaduerto ſternutamentum apud Veteres omen Anceps ac medium habitũ eſſe: neq; ex augurali diſciplina planè patuiſſe, proſperene aliquid, an improſperè portenderet. Si quis conuiuarũ dũ fercula remouebantur, aut menſa tollebatur, fortè ſternuiſſet, inter dira habebant, atq; ad exitium quod portenderetur auertẽdum, menſam iterũ afferri iubebant, atq; epularum aliquid reguſtabãt, ne cõuiuium tã diro omine deſitũ videretur. Quin etiã, vt D. Auguſtinus, refert, Veteres mane ſurgentes è lecto, ſi dum calceũ induebãt, ſternutamentum obtigiſſet, confeſtim lectũ repetabãt, vt auſpicatiùs ſurgerẽt, infortuniumq; eo die fortè ſecuturũ euitarẽt. Repetite animo, Auditores, id quod Herodotus ſcribit in Erato de Hippia Piſiſtrati filio. Hic, dum milites ſuos in hoſtilem terrã egreſsos impigrè ſapienterq; diſponit, ſternutamẽto ſolito vehemẽtiore dẽtem expuit, quem cùm iuſſiſſet ex arena ſuſtolli,

Sternutamentum omen anceps.

Obſeruationes ridicula.

lib. 1. de doctr. Chriſt.

Lib. 6.

Dens ſternutamẽto excuſſus qd ſignificauerit.

nec

nec tamẽ vſpiam diu multumq; cõquiſitus appareret;ſuſpirans Hippias;Hęc terra,inquit,noſtra nõ eſt, milites, nec eam nobis ſubijcere vlla armorum vi poterimus, ſed tãtam in ea partem obtinemus, quantam dens modò excuſſus tegit. Quid Gubernator Athenienſium claſſis? quę in Corcyreos dimicatura vix ſoluerat è portu, cum ille ſternuentem ex remigibus neſcio quem foruitò audiuit, tantoq; metu correptus eſt, vt tãquam ſi inauſpicatò ſoluiſſent,receptui canere ſtatim cęperit: recepiſſentq; ſe in portũ, niſi Timotheus Imperator contempto fortiter augurio, augurẽ meticuloſum obiurgaſſet; *Miraris, inquiens, è tot hominum millibus vnum eſſe, cui caput humidus ſit?* Non ita in Græcorum cõcilio traducta res eſt: in quo dum Xenophon verba faceret, ſternuit ex aduerſo militũ vnus, ſtatimq; felix omen accepere omnes, ac ducem Xenophontem auſpicatò crearunt. Agnoſcitis igitur, Auditores, ſternutamentum medij ancipitisque ominis fuiſse, & modò ſecunda, modò aduerſa præmonſtraſse. Quare cùm ex Augurũ diſciplina non perpetuò conſtaret, quæ fauſta, quæ ominoſa ſternutamenta forent; factum eſt vt Veteres plus nimio ſuperſtitionibus obnoxij, rem dubiam atq; vtroque trahentem exiſtimauerint bonis eſse verbis adiuuandam, atque ad auertendam ſi qua immineret capiti cladem, Deorum auxilium ſibi alijſque ſternuentibus implorarent. Dicebat Xenophon apud milites ſuos,atque ambigebat,ſatiuſne foret,vt ſe vltrò bar-

Front. lib. 1.c.11.

Quantùm ominis olim in ſternutamẽto.

In Cyropæd. lib.6.

Sternutamenti indicio bellum ſuſceptum.

barbaris dederent, an potiùs iniurias ab iis acceptas præſenti animo vltum irent? cumque in hanc partem Xenophon inclinaret, adderetq; ſperare ac polliceri ſibi victoriam, ſi confirmatis paulùm viribus apertè bellum hoſtibus indicerent: ſtatim neſcio quis è concione ſternutauit, quo omine audito cuncti milites ad terram abiecti Deum venerati ſunt. tunc Xenophon intentus in occaſionem dimicandi, *Quoniam*, inquit, *viri fortiſſimi, dũ verba de ſalute facimus, nobis ab Ioue omen extitit, eadem Deo votum nuncupandum pro communi ſalute cenſeo: quare, cui videtur idem, manum tollat; ac manum quidem omnes ſuſtulere, votoque nuncupato Pæana cuncti cum plauſu citarunt.* Vſque adeò vnius gregarij militis ſternutamentum ad rem pertinere publicã arbitratæ ſunt Græcorum copiæ, atque vt omen illud feliciter caderet, precibus votiſque à Deo popoſcerunt. Hanc igitur Veterum conſuetudinem ita excepere conſecutæ tunc ætates, vt hanc ipſam ob cauſam ad ſternutamenta ſubiungerent ſolemne precationis carmen. Certè ſuo æuo idcirco ſalutari ſolitos ſternuentes indicat Plinius, eo quẽ initio laudaui loco, quòd vulgò crederetur, ea ſalutarium religione verborum omina fortunari. In Chriſtianorum porrò mores immigrauit ea precatio, retentaq; eſt non augurij, ſed officij cauſa: & vt illi ad omen auertendum, ſic nos omnium ſecuri ad ſalutem implorandam officioſa hæc obſequia & ſalutationes ſapientiùs ſanctiuſque tranſtulimus.

In Cyro min. lib. 5.

Sublata manus indicium.

Expo-

Expoſui hactenus, Auditores, quæ mihi dicenda conſtitui de conſuetudine ſternutamenta ſalutandi: quæ ſi priuatim meos apud Rhetores ſolus cum ſolis voto dixiſſem meo; equidem nonnullam (quid enim diſſimulem?) in re præſertim noua laudem expectaſſem. At verò in hac luce doctrinæ, in hoc flore nobilitatis, apud vos omnis eruditionis genere præſtantes Viros, quos hic intueor ſanè plurimos, ſi veniam condonationemque pro veſtra humanitate retulero, ego quidem operam hodiernam haud malè poſui.

Finis Libri Tertij, & Vltimi.

IN-

INDEX RERVM
ET VERBORVM,
QVÆ IN HIS PROLVSIONVM
Academicarum libris continentur.

Admonitio ad Lectores.

Quoniam operarum incuria effectum eſt, vt bis iijdem numeri irrepſerint à 353. vſq; ad 368. ne operam querendo luderetis, addidimus ſecundis num.2.

A

ACADEMIÆ Romæ reſtitutæ. 329.
Academicorum exercitatio. 330.
eorundem factiones in veterum Poetarum iudicio. ibid.
Inuentum dirimendæ controuerſiæ. 333.
Pompam Poetarum Academiam adeuntium ferijs Bacchanaliorum. 334.
ſecunda eorundem pompa. 355.
Academici Furfurarij. 379.
Acumina ſententiarum. Vide Sententia.
Adoleſcentis pertæſi mores priſtinos deſcriptio. 438. & ſeq.
Adriani moles. 363.
eiuſdem ludi miſſilium flammarum. 364.2.
Adulatores Principum. 380.
Æmulationis vis. 352.

a Æta-

Ætatis noſtræ faſtus. 434.
Vide Tempus.
de Affectionibus animi diſputatio cui perneceſſaria. 19.
eorum deſcriptio. 214.
Affectus an eſſe poſſint in ſacris argumentis. 272.
Agri deſcriptio. 129.130.
Agri infortunia. 443.
Agrippæ vituperatio. 59.
Albertus Magnus. 467.475
Alchimia. 294.
Alchimiæ mira effecta. ibid.
Alexander Burgius. 328.
Alexandri Magni laus. 194.
Allegorias quas fugiant iuuenes. 101.
Alphonſus Cartheiæ obſeſſæ Dux. 360.
eiuſdem facinus aduersus filium. 361.
eiuſdem præconium. 362.
Alpium deſcriptio. 269.
Amores duo apud Platonem. 172.
commendatio cæleſtis Amoris. 173.
cur cæleſtis Amor multis non ſapit. ibid.
quid agendum cum ijs quibus cæleſtis Amor minus ſapit. ibid.
ex Amore ſacro quantum excitare poſſit homines Poeſis. 179.
vis Amoris cæleſtis. ibid.
qualis Amor cæleſtis. 182.
Amor in Patriam ſingularis. 362.
pluuiæ ſimilis. 440.
Andrea Naugerius. 336.358.
infenſus Martiali. 331.
infen-

inſenſus Statio. ibid.

carmina ſua comburit. ibid.

Animorum concitatio. 19.214.

Apollonius Tyanæus. 73.

Archipoeta. 346.

eius pompa ad Academiam cōtendentis. ibid.& 358.

corona eiuſdem & acclamatio. 347.

ſubitarium ingenium. 363.

ſtylus eiuſdem. ibid.

de Archipoeta iudicium. 365.

Architecturæ leges. 134.

Arcturi Ducis res geſtæ. 234.& ſeq.

Arcturi ſtellæ exploratio. 398.

Argumentorum tractatio poſtulat ingenij vim. 15.

quantùm artificij ſit in profanis Argumentis. 174.

Argumentorum tractatio quanti facienda. 196.

quid in tractatione Argumentorum cauendum. ibid.

Ariſtoteles balbutiens. 95.

eiuſdem de Homero iudicium. 140.

Argumentarium Cæli. 165.

Ars dicendi ciuitatum commodis vtilis. 30.

vitia cum bonis Artibus ſubcreſcentia. 31.

Artium finis. 80.

an Ars pernicioſa hominum bono Ars ſit. 121.

propter quid conſtituta. 123.

Ars abſque fructu quid. 124.

Artis opera quæ. ibid.

iudicium doctorum virorum de Arte. 125.

quem finem habuere Artium inuentores. 123.

à ciuium commodo an ſeparari queat. ibid.

Artis negligentia apud Tullium quæ. 201.

Artifex malus qui appellandus. 82.
Auari deſcriptio. 429.430.
Auari cuſtodia ridicula. 425.
diſſerendi modus cum Auaro domino. 247.& ſeq.
Auaritia. 354.2
Eius finis inſania. 436.
Auguſti prudens monitum de non propagando Imperio. 66.67.
Authoritatis venenum. 318.

B

BAiulus è ſaxo fabrefactus. 442.
& Baiulorum deſcriptio. ibid.
eorum ſalutationes. ibid.
cuius rei ſimiles. ibid.
Balthſat Caſtilionius. 335.357.
Barbarici concio ad milites. 291.
eiuſdem mors. 293.
eiuſdem præconium. ibid.
Baronij Card. quærela in Ludouicum Arioſtum. 183.
Bellatoris glorioſi deſcriptio. 429.
Beneficentia non intermitenda. 454.
Bibliotheca Parnaſſi. 379.380.
ratio admittendorum in tam librorum. ibid.
plura vide in Libri.
Boni malique ſcripti in Iouis tabulis. 456.

C

CÆſaris laus. 265.
cum Calumniatoribus quid agendum. 315.

eorum deſcriptio. 317.
ratio agendi cum iis. ibid.
Camillus Quernus, Vide Archipoeta.
de Cantabri Comitis errore hiſtoria. 411.
ruſtici dictum de eodem. ibid.
Capitolini finis Tragicus. 317.
Caput cur olim ſacrum. 466.
Certaminis ſingularis deſcriptio. 356. & ſeq. Vide Prælium.
Chryſomagnes. 353.
Ciceronis laus. 195.
quanti fecerit Cicero Latinam dictionem. 196
eius ſermo gradarius, non præceps. 192.
de orationis profluentia quid ſenſerit. 197
ſententiarum acumina apud illum. 201. & ſeq.
Plura in Oratio, Orator, Hiſtoria, Stylus.
Circulator Agonalis. 207.
Eius merces. 208.
eiuſdem callida cogendæ concionis via. ibid.
Citharœd. & Philomelæ deſcriptio. 366. & ſeq.
Ciues non boni inter hiſtoricos. 34
pars ciuitatis ciuis. 37.
duplex ciuium conſideratio. 38.
qui malus ciuis. 33. & 45.
Ciuitas hoſtilis quo tempore non inuadenda. 306.
Eius inuadendæ occaſio. ibid.
res priſtinæ quatenus mutandæ in Ciuitate. 309.
Claudiani deſcriptio. 335. 357.
ſtylus eiuſdem. 366.
de eo iudicium. 368.
Clemens VIII. 324. 325.

Clypei triplicis poetica molitio. 166.
Comœdia cur inuenta. 136.
Conciones quomodo hiſtoricis ſcribendæ. 268.
Concio Barbarici ad milites. 291.
Coniecturæ. Vide Tacitus.
Conſcientia. 417.
Conſilia media rarò ſalutaria. 320.
in re ancipiti quæ conſilia ſequenda. ibid.
Cornelius Tacitus. Vide Tacitus.
Crepitacula ſulphurei pulueris. 364.2.
Curiæ Poetarum deſcriptio. 390.391.
Curioſitas aliquorum damnanda. 230.
Cypriæ puellæ facinus memorabile triplici ſtylo narratum. Hiſtoricè. 282.
Oratoriè. 283.
Poeticè. 287.
einſdem puellæ præconium. 283.286.291.

D

Demoſthenis calamus. 185.
Deſperatione inſtauratæ vires. 307.
Diſciplinæ diſcentibus noxiæ. 31.
Diſcordias tollendi principium vnde capiendum. 314.
Doctrinæ diſſimulatio. 446.
Dominatus vnius quid commodi habeat. 296.
plurium quid commodi habeat. 297.
Domus & carminum molitio. 133.
Domus deſcriptio. ibid.
Ducis optimum conſilium. 308.

Elo-

E

ELocutio ſola non facit Oratorem. 15.
Latinæ elocutioni quantum tribuendum. 195.
Eloquentiæ vis. 20.
Eloquentia tripartita in Menelao, Neſtore, atque Vlyſſe. 190.
Eloquentiæ decrementa quando cœpere. 194.
quæ via eius recuperandæ. 195.
Plura vide in Oratio, Orator, Rhetorica, Stylus.
Eloquentis opera quantum proſit ciuitatibus. 23.
Epopœia quid. 135.
Equi Platonici animas vehentes. 176.
Equus ſuperbè incedens. 334.
Equus gradarius. 335.
Equulus agitatus. ibid.
Equus refractarius. 336.
Equi triumphales. ibid.
Euprhaſiæ ingenioſũ conſeruandi pudoris inuentum. 181.
Euripides quare in iudicium vocatus. 104.
cur reprehenſus. 106.
Exempla Principum. 109.
quomodo Exempla fiant quæ eſſe facinora deſtiterunt. 112.
Exempli vis. 292. 361.
Exercitus contumacis deſcriptio. 303.
Exercitus reconciliatio. 305.
laſciuiens Exercitus. 313.
Exitus difficilis deſcriptio. 40.
Expilatores veterum Poetarum. 386.

F

Fabula quid ſit. 160.
eius virtutes duæ. ibid.
nouitas Fabulæ rara in profanis. 161.
vſurpatio veterum Fabularum non magni ſpecimen ingenij. ibid.
nodus in Fabula. 168.169.
quomodo ſoluatur in rebus profanis. 169.
quomodo in rebus ſacris. ibid.
Poeticæ fabulæ cur inuentæ. 132.
edicta de tabulis Fabuliſque obſcœnis. 146.
Plura vide in Poeſis, Poeta, Imitatio.
Facultates Theoricæ & Practicæ. 81.
Fati nomen. 418.
Felicitas breuis. 417.
Fictor cerarius. 383.
mira eius in fingendo celeritas. ibid.
cerarij & Poetæ comparatio. 385.
Fides in hominum ſocietate neceſſaria. 38.
quid adiumenti habeat Fides in aliquorum hiſtorijs. 39.
Fidei moneta 41.
Filij à parentum poteſtate diſcedentes. 440.
Fontis deſcriptio. 255.
Fortuna apud Superos quomodo appelletur. 164.
in bonis diſtribuendis quæ eius ratio. ibid.
Fortunæ nomen. 418.
Franciſcus Bencius Dialogi perſona. 217.
eius laudes. 219.

Glo-

G

GLorioſi hominis appellationes. 429.470.
Gregorius XIII. 324.
Guiniſiorum villa. 198.

H

HErcules Strozza. 335.357.
Heliodori Aethiopica. 146.
Heros quid ſit. 103
quid virtus Heroica. 135.
Heſiodi pœna apud inferos. 140
Hieronymus Card. Aleander. 330.
Hieronymus Aleander Iunior. 433.
Hieronymi Amalthei laudes. 329.
Hieronymus Magius. 403
Hieruſalem vnde dicta. 59.
Hippolyti caſtum dictum. 153.
de Hiſtoria iudicium. 31.
ab ea quid aliqui peruersè colligant. ibid.
Hiſtoria à quibus fiat mendoſior. 33.
lectores vates reddit. 40.
veritas in Hiſtoria neceſſaria & qualis. 48.49.
cur Hiſtoria dicta vitæ magiſtra. 46.
cur dicta imago rerum. 57.
vnde nomen accepit. ibid.
diſcrimen inter eam & Poeſim. 63.
Cyri vita à Xenophonte compoſita an ſit hiſtoria. ibid.
Hiſtoriæ nonnullorum noxiæ per ſpeciem tradendæ prudentiæ. 74.
duplex errantium claſſis in hiſtoria. 225.
eius definitio. 222.
finis eius duplex. ibid.

veritas

veritas eius virtus maxima. 224.
comparatio regulæ cum Hiſtoria. 225.
diſcrimen inter Annales & Hiſtorias. 239.
ſimilitudo Philoſophiæ moralis & hiſtoriæ. 241.
eius initia quæ. 242. 243.
quæ ſpecies. 259.
de ornatu Hiſtoriæ quid cenſeant aliqui. 266.
eius munus. 293.
quando ornari ſe patitur hiſtoria. 268.
iudicium antiquorum de ea. 279. 280.
veteris Hiſtoriæ lex. 280.
Plura vide in Hiſtoricus, Stylus, Tacitus.
Hiſtoricus quid mutuetur à Poeta, ab Oratore, & à Philoſopho. 47.
an qui coniecturales ſcribunt Hiſtorias boni ſint hiſtorici. 46.
an ij qui dam peccent in hiſtoriæ legibus. 47.
Hiſtorici qua ratione fidem faciant. 48.
quæ lex eis propoſita. 103.
politicorum hiſtoricorum lectio quam perniciem creet. 74.
cur Hiſtoricis non licet fingere. 224.
an omnia narranda. 226.
an etiam turpia. ibid.
quale ſeligendum argumentum. 226.
an liceat eis euulgare aliorum flagitia occulta. 227.
turpia quando omittenda. 228.
quando euulganda. ibid.
ius hiſtorici quale. 231.
comparatio eius cum pictore. 233.
figmenta aliquorum hiſtoricorum. ibid.

indicia

indicia & coniecturas an adhibere debeat hiſtoricus, 236. & ſeqq.
præceptiſne, an factis erudiant poſteros. 240.
quid ab eis narrandum, quid lectori relinquendum, 243.
diſcrimen inter Poetas & Hiſtoricos. 244.
Hiſtorici oratio quæ. 262.
vitium aliquorum hiſtoricorum. 264.
incultum aſperumque dicẽdi genus an eis aptum. 230.
Plura vide in Hiſtoria, Stylus, Tacitus.
Homeri laus. 99. 109. 474.
quid ei detur vitio. 100.
quàm cautè Heroas ſuos ſeparauit ab omni obſcœnitate. 105.
de Homero iudicium. 140.
reprehenditur à nonnullis. *ibid.*
eius pœnæ apud inferos. *ibid.*
quid amatorij in Homerica Poeſi. 99.
an eius carmen vtrumque amatoriè ſit ſcriptum. 97. *& ſeqq.*
Homo cui rei ſimilis. 438. 439.
Hominum verſutiſſimi qui. 452.
Homo trium litterarum. *ibid.*
Homo quid à ſingulis animantibus habeat. 471.
Homo multorum nominum. 409.
eiuſdem deſcriptio. 410.
ingentis & minimæ ſtaturæ. *ibid.*
breuis hominum felicitas. 417.
Honos incitamentum rerum omnium. 315.
Horatius Flaccus quæſitor librorum in Parnaſſo. 378.
Bibliothecæ in Parnaſſo cuſtos. *ibid.*

eius

eius teſtimonium de ridiculo Plautino. 405.406.
Horatij Turſellini dictum. 186. 187.
Horologij poetica deſcriptio. 257.
Horologij ſolarij deſcriptio. 402.
Hortorum deſcriptio. 355.

I

Iacobus Sadoletus. Vide Sadoletus.
Ianus Parrhaſius. 336.357.359.
Ignes per vrbem nocturni. 364.2.
Ignea miſſilia tubulique ſulphurei pulueris. ibid.
Ignis Perſianus. 388.
Imitatio qualibet an ſit finis Poeſeos. 85.
Poetica imitatio vtilitate metienda. 88.
in veterum ſcriptis non omnia imitanda. 139.
peruerſa nonnullorum imitatio cum Chamæleonte cõ-
paratur. 141.
Imitationis poeticæ formæ: Vide in Poeſis, Poeta, Obſcœna, Fabula.
Imitatores vitiorum. 96.142.
Incendium nauigiorum atque hominum hiſtoricè deſcriptum. 282.
Oratoriè. 283.
Poeticè. 287.
Inductio aptiſſimum docendi inſtrumentum. 447.
Infamia ſupplicium improborum. 144.
Ingenio & memoria præſtantes. 10.
an memoria cum Ingenio conſtet. 9.
de Ingenio Oratoris quid ſentiendum. 13.
argumentorum tractatio poſtulat Ingenij vim. 15.
inuentio rerum eſt opus Ingenij. ibid.

munus Oratoris quod eſt delectare, an ſit ab Ingenio? 16.
cur translationes ſint Ingenij argumentum. ibid.
ſententia an ſit Ingenij ſignum. 17.
tertium Oratoris munus, quod eſt mouere, quantum requirat Ingenium. 18.
ab Ingenio quid iudicium differat. 22.
hominis Ingenium. 27.
Promethei fabula docet Ingenium hominum. 26.
comparatio Ingenij cum generoſo vino. 31.
Ingenij vbi ſpecimen. 176.
ex temporale Ingenium pueri. 256.
Iniuriarum condonatio. 415.
Inſignium leges poſtulantur. 393.
Inſignium condendorum maxima exercitatio. 394.
Inſtrumenti natura. 92.
Inſtrumentorum bellicorum deſcriptio. 167.
Inuentio rerum eſt opus ingenij. 15.
Inuentionis partes & munera. ibid.
Iocus in naſum. 464.
Iocus Ariſtophanis. 467.
Ioca & ſcommata. 385.
Ioſephi Hebræi laudes. 56.68.69.
quando ſcripſit. 68.
eius ſcripta Bibliothecæ publicæ tradita. 56.
Iouianus Pontanus. 334.356.
Iudæi vnde dicti. 57.
Iudæorum origo. ibid.
Iudicium quid ſit. 22.
ab ingenio quid differat. ibid.
conſultatio quatenus opus habet iudicio. 24.

Iudicio

Iudicio Oratoris ampliſſimus campus. 27.
ſua cur magno egeat indicio. 25.
Iuditha. 180.
Iulius Strozza. 396.
Iuſtus Lipſius. Vide Tacitus.

L

Labor hominis inſanus. 130.
Laboris & quietis vices. 220.
Laurentius Cenamius. 199.
Legumlatores quare Poetis vtantur. 92.
Leonis X. mors. 248. 251.
eiuſdem elogium. ibid.
amor erga Poetas Academicos. 330.
humanitas erga Poetas. 354.
idem in ſpecula recitantes Poetas audit. 359.
Libri & liberi parentibus ſimiles. 114.
quantum malorum vno in Libro. 150.
finis nonnullorum Librorum. 377.
de Libris in Parnaſſi Muſęum non admittendis. 378.
quò deſtinandi aliquorum Libri. 380.
ex admiſſis Libris in Parnaſſi Bibliothecā deterrimus quomodo plectendus. 381.
quomodo periculum faciendum de nonnullorum furtis. 388.
Plura vide in Bibliotheca.
Littera longa apud Plautum quæ. 430. *& infra*
Litterę ſacrę. Vide Sacra.
Litterarum trium homo. 452.

Liuij commendatio. 264. 293.
an poſthabendus ſit Tacito in ciuili doctrina. ibid.
Liuij, & Salluſtij comparatio. 267.
Lucani deſcriptio. 357. 358.
eius ſtylus. 360.
de eo iudicium. 362.
Lucretij deſcriptio. 335. 357.
ſtylus eiuſdem. 363.
de eo iudicium. 365.
Lyricorum initia apud quos. 136.
qui finis eorum. ibid. & 137.

M

MAffei laus & eiuſdem nota. 263.
Magnes. 363.
cur ferrum aut aurum trahat. 355.2.
Mali quò amandandi. 444.
Mali ſcripti in Iouis tabulis. 455.
Manumiſſionis inſignia. 451.
Marius Tragicæ fabulę argumentum. 419. & ſeqq.
mirum de Mario facinus. 421.
Marij reſponſum. 422.
Martialis malè acceptus à Naugerio. 331.
de Mathematica iudicium. 31.
Mediolanum captum. 247.
Medicus an in conficiendo veneno, & propinando bonus ſit Medicus. 88.
Memorię deſcriptio. 7.
pręconium eiuſdem. 8.
vis Memorię duplex. 11.

Memoria valet Orator. 7.
an Memoria cum ingenio conſtet. 10.11.
Memoria & ingenio prẹſtantes. 10.
diſcrimen Memoriẹ & reminiſcentiẹ. 11.
oſtenſio Memoriẹ. 12.
Myoparonis deſcriptio. 288.
Momus in Poetarum Senatum introductus. 375.
Momi libelli. 375.
Mores ẹtatis, fortunæ, & nationum. 27.
ludionum & circulatorum Mores. 85.
Mores peruerſi ex impudica lectione. 114.115.
Mores mali vbi ferendi. 444.
Morum varietas vnde. 354.2.
cur aliqui durioribus Moribus. 353.2.
Mortis admirandæ genera. 459.
Motus animorum acres & lenes. 193. *Vide* Affectus.
Multitudinis iratæ voces aduersùs Principem. 310.
Maieſtas inermis non exponenda multitudini inſolenti. 311.
cum incitata quomodo agendum. *ibid.*
iratæ aliquid permittendum. 312.
diſtrahendæ ratio. 313.
anceps eius iudicium. 366.
Muretus Dialogi perſona. 217.
Muſica huius temporis. 342.

N

NAſi magnitudo. 464.
Naugerij ſolemne facinus in Martialem. 330.331.
idem infenſus Statio. 331.

Nauium

Nauium prima. 392.
Nodus in Catullo de prima naui. 393.
Nauis & mulier. 416.
Nicolaus Tuccius. 199.
Nicoſia capta. 282. & *ſeqq.*
Nili incrementa notari ſolita. 243.
Nobilium appellationes. 452.
Nomina tria quid apud Iuuenalem. 450. & *ſeqq.*
Nuntiandi aliquid abſentibus ratio abſque litteris. 363. & *inf.*

O

OBſcœnis in legendis adoleſcentium temeritas. 147.
Obſcœnus liber veneno nocentior. 150.
cum Syrenibus Obſcœni Poetę comparantur. 153.
aſylum impudica ſcribentium. 102.
Obſcœna quà cautione narranda. 106.
quantùm obſint Obſcœna ſcribentes. 178.
Plura in Poeſis, Poeta, Imitatio.
Octauius Corſinus. 460.
Officioſæ concertationis deſcriptio. 372.
Orationis exaggeratę vitia. 344.
quæ apta ad facienda fidem. 191.
de Orationis profluentia quid ſentiendum. 195. 196.
quid ſenſerit Cicero. *ibid.*
quę Oratio omnium optima. 213.
Oratio argumentis conſtans. 192.
genus dicendi ſeuerum ac triſte. 196.
artificium Orationis ſuſpectum. 263.

comparatio Orationis compoſita cum vinis permiſtis. *ibid.*
veteris ac ruinoſi templi cum rudi Oratione comparatio. 275.
picturę & Orationis ſimilitudo. 278.
veſtis & Orationis ſimilitudo. 338.
granditas & tumor Orationis. 343.
Plura vide in Orator, Eloquentia, Stylus, Rhetorica.
de Oratoribus nonnullorum aſſertio. 3.
quid tribuant, quid adimant Oratoribus aliqui. 5.
memoria valent. 7.
de ingenio eorum quid ſentiendum. 13.
cauſidicus & Orator. 14.
triplex munus Oratoris. *ibid.*
non eſt totum eius munus ornatè & eleganter dicere. 15.
ſola elocutio non facit Oratorem. *ibid.*
de affectibus animi diſputatio per-neceſſaria Oratoribus. 18. 19.
de Oratoris iudicio quid ſentiendum. 22.
præ cæteris ad conſultationem admittuntur. 24. 25.
induſtria qualis. 25.
Oratoris cum Philoſopho comparatio. 25. 26.
ampliſſimus Oratoris iudicio campus. 27.
maius prudentiæ ſpecimen Orator quàm Philoſophus oſtendit. 26.
omnium delectus, atque ſolertia decet Oratorem. 27.
eius maximè proprium decorum. 29.
cum varijs nationibus ei variè agendum. 28.
finis Oratoris, & duplex ad eum via. 191.

contrarię Oratorum claſſes duæ. 192.
vetus inter Oratores diſſidium. 194.
Oratores aliqui circulatorum ſimiles. 209.
Oratoris dictio qualis. 212.
iudicium perfecti Oratoris. 214.
Oratori quare additus in foro Romano fiſtulator. 341.
Plura vide in Oratio, Eloquētia, Rhetorica, Stylus.
Ouidij deſcriptio. 335.357.
ſtylus eiuſdem. 353.2
de eo iudicium. 355.2

P

PArafiti dictum. 408.
deſcriptio eiuſdem. 437.
eiuſdem mater. ibid.
Parnaſſum refert Rupes in aquis ſe ipſa mobilis. 355. 356.
Parnaſſus cur ſex rotis mobilis. 356.
quam Parnaſſi partem Poetę ſinguli obtineant. ibid. & 357.
Paulus V. 325.
Pax difficilior bello. 299.
Periodus hiſtorica. 262.
Periurij vindices Dij. 105.
Petrus Bembus. 335.357.362.
Philomelæ, & Citharœdi deſcriptio. 366. & ſeqq.
Philoſophi cum Oratore comparatio. 25.
minus prudentiæ ſpecimen Philoſophus quàm Orator oſtendit. 26.
Philoſophię moralis ſimilitudo, & hiſtoriæ. 241.

Piſtores quando Romæ cœperint. 400.
Piſtor Suburranus. 458.
Pius V. 324.
Platonis ingenioſum commentum. 176.
eius explicatio. 178.
de Homero iudicium. 140.
Plautus Senatu motus. 374.
eius ſcurriles luſus aduersùs Ennium & Statium. ibi.
Plauti patria. 398.
nomen Plauti. 399.
tempus quo floruit. ibid.
eiuſdem vita & conditio. ibid.
Plautus piſtor. 400.
eiuſdem mors. 401.
Comœdiarum eiuſdem numerus. 401. & inf.
in piſtrino aliquæ comœdiæ ſcriptæ. 403.
iudicium de Plautinis fabulis. ibid.
earum elegantia. ibid.
ridiculum earundem. 404.
an Plautus ridiculo nimis indulſerit. 405.
virtutes Plautinarum fabularum. 407. & inf.
vis in Plautinis verbis. 408.
in iiſdem varietas. 412.
verberandi vox quot modis ab eo expolita. ibid.
Italorum oratio Plautinæ ſimilis. 413.
cautio in vſu Plautinarum vocum. 414.
ſententiæ Plautinæ. 414. & inf.
ſententiæ & ſales eiuſdem. 428.
decorum in iiſdem. ibid.
diſputatio de Plautina littera longa. 431. & ſeqq.
Poculum Cruce ſignari ſolitum in menſa. 469.

Poeſis

Poeſis quo differat ab hiſtoria. 63.
quid Poeſi obijciant aliqui. 78.
Poeſeos finis. 80.
Poeſis quomodo Politicæ ſubiecta, 82.
picturæ germana, 85.
Dei afflatu cur egere dicitur. 86.
finis intrinſecus qui, & qui remotus, 87.
politicæ facultatis inſtrumentum. 91.
impura an apta ciuium felicitati. 94.
vtilitas poeticarum commentationum, 107.
impudicè poeſim tractare haud difficile, 114. 115.
vtilitas, an voluptas ſit finis Poeſeos. 127. & ſeqq.
quę mala ab impura Poeſi importentur. 134. 135.
an formę quatuor Poeſeos abſq; vtilitate fingi poſſint. 135.
quę poeſis maximè à turpitudines immunis ſeruanda ſit. 135.
impura Poeſis an officiat morum honeſtati. 138.
cur vitę ſpeculum. ibid.
virtutes vitijs longè plures in antiquis Poematibus. 141.
quę Poeſis impudica innocens ſit. 144.
aurium iudicium in Poeſi magnifaciendum. 341.
comparatio Muſicę cum Poeſi 342. *Plura vide in* Poeta, Imitatio, Obſcœna, Fabula.
Poetę cum annulis comparantur à magnete tractis. 86. 87.
Poeta medius inter Deum & homines, 87.
architecti & poetę par ratio. 87.
quid impudici poetę de imitatione ſentiant. 84.
aliquorum execratio poetarum, 99. 100.

prȩcipui quique veterum poetarum pudicè ſcripſerunt. 101.
dedecus aliquorum. ibid.
inſectatio turpium. 106.
quomodo tractaſſent aliqui noſtrorum Poetarum locos aliquot Homerici carminis. 108.
nugæ ſordeſque impudicorum, 108. 109. 174.
cur euitandi obſcæni. 115.
de obſcænis iudicium. ibid.
ad obſcænorum fugam adhortatio. 117.
cum inſaniente quodam ſene comparatur Poeta qui voluptatem tantummodo in carminibus ſequatur. 119.
Poetæ laudes. 131.
magna poetarum capita falli etiam poſſunt. 139.
circulatorum ſimiles Poetæ obſcæna narrantes. 146.
è ſacris litteris quàm multa deſumpſerint veteres Poetæ. 157.
Poetarum munus. 161.
querela de obſcȩnis. 170.
pȩna poetæ ſacra ad obſcȩna transferentis. 183.
in obſcȩnos obiurgatio. 184.
impuri alijs perniciem creant. ibid.
Poetæ de re, non de metro ſolliciti. 339. 340.
de mero magis quàm de ſententia laborantes. 343.
quibus ſimiles poetæ. 350.
turpium carminum conditores cum idolorum fictoribus comparantur. 126.
Poetæ tum veteres, tum noui, tum inter vtroſq; 371.
pȩna impudici poetȩ. 373.
furacium calliditas. 382.

poetȩ

Poetę & Cerarij comparatio. 385.
furta poetarum. 386.387.
Poetarum curia in Parnaſſo. 370.371.
diſcrimen inter imitatores & furaces poetas. 387.
quid decretum in Parnaſſo cōtra furaces Poetas. 388.
Poetis ſcabioſis medicina. 388.
inuentum ad poetarum furta deprehendenda & caſtiganda. ibid.
Plura vide in Poeſis, Imitatio, Obſcœna, Fabula.
Politicum agere quid ſit. 73.
Politicum nomen olim laudabile, nunc odioſum. 38.
qui politici nomen odioſum fecerunt. ibid.
Politicorum Hiſtorię quę ferant mala multitudini & vrbibus. 45.
an proſint ciuitatibus qui ſe ciuiles ſcriptores vocant. 37.
Politicæ præcepta. 32.
Politicæ fraus. ibid.
artium Regina politica. 81.
Politicę imperium in cęteras artes. ibid.
finis politicæ cognatus Rhetoricæ. 91.
Politica monita. 296. vſque ad finem Proluſionis.
Pompei Magni laus. 415.
Pomponius ſecundus. 352.
Populus optimus rerum æſtimator. 333.
Populi iudicium cur magni factum. 352.
Præcones edicta proclamantes. 174.
Prælia potiſſimùm & conciones quomodo hiſtorico ſcribenda. 268.
naualis prælij deſcriptio. 269.
Vide Certamen.

Principes optimi potiùs augent dignitatem quàm imperium. 67.
Principum exempla. 105.
Principum facta dictave cum horologio comparantur. 257.
varietas, an excellentia principum plus conferat ciuitati. 321.
exempla Regum Romanorum pro eadem varietate. 322.
Romanorum etiam Pontificum. 324.
Princeps in nouo principatu qui ſe gerat. 309.
Probitatis gradus. 417.
Prodigi & nepotes. ibid.
Promothei figmentum. 471.
furtum eiuſdem. 472.
Promethei hominis inſtauratio. 473.
Prudentia quibus in rebus ſit. 24.
Prudentiæ maius ſpecimen Orator quàm Philoſophus oſtendit. 27.
Prudentiæ cauſæ memoria & vſus. 29.
Prurigo ſcribendi. 377.
Pudicitiæ præconium. 456.457.
Vide Virginitas.
Puluinaris deſcriptio. 392.

Q

QVinti Curtij laus. 265.
eiuſdem nota. ibid.
Quintilianus quid ſentiat de memoria & ingenio. 10.
quid de ſententiarum acuminibus. 211.

Recepta-

R

RE*ceptaculi ſulphurei pulueris deſcriptio.* 289.
Recitatores. 334.353.
Recitantium proſopopœia. 345.
Recitātibus quid acclamari ſolitum. 368.359.2.364.2.
Regni comparatio cum corio. 120.
Religio inſtrumentum regendorum populorum. 44.
abſque ea quo ſe modo gerat cum Principe moltitudo. ibid.
quanti facienda ad rem militarem. 301.
Religionis contemptores ignari militiæ. ibid.
Religionis cura Romanis ante pugnam, & in pugna. 301.
poſt victoriam. 302.
Religionis & modeſtiæ pulcherrimum argumentum. ibid.
Reminiſcentia quid ſit. 12.
diſcrimen memoriæ & Reminiſcentiæ. 11.12.
Rhetores olim ciuiles Magiſtri appellati. 23.
Politici nuncupati. 76.
Rhetorica cum omni hominum genere aliquid habet commercij. 2.
vſus eiuſdem in ciuitate. 84.
Politicæ ſoboles. 91.
eiuſdem inſtrumentum. ibid.
Rhetorica trilinguis. 187.
Plura vide in Orator, Oratoria, Eloquētia, Stylus.
Romani & Pœni à pluuia diſtracti. 169.170.
cur Populus Romanus foris, quàm domi felicior. 300.
Romulus quid in re Romana fundanda peccauerit. 299.

S

SAcris è litteris quàm multa deſumpſerint veteres Poetæ. 157.
Sacris è rebus fabulæ nouitas quanta. 162.
exempla tum inueniendæ fabulæ è rebus ſacris: tum nodi ſoluendi ex eiſdem rebus poeticè conficta. 169.
Sacra ſuffurantes ad obſcœna ſcribenda. 182.
Sadoletus Academiæ Princeps. 332.
Saltatoris peccata exſibilari ſolita. 189.
Salluſtij laus. 265.
eiuſdem nota. ibid.
Salluſtij & Liuij comparatio. 269.
Satyræ aliquorum. 369.
Seditionis ac torrentis comparatio. 312.
quid remedij aduersùs creſcentem populi ſeditionem. ibid.
Seditionibus nobiles. 314.
Senecæ argutum dictum. 342.
Senis deſcriptio. 428.
Sententia an ſit ingenij ſignum. 17.18.
de Sententijs dictorumq; acuminibus diſputatio. 198.
quàm multæ huius generis Sententiæ reperiantur apud Ciceronem. 201.& infra
icunculæ Belgicæ cum ſententiarum acuminibus comparatæ. 204.206.
iudicium de ijs. 206.
an ſint ingenij argumentum. 207.
duplex in earum vſurpatione cautio. 207.211.
ſatietas ex nimio earum vſu. 210.

Quin-

Quintiliani iudicium ſuper hiſce Sententijs. 211.
Ciceronis teſtimonium de iiſdem. ibid.
an Sententiarum acumina recens inuentum dicenda ſint. 200. *acumina ſententiarum ſecretiora an probanda in hiſtoria.* 280.
de iiſdem in Poeſi. 341.
Sericum quanti olim erat. 343. 344.
Serui deſcriptio. 429. 441. *Seruilium morum deſcriptio.* ibid. *Seruorum ſalutationes.* ibid.
Seruius Tullus in Regum cenſu à Virgilio relictus. 391.
Seueritate milites regendi. 302. *qui apti ad hanc Seueritatem exercendam.* 303.
Seueritas ſine alijs virtutibus nulla. 304.
Siluius Antonianus Dialogi perſona. 217.
eius extemporale carmen. 219.
idem fidicen ſuper menſam. 256.
vaticinatio futuri Principatus. ibid.
Soccus ante officinam penſilis. 346.
Somni deſcriptio. 360.2.
Spectaculis dum intereſt fœmina à dæmone corripitur. 151.
Statij deſcriptio. 334. 356. *Stylus eiuſdem.* 356.2.
de eo iudicicium. 359.2
à Pluto deluſus. 374.
ei Naugerius infenſus. 331.
Sternutamento mortuus. 458.
Sternuentem ſalutandi mos vnde. 460.
Sternuentium oſcitantiumque mortes. 461.
an ex hoc conſuetudo bene peccandi. ibid.
quanto antiquior Gregoriano æuo mos hic fuerit. 462. *& infra.*

excitatum ſulphure ſternutamentum. 462.
quinque.cauſæ cur ſternuentes ſalutentur. 465.
Sternutamentum Æthiopici Imperatoris 465.466.
quid Sternutamentum. ibid.
Sternutamentum iudicium valetudinis. 467.
eius cauſa. ibid.
vnde Sternutamenti ſonus. ibid.
Sternutamentum cur adorari ſolitum. 466.
cur proſit dicitur Sternuenti. 468.
Sternuentes Cruce ſignari ſoliti. 469.
Scurrarum colloquium de cauſis Sternutamenta ſalutandi. 470.
quibus crebrò Sternendum ſit. ibid.
qui Sternuentium ſalutandi ſint. ibid.
Promothei hominis primum Sternutamentum. 471.
ſenes Sternuentes cur non ſalutandi. 474.
Sternutamento inſidias detegi olim creditum. ibid.
Telemachi Sternutamentum. 475.
obſeruatio temporis, & loci in Sternuendo. 476.
Sternutamentum ad dexteram, & ad leuam. ibid.
Socratis genium pro Sternutamento. ibid.
Sternutamentum omen anceps. 477.
obſeruationes ridiculæ de eo. ibid.
dens Sternutamento excuſſus quid ſignificauerit. ibid.
quantum omnis olim in Sternutamento. 478.
Sternutamenti indicio bellum ſuſceptum. ibid.
Strozziæ gentis laus. 355.2
Stylum cur facilè permiſcerent ſcriptores. 188.189.
libera Styli permiſſio coercenda. 189.
Styli modum hiſtoricis præſcribere cur difficile. 216.

libertas aliquorum in Hiſtoriæ Stylo. 217.
Stylus hiſtoricus à poetico, & oratorio ſeparandus. 259.
Sadoleti diſputatio de Stylo poetico. 337.
quid Stylo conferat tempus. 342.
controuerſia Poetarum de Stylo poetico. 353. Plura in Oratoria, Orator, Hiſtoria, Hiſtoricus, Poeſis, Poeta, Eloquentia Rhetorica.
Suetonius Tacito æqualis. 62.
poſt tacitum ſcripſit eumque interdum tacitè redarguit. ibid.
Suetonij nota. 229.
laus eiuſdem. 264.

T

TAcitus an quid obſit Religioni. 34.
Iuſti Lipſii de eo iudicium. 36.
Annibalis Scotti. 37.
varia fraudum argumenta apud eum. 39.
eius interpretationes plerumque in deteriorem partem immeritò prolatæ. 41. 42.
an eius coniecturæ opem ferant Principi in rerum administratione publicarum. 43. 44.
eiuſdem Hiſtoria quantùm habeat voluptatis. 47.
an verax. 50.
de eius veritate iudicium. ibid.
errata. 50. ad 56.
quæ vix excuſanda. 56.
cur Hiſtoriam ſcripſerit. 57.
in eius coniecturis quantum inſit momenti. 59.

expenduntur aliquæ. 59.ad 71.
redarguitur à Suetonio Tacitus. 62.
eius ingenium. 66.70.73.
adulationis arguitur. 71.72.
dignitas familiæ Taciti à quo inchoata. 73.
veriſimilitudinem ſpectatam non veritatem. 63.64.
eiuſdem coniectura. 240.
ſtylus eiuſdem. 275.
exempla dictionis poeticæ. 276.277.
quid in illo commendandum. 278.
iudicium de eiuſdem ſtylo. 279.
Politicus præceptor. 293.
Taciti ſtylo conformata narratio. 249.& ſeq.
Templum ſuper cæleſtes orbes Poeticè fabricatum. 163.
Temporis index catena poeticè fuſa. 164.
belli paciſque tempora legibus munienda. 298.
Temporis vitium augentis omnia. 343.
Terroris figuratio. 167.
Theutillę puellæ facinus, & præconium. 360.2.
Tiberij laus. 60.68.
cur ei mos rarò Præſides mutare. 68.
de hac re eiuſdem reſponſio & Apologus. ibidem & 69.
Titus Liuius Vide Liuius.
Tragœdia cur inuenta. 136.
in Tragœdos obſcœnos querelas. 115.
Translationes cur ſint ingenii argumentum. 16.
audaces & inuerecundæ. Vide Oratio. 347.348.
Tormenta bellica. 364.2.
Torquati Taſſi caſus. 379.
Tubulorum fortuita conflagratio. 364.2.

Typo-

Typographorum querela. 376.377.
quid pro Typographis decretum. 378.

V

Veneris templum cur extra vrbem. 153.
Veneres duæ. 172.
Ventorum varia vis. 134.
Vento concipientes. 350.
Verborum officina. 259.
quomodo inde extrahenda. *ibid.*
comparatio typorum verborumque. 260.
ex fine delectus verborum præfinitur ſcriptoribus. *ibid.*
quæ verba ad Oratoris finem apta. 261.
quæ verba apta ad finem poetæ, quæ ad Hiſtorici. *ibid.*
verba vaſorum inſtar. 344.
portenta verborum. 175.
de Veſpaſiano Imperatore mira. 71.
Veſtium genera. 338.
Veſtis variè conſarcinata. 387.
Vetulæ deſcriptio. 459.
Victus liberalitas. 450.
Vini reprehenſio. 416.
Virgilii deſcriptio. 336.358.
ſtylus eiuſdem. 360.2.
de eo iudicium. 362.2.
Virginitatis conſeruandæ inuentum. 181.
pro ea mirum facinus. 283.285.287.*& ſeq.*
pro ea non amittenda conatus. 360.2.
Vide Pudicitia.
Virginius Cæſarinus. 368.2.

Vir-

Virginius Vrſinus. 199.
Virginum par amantium. 180.
Viri grauis honeſtique deſcriptio. 443.
Virtutum exercitatio. 454.
Vitia cum bonis artibus ſubcreſcentia. 31.
Vlyſſis facinus eloquentia patratum. 201
Voluptas Helenæ ſimilis. 116.
an Poetæ finis. 127.
Vrnæ deſcriptio in Poetarum Senatu. 375.
deſcriptio Zodiaci in Vrna. ibid.

X

XEnophon an hiſtoricè ſcripſerit. 63.
Xyſtus V. 324.

FINIS.

1466953

Digitized by Google